

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДУТКА ОКСАНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 811.161.2'373.45'373.423(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ ІМЕННИКОВОЇ ОМОНІМІЇ
З КОМПОНЕНТОМ-ЗАПОЗИЧЕННЯМ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

03 Гуманітарні науки

035 Філологія (Українська мова)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. Я. Дутка

Науковий керівник – **Кушлик Оксана Павлівна**
доктор філологічних наук, професор

Дрогобич, 2025

АНОТАЦІЯ

Дутка О. Я. Параметризація іменникової омонімії з компонентом-запозиченням в українській мові. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія (Українська мова). Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2025.

Дисертація є новаторським дослідженням особливостей розвитку внутрішньомовної іменникової омонімії з компонентом-запозиченням в українській мові. Уперше в лінгвоукраїністиці здійснено спробу *створити корпус іменникових омонімів з компонентом-запозиченням, застосувати комплекс критеріїв розмежування омонімії й полісемії з урахуванням компонентів-запозичень, які, адаптувавшись на українському мовному ґрунті, поповнили словниковий склад української мови, установити ступінь кодифікованості утворених омокомплексів на синхронному зрізі, проте з окресленням орієнтовного часу з'яви запозичення з відповідним значенням, яке спричинилося до розвитку омонімії, за даними історичних лексикографічних джерел (інформацію дібрано на основі реєстрів орієнтовно 40 лінгвістичних словників – як одномовних, зокрема тлумачних, етимологічних, словників іношомовних слів, словників омонімів, так і багатомовних (перекладних)) і параметризувати їх з метою простежити тенденції розвитку словникового складу української мови, намітити перспективи його розширення, пересвідчитися у валідності дії закону мовної економії і зусиль мовця за рахунок омонімізації тих чи тих значень тощо.*

Передусім випрацьовано метамову дослідження (запроваджено терміни *омокомплекс, омонара, оморяд*); визначено обсяг поняття *запозичення* і увідповіднено місце в цій системі дотичних понять (*запозичені слова, іношомовні слова, інтернаціоналізми, варваризми, іношомовні вкраплення, екзотизми*);

відмежовано *лексичну омонімію* від суміжних з нею явищ (омоформи, омографи, омофони).

Окреслено теоретичні засади омонімії як лінгвального феномену, опертого одночасно на симетрію форми й асиметрію змісту. Представлено етапи розвитку вчення про омонімію й спостережено особливості підходів до випрацювання цього вчення – від часів давньогрецьких філософів до сучасності, від несприйняття омонімії, кваліфікації її як негативного явища, як «прикрого непорозуміння», яке ускладнює комунікацію, до визнання як позитивного явища, яке сприяє компактності мови за рахунок економії одиниць плану вираження, збагаченню її виражальних засобів тощо.

Схарактеризовано основні шляхи утворення омонімії в лінгвоукраїністиці, серед яких традиційно вирізняють: розвиток значень полісемного слова й подальше розходження цих значень; звуковий збіг слів у результаті різних фонетичних змін, яких зазнає те чи те слово; звуковий збіг слів, утворених від різних основ; утворення однакових за звучанням слів за допомогою різних словотворчих засобів; засвоєння слів з інших мов. Особливу увагу зосереджено на засвоєнні слів з інших мов як шляху утворення омонімії. Активізація цього шляху утворення омонімії є результатом масштабів глобалізації як процесу всесвітньої політичної, економічної й культурної інтеграції та уніфікації в сучасному світі, які свідчать про новий етап розвитку людської цивілізації, що супроводжується різними змінами у всіх сферах життя. Взаємодія мов як наслідок культурної інтеграції – одного з напрямів глобалізації – слугує вагомим стимулом різних мовних змін, мовного розвитку, серед іншого, поширення й поглиблення мовних контактів. Кількість лексичних запозичень, зумовлених таким мовним контактуванням, повсякчас збільшується, що, зрештою, з часом за певних умов і приводить до розвитку омонімії.

Актуалізовано проблему розмежування омонімії і полісемії, оскільки в результаті добору фактичного матеріалу з різних лексикографічних джерел оприямино різні підходи щодо цього в укладачів лексикографічних джерел.

Зауважено, що науковці тривалий час порушують у своїх працях цю проблему, визначаючи з більшим чи меншим ступенем конкретизації природу полісемії і омонімії, дефінуючи позначувані ними поняття, з'ясовуючи сутність протиставлення їх, окреслюючи причини цього, намагаючись запропонувати критерії, які б виявилися валідними для розмежовування згаданих явищ, але констатовано, що досі одностайності дійти не вдається. Водночас наголошено, що з розширенням наукових парадигм – від структуралістської до когнітивної з домінантним принципом антропоцентризму, який передбачає розгляд лінгвістичних проблем з урахуванням ролі людини і її свідомості у висвітленні їх, з урахуванням динамізму й мобільності всіх мовних процесів, доцільно застосовувати комплекс критеріїв (зокрема, семантичний (між омонімами немає внутрішнього мотивованого зв'язку або він вже надто віддалений), словотвірний (омоніми формують різні словотвірні ряди), синтаксичний (омоніми виражають різні синтагматичні відношення і відповідно мають різне синтаксичне оточення), лексичний (омоніми утворюють різні синонімічні ряди) і тематичний (омоніми належать до різних тематичних груп чи терміносистем)), який і буде релевантним у такому випадку, оскільки кожен наступний застосований критерій удокладнюватиме, увиразнюватиме попередній.

Зроблено огляд різних типів систематизування омонімів у слов'янському мовознавстві загалом й українському зокрема. З огляду на ці узагальнення, а також на формат взаємодії мов, базований на кількості мов-донорів (омонімія в результаті запозичення з однієї й кількох мов) і на їхній спорідненості (омонімія в результаті запозичень з далекоспоріднених і неспоріднених мов) випрацьовано систему параметрів аналізу омокомплексів, адекватних досліджуваному матеріалу, й обґрунтовано механізм послідовності опису фактичного матеріалу. Установлено, що в межах запозичування з *однієї мови* на послідовність опису матеріалу впливають кількісні показники виявленої омонімії, а також кількісне наповнення лексико-семантичних груп іменників, до яких належать перші компоненти омокомплексів, семантика яких значною мірою зумовлює розвиток

омонімії; серед релевантних параметрів – кількість компонентів-запозичень в омокомплексі (з відповідним вирізненням омопар та оморядів); ступінь кодифікованості цього омокомплексу у словниках; спосіб постання омонімії (розпад полісемії запозичення й відповідно утворення окремих лексем, випадковий збіг запозичень з різних мов чи зрідка наслідок різних словотвірних процесів, які зазнає те чи те запозичення, адаптовуючись до граматичного ладу української мови) і повнота омонімії, тоді як у межах запозичувань з *двох і більше мов* послідовність опису омокомплексів залежить від кількісного наповнення моделі (модель омокомплексу відображає кількість компонентів і мову-донор, звідки запозичено кожен компонент), яка засвідчує відповідні омонімії відношення; релевантними показниками є репрезентативність мов-донорів, які прислужилися спершу для запозичування, а потім і розвитку на їхній основі омонімії відношення; ступінь кодифікованості у словниках; спосіб постання омонімії й повнота омонімії.

Результати параметризування іменникової омонімії з компонентом-запозиченням в українській мові *уможливили дійти висновку* щодо рівня динамізму українського лексикону з урахуванням, серед іншого, й частки запозичень з інших мов, *простежити тенденції* щодо, з одного боку, частотності й регулярності запозичування з тієї чи тієї мови, а з іншого – ймовірності постання в результаті запозичування омонімії, *рейтингувати* мовні системи, представлені відповідними моделями (у межах однієї мови і двох чи більше, а також з урахуванням формату спорідненості мов – близькоспоріднені, далекоспоріднені і неспоріднені), компоненти яких найчастіше вступають в омонімії відношення.

Ключові слова: словниковий склад (запас), лексика, семантичний простір (обшир), семантика (значення), комунікація, тенденція, запозичення, омонімія, полісемія, синоніми, омокомплекс, іменник, лексема, мова, джерело, позамовні (екстралінгвальні) чинники, перекладні словники, лексико-семантичний.

SUMMARY

Dutka O. Ya. Parametrization of noun homonymy with a borrowed component in the Ukrainian language. Qualification scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree Doctor of Philosophy in the field 03 Humanities, specialty 035 Philology (Ukrainian language). Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Drohobych, 2025.

The dissertation is a pioneering research into the development of intralinguistic noun homonymy with a borrowed component in the Ukrainian language. For the first time in linguo-Ukrainian studies, the author attempts to create a corpus of noun homonyms with a borrowed component, to apply a set of criteria for differentiating between homonymy and polysemy, considering the borrowed components that, having adapted to the Ukrainian linguistic environment, have replenished the vocabulary of the Ukrainian language, to ascertain the degree of codification of the generated homocomplexes on a synchronic level, but roughly estimating the time a borrowing with the corresponding meaning appeared and led to the development of homonymy, according to historical lexicographic sources (the information was selected based on data of about 40 linguistic dictionaries, both monolingual, including explanatory, etymological, dictionaries of foreign words, dictionaries of homonyms, and multilingual (translation) dictionaries) and to parameterize them in order to trace the trends in the development of the Ukrainian vocabulary, outline the prospects for its expansion, verify the validity of the law of linguistic economy through homonymization of certain meanings, etc.

The author first of all elaborates a meta-language of the study (introducing the terms *homocomplex*, *homopair*, *homorow*); specifies the scope of the concept of borrowing and determines the place of related concepts in this system (*borrowed words*, *foreign words*, *internationalisms*, *barbarisms*, *foreign language insertions*, *exoticisms*); distinguishes *lexical homonymy* from related phenomena (homoforms, homographs, homophones).

The article outlines the theoretical grounds of homonymy as a linguistic phenomenon based simultaneously on symmetry of form and asymmetry of content; presents the stages of the homonymy study development and analyzes the specific approaches to this development – from the times of ancient Greek philosophers to the present day, from the rejection of homonymy, its qualification as a negative phenomenon, as an ‘annoying misunderstanding’ that complicates communication, to its recognition as a positive phenomenon contributing to the language conciseness by saving units of expression, enriching its expressive means, etc.

The article characterizes the principal ways of homonymy formation in linguo-Ukrainian studies, wherein the following are traditionally distinguished: the development of the meanings of a polysemous word and further divergence of these meanings; the sound coincidence of words due to various phonetic changes that a word undergoes; the sound coincidence of words formed from different stems; the formation of similar sounding words through various word-forming means; the assimilation of words from other languages. Particular attention is paid to the assimilation of words from other languages as a way of homonymy formation. This way of homonymy formation is intensified due to increasing globalization as a process of worldwide political, economic and cultural integration and unification in the modern world, which testify to a new stage in the development of human civilization, accompanied by various changes in all spheres of life. The interaction of languages resulting from cultural integration – a globalization trend – is a significant impetus for various language changes, language development, including the spread and expansion of language contacts. The number of lexical borrowings caused by such language contact constantly increases and, under certain conditions, ultimately leads to the development of homonymy.

The author foregrounds the issue of distinguishing between homonymy and polysemy, since the selection of factual material from various lexicographic sources resulted in revealing different approaches to this issue among the compilers of lexicographic sources. It is noted that scholars have been raising this issue for a long

time, identifying the nature of polysemy and homonymy with a greater or lesser degree of specificity, defining the concepts they denote, clarifying the essence of their opposition, outlining the reasons for this, trying to propose criteria that would be valid for distinguishing the aforementioned phenomena, but it is stated that no unanimity has been reached so far. It is also emphasized that with the expansion of scientific paradigms – from structuralist to cognitive with the dominant principle of anthropocentrism, which involves considering linguistic problems with regard to the role of man and his consciousness in their coverage, taking into account the dynamism and mobility of all language processes, it is advisable to distinguish a set of criteria (in particular, semantic (there is no internal motivated connection between homonyms or it is too remote), word-formation (homonyms form different word-formation rows and use different word-formation means), syntactic (homonyms express different syntagmatic relations and, accordingly, have different syntactic surroundings), lexical (homonyms form different synonymic rows) and thematic (homonyms belong to different thematic groups or terminological systems)), which will be relevant in this case, since each subsequent applied criterion will specify and emphasize the previous one.

The article reviews different types of homonym systematization in Slavic linguistics in general and Ukrainian linguistics in particular. Given these generalizations and the format of language interaction based on their kinship (homonymy resulting from borrowings from distantly cognate and non-cognate languages) and the number of donor languages (homonymy resulting from borrowings from one or more languages), a system of parameters for analyzing homocomplexes appropriate to the material under study has been developed, and a mechanism for sequencing the description of the actual material has been substantiated. It has been established that while borrowing from *one language*, the sequence of material description is affected by the quantitative indicators of the identified homonymy and the quantitative content of lexical-semantic groups, which include the first components of homocomplexes, whose semantics largely determines the development of homonymous relations; the relevant parameters include the number of borrowed

components in the homocomplex (with the corresponding distinction between homopairs and homorows); the degree of codification of this homocomplex in dictionaries; the way homonymy emerges (disintegration of the polysemy of borrowing and, hence, the formation of separate lexemes, a random coincidence of borrowings from different languages or, occasionally, the effect of various word-formation processes that a borrowing undergoes when adapting to the grammatical system of the Ukrainian language) and the completeness of homonymy, whereas within the framework of borrowings from *two or more languages*, the sequence of describing homocomplexes depends on the quantitative content of the model (the homocomplex model reflects the number of components and the donor language from which each component was borrowed), which represents the corresponding homonymic relations; relevant indicators are the representativeness of the donor languages that served first to borrow and then to develop homonymous relations on their basis; the degree of codification in dictionaries; the way homonymy emerged and the completeness of homonymy.

The results of parametrization of noun homonymy with a borrowed component in the Ukrainian language made it possible to draw a conclusion about the degree of dynamism of the Ukrainian lexicon, taking into account, among other things, the share of borrowings from other languages, to trace trends, on the one hand, in the frequency and regularity of borrowing from a particular language, and on the other hand, the emergence of homonymy as a result of borrowing, to rank language systems represented by the corresponding models (within one language and two or more, as well as taking into account the format of language kinship – closely related, distantly related and unrelated), whose components most often enter into homonymous relations.

Keywords: vocabulary, lexicon, semantic space (scope), semantics (meaning), communication, tendency, borrowing, homonymy, polysemy, synonyms, homocomplex, noun, lexeme, language, source, extra-linguistic (extralinguistic) factors, translatory dictionaries, lexico-semantic.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці у фахових виданнях України

1. Дутка О. Я. Омонімія в колі сучасних наукових проблем. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 2014. Вип. 19. С. 36–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2014_19_8
2. Дутка О. Я. Запозичення з грецької та латинської мов як джерело омонімії в сучасній українській мові. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 2019. Вип. 24. С. 39–43. URL: <https://surl.li/zjoofl>
3. Дутка О. Я. Роль французьких запозичень у розвитку омонімії української мови. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 7–11. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_1/4.pdf
4. Дутка О. Я. Грецькі та латинські запозичення у складі омонімів української мови. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2020. Вип. 14. С. 46–52. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2020/NV_2020_14/11.pdf
5. Дутка О. Я. Збагачення омонімічного складу української мови внаслідок запозичень із германських мов. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2021. Т. 32 (71). № 2. С. 20–26. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/2_2021/part_1/6.pdf
6. Дутка О. Я. Запозичення з трьох і більше мов як джерело омонімії української мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса, 2021. № 48. С. 63–65. URL: <http://vestnik->

philology.mgu.od.ua/archive/v48/part_1/Filologi48_1.pdf#page=63

7. Дутка О. Я. Параметризація іменникової омонімії в комплексі «питоме слово – запозичення» як результату засвоєння слів з інших мов (на матеріалі англійської і німецької мов). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2023. Вип. 19. С. 29–35. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomeroV/2023/NV_2023_19/5.pdf

Публікації, які включені до наукометричної бази Web of Science

8. Dutka O., Dzyubak N., Pabat V., Bevzo H., Tamozhska I. Formation and development of Ukrainian communicative vocabulary. *AD ALTA : Journal Of Interdisciplinary Research*. 2021. Issue XXIV. P. 132–136. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110224/papers/A_24.pdf

Наукові праці в інших виданнях України

9. Дутка О. Я. Германізми у складі омонімів сучасної української мови. *Молодий вчений*. 2020. № 3 (79). С. 144–148. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/3/32.pdf>
10. Дутка О. Я. Тюркізми як джерело поповнення омонімів сучасної української мови. *Науковий огляд*. 2020. № 3 (66). С. 162–174. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2053>
11. Дутка О. Я. Про деякі запозичення у складі омонімів української мови. *Студії з філології та журналістики : зб. наук. праць / міжнар. редкол.: М. Вашичек, Н. Венжинович (відп. ред.), М. Горди та ін. Ужгород, 2020. Вип. 6. С. 34–38.*

Наукові праці в матеріалах конференції

12. Дутка О. Я. Запозичення з двох мов (французької та інших) як джерело омонімії української мови. *Мова та література у полікультурному просторі* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2020 року, м. Львів). Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2020. Ч. I. С. 78–82.
13. Дутка О. Я. Запозичення з двох мов у складі омонімічних рядів української мови. *Філологія та лінгвістика у сучасному світі* : матеріали Міжнародної науково-практ. конф. (28–29 серпня 2020, м. Запоріжжя). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2020. С. 28–33.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....	15
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОСТАННЯ ОМОНІМІЇ З КОМПОНЕНТОМ-ЗАПОЗИЧЕННЯМ В УКРАЇН- СЬКІЙ МОВІ	38
1.1. Омонімія як лінгвальний феномен	38
1.1.1. З історії омонімії як лінгвального феномену. . . .	38
1.1.2. Розвиток учення про омонімію в кінці ХХ – початку ХХІ ст.	44
1.2. Параметри класифікування лексичних омонімів у мовознавстві.	55
1.3. Запозичування як наслідок міжмовних контактів й один зі способів постання омонімії	62
1.3.1. Специфіка метамови у вимірі омонімії з компонентом-запозиченням	62
1.3.2. Обсяг поняття запозичення в лінгвоукраїністиці .	71
1.3.3. Мовні й позамовні чинники запозичування	83
1.4. Методологія дослідження іменникової омонімії з компонентом-запозиченням.	85
Висновки до розділу 1	93
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПАРАМЕТРИЗУВАННЯ ОМОНІ- МІЙНИХ ВІДНОШЕНЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТУ ЗАПОЗИ- ЧЕННЯ З ОДНІЄЇ МОВИ	96
2.1. Омонімія з компонентом-запозиченням у межах далекоспоріднених мов.	96
2.1.1. Омоніміїні відношення із запозиченням з основних мов античної цивілізації.	96
2.1.1.1. Омокомплекси із грецизмами (моделі «ом. ¹ гр. + ом. ² гр.» або «ом. ¹ гр. + ом. ² гр. + ом. ³ гр. (...)»)	96
2.1.1.2. Омокомплекси з латинізмами (моделі «ом. ¹ лат. + ом. ² лат.» або «ом. ¹ лат. + ом. ² лат. + ом. ³ (...)»). . . .	109
2.1.2. Запозичення з мов післяантичної цивілізації. . . .	124
2.1.2.1. Омокомплекси з галліцизмами (моделі «ом. ¹ фр. + ом. ² фр.» або «ом. ¹ фр. + ом. ² фр. + ом. ³ фр (...)»)	124
2.1.2.2. Омокомплекси з англізмами (моделі «ом. ¹ англ. + ом. ² англ.» або «ом. ¹ англ. + ом. ² англ. + ом. ³ англ. (...)»)	134
2.1.2.3. Омокомплекси з германізмами (моделі «ом. ¹ нім. + ом. ² нім.» або «ом. ¹ нім. + ом. ² нім. + ом. ³ нім. (...)»). . .	143

2.1.2.4. Омонімія з компонентами-запозиченнями з інших далекоспоріднених мов.	155
2.3. Омонімія із запозиченнями з неспоріднених мов. . .	161
2.3.1. Омоніміїні відношення з компонентом тюркізмом (моделі «ом. ¹ тюрк. + ом. ² тюрк.» або «ом. ¹ тюрк. + ом. ² тюрк. + ом. ³ тюрк.»)	161
2.3.2. Омонімія з компонентами-запозиченнями з інших неспоріднених мов	167
Висновки до розділу 2	170
РОЗДІЛ 3. ЯКІСНІ Й КІЛЬКІСНІ ВИМІРИ ОМОНІМІЇ ІЗ КОМПОНЕНТОМ-ЗАПОЗИЧЕННЯМ ІЗ КІЛЬКОХ МОВ	172
3.1. Омонімія з компонентом-запозиченням з двох мов	172
3.1.1. Омонімія з першим компонентом грецизмом.	172
3.1.2. Омонімія з першим компонентом латинізмом.	181
3.1.3. Омонімія з першим компонентом германізмом.	192
3.1.4. Омонімія з першим компонентом англізмом.	200
3.1.5. Омонімія з першим компонентом галліцизмом.	206
3.1.6. Омонімія з першим компонентом голландизмом.	214
3.1.7. Омонімія з першим компонентом італізмом.	218
3.1.8. Омонімія з першим компонентом іспанізмом.	219
3.1.9. Омонімія з першим компонентом тюркізмом.	219
3.2. Омоніміїні відношення із запозиченнями з трьох і більше мов	222
Висновки до розділу 3	231
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	235
СПИСОК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	239
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	273
ДОДАТКИ	279
Додаток 1.	279
Додаток 2.	282
Додаток 3.	297

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

Скорочення назв лексикографічних джерел

- АУІС** – Зайковські С., Адамовська Л. Англо-український, українсько-англійський ілюстрований словник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2020. 1248 с.
- АУС** – Гороть Є. І., Коцюк Л. М., Малімон Л. К., Павлюк А. Б. Англо-український словник. Вінниця : Нова Книга, 2006. 1700 с.
- АУТС** – Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування / авт.-уклад. : Е. М. Пройдаков, Л. А. Теплицький та ін. Київ : ВД «СофтПрес», 2005. Вид. 1. 552 с.
- ВНУС** – Мюллер В. Великий німецько-український словник. Київ : Чумацький Шлях, 2005. 792 с.
- ВТССУМ** – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
- Доман.** – Доманицький В. Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів. Київ : Друк. С. А. Борисова, 1906. 128 с.
- ДРС** – Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь: у 2 т. Москва, 1958.
- ДчиД** – Лозова Н. Є., Фридрак В. Б. Дзвона чи дзвону? або -а(-я) чи -у(-ю) в родовому відмінку? : словник-довідник. Київ : Наукова думка, 2007. 168 с.
- ЕВ РУС** – Повна електронна версія академічного «Російсько-українського словника» 1924–1933 рр. / за ред. А. Кримського (А–П); підготував О. Телемко. Київ : К. І. С., 2007. 3060 с.
- ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.

- Жел.** – Желеховский Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар : у 2 т. Львів : З друкарні тов. им. Шевченка, під зарядом К. Беднарского, 1885–1886. 1121 с.
- ІСАТ** – Клименюк Т. М., Проскуряков В. І., Ковальчук Х. І. Ілюстрований словник архітектурних термінів. Львів : Вид-во «Львівської політехніки», 2010. 180 с.
- ІспУС** – Іспансько-український словник. Українсько-іспанський словник / за ред. В. Бусела. Київ; Ірпінь : Перун, 2013. 1136 с.
- ІтУС** – Італійсько-український словник. Українсько-італійський словник / за ред. В. Бусела. Київ; Ірпінь : Перун, 2013. 1124 с.
- ЛУС** – Скорина Л. П., Скорина О. А. Латинсько-український, українсько-латинський словник. Київ : Обереги, 2004. 447 с.
- МС** – Лисько З. Музичний словник. Стрий : Вид-во Музичного товариства ім. М. Лисенка, 1933. 168 с.
- НАУС** – Новітній англо-український, українсько-англійський словник : 100 000 слів / уклад. С. М. Крисенко. Харків : ВАТ «Харківська книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе», 2005. 959 с.
- НСЗ** – Туровська Л. В., Василькова Л. М. Нові слова та значення. Київ : Довіра, 2008. 271 с.
- НСІС** – Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 слів і словосполучень / за ред. Л. І. Шевченко. Київ : АРІЙ, 2008. 672 с.
- ПУС** – Польсько-український словник : у 2 т. Київ : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958–1960.
- РУС**
(Гриц.) – Російсько-український словник : в 4 т. / редкол.: П. Ю. Гриценко, І. С. Гнатюк, С. І. Головащук, В. В. Жайворонок, О. М. Миронюк; Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ : Знання, 2011–2014.

- СІС**
(Бибик) – Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів. Тлумачення, словотворення та слововживання : близько 35000 слів і словосполучень / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2005. 623 с.
- СІС**
(Льох.) – Словник іншомовних слів / за ред. І. В. Льохіна і проф. Ф. М. Петрова. Київ : Держ. вид-в політич. л-ри УРСР, 1955. 826 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000025745>.
- СІС**
(Мороз.) – Словник іншомовних слів / укл. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с. URL: <https://archive.org/details/slovninshomovn>.
- СІС**
(Музич.) – Словник іншомовних слів / укл. Л. В. Музичко, Л. М. Шкарапута, С. М. Морозов. Київ : Наукова думка, 2019. 785 с.
- СІС УРЕ** – Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Вид. 2, випр. і допов. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. 966 с.
- СІС**
(Пуст.) – Словник іншомовних слів / укл. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк. Київ : «Довіра» – УНВЦ «Рідна мова», 2000. 1017 с.
- СОУМ** – Демська О. М., Кульчицький І. М. Словник омонімів української мови. Львів : Фенікс, 1996. 224 с.
- Срезн.** – Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам : труд И. И. Срезневского. Санкт-Петербург : Издание Отд-ния рус. языка и словесности Императорской акад. наук, 1890–1913. Т. I–III.
- ССІС** – Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків : Торсинг ПЛЮС, 2007. 768 с.

- ССЛ** – Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : у 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 1. 402 с.; Т. 2. 350 с.; Т. 3. 426 с.; Т. 4. 388 с.
- ССУМ** – Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. : в 2 т. / за ред. Л. Л. Гумецької, І. М. Керницького. Київ : Наукова думка, 1977–1978. Т. I–II.
- СТСУМ** – Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / уклад. Н. Кусайкіна, Ю. Цибульник. Харків : ВД «Школа», 2011. 784 с.
- СУМ (XVI–XVII)** – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Львів, 1994 [і наступ.]. Вип. 1 [і наступ.].
- СУМ (Гр.)** – Словарь української мови : в 4 т. / за ред. Б. Грінченка. Київ : Вид-во АН Української РСР, 1958–1959. Т. 1–4.
- СУМ (Гр 2)** – Словник української мови : у 3 т. / упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко; за ред. С. Єфремова та А. Ніковського. Київ : Горно, 1927–1928.
- СУМ** – Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.
- СУМ-20** – Словник української мови : у 20 т. URL: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0>.
- СУМ (Б.-Н.)** – Білецький-Носенко П. Словник української мови / упоряд. В. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1966. 424 с.
- СЧС (Бойків)** – Бойків І., Ізюмов О., Калишевський Г., Трохименко М. Словник чужомовних слів. Вид. 2, випр. Нью-Йорк : Вид-во Михайла Борецького, 1955. 533 с.
- СЧС (Кузеля)** – Словар чужих слів : 12000 слів чужого походження в українській мові / зібр. З. Кузеля, М. Чайковський; ред.

- З. Кузеля. Чернівці : З дукарні тов. «Руска Рада», під зарядом Івана Захарка, 1910. 368 с.
- СЧС**
(Орел) – Орел А. Словник чужомовних слів : у 2 т. Нью-Йорк, 1963. Т. 1–2.
- Тимч.** – Історичний словник українського языка / за ред. Є. Тимченка. Харків; Київ : Державне вид-во України, 1930–1932. Т. I. 947 с.
- Тимч. мат.** – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : в 2 т. / підгот. до вид. В. В. Німчук та Г. І. Лиса. Київ; Нью-Йорк, 2002. Т. I–II.
- Ум. і Сп.** – Уманець М. і Спілка А. Словарь російсько-український. Львів : НТШ, 1893–1898. Т. I–IV.
- УРС**
(Дубр.) – Дубровський В. Українсько-російський словник / за ред. І. Стешенка. Київ : Час, 1909. 318 с.
- УРС**
(Нікон.) – А. Ніковський. Словник українсько-російський. Київ : Горно, 1926. 864 с.
- УРС**
(Кирич.) – Українсько-російський словник : у 6 т. / за ред. І. М. Кириченка. Київ : Вид-во АН УРСР, 1953–1963. Т. I–VI.
- ФУС** – Французько-український словник. Українсько-французький словник / під заг. ред. В. Бусела. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2012. 1104 с.
- ШВМ** – Лазур К. Р., Олійник Т. М. Швейне виробництво та матеріалознавство : словник. Львів : Новий Світ, 2012. 246 с.
- ШГСД** – Безуглий А. М., Співачевський І. Г. Шкільний геологічний словник-довідник. Київ : Радянська школа, 1978. 164 с.
- Юсип.** – Юсипова Р. Р. Турецко-русский словарь. Москва : Русский язык : Медиа, 2005. 692 с.
- Юцев.** – Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 352 с.

- Фасм.** – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Изд. 2, доп. Москва : Прогресс, 1986–1987. Т. I–IV.
- CD** – Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/cutter>.
- DELFF** – Dictionnaire Étymologique de la Langue Française / par Albert Dauzat. Librairie Larousse. Paris – VI. 1938. 825 p.
- IDHA** – Harris Cyril M. Illustrated Dictionary of Historic Architecture. Courier Corporation, 2013. 592 p.
- OED** – Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=cutter>
- SEJP** – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków : Krakowska Spółka Wydawnicza, 1927. 806 s.

Інші скорочення

<i>анат.</i> – анатомічне	<i>друк.</i> – друкарське	<i>мн.</i> – множина	<i>театр.</i> – театральне
<i>археол.</i> – археологічне	<i>екон.</i> – економічне	<i>мор.</i> – морське	<i>текст.</i> – текстильне
<i>архіт.</i> – архітектурне	<i>етн.</i> – етнографічне	<i>муз.</i> – музичне	<i>техн.</i> – технічне
<i>астр.</i> – астрономічне	<i>заст.</i> – застаріле	<i>незм.</i> – незмінне	<i>фарм.</i> – фармацевтич.
<i>біол.</i> – біологічне	<i>збір.</i> – збірне	<i>одн.</i> – однина	<i>фіз.</i> – фізичне
<i>бот.</i> – ботанічне	<i>зневаж.</i> – зневажливе	<i>ом.</i> – омонім	<i>фізіол.</i> – фізіологічне
<i>буд.</i> – будівельне	<i>зоол.</i> – зоологічне	<i>перен.</i> – переносне	<i>філос.</i> – філософське
<i>бухг.</i> – бухгалтерське	<i>інф.</i> – інформатичне	<i>полігр.</i> – поліграфічне	<i>фінанс.</i> – фінансове
<i>вет.</i> – ветеринарне	<i>ірон.</i> – іронічне	<i>політ.</i> – політичне	<i>фот.</i> – фотграфічне
<i>військ.</i> – військове	<i>кін.</i> – кінематограф.	<i>псих.</i> – психологічне	<i>хім.</i> – хімічне
<i>вulg.</i> – вульгарне	<i>книж.</i> – книжне	<i>рел.-церк.</i> – реліг.-церк.	<i>юр.</i> – юридичне
<i>геод.</i> – геодезичне	<i>літ.</i> – літературне	<i>розм.</i> – розмовне	
<i>геол.</i> – геологічне	<i>мат.</i> – математичне	<i>с.г.</i> – сільськогосп.	
<i>гірн.</i> – гірничне	<i>мед.</i> – медичне	<i>спец.</i> – спеціальне	
<i>грам.</i> – граматичне	<i>мисл.</i> – мисливське	<i>спорт.</i> – спортивне	
<i>діал.</i> – діалектне	<i>мінер.</i> – мінералогічне	<i>стол.</i> – столярне	

Скоречення назв мов

ав. — авестійська	норв. — норвезька
англ. — англійська	перс. — перська
араб. — арабська	пізньюлат. — пізньюлатинська
афр. — африканські мови	пол. — польська
бірм. — бірманська	порт. — португальська
гебрайс. — гебрайська	рос. — російська
голл. — голландська	рум. — румунська
гот. — готська	самоан. — самоанська
гр. — грецька	санскр. — санскрит
д. англ. — давньоанглійська	с. англ. — середньоанглійська
дан. — данська	свн. — середньовірнонімецька
двн. — давньоверхньонімецька	с. лат. — середньолатинська
днн. — давньоніжньонімецька	тибет. — тибетська
д.фриз. — давньофризька	тур. — турецька
єг. — єгипетська	туркм. — туркменська
інд. — індійська	тюрк. — тюркські
ірл. — ірландська	угор. — угорська
ісп. — іспанська	узб. — узбецька
іт. — італійська	укр. — українська
казах. — казахська	фін. — фінська
кит. — китайська	фінік. — фінікійська
корс. — корсиканська	фр. — французька
лат. — латинська	франк. — франкська
латис. — латиська	хорв. — хорватська
лит. — литовська	чагат. — чагатинська
нар. лат. — народнолатинська	чес. — чеська
малайс. — малайська	швед. — шведська
монг. — монгольська	япон. — японська
нім. — німецька	

ВСТУП

Мова як динамічна система, реагуючи на найменші зміни (економічні, політичні, соціальні, культурні) у суспільстві, рефлексує на них, з одного боку, з'явою нових одиниць, установленням різних типів відношень між цими одиницями та обсягу виконуваних функцій, а також втратою неактуальних мовних одиниць чи переміщенням їх на периферію, а з іншого – глибинними семантичними та лексико-граматичними зрушеннями всередині самої системи, чим увиразнює свою гнучкість і здатність змінюватися та розвиватися. Водночас наявність у системі мови «стабільного ядра забезпечує її стійкість як засобу пізнання та спілкування спільноти, підтримує єдність нації та тяглість її культурної традиції...» [97, 42].

Загальновідомо, що найбільш чутлива до згаданих змін і найоперативніше реагує на соціодинаміку лексична підсистема тієї чи тієї мови. Не становить винятку щодо цього й лексична підсистема української мови, яка має невичерпні резерви для розвитку свого словникового складу. Щобільше, українські лінгвісти, поглиблено вивчаючи формування і становлення її, аналізуючи різні процеси, які відбуваються в ній, окреслюючи причини й наслідки цих процесів тощо, сьогодні наголошують на тому, що «тенденція до відкритості українського лексикону світовій спільноті <...> має гармонійно поєднуватися з прагненням увиразнити в номінаційному корпусі української мови його національне «Я», з активізацією та пропагуванням принципів концептуалізації та категоризації світу, властивих українській мові» [95, 8].

До важливих питань, які порушують лексикологи і які не втрачають своєї актуальності впродовж століть, зараховують вирізнення логіко-семантичних відношень між словами – полісемічних, синонімічних, антонімічних, омонімічних, паронімічних тощо – та ретельне вивчення їх на різних мовних рівнях. Чільне місце в названому ряді відведено омонімічним відношенням, опертим на принцип симетрії форми за умови асиметрії змісту.

Зацікавлення науковців омонімією в різні періоди розвитку мови та рефлексій над нею (від філософів античного світу Геракліта, Демокрита, Епікура, Платона, Аристотеля з їхнім протиставленням понять аналогії (згідно з нею мовні форми виявляли співрозмірність значення й форми, а отже, відображали системну організацію мови) й аномалії як факту рівнойменності різних предметів [107, 15] до сучасності) зумовлене складною, багатоаспектною природою цього феномену. Українські й закордонні мовознавці – О. Потебня, Л. Булаховський, А. Критенко, І. Олійник, Г. Мукач, М. Кочерган, М. Демський, Л. Полюга, Т. Черторизька, Л. Лисиченко, В. Русанівський, В. Кононенко, О. Тараненко, О. Г. Кузьменко, В. Кононенко, Л. Солдатова, А. Головня, В. Сімонок, Ж. Колоїз, О. Демська, С. Кійко, О. Кушлик, Л. Кіцила, Л. Кіндей, Н. Глібчук, У. Добосевич, І. Джочка, О. Шипнівська, С. Соколова, D. Buttler, B. Trnka, J. Vlček, K. Heger, E. R. Williams, W. Doroszewski, L. Ďurovič, S. Štěpáník, W. Miodunka, I. Fraaß, E. Grodziński, M. Majewska, P. Paul, L. Lipka, K. Wojan, E. Klepousniotou, O. Panman та інші – порушували широкий обсяг питань, пов'язаних з омонімією. До того ж на кожному етапі розвитку мови розгляд цих питань набував нових, часом непередбачуваних, суперечливих обертів, які, проте, засвідчували складність розв'язання заторкуваних проблем, всебічність зв'язку з іншими лінгвальними явищами, часто неможливість знайти єдино правильне рішення, що спричинено різними ракурсами, різними підходами, і водночас динаміку формування омоніміїної теорії.

Серед досліджуваних лінгвістами проблем – сутність явища омонімії у світлі філософії мови (Ch. Bally, R. Godel, R. Grünthal, E. Pouliny, R. Laskowsky, О. Потебня, Л. Булаховський, А. Критенко, Л. Лисиченко, І. Олійник, Ж. Колоїз, О. Демська та ін.), зокрема кваліфікація омонімії як позитивного мовного явища (J. Gillieron, B. Trnka, O. Ducháček, T. Milewski, Л. Булаховський, Ф. Маулер, Р. Османова, М. Івченко, Н. Клипа, Л. Солдатова та ін.) чи негативного (Ю. Карпенко, А. Коваль, О. Волох, Р. Бріджес та ін.); теоретичні проблеми аналізу омонімії в слов'янському мовознавстві (K. Heger, E. Awramiuk,

D. Buttler, P. Paul, Z. Hladká; R. Godel, Л. Кіцила та ін.); витоки омонімії як лінгвального феномену (J. Ward, D. Buttler, P. Paul, Л. Булаховський, О. Демська та ін.); категоризація семантики слів загалом і в певних контекстах зокрема (О. Потебня, В. Русанівський, М. Кочерган, О. Тараненко, Г. Кузьменко, С. Денисова та ін.); аналіз омоніміїх відношень у площині мовних рівнів, серед іншого лексичного (М. Муравицька, В. Кононенко, О. Демська, І. Савченко та ін.), лексико-граматичного (О. Демська, О. Кушлик та ін.), фразеологічного (Ch. Bally, М. Демський, В. Кононенко та ін.), морфологічного (Л. Мартиросян, І. Джочка, У. Добосевич, Н. Глібчук, О. Сколоздра, С. Соколова, М. Пукаляк, О. Шипнівська та ін.), словотвірного (А. Мамрак, Л. Кіндей та ін.), синтаксичного (В. Кононенко, Ф. Маулер, Ф. Данеш, І. Попова та ін.), стилістичного (О. Коваль-Костинська, В. Ковальов, Г. Кузьменко, Л. Солдатова та ін.); засади типологізування омонімів у мові й характеристики відомих класифікацій їх (Л. Солдатова, М. Іванова-Салінгова, Д. Щербина, С. Кійко та ін.); співвідношення омонімії з іншими семантичними категоріями – передусім полісемією (B. Trnka, K. Heger, I. Fraab, S. Wichter, G. Miller, G. Persson, S. Valera, Л. Полюга, Г. Мукан, Л. Лисиченко, Р. Болтянська, О. Кушлик, Л. Солдатова та ін.), а також синонімією (Л. Лисиченко, В. Ковальов та ін.), антонімією (Л. Лисиченко, В. Ковальов та ін.), паронімією (Л. Лисиченко, Л. Харчук, S. Štěpánek та ін.) тощо; шляхи утворення омонімії в мовленні і мові (Л. Лисиченко, О. Демська, В. Сімонок Ю. Цигвінцева та ін.); особливості вивчення омонімії як лінгводидактичної проблеми (Н. Зайченко та О. Паламарчук); механізми лексикографування омонімів і труднощі, пов'язані із цим (А. Критенко, Т. Черторизька, Л. Боярова, І. Скиба, О. Шаблій, В. Дубічинський і Т. Ройтер, L. Durovich, E. Havlová, H. Bergholtz & H. Agerbo та ін.); омонімія в різних терміносистемах (Л. Боярова, Ж. Красножан, Н. Краснопольська, Г. Куцак, О. Микитюк, І. Ментинська, І. Дерік та ін.).

Останніми десятиліттями в результаті глобалізації різних процесів в економіці, науці, культурі, інформаційному просторі, наслідком чого є «світовий

розподіл праці, міграція капіталу в масштабах планети, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технологічних процесів, а також зближення культур» [185, 52] і наслідки яких істотно впливають на розвиток мови, зокрема її словниковий склад, сприяють формуванню нових понять, появі нових термінів, швидкому проникненню їх до загальнолітературної мови, значно розширюються й поглиблюються різні мовні контакти. Це розширення й поглиблення мовних контактів зумовлює, серед іншого, актуалізацію досліджень лексичної системи контактних мов з метою окреслити особливості категоризування дійсності мовними одиницями цієї системи, дослідити можливості розвитку різних типів логіко-сміслових відношень з урахуванням національної специфіки тієї чи тієї мови тощо. Одним з таких типів логіко-сміслових відношень і є омонімія між двома або й кількома лексемами контактних мов, яку кваліфікують як міжмовну омонімію.

Сьогодні в україністиці сформувалася власна школа дослідників міжмовної омонімії. Передусім проаналізовано омоніми близькоспоріднених мов, зокрема які постали в результаті українсько-польських (М. Беднаж, І. Кононенко, О. Співак, О. Лазарович), українсько-чеських (О. Дьолог, А. Саїк), українсько-болгарських (Л. Пономаренко), чесько-українських (О. Паламарчук, Л. Кіцила), словацько-українських (С. Пахомова) мовних контактів. Ґрунтовно описано також омонімію далекоспоріднених мов, серед іншого української й англійської (Ю. Жлуктенко), української й французької (О. Лабенко), української й німецької (Ю. Жлуктенко, С. Кійко, В. Дубічинський), української й турецької (І. Юзвяк), української й угорської (О. Талабірчук) тощо. Окрім цього, окреслено загальні проблеми міжмовної омонімії і намічено шляхи розв'язання їх (Т. Кияк, С. Кійко, А. Турчина, Л. Чайка, Г. Сидорук та Н. Шостак, Д. Щербина та ін.).

Дещо інший вид омонімії, передусім лексичної, пов'язаної з фактом взаємодії мов становить омонімія, що постала в результаті запозичення тієї чи тієї лексеми з інших мов. Відмінність полягає в тому, що, на противагу

міжмовній омонімії, компонентами якої є «слова двох (чи більше) мов, які мають інтерферентно схоже фонетичне й/або графічне оформлення та відрізняються семантично й/або граматично» [276, 5], або «пари слів, які стосуються двох або більше мов, мають схожу звукову оболонку, часто спільну етимологію, здебільшого є запозиченнями з третьої мови й на основі подібності звукової оболонки чи морфологічної структури є джерелом інтерференційних помилок на семантичному рівні» [108, 24], або «різномовні слова, які збігаються формою усно, на письмі чи в межах регулярних відповідностей (фонетичних, графічних, орфографічних, акцентологічних, морфемно-словотвірних), наявних між порівнюваними мовними системами, і цілком або частково різняться змістом» [283, 100], у випадку омонімії в результаті запозичення йдеться про слова, які генетично репрезентують інші мовні системи, проте, адаптувавшись до граматичного ладу української мови, увійшли до її словникового складу, тобто зумовили розвиток внутрішньомовної омонімії.

«Іншомовні слова, входячи до лексико-семантичної системи української мови, вступають у синонімічні, антонімічні й омонімічні зв'язки як з питомими, так і з іншими запозиченими одиницями» [116, 244]. Засвоєння запозиченого слова в мові-реципієнті, за умови наявності в цій мові спільнозвучного слова з відмінним значенням (питомого чи запозиченого раніше), спричиняє симетрію форми при асиметрії змісту, що й характерно для омонімії як лінгвального феномену. Постання омонімії в результаті запозичення є одним з поширених способів розвитку цих типів смислових відношень.

Загалом лінгвісти не одностайні щодо кількості можливих способів розвитку омонімії. Відома лексиколог Л. Лисиченко обстоює п'ять способів, зокрема: 1) омонімію внаслідок розвитку значень полісемного слова; 2) омонімію, звуковий склад компонентів якої став тотожним у результаті фонетичних змін етимологічно різних слів; 3) омонімію, що постала внаслідок збігу звукового складу слів, утворених від різних основ; 4) омонімію, компоненти якої утворились у різний час за допомогою омонімічних словотворчих

елементів і мають різне значення; 5) омонімію в результаті засвоєння слів з інших мов. До того ж об'єднує ці п'ять позицій двома типами: перші чотири позиції засвідчують утворення лексичних омонімів у результаті розвитку мовної системи української мови, тобто внутрішньомовних процесів, що характерно для першого типу; п'ята позиція формує другий тип: належні сюди мовні одиниці розвивають омонімію з урахуванням запозичення слів з інших мов [151, 59–62]. Аналогічні способи постання омонімії вирізняють І. Олійник [188, 53], М. Жовтобрюх [87, 25] та ін. Дещо по-іншому структурує обсяг окреслених способів Л. Солдатова. Дослідниця виокремлює: 1) акустично-графічні трансформації (перетворення), з-поміж них: а) фонетичну (акустичну) конвергенцію колись рівнозвучних чи різнокореневих слів українського лексикону; б) фонетичну адаптацію та уподібнення запозичень з різних мов; в) фонетичні адаптації та ідентифікації різнокореневих слів, запозичених з однієї мови; 2) лексичні трансформації; 3) словотворення [234, 6].

С. Кійко пов'язує розвиток омонімії з трьома основними процесами: 1) фонетичною конвергенцією (збігом фонетичної оболонки слів, які первісно відрізнялися за звучанням); 2) семантичною дивергенцією; 3) запозиченням або утворенням нових слів, які збігаються за звучанням зі словами, які вже були поширені в мові [107, 71–72].

В усіх наведених пропозиціях способів постання омонімії належну увагу приділено запозиченням слів з інших мов. До того ж більшість з лінгвістів дотримуються думки стосовно превалювання – як кількісно, так і якісно – цього способу [188, 53; 107, 68–69].

Запозичення як наслідок міжмовних контактів, зумовлених соціальними, економічними й культурними зв'язками між тими чи тими народами, чий мовні системи взаємодіють, є передусім одним зі шляхів збагачення словникового складу мови [126, 18; 147, 207]. На цьому наголошував ще знаний європейський лінгвіст І. Бодуен де Куртене: «...вони (наслідки змішування мов – *О. Д.*) збагачують дану мову елементами іншої, чужої мови (запасом нових слів, нових

синтаксичних зворотів, форм, вимови)»* [292, 217]. Відома теза науковця «жодна мова не є чистою чи не змішаною» [Ibid.] резонувала подібними висловлюваннями й інших лінгвістів: «...інтенсивний перебіг таких стосунків (політичних, торгово-економічних, культурних та інших контактів – *О. Д.*) сприяє розвитку як матеріальної, так і духовної культури народів, стимулює вдосконалення їхніх літературних мов» [237, 239], «...не існує жодної мови в світі, яка б зовсім не мала запозичень. Запозичення є природним процесом, який є ознакою життєдіяльності певної мови» [102, 89], «жодна мова не може існувати без природного і закономірного впливу інших, споріднених і неспоріднених мов, змішування, асимілювання, і в підсумку, – змін у мовних системах на різних рівнях» [280, 87], «жодна із сучасних мов не є гомогенною, позбавленою зовнішнього впливу, оскільки формування та розвиток будь-якої мови, як і культури загалом, відбувається не в ізольованому середовищі, а в оточенні інших лінгвокультур» [11, 13], «жодній мові світу не властива і не може бути властива абсолютна повнота. Тому запозичання – це не тільки не уникнене, а й вельми позитивне явище, один із чинників поступу мови» [204, 156] тощо.

Проблема запозичень слів з однієї мови до іншої віддавна була у фокусі зацікавлень передусім закордонних лінгвістів. Її поглиблено вивчали: В. фон Гумбольдт, І. Бодуен де Куртене, Г. Пауль, Ж. Жильєрон, Ф. де Соссюр, Е. Ріхтер, Ж. Марузо, Л. Блумфілд, Е. Хауген, А. Мартіне, У. Вайнрайх та ін. Посилену увагу на цю проблему зосереджено і в лінгвоукраїністиці, що засвідчують праці відомих учених, до того ж як корифеїв класичного мовознавства, скажімо О. Потебні, І. Огієнка, В. Сімовича, Л. Булаховського, Ю. Шевельова, А. Білецького, Ю. Жлуктенка, О. Горбача, Й. Дзендзелівського, В. Акуленка, В. Русанівського, С. Семчинського, О. Тараненка, В. Німчука, О. Муромцевої, М. Кочергана, Л. Симоненко, Н. Клименко та ін., так і науковців подальших років, зокрема П. Лизанця, Б. Ажнюка, О. Стишова,

*Тут і далі переклад цитат власний.

Є. Карпіловської, В. Сімонок, А. Гудманяна, Л. Струганець, Л. Кислюк, Д. Мазурик, П. Селігея, В. Лопушанського, Т. Пица, С. Кійко, О. Тодор, Н. Гудими, Л. Архипенко, І. Коробової, Л. Томіленко, Л. Чурсіної, С. Гриценка, Т. Полякової, Я. Битківської, М. Боднар, Г. Сергєєвої, Н. Попової, С. Денисової, О. Дьолог, А. Ломовцевої, У. Мрозіцької, О. Романової, С. Федорець та ін. Серед питань, які найчастіше порушують дослідники, – загальний огляд аспектів дослідження запозичень у лінгвістиці (В. Сімонок, Н. Гудима, Г. Дружин, І. Коробова, Н. Юрійчук, М. Вакуленко, Н. Жмаєва), історіографія питання (О. Прасол, Т. Пиц) та ролі запозичення як лінгвального явища (П. Селігей, Е. Есенова, І. Калинич та В. Бойтор, Н. Клименко, Є. Карпіловська, Д. Мазурик, Т. Медведєва, В. Сімонок, О. Косович); полеміка щодо номінування самого терміна *запозичення* (О. Стишов, П. Мацьків, Я. Яремко, І. Коробова, О. Прасол та ін.); з'ясування мовних і позамовних чинників запозичення (Н. Гудима, Н. Босак та В. Печерська, М. Григоренко, У. Мрозіцька та ін.); характеристика особливостей запозичень у різних мовних системах (мовних картинах світу) (П. Лизанець, Б. Ажнюк, С. Кійко, Л. Архипенко, О. Леончик, А. Ломовцева, В. Лопушанський, Т. Пиц, У. Паньків, І. Підлужна, Л. Чурсіна, В. Пономаренко, О. Пономарів, С. Семчинський, В. Сімонок, В. Скачкова, Н. Ясинецька, Я. Битківська, А. Бикова, Н. Битко, С. Гриценко та ін.); адаптування запозичень в українській мові (Л. Архипенко, О. Стишов, І. Каминін та Л. Чурсіна, Н. Битко, І. Коробова, О. Мисечко, А. Наумовець, В. Сімонок, Т. Рудакова, С. Денисова, І. Скорейко-Свірська); вплив запозичень на структурування лексико-семантичної системи (О. Стишов, Н. Попова, Д. Мазурик, Л. Чурсіна, А. Дочу); окреслення місця запозичень у різних терміносистемах (Л. Архипенко, О. Коновалова та М. Комова, О. Романова, В. Сімонок, Л. Кислюк) або в різних дискурсах (Н. Костусяк, В. Роман, С. Денисова, С. Федорець); установлення словотвірного потенціалу запозичень (Н. Клименко, Л. Кислюк), окреслення особливостей новітніх запозичень (О. Стишов, Н. Костусяк, М. Навальна, Ф. Нікітіна) тощо.

Ще одним ракурсом вивчення явища запозичення в мові загалом і в українській зокрема, як уже згадувалось, є розгляд його в площині омоніміїчних відношень як різновиду логіко-смыслових відношень між компонентами словникового складу мови, установлених між запозиченим словом і вже наявним у словниковому складі мови-реципієнта (запозиченим з іншої мови чи інших мов раніше). Незважаючи на широкий обсяг заторкуваних питань, пов'язаних із запозиченнями, і досягнутими результатами щодо докладного вивчення їх, у лінгвоукраїністиці немає ґрунтового, системного дослідження, присвяченого всебічному аналізу цієї проблеми, що й зумовило *актуальність* розгляду її.

Об'єктом дослідження є внутрішньомовна іменникова омонімія з компонентом-запозиченням.

Предмет дослідження – параметризування внутрішньомовної іменникової омонімії з компонентом-запозиченням в українській мові.

Мета дисертаційної праці – комплексно, з опертям на релевантні параметри описати внутрішньомовну іменникову омонімію із компонентом-запозиченням в українській мові. Реалізація сформульованої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- окреслити теоретичні засади омонімії як лінгвального явища;
- проаналізувати запропоновані лексикологами принципи таксономії омоніміїчних одиниць й обґрунтувати доцільність опертя щодо цього на сукупність критеріїв;
- випрацювати належну для дослідження омонімії із компонентом-запозиченням метамову;
- систематизувати кодифікований фактичний матеріал з урахуванням: а) формату взаємодії мов, базованої на їхній спорідненості (омонімія як результат запозичування з близькоспоріднених, далекоспоріднених і неспоріднених мов); б) кількості мов-донорів (омонімія як результат запозичування з однієї та кількох мов);
- з'ясувати ступінь кодифікованості репрезентування омонімії з

компонентом-запозиченням у лексикографічних працях й орієнтовний час фіксування її, а також етап з'яви самого запозичення в мові-реципієнті;

– змодельовати аналізований омокомплекс відповідно до кількості компонентів (омопари/оморяди);

– схарактеризувати спосіб постання омонімів як таких (гомогенні/гетерогенні/комбіновані) та виявити показник охоплення омонімійними відношеннями всіх форм наявних компонентів;

– рейтингувати внутрішньомовну іменникову омонімію з компонентом-запозиченням щодо кількісних показників – у межах як моделі, так і групи мов за ступенем спорідненості;

– узагальнити результати дослідження щодо параметризування вияву іменникової омонімії із запозиченням-компонентом в українській мові;

– укласти словник-омонімів із компонентом-запозиченням.

Матеріалом дослідження послуговував корпус омонімів з компонентом-запозиченням, одержаний способом суцільного добору передусім з тлумачних словників української мови, таких як: «Словник української мови» в 11 т. (1970–1980), «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (гол. ред. В. Бусел (2005)), «Словник української мови у 20 т.» (2010–2019), «Сучасний тлумачний словник української мови» (укл. Н. Кусайкіна, Ю. Цибульник); зі словників омонімів, серед іншого «Словника омонімів української мови» О. Демської, І. Кульчицького (1996); зі словників чужомовних слів, зокрема: «Словарика. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів» В. Доманицького (1906), «Словаря чужих слів» (зібр. З. Кузеля і М. Чайковський) (1910), «Словника чужомовних слів» (укл. І. Бойків, О. Ізюмов, Г. Калишевський, М. Трохименко) (1955), «Словника чужомовних слів» (укл. А. Орел) (1963), «Словника іншомовних слів» за ред. І. Льохіна і Ф. Петрова (1955), «Словника іншомовних слів» (за ред. О. Мельничука (1985)), «Словника іншомовних слів» (укл. Л. Пустовіт, О. Скопненко та ін. (2000)), «Словника іншомовних слів» (укл. С. Морозов, Л. Шкарапута (2000)), «Словника іншомовних слів.

Тлумачення, словотворення та слововживання» (укл. С. Бирик, Г. Сютя (2005)), «Нового словника іншомовних слів» (за ред. Л. Шевченко (2008)), «Словника іншомовних слів» (укл. Л. Музичко, Л. Шкарапута, С. Морозов (2019)) та ін.; етимологію походження запозичення простежено за «Етимологічним словником української мови» (за ред. О. Мельничука (1982–2012)), «Słownika etymologicznego języka polskiego» A. Brücknera (1927), «Dictionnaire Étymologique de la Langue Française» (1938), «Етимологічного словника російської мови» М. Фасмера (1938–1950) та ін.; фіксування запозичення – за реєстрами передусім історичних словників української мови: «Словника староукраїнської мови XIV – XV ст. : в 2 т. / за ред. Л. Гумецької, І. Керницького (1977–1978), «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.» (1994), «Історичного словника українського язика» за ред. Є. Тимченка (1930–1932), «Матеріалів до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.» Є. Тимченка (2002), а також словників XIX– початку XX ст.: «Словника української мови» П. Білецького-Носенка (1966), «Словника української мови у 3 т.» (упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко / за ред. акад. Сергія Єфремова та Андрія Ніковського (1927–1928)), «Словаря української мови в 4 т.» за ред. Б. Грінченка (1958–1959), а також на основі даних перекладних словників, до того ж теж кінця XIX – початку XX ст., серед яких: «Малоруско-німецкий словарь у 2 т.» (укл. Є. Желеховский і С. Недільский (1885–1886)), «Словарь російсько-український» (авт. М. Уманець і А. Спілка) (1893–1898), «Українсько-російський словник» (авт. В. Дубровський) (1909), «Російсько-український словник» (за ред. А. Кримського (А–П); повна електронна версія, укл. О. Телемко) (2007), так і сучасних, таких як: «Польсько-український словник у 2 т.» (1958–1960), «Англо-український словник» (укл. Є. Гороть, Л. Коцюк, Л. Малімон, А. Павлюк) (2006), «Великий німецько-український словник» (укл. В. Мюллер) (2005), «Французько-український словник. Українсько-французький словник» (за заг. ред. В. Бусела) (2012), «Іспансько-український словник. Українсько-іспанський словник» (за заг. ред. В. Бусела) (2013), «Італійсько-

український словник. Українсько-італійський словник» (за заг. ред. В. Бусела) (2013) та ін.

Джерелом запозичень, унаслідок яких на українському мовному ґрунті постала омонімія й походження яких актуальні в нашому дослідженні, є мови, структуровані – з урахуванням ступеня спорідненості – трьома групами: близькоспоріднені (серед них – польська, чеська, хорватська), далекоспоріднені (англійська, німецька, голландська, французька, італійська, іспанська, португальська, румунська, латинська (мертва), грецька, індійські (санскрит (мертва), гінді) тощо) і неспоріднені (угорська, фінська, тибетська, бірманська, монгольська, турецька, арабська, мова фанг та ін.).

Загалом аналіз порушеної проблеми передбачає опрацювання матеріалу на синхронному зрізі. Проте для встановлення орієнтовного часу постання омонімної пари чи ряду, утвердження описуваного явища в подальшому використано елементи й діахронного рівня.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукової теми кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Український мовний простір: лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний та лінгвопоетичний аспекти», а з 2024 року – «Українська мовна картина світу: етнолінгвістичний, культурологічний виміри». Тему дисертації затверджено в новій редакції на засіданні вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 11 від 31 жовтня 2024 року).

Методика дослідження має комплексний характер. Ґрунтовність, логічність, вичерпність розгляду сформульованої проблеми та зроблені на основі цього узагальнення зумовили застосування як *загальнонаукових*, так і *спеціальних* методів дослідження. *Загальнонаукові* методи, серед яких *аналіз, синтез, моделювання, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція*, посприяли вичерпному, всебічному розгляду омонімії як унікального лінгвального явища, побудованого на симетрії форми за умови асиметрії змісту

й оприявленого на різних мовних рівнях, удокладненню відомих теоретичних засад вивчення лексичної омонімії (зокрема іменникової) з урахуванням запозичування як одного зі способів постання її, узагальненню різних підходів до аналізу відомих класифікацій омонімів й випрацюванню власного варіанта, адекватного об'єкту дослідження. Використання *лінгвістичних* методів, – *порівняльно-історичного* з елементами методики етимологічного аналізу (для з'ясування походження того чи того запозичення, яке зумовило на подальших етапах розвитку мови-реципієнта омонімію) та відносної хронології (для встановлення орієнтовного часу фіксування омонімії); *описового* з методиками інвентаризації, сегментації, таксономії й інтерпретації (для визначення корпусу фактичного матеріалу, об'єднання його в структурні типи з метою улогічнення його класифікації та окреслення характерних ознак), *структурного* з його методиками, передусім опозиційного аналізу (для встановлення асиметричних відношень у межах аналізованих мовних одиниць), компонентного аналізу (для визначення семантичної структури компонентів омонімної пари чи омонімного ряду), словникових дефініцій (для удокладнення відмінності в значеннях аналізованих лексем), – забезпечило стрункість, послідовність аналізу омонімії з компонентом-запозиченням та адекватність характеристики її параметрів.

Наукова новизна роботи в тому, що вона є першою спробою в лінгвоукраїністиці *створення корпусу* омонімів прицільно з компонентом-запозиченням, що є важливим для того, щоб простежити тенденції розвитку словникового складу української мови й окреслити перспективи його розширення, визначити ступінь динамізму українського лексикону з урахуванням, серед іншого, й частки запозичень з інших мов, установити показник валідності дії закону мовної економії за рахунок омонімізації тих чи тих значень; *удокладнення критеріїв* розмежування омонімії і полісемії з огляду на об'єкт дослідження; *параметризування* омонімів з опертям на відповідні для кожної ситуації характеристики, детерміновані кількістю мов, які слугують донорами для того чи того запозичування і які водночас визначають подальші

параметри для опису конкретної омонімії: у межах запозичування з однієї мови на послідовність опису матеріалу впливає кількісне наповнення лексико-семантичних груп, лексеми яких спроможні розвивати омоніміїні відношення; серед релевантних параметрів – кількість запозичених омокомпонентів з мови-донора (з відповідним устанавленням оморів та оморядів); ступінь й повнота омоніміїності; у межах запозичувань з двох і більше мов послідовність опису омокомплексів залежить від кількісного наповнення моделі, яка репрезентує той чи той тип омоніміїних відношень; релевантними показниками є репрезентативність мов-донорів, які прислужилися спершу для запозичування, а потім і розвитку на їхній основі омоніміїних відношень, а також ступінь й повнота омоніміїності; *укладення* словника омонімів із компонентом-запозиченням.

Теоретичне значення дисертаційної праці полягає в тому, що зроблені в результаті дослідження узагальнення є вагомим внеском у розвиток передусім лексикологічного вчення сучасної української мови загалом і омонімії як одного з видів лексико-семантичних відношень зокрема. З урахуванням запозичень як компонентів омонімії укладено теоретичні положення щодо запозичування як незмінного процесу в розвитку тієї чи тієї мови, позамовних чинників, які зумовлюють його; оновлено обсяг лексико-семантичних груп, мовні одиниці яких найчастіше зазнають запозичування; засвідчено валідність комплексу критеріїв розмежування омонімії й полісемії, чим поглиблено теорію розмежування омонімії й полісемії як лінгвальних явищ.

Сформульовані в дисертації твердження сприяють подальшому становленню контактної лінгвістики (або лінгвістичної контактології), збагачуючи новими відомостями щодо системності, глибинності мовних контактів, причин, регулярності запозичування нових слів з однієї мови до іншої, наслідком чого, у випадку наявності в мові-реципієнті спільнозвучного слова (раніше засвоєного чи питомого), можливе постання омонімії. Висвітлені питання доповнюють також теорію мовної економії, згідно з якою омонімію

вважають засобом економії мовних ресурсів, який сприяє компактності мовної системи.

Практичну цінність виконаної праці визначає те, що матеріали й узагальнення дисертації можуть бути використані в курсах викладання лексикології, семасіології, ономасіології, контактології сучасної української мови в академічній практиці, а також у процесі викладання української мови у закладах загальноосвітньої і передвищої фахової освіти. Вони значною мірою прислужаться для укладання й перевидання лексикографічних джерел української мови; для написання підручників та посібників з української мови, а також будуть корисними як рекомендації для стандартизації та уніфікації терміносистем фахових мов.

Особистий внесок здобувача. Усі результати дослідження є наслідком самостійної праці дисертантки. 12 матеріалів за тематикою дисертації написано й опубліковано одноосібно. Одну статтю підготовлено й опубліковано в журналі, індексованому в наукометричній базі Web of Science, у співавторстві. Особистий внесок О. Я. Дутки (становить 40 %) полягав у тому, щоб ґрунтовно проаналізувати аспекти вивчення в лінгвоукраїністиці векторів комунікативної діяльності як категорії комунікативної лінгвістики і визначити рівень соціолінгвістичної чутливості до використання омонімії з компонентом-запозиченням у процесі комунікації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації апробовано на: 68-й підсумковій науковій конференції професорсько-викладацького складу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (27 лютого 2014 р., м. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»); 73-й підсумковій науковій конференції професорсько-викладацького складу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (27 лютого 2019 р., м. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»); 74-й підсумковій науковій конференції професорсько-викладацького складу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

(26 лютого 2020 р., м. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»); IV Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (23 квітня 2020 р., м. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»); Міжнародній науково-практичній конференції «Філологія та лінгвістика у сучасному світі» (28–29 серпня 2020 р., м. Запоріжжя, Класичний приватний університет); Міжнародній науково-практичній конференції «Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії» (9–10 жовтня 2020 р., м. Львів, ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС»); 75-й підсумковій науковій професорсько-викладацькій конференції до 150-річчя від дня народження Лесі Українки (25 лютого 2021 р., м. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»); підсумковій науковій конференції студентів та аспірантів філологічного факультету (27 квітня 2021 р., м. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»); 76-й підсумковій науковій конференції професорсько-викладацького складу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (25 лютого 2022 р., м. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Рідне слово в етнокультурному вимірі» (19–20 жовтня 2023 р., м. Дрогобич, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 13 публікаціях. Серед них 7 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у журналі, індексованому в наукометричній базі Web of Science, 3 статті – в інших виданнях України, 2 публікації – у матеріалах наукових конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списків наукової та довідкової літератури, додатків. Загальний обсяг роботи – 372 сторінки. Обсяг основного тексту – 216 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОСТАННЯ ОМОНІМІЇ З КОМПОНЕНТОМ-ЗАПОЗИЧЕННЯМ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1.1. Омонімія як лінгвальний феномен

1.1.1. З історії омонімії як лінгвального феномену

Омонімія як лінгвальне явище репрезентування в одному звучанні різних значень [22, 40], чи звукового збігу двох і більше різних мовних одиниць [151, 51], або лексико-семантичне явище, для якого характерне послуговування тим самим формативом, тобто матеріально вираженим словесним знаком, для позначення абсолютно різних предметів позамовної дійсності [47, 149], або симетрії форми при асиметрії змісту [109, 57], або тотожності форми й відмінності змісту [56, 7], віддавна привертає до себе увагу передусім лінгвістів, бо йдеться таки про мовний феномен, а також філософів. Ще давньогрецькі мислителі Платон та Аристотель у своїх працях неодноразово торкалися поняття однойменності щодо висвітлення різних філософських питань.

Кожному, хто знайомий з аристотелівською філософією, відомі такі його формули «*x не є f, окрім як омонімно*», або «*f можна сказати різними способами*» [Цит. за: 329, 1]. Омонімність двох речей Аристотель розуміє як те, що вони мають спільне ім'я (тобто назву), але різне означуване. Ці формули лейтмотивом проходять крізь усю діяльність і творчу спадщину філософа, проте найбільше уваги їм приділено в збірці праць Аристотеля «Органон», зокрема в «Категоріях», де досліджено основні класи буття та категорії мислення [286], у «Топіці», де увагу зосереджено на дослідження діалектики та методів аргументації [287], і, звичайно, у праці «Про софістичні спростування», де актуалізовано силогізми як форму виведення логічних міркувань та аргументації й відповідно проаналізовано софізми (логічно неправильний аргумент або міркування, яке виглядає правдоподібним і переконливим, але насправді містить помилку) з окресленням способів та засобів створення їх [288]. Серед особливих

засобів створення софізму Аристотель вирізняє «однойменність» (омонімію) і застерігає читача бути обачними, щоб не допустити проникнення омонімії в засновки, що може в результаті відповідної аргументації призвести до хибних висновків [329, 4].

Аристотель уже тоді певною мірою систематизував однойменні слова, виділяючи різні види омонімії. Серед трьох основних видів – випадкових дискретних омонімів, невідповідних дискретних омонімів і асоціативних омонімів – найбільшу шкоду вбачав в асоціативних омонімах, оскільки більшість з них важко виявити і навіть спростовувати, а вони власне формують осердя тієї чи тієї філософської концепції [329, 31].

Ставлення Аристотеля до омонімії і прагнення філософа застерегти від упущення омонімів, які важко виявити, зрозуміти асоціацію і відповідно спростувати те чи те міркування, залишається незмінним і в подальших його працях, зокрема у «Фізиці» [289] і «Нікомаховій етиці» [290].

Філософи пізнішого періоду кваліфікували явище «однойменності», чи «рівнойменності» (тобто однакового найменування неоднакових речей), як різновид *аномалії*, якій протиставляли поняття *аналогії*. Протиставлення аналогії і аномалії слугувало засадничим для висновування про ступінь регулярності мови. Філологи Александрійської школи, які віддавали перевагу у всіх починаннях аналогії, вважали аналогічні відношення підґрунтям мови як системи. На противагу цьому ідеї стоїків як представників філософської школи еллінізму, що «аналізували співвідношення розуму й буденності, дію системних і несистемних факторів у мові» [107, 15], пов'язані були з поняттям аномалії, у якій і вбачали рушійну силу розвитку мови як системи.

В українській філософській традиції з'яву дефініції омонімів датують XVII ст. і пов'язують з ім'ям Г. Кониського – українського церковного діяча і письменника, діяльність якого, серед іншого, була зосереджена на вдосконаленні церковнослов'янської мови та її адаптування для потреб православної церкви. У трактаті «Терміни» (розділ «Мала логіка» курсу «Загальна філософія») учений

дефінує поняття *рівнозначний*, співвідносе з явищем омонімії як таким: «*рівнозначний* – який одним словом позначає багато, але з різним змістом, як «собака» означає тварину і небесне сузір'я» [119, 68].

Становлення слов'янського мовознавства у XVIII ст. відбувалося в контексті загального розвитку лінгвістики, впливу барокової риторики та освіти в православних і католицьких навчальних закладах. З урахуванням цього стан дослідження науки про мову того часу визначали:

- розвиток барокової риторики й поезики: у бароковій літературі велику увагу зосереджували на мовні експерименти, гру словами, двозначність, алегорію та символізм, що сприяло актуалізуванню омонімії як засобу для вираження різних сенсів та створення рельєфних художніх образів;

- роль Києво-Могилянської академії як унікальної того часу освітньої установи, яка поєднувала православну теологію і філософію з гуманітарними й природничими науками: у Києво-Могилянській академії, де викладали курси риторики, граматики та поезики і де активно досліджували мовні явища, приділяли посилену увагу різним рівням слов'янських мов для вдосконалення церковної мови й літератури;

- полемічні твори: в умовах боротьби між православ'ям та католицизмом з'являлося багато полемічних творів, у яких мову використовували як засіб впливу на аудиторію, що зумовлювало посилену увагу до аналізу мовних конструкцій, використання омонімії та багатозначності для ефективного донесення тієї чи тієї сутності;

- початок кодифікації мов: у XVIII столітті постає потреба стандартизації і кодифікації етнічних мов, що мало свій вплив на дослідження лексики та граматики; вагоме значення для становлення літературних норм східнослов'янських мов мала «ГраMATика Мелетія Смотрицького», яку тоді широко використовували у практиці. І хоча серед чотирьох частин («Орфографія», «Етимологія», «Синтаксис», «Просодія»), з яких складалась «ГраMATика...», не було розділу, у контексті якого можна було б вивчати

омонімію безпосередньо, проте запроваджена система класифікації частин мови, яка на тривалий час стала стандартом для слов'янських мов, а також фокусування уваги на морфології та синтаксисі, що давало змогу краще впорядкувати й стандартизувати мову, слугувало утвердженню літературної мови як такої і всіх явищ у її складі зокрема;

– відгомін західноєвропейського несприйняття омонімів, коли мова прагне позбутися непотрібних слів, які «або однозвучні з зовсім іншими словами, або мають багато значень, тому ті значення, для яких існують альтернативні засоби вираження, стають застарілими і зникають» [107, 16].

Значне пожвавлення поступу в лінгвістиці загалом й у вивченні омонімії зокрема спостережено у ХІХ ст. На цей час припадає діяльність відомого слов'янського й передусім українського лінгвіста та філософа О. Потебні, наукова діяльність якого охоплювала великий обсяг питань – з філології, етнографії, психології та філософії мови. Його праці «Мысль и язык» і «Из записок по русской грамматике» є фундаментальними для розуміння природи мови та розвитку слов'янських мов. Зокрема, у праці «Мысль и язык» обґрунтовано поняття *внутрішня форма слова*, яке О. Потебня розумів як відношення змісту думки до свідомості; вона (внутрішня форма слова) показує, якою людині уявляється її власна думка [201, 102]; яке безпосередньо стосується виникнення омонімії, бо далі учений зазначає: «Лише цим можна пояснити, чому в одній і тій самій мові може бути багато слів для позначення одного і того ж предмета і, навпаки, одне слово, цілком у згоді з вимогами мови, може позначати різні предмети» [Ibid.]. У подальших працях, які лягли в основу зібраних розділів «Из записок по русской грамматике», розуміння внутрішньої форми слова зазнає певного удокладнення – автор дефінує її як спосіб зображення позамовного змісту [202, 52].

Теорія внутрішньої форми О. Потебні сприяла розумінню механізму виникнення омонімії: коли внутрішня форма слова «затемнюється» або зникає, то зв'язок між зовнішньою (звуковою) формою і змістом стає не чітким, що може

служувати підґрунтям до сприймання слів як таких, що мають різні значення, а «де два значення, там два слова» [202, 39] (з контексту йдеться про різні значення).

На початку ХХ ст. значний внесок у розвиток теорії омонімії зробив знаний український лінгвіст Л. Булаховський. Його статті «Из жизни омонимов» [24] і «Об омонимии в славянских языках» [25] чи розділ «Омоніми» у «Нарисах з загального мовознавства» [22] ніби започаткували нову еру вивчення омонімів: якщо досі часто звучала думка про випадковість омонімії, про щось таке, що порушує норми, є випадковим, необов'язковим, є «хворобою» мови, яку треба «лікувати», то з обґрунтуванням цього явища відомим науковцем як цілком закономірного («Омоніми – такі ж законні діти мовної творчості, як і всі інші слова» [24, 331]) уперше закладено основи теоретичної омонімії та окреслено її місце в системі вітчизняної лексикології. Згідно з таким підходом:

- 1) омонімія – це системне явище;
- 2) омонімія постає в результаті історичних і регулярних змін у мові, коли те саме слово може набувати різних значень у різних контекстах;
- 3) найчастіше омоніми з'являються через розходження між семантичним і формальним розвитком слів у мовній системі;
- 4) омонімія має бути відмежована від багатозначності за принципом відсутності семантичного зв'язку між значеннями.

Окрім того, Л. Булаховський запропонував систематизувати омоніми з урахуванням різних, релевантних, на його думку, критеріїв. Зокрема, виокремлював лексичні омоніми й морфологічні [24, 331]; серед лексичних вирізняв омоніми однакової і різної частиномовної належності [24, 332]; натуральні, цілісні омоніми, які є морфемно не подільними, і похідні, які постали в результаті утворення нових слів чи форм за допомогою як однозначних, так і багатозначних словотворчих засобів [Ibid.]; належні до близької чи віддаленої сфери понять та емоцій [Ibid.].

Велике значення мають зауваги Л. Булаховського щодо розмежування явищ омонімії й полісемії. Учений наголошував на тому, що в основі полісемії лежить спільний семантичний зв'язок між різними значеннями одного слова, тоді як омонімія виникає, коли однакова форма слова має абсолютно не пов'язані між собою значення. Проте водночас наголошував, що «абсолютної межі між багатозначністю й омонімією слів немає, бо й багатозначні за своїм походженням (етимологічно) слова з часом фактично, коли мовець втрачає почуття давнього зв'язку значень, можуть перетворюватися для нас в омоніми» [22, 41]. Сформульовані Л. Булаховським теоретичні засади омонімії як лінгвального явища та його зауваги щодо розмежування омонімів і полісемів були цінними для встановлення основних правил опису та представлення лексичних одиниць у словниках.

У слов'янському мовознавстві наступного періоду спостережено різність міркувань, позицій науковців щодо доцільності/недоцільності омонімії – від кваліфікації її як негативного явища, як «прикрого непорозуміння», яке ускладнює комунікацію, не практичного для наукового вжитку, оскільки вносить двозначність тощо, до визнання як позитивного явища, яке сприяє компактності мови за рахунок економії одиниць плану вираження, збагаченню її виражальних засобів тощо. Л. Булаховський зауважував, що «...омонімія не така вже й небезпечна, як можна гадати, виходячи з самих тільки загальних міркувань, бо слова живуть у зв'язній мові, в реченнях, і тому з контексту звичайно буває ясно <...>, яке саме значення має те або інше омонімне слово» [22, 41].

Утім поступово, у результаті різних дискусій щодо природи, особливостей, доцільності/недоцільності, важливості/неважливості цього явища більшість лінгвістів доходять висновку, що омонімія – це своєрідна мовна універсалія, позаяк зумовлена самою природою мови й детермінована умовами її функціонування; наявність омонімів відповідає принципам самозбереження мови [107, 21].

1.1.2. Розвиток учення про омонімію в кінці XX – початку XXI ст.

Причина посиленої зацікавленості науковців явищем омонімії в кінці XX – початку XXI ст. полягає в тому, що, з одного боку, це явище ніби суперечить логічності мови, раціональній спрямованості мовного знака, єдності знака і значення, основному закону мовного знака [107, 15], а з іншого – власне те порушення логічності мови, раціональної спрямованості мовного знака, єдності знака і значення тощо і є визначальним чинником установлення відповідних логіко-смыслових відношень між тими чи тими мовними одиницями, що сукупно сприяє визнанню наявності в мові омонімії як універсальної лінгвальної властивості, яка засвідчує динаміку мовної системи. До того ж розширення наукових парадигм, крізь призму яких підходять до вивчення того чи того феномену або ж переглядають уже усталені принципи, поглиблює цю зацікавленість, спонукає до пошуку відповідей на ще не досліджені явища, процеси, механізми тощо або ж студіювання їх у новітньому ракурсі.

Основну увагу науковців зосереджено на аналізі лексичної омонімії, тобто слів, які «являють один звуковий комплекс, що має два і більше лексичних значення, не пов'язаних семантично в сучасній системі» [151, 54], – у всіх її проявах та крізь призму різних аспектів. Одним з найскладніших питань семасіології, яке безпосередньо дотичне до явища лексичної омонімії, з одного боку, і полісемії – з іншого, є питання про характер зв'язку між ними і критерії їх розмежування. В обох випадках йдеться про однаковий звуковий комплекс з відмінними значеннями. Проте якщо в разі омонімії ці значення оперті на різні семи, а отже, їхні лексичні значення не перетинаються на жодному з етапів, то за умови багатозначності йдеться про спільні та відмінні семи, і власне спільні семи на певному етапі споріднюють їхню семантику. Актуалізуючи різну природу цих явищ і відповідно співвідносних з явищами мовних одиниць, науковці прагнуть запропонувати найбільш валідні критерії розмежування їх. Цій проблемі присвячено праці передусім *українських* лінгвістів, серед усього: монографію Л. Лисиченко «Багатозначність у лексико-семантичній системі : структурний,

семантичний, когнітивний аспекти» [152]; розділ «Багатозначність і омонімія» в іншій монографії автора – «Лексикологія сучасної української мови (семантична структура слова)» [151, 51–65]; розділ «Принципи розмежування омонімії та полісемії» у монографії С. Кійко «Омонімія в мові і мовленні» [107, 56–67]; фрагменти монографії «Слово і контекст: Лексична сполучуваність і значення слова» М. Кочергана [131, 79–81]; статті: «Багатозначність і омонімія» і «Перехідні явища в системі частин мови» Г. Муқан [172; 173], «До питання про розгляд проблеми «омонімія / полісемія» і «Розмежування омонімії та полісемії за допомогою семного аналізу» Р. Болтянської [15; 16], «Тематичні групи слів і омонімія» А. Критенка [137], «Омонімія і багатозначність слова» Л. Полюги [196], «Лексическая сочетаемость омонимов и лингвистический статус омонимии» М. Кочергана [132], «Комплексне визначення частиномовного статусу «перехідних» одиниць» О. Кушлик [140], «Полісемія vs омонімія» С. Кантеміра [90]; дисертацію Л. Солдатової «Розмежування явищ повної лексичної омонімії та полісемії (словниковий та функціонально-стилістичний аспекти)» [233; 234] тощо. Значний доробок із цієї проблеми мають і *закордонні* лінгвісти, що засвідчують такі їхні праці, як: О. Panman. «Homonymy and Polysemy» [320], Š. Peciar. «Vzt'ah polysémie a homonymie» [324], A. Beretta, R. Fiorentino & D. Poeppel. «The effects of homonymy and polysemy on lexical access» [293], H. Bergenholtz & H. Agerbo. «There is no need for the terms polysemy and homonymy in lexicography» [294], S. Dash Niladri. «Polysemy and Homonymy» [297], I. Fraaß. «Polysemie und Homonymie in einsprachigen Wörterbüchern der portugiesischen Gegenwartssprache» [301], E. Havlová. «Homonyma v etymologických slovnících» [308], K. Heger. «Homographie, Homonymie und Polysemie» [309], A. Koskela & M. L. Murphy. «Polysemy and homonymy» [312], L. Lipka. «Homonymie, Polysemie und Ableitung im heutigen Englisch» [313], K. Osolsobě. «Homonymie jako jeden z problémů lingvistického využití jazykových korpusů» [319], G. Persson. «Homonymy, polysemy, heterosemy: The types of lexical ambiguity in English» [325], Ch. Touratier. «Homonymie et polysémie» [330],

S. Valera. «Polysemy versus homonymy» [335] та ін.

Автори цих праць з більшим чи меншим ступенем конкретизації, деталізації всебічно чи з опертям на якийсь один аспект намагалися визначити природу полісемії й омонімії, дефінувати позначувані ними поняття, окреслити сутність протиставлення їх, з'ясувати причини цього, запропонувати критерії, які б переконливо давали відповідь на питання, про яке з двох явищ ідеться в конкретному випадку, виявити моменти синкретизму тощо. «Типовість, повторюваність, ординарність зв'язку між двома значеннями свідчить про полісемію, і навпаки, окремішність, винятковість, унікальність зв'язку вказує на омонімію» [90, 104].

Вичерпний обсяг критеріїв розмежування омонімії і полісемії та окреслення особливостей їхнього застосування, на нашу думку, подає С. Кійко. Опрацювавши різну літературу з пропозиціями оптимального вибору того чи того критерію, дослідниця вирізняє такі:

1) етимологічний: для полісемів характерні етимологічно пов'язані значення, тоді як для омонімів, оскільки їхні звукові оболонки збіглися випадково у процесі розвитку мови, – ні;

2) семантичний, який деталізовано:

а) критерієм перетину множин: спільність реалізованих сем у межах одного звукового комплексу є ознакою полісемії, тоді коли відмінність складу сем характеризує омонімію;

б) критерієм поля: підпорядкування двох значень одній звуковій оболонці з належністю їх до різних семантичних полів є ознакою омонімії і, навпаки, підпорядкування двох значень одній звуковій оболонці з належністю їх до одного семантичного поля є ознакою полісемії;

в) критерієм інваріанта: наявність спільного значення, яке об'єднує навколо себе інші, засвідчує полісемійні відношення між компонентами і відповідно відсутність такого об'єднувального значення – омоніміїні відношення;

г) критерієм синонімності: добір до різних синонімів до тієї чи тієї звукової оболонки свідчить про омонімію;

г) психолого-лінгвістичним критерієм як показником «відчуття носіями мови ступеня семантичного зв'язку між лексемами одного полісемічного слова і лексемами, що вже втратили зв'язки між собою, утворивши різні слова, – омоніми» [174, 60];

3) морфологійний (граматичний): омоніми вважають слова, які різняться частиномовним статусом, формами утворення різних граматичних категорій тощо;

4) функціональний: показником омонімії чи полісемії слугують різні сполучувальні можливості аналізованих слів;

5) словотвірний: омонімами кваліфікують лексичні одиниці, які є мотивувальними для похідних, утворених за різними словотвірними моделями;

6) синтаксичний: для полісемів характерні ідентичні виконувані синтаксичні функції, тоді коли для омонімів – розбіжні;

7) субституційний: заміна того чи того звукового комплексу займенником є свідченням полісемії; якщо ж неможлива (зумовлює гру слів), то йдеться про омоніми [107, 56–64].

Далі авторка зауважує, що жоден з критеріїв не може бути єдино придатним для розмежування явищ полісемії чи омонімії – кожен з них доповнює один одного, тому важливою є комплексність застосування різних критеріїв.

Л. Солдатова, проаналізувавши пропоновані різними дослідниками варіанти критеріїв розмежування явищ полісемії і омонімії, певним чином систематизує їх з метою дійти згоди щодо *оптимального критерію розмежування*, необхідність якого, на думку дослідниці, зумовлено тим, що доволі частими є випадками, коли «одночасно слово має два чи більше омонімічних стани і один чи більше полісемантичних станів» [233, 80]. Дослідниця виділяє чотири типи комплексів критеріїв розмежування. Перший

тип – «Комплекс семантичних критеріїв розмежування» – об'єднує такі критерії:

1) формально-семантичний, згідно з яким параметром розмежування слугує семантична ознака: омоніми виокремлюють з групи однакових звучань на основі належності до різних тематичних груп;

2) компонентно-аналітичний, відповідно до якого підставою для кваліфікації слів як омонімів є відсутність або розмитість спільних сем, тоді як для визначення слів як полісемів – наявність таких спільних сем;

3) критерій семантичності оточення слова, сутність якого полягає в тому, що для полісемів характерне однакове польове оточення, чи понятійне поле, тоді як для омонімів – різне;

4) семантично-субституційний (від англ. *substitution* 'заміна, заміщення'): передбачає неможливість визнання полісемії для двох компонентів, якщо дібрані до них синоніми самі не пов'язані між собою синонімійними відношеннями;

5) семантично-трансформаційний: релевантним є аналіз семантики слова, трансформованої в інші середовища, в інші контексти, в інші мови;

6) критерій ідентичності словотвірних масивів: входження аналізованих компонентів до різних комплексних словотвірних одиниць (найчастіше рядів або гнізд) є ознакою омонімії і, навпаки, входження їх до однієї комплексної словотвірної одиниці – ознакою полісемії;

7) критерій сумісності значень: для полісемії характерна дифузність значень, тоді коли для омонімії – ні.

До другого типу – «Комплекс граматико-синтаксичних критеріїв» – належать критерії, які дають змогу порівняти синтагматичні відношення, які розвиває кожен з аналізованих компонентів: якщо ці відношення різні, то йдеться про омоніми, якщо однакові чи подібні, то це характерно для полісемії.

Третій тип – «Комплекс мовно-історичних критеріїв» – має на меті з'ясувати відомості про аналізовані компоненти, їхні взаємозв'язки, походження: омонімії властиве порушення мотивованості, тоді як полісемію характеризує визначена послідовність мотивування.

Для четвертого типу – «Комплексу критеріїв психофізіологічного характеру» – справджується твердження: «доки у свідомості людей існує <...> відчуття зв'язку між явищами, позначеними одним словом, ми маємо справу з полісемією. З втратою цього ми маємо омоніми» [233, 88].

Узагальнюючи наведені критерії, Л. Солдатова доходить висновку, що «*оптимальний критерій розмежування неоднозначностей* повинен містити все те конструктивне і позитивне, що є в наведених у класифікації критеріях і що сприятиме повному і однозначному визначенню повних лексичних омонімів та полісемів» [233, 90]. Інакше кажучи, дослідниця теж вважає що для досягнення оптимального результату розмежування явищ омонімії і полісемії потрібен комплекс критеріїв, синтез яких і буде релевантним у такому випадку. Таким логічним критерієм, на думку авторки, має бути «відмінність, яка міститься у їх визначеннях, тобто відсутність об'єму перетину інформацій* по суті значень слова для омонімів і наявність такого об'єму перетину інформації для полісемів» [233, 91].

Незважаючи на докладені зусилля щодо пошуку оптимальних критеріїв розмежування омонімії й полісемії, більшість лінгвістів переконані, що розрізнення омонімів і багатозначних одиниць завжди залежатиме від рівня теоретичного опрацювання питань омонімії та полісемії [156, 161].

Явище омонімії набуло поширення й на інших мовних рівнях, що засвідчують праці тих чи тих науковців. Скажімо, на фразеологічному рівні омонімію досліджували В. Кононенко [122], М. Демський [59], Ш. Баллі [291], С. Кійко [103] та ін. Зокрема, В. Кононенко у статті «Омоніміка фразеологічних зворотів і вільних сполучень слів» зауважує, що «розгляд тісних зв'язків і

* Далі автор поняття *об'єм перетину інформації*, яке розуміє як частину інформації, що може бути спільною для двох і більше інформаційних масивів, замінює на *кореляція масивів інформації; інформація*, за Л. Солдатовою, це – «визначений об'єм узгоджених понять, знань і даних, які відображають властивості та стани об'єктів і явищ об'єктивного світу в природній, соціальній та штучно утворених системах (у тому числі і абстрактних), у часових і просторових координатах і відображених та створених процесом мислення у людських суб'єктивних свідомостях» [233, 177].

взаємодії фразеологічного складу з лексико-семантичними процесами, що відбувається в мові, і з її синтаксичною системою відкриває перспективи для з'ясування самого механізму утворення сталих зворотів, осмислення широкого кола питань, зумовлених цією взаємодією» [122, 35] і далі актуалізує потребу такого дослідження твердженням, що «зіставлення (фразеологічно зв'язаних словосполучень – *О. Д.*) із синтаксичними одиницями дає змогу простежити якісні відмінності фразеологізмів щодо ступеня злитності компонентів, їхньої синтаксичної функції та інших ознак, вплив лексичних обмежень на сполучуваність елементів і тим самим глибше проникнути і структурно-семантичну природу сталих зворотів» [Ibid.]. Науковець, докладно аналізуючи особливості постання омоніміїчних відношень між вільними синтаксичними словосполученнями і фразеологічно пов'язаними, окреслює причини широкого вживання вільних сполучень слів, омоніміїчних до фразеологізмів (ідеться про ступінь вмотивованості змісту, метафоричність значення, зв'язаність компонентів, синтаксичну функцію, синтаксичну валентність, частотність уживання, стилістичну й емоційну забарвленість [122, 36]), простежує, які фразеологічні звороти є найбільш сприятливі для утворення омонімії (ідеться про фразеологічні єдності, у яких план змісту звороту опосередкований, завдяки виникненню переносно-метафоричного значення пов'язаний із сумою планів змісту компонентів) тощо [Ibid.].

М. Демський у праці «Дієслівні фразеологічні омоніми» установлює т. зв. валентність дієслівних фразеологізмів і простежує, як зміна валентності пов'язана зі зміною семантики омоніміїчної фраземи. З урахуванням цього виокремлює три типи фразеологіїчних омонімії. Перший тип формують фразеологіїчні омоніми, які відрізняються параметром кількісно релевантного оточення. До другого типу належать дієслівні омоніміїчні фраземи, що відрізняються одна від одної здатністю сполучатися з іменниками в різних відмінках. Третій тип об'єднує фраземи-омоніми, відмінність семантики яких

залежить від належності контекстних іменників до різних тематичних груп [59, 43–45].

Омонімія на словотвірному рівні стала предметом дослідження Н. Клименко [115], А. Мамрак [159], С. Кійко [107, 281–316], Л. Кіндей [111] та ін. А. Мамрак у статті «Проблеми словотвірної омонімії», окреслюючи детермінування омонімії декореляцією формального і змістового боку мовної одиниці [159, 35], дефінує словотвірну омонімію як семантичну взаємодію «словотвірних типів, що являють собою структурну схему утворень похідних слів, для яких характерна єдність трьох елементів: словотвірного значення, частиномовної характеристики твірної основи, словотворчого форманта» [159, 36] і наголошує на доречності її визнання за умови «формальної тотожності третього критерію, що вступає в протиріччя з першими двома» [Ibid.]. Констатуючи часте змішування лексичної і морфемної омонімії зі словотвірною, авторка зауважує, що словотвірна омонімія постає не в результаті омонімності вихідних слів чи словотворчих засобів, за допомогою яких постають деривати, а внаслідок співзвучності «похідних слів адекватної поверхневої словотвірної структури, що відповідають більш ніж одній словотвірній моделі» [159, 38].

На противагу такому підходові до аналізу словотвірної омонімії, Л. Кіндей аналізує випадки, де власне причиною постання омонімії є омонімність словотворчих засобів або/й кореневих морфем [111]. Увагу дослідниці зосереджено на дієслівних перфективах із префіксами *ви-* і *пере-*. З урахуванням різних варіантів співвідношення між кореневою (твірною) основою і тим чи тим словотворчим засобом, авторка структурує фактичний матеріал кількома групами, у межах яких докладно описує особливості постання омонімії [111].

Досить репрезентативним є вивчення питань омонімії на граматичному рівні (мофологійному чи синтаксичному), чо́му присвчені праці В. Кононенка [120], І. Попової [199], Л. Кіндей [112], Н. Борисенко [18], С. Соколової [232], С. Кійко [104; 105], О. Кушлик [141; 142; 143; 144], Н. Глібчук й У. Добосевич [40] та ін.

В. Кононенко в статті «Омоніміка синтаксичних конструкцій» окреслює омонімію синтаксичних конструкцій як складне неординарне явище й пояснює цю складність переплетенням у ньому лексичних, морфологічних і синтаксичних чинників, а також недостатнім випрацюванням методології дослідження. Постанови омосинтаксем, які детерміновано як різні синтаксичні конструкції певної мови на певному етапі її розвитку, які внаслідок неоднакових граматичних форм значень набувають у реченні різної семантичної структури, на думку лінгвіста, детерміноване здебільшого властивостями граматичних форм передавати кілька граматичних значень, а також омонімією синсемантичних слів – прийменників та сполучників [120, 28–29]. Далі дослідник характеризує випадки омонімії і пояснює причини постанови її в межах двох синтаксичних одиниць – словосполучення і речення. Так, у словосполученні, компоненти якого пов'язані підрядним прийменниковим синтаксичним зв'язком, причиною омонімії є здебільшого здатність прийменників передавати різні смислові відношення, тоді як у словосполученні, компоненти якого пов'язані підрядним безприйменниковим синтаксичним зв'язком, – здатність відмінкових форм виражати первинні і вторинні значення. У межах речення омонімія зумовлена тим, що один зі значеннєвих компонентів речення одночасно допускає синтаксичний зв'язок з різними підпорядкувальними членами речення і може утворювати нетотожні словосполучення [120, 30].

Загалом В. Кононенко доходить висновку щодо синтаксичної омонімії як негативного явища, яка в прикладному аспекті потребує заміни стилістично й семантично однозначними конструкціями, а в теоретичному аспекті – ґрунтовно випрацьованої методології аналізу.

Дещо по-іншому вибудовує концепцію з'ясування засад синтаксичної омонімії І. Попова у статті «Синтаксична омонімія як похідна синтаксичного зв'язку». Дослідниця, окреслюючи сутність синтаксичної омонімії як здатності «приписати фразі більше однієї правильної синтаксичної структури» [199, 93],

об'єктивує її з опертям на такі позасистемні синтаксичні зв'язки, як пояснення, переорієнтація, перерозклад, варіативність, розподіл, екстраполяція, сепаратизація, аранжування тощо, пояснює причини постання такої омонімії, у деяких випадках пропонує способи усунення двозначностей [199].

О. Кушлик у дисертації «Омонімія незмінних класів слів» аналізує випадки лексико-граматичної і граматичної омонімії, яка постає у групі незмінних слів унаслідок відмирання старої якості і нагромадження нової, що становить результат внутрішнього закономірного процесу, пов'язаного з розвитком граматичної системи мови, – переходу слів з однієї частини мови до іншої, репрезентованої такими різновидами, як препозиціоналізація (перехід інших частин мови до класу прийменника), кон'юнкціоналізація (перехід до класу сполучника), партикуляція (перехід до класу часток) [141, 196]. Одночасність уживання в мові вихідної одиниці, тобто тієї, яка здійснює перехід, і похідної, тобто тієї, до якої транспонує свої ознаки твірне слово, і спричиняє омонімію. «Центром постачання» службових слів є лексико-граматичний розряд прислівників, з числа яких до службових частин мови переходять передусім лексеми із найзагальнішою ознакою ознаки – прислівники з неконкретизованим значенням місця, часу, способу дії, міри і ступеня, у семантиці яких закладено елемент релятивності [141, 195].

Н. Глібчук і У. Добосевич у статті «Проблеми міжчастиномовної омонімії в сучасній українській літературній мові», розширюючи межі аналізу міжчастиномовної омонімії в результаті переходу слів з одного лексико-граматичного розряду до іншого, розглядають випадки постання омонімії між дериватами, утвореними внаслідок субстантивації, ад'єктивації, прономіналізації, вербалізації, адвербіалізації, інтер'єктивації, та їхніми твірними одиницями [40].

Питанню омонімії та лексикографічної практики приділено увагу в роботах А. Критенка «Абсолютна і відносна омонімія і її подача в «Українсько-російському словнику» [138], Т. Черторизької «Особливості тлумачення слів

різних категорій у словнику тлумачного типу» [274], І. Скиби «Особливості фіксації омонімів у словниках І. Желехівського, С. Недільського та за ред. Б. Грінченка» [230], Л. Боярової «Терміни-омоніми як об'єкт лексикографії» [20], О. Демської «До початків лексикографування омонімів у європейській традиції» [57], В. Дубічинського і Т. Ройтера «Теоретичні та практичні засади лексикографічного опису українсько-німецьких лексичних паралелей» [60], Л. Кіцили «Словники міжмовних омонімів: історія виникнення та перспективи розвитку» [114] та ін. Зокрема, Л. Боярова в статті «Терміни-омоніми як об'єкт лексикографії» порушує важливі питання, пов'язані з кодифікуванням омонімів у лексикографічних працях. Ідеться передусім про труднощі розмежування омонімів і полісемів, що пов'язано з об'єктивними (тривалістю розгалуження семантики багатозначного слова, відсутністю в деяких випадках чіткої межі між полісемією та омонімією тощо) і суб'єктивними (володіння укладачами знаннями, вміннями з оперттям на відповідні критерії розмежовувати ці явища) причинами [20, 17]. Причиною іншої проблеми, пов'язаної з кодифікуванням омонімів, є визначення їхнього кількісного і якісного складу. Інакше кажучи, адекватне й одностайне відображення процесів дивергенції й ковергенції, що детерміновано сучасним етапом розвитку мовної системи [20, 18].

Окрім досліджень, присвячених аналізу явищ омонімії на різних мовних рівнях, у лінгвоукраїністиці періоду кінця XX – початку XXI ст., для якого характерні стрімкий науково-технічний прогрес, розвиток сучасних економічних, політичних, культурних взаємин, демократизація суспільства тощо, активізується також вивчення різних лінгвальних модифікацій, оприявнених тими чи тими інноваційними процесами. Прикладом таких інноваційних процесів є переосмислення значення вже наявної одиниці, або «повторна реалізація словотвірної моделі», у результаті чого з'являється неосемантизм, який може пов'язуватися з твірним для нього словом різними видами відношень, серед іншого й омонімійними. Останніми десятиліттями неосемантизми поставали об'єктом дослідження в різних аспектах, що

засвідчують праці Є. Карпіловської [93; 94; 95; 97], О. Стишова [238; 239; 240; 241; 242], А. Таран [251; 252], Н. Костусяк [126; 127; 318], М. Навальної [127; 169; 318], П. Мацьківа [315; 316], Ю. Вознюк [30; 31; 32], О. Філь [268], М. Личук і Ю. Молоткіної [153], Я. Яремка і Н. Лужецької [284], Я. Яремка і С. Сеньківа [285] та ін. З'ява неосемантизмів, окрім іншого, може зумовити постання омонімії, що докладно проаналізовано в дисертації Ю. Цигвинцевої «Джерела та способи неосемантизації сучасної української лексики» [271].

Важливе значення для розвитку лексикології загалом і вчення про омонімію зокрема мають словники, у яких кодифіковано омоніми української мови, зокрема «Словник омонімів української мови» О. Демської та І. Кульчицького, словник-довідник «Омоніми незмінних класів слів» О. Кушлик, «Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови» Н. Глібчук та У. Добосевич, «Одноримки. Словник омонімів та схожословів» О. Різників.

1.2. Параметри класифікування лексичних омонімів у мовознавстві

Серед класичних визначень омонімів – відомі дефініції Ш. Баллі («два знаки з тотожним означенням та різним означеним» [291, 172]) та Л. Блумфілда («різні мовні форми, що мають ту саму фонетичну форму (а отже, відмінність полягає тільки у значенні)» [295, 145]). До класичних визначень тяжіють й інші визначення омонімів, авторами яких є М. Жовтобрюх, О. Тараненко, О. Селіванова: «слова чи їхні окремі граматичні форми, а також стійкі словосполучення, морфеми, синтаксичні конструкції, що за умови однакового звучання (чи написання) мають абсолютно різні значення (на відміну від полісемії)» [253, 434], «мовні одиниці різних рівнів (окремі лексеми або їхні форми, морфеми, фраземи, синтаксичні конструкції), які мають однакову вимову чи написання й різні, не пов'язані між собою значення» [216, 425], «звуковий збіг двох чи більше різних мовних одиниць» [87, 24]. Дещо відмінний варіант визначення пропонує Л. Солдатова: «омоніми – це об'єми інформації, вміщені в форму морфем, слів, ідіом, синтаксичних конструкцій і т. ін., у яких

співвідношення форми і змісту такі, що при більшому ступені тотожності форми існують такі відмінності у змісті, які являють собою різні інформаційні наповненості за суттю буття, явищ, об'єктів» [233, 44], де поняттям *інформація* (*інформаційний масив*) як лінгвістичним терміном замінено такий основний лінгвістичний термін, як *слово*.

Найчастіше омонімію, як ми вже згадували, розглядають у лексикології, де релевантною мовною одиницею є слово, реалізоване відповідною лексемою. Серед дефініцій такого виду омонімії найпоширенішими є: «слова», які являють один звуковий комплекс, що має два і більше лексичних значення, не пов'язаних семантично в сучасній системі» [151, 54], або «слова, що мають однаковий звуковий склад, але відмінні, цілком самостійні значення» [188, 45], або «такі слова, які своїм звуковим складом однакові, але мають різне значення» [87, 24].

Неоднотайність щодо трактування сутності явища омонімії в лінгвістиці, окреслення доцільності/недоцільності розгляду її, дослідження в різних аспектах тощо зумовлює й відмінність у підходах до критеріїв їх систематизування та кодифікування.

Одним з важливих параметрів систематизування омонімів, який детермінує й інші, є *частиномовний статус* аналізованих слів. З урахуванням цього параметра всі омоніми поділяють на лексичні, лексико-граматичні і граматичні. Щодо дефінування лексичних омонімів, то тут здебільшого спостережено однотайність серед дослідників: це – омоніми, для яких характерний однаковий частиномовний статус компонентів й однаковий набір граматичних значень цих компонентів [151, 54], або омоніми, які «виступають з однаковим звуковим складом у початковій формі, яка є формою однієї й тієї ж частини мови» [87, 26], або «слова однієї мови, одного періоду її існування, що є формально однаковими в усіх або окремих своїх граматичних формах і мають різну семантику» [58, 5]. Лексичними омонімами можуть бути іменники, прикметники, дієслова тощо, тобто повнозначні частини мови. Дещо по-різному підходять лінгвісти до визначення лексико-граматичних омонімів. О. Кушлик

такий вид омонімії вбачає у випадку постання звукового збігу між повнозначним словом і службовим, яке з'явилося в результаті конверсії [141, 10; 142, 17]. Частково поділяє таку думку й О. Демська, що впливає із запропонованого дефінування такого виду омонімії, – «слова, що при зовнішній тотожності, крім семантичної відмінності або взагалі відсутності лексичного значення, характеризуються граматичною різністю» [58, 5]. Щоправда, дослідниця розширює межі лексико-граматичної омонімії, залучаючи сюди й службові слова. На постанні лексико-граматичної омонімії в результаті одночасності вживання вихідної і похідної одиниць, утвореної в результаті переходу слова з однієї частини мови до іншої, наголошує М. Жовтобрюх і як ілюстрацію наводить пару «*КОЛО* ім. – *КОЛО* прийм.» [87, 26].

Ще більший різнобій маємо з вирізненням граматичної омонімії. Причиною цього є різні аспекти вивчення омонімії, а також різні об'єкти аналізу в тому чи тому дослідженні. Наприклад, О. Кушлик, яка вивчала омонімію в результаті переходу, з одного боку, прислівників до класу службових слів, а з іншого – самих службових слів між собою, кваліфікувала перший вид омонімії як лексико-граматичну, а другий – як граматичну [141, 10–11]. Можна припустити, що в назві того чи того виду омонімії реалізовано вузьке значення понять *лексико-граматична омонімія* і *граматична омонімія*, що впливає з обґрунтування вибору одного з термінів: «граматичне значення службових слів, основний зміст якого у вираженні релятивної семантики, ніби відсуває на другий план те особливе, своєрідне <...> лексичне значення, забезпечуючи тим самим виразне домінування граматичного значення над своєрідним лексичним або принаймні злиття одного з другим, через що такі омоніми називатимемо граматичними» [141, 11].

На противагу такому підходові Н. Глібчук і У. Добосевич послуговуються терміном *граматичні омоніми* у широкому розумінні, об'єднуючи ним міжчастиномовні, морфологічні (омоформи), синтаксичні омоніми [41, 9]. Автори водночас використовують і термін *лексико-граматичні омоніми*,

називаючи ним «однакові за звучанням етимологічно віддалені або неспоріднені слова, які мають різні лексичні значення або виражають різні семантико-синтаксичні відношення чи відтінки суб'єктивної модальності та належать до різних частин мови» [41, 11] і вважаючи їх різновидом *міжчастиномовних омонімів* як одного з видів граматичних омонімів (у широкому значенні), які, зі свого боку, дефінують як «етимологічно споріднені слова і такі, що на сучасному етапі розвитку мови сприймаються як різні за походженням, але збігаються в одній, кількох чи всіх словоформах та належать до різних лексико-граматичних класів» [41, 9].

Окрім кваліфікації омонімів – лексичних, лексико-граматичних і граматичних (у вузькому розумінні), – опертої на їхню частиномовну належність, у мовознавстві ще вирізняють *функціональні омоніми*. Дехто вважає, що цей термін дублює термін *міжчастиномовні омоніми* [281, 2; 107, 77]. Проте, згідно з підходом Н. Глібчук і У. Добосевич, функціональні омоніми є різновидом міжчастиномовних, це – однакові за звучанням етимологічно споріднені слова чи окремі форми слів, що належать до різних частин мови в результаті переходу одного з компонентів до іншого лексико-граматичного класу слів [41, 9].

Як засвідчують наведені дані, різні науковці ту саму групу омонімів можуть по-різному називати, що вкотре доводить складність і багатоаспектність явища омонімії.

З метою подальшого систематизування лексичних омонімів релевантними критеріями є ступінь омоніміїності і походження омонімів [130, 199]. З урахуванням *ступеня омоніміїності* всі лексичні омоніми поділяють на повні й неповні. Традиційно повними вважають омоніми, які мають абсолютний збіг в усіх своїх формах, тоді як неповними – ті, що мають певні відмінності в реалізації свого значення тими чи тими формами [130, 199; 253, 436; 107, 73]. Наприклад, повними можна вважати омоніми *аерон*¹ як легкий сплав металів і *аерон*² як лікарський препарат, протиблювотний засіб (СОУМ, 9). Неповними – іменники

*бор*¹ як ‘хімічний елемент’ і *бор*² як ‘сталеве свердло’ (СОУМ, 13): для одного з омонімів характерна неповна морфологічна парадигма: іменник *бор* у значенні ‘хімічний елемент’ не має форми множини, оскільки здебільшого назви речовини чи матеріалів належать до т. зв. *singularia tantum*; а також компоненти цієї оморфії мають різні форми родового відмінка однини: *бор* у значенні ‘хімічний елемент’ – закінчення -у, а *бор* у значенні ‘інструмент’ – -а.

З параметром неповного ступеня омонімії іноді пов’язують такі мовні одиниці, як оморфії, омографи, омофони. Аналогічно до того, якими неоднозначними є позиції лінгвістів щодо самого явища омонімії, такими самими не однозначними є їхні думки стосовно місця в ієрархії омонімії системи цих одиниць. У «Сучасній українській літературній мові» за ред. М. Плющ оморфії вважають неповними омонімами, а омофони і омографи – різновидами омонімів. До того ж підсумовано, що абсолютні (повні, лексичні) омоніми та омографи зареєстровано у словниках як окремі слова, тоді як омофони та неповні (граматичні оморфії) вживаються тільки в мовленні, а тому у словниках не зафіксовані [45, 122]. І. Олійник у розділі «Слово в лексичній системі української мови» академічного видання «Сучасної української літературної мови. Лексикологія і фразеологія» за заг. ред. І. Білодіда кваліфікує оморфії, омофони і омографи як різновиди лексичних омонімів [188, 51]. А. Грищенко в «Сучасній українській літературній мові» оморфії, омофони й омографи розглядає на рівні з лексичними омонімами [47, 153–155]. М. Кочерган у «Вступі до мовознавства» ці одиниці кваліфікує як «суміжні з омонімією явища» [130, 200–201]. Ми, услід за М. Кочерганом, оморфії (слова, часто різної частиномовної належності, у яких збігаються тільки деякі окремі форми), омофони (слова, які вимовляються однаково, але по-різному пишуться) й омографи (слова, які пишуться однаково, але вимовляються по-різному) теж відноситимемо до суміжних з омонімією явищ.

Дещо відмінну класифікацію омонімів, ґрунтовану на змішуванні різних рівнів, підходів та особливостей, пропонує Л. Солдатова. Дослідниця вирізняє

чотири позиції: 1. Власне омонімія. 2. Лексико-акустична омонімія. 3. Синтаксична омонімія. 4. Міжчастиномовна лексична омонімія [233, 43–45]. Власне омоніми, зі свого боку, поділяє на а) лексичні омоніми, або слова, які мають «тотожний АГК (акустично-графічний код – *О. Д.*) в одній чи декількох граматичних формах при відмінностях у змісті слів, тобто зміст являє собою різні інформаційні наповненості за суттю буття явищ, об'єктів» [233, 43]; прикладом може слугувати пара *студія / студії* на позначення майстерні живописця або скульптора чи художнього або театрального закладу, кіностудії) – *студії* із семантикою 'навчання, ретельне вивчення або дослідження чого-небудь'; б) повні лексичні омоніми, тобто слова, що мають «тотожний АГК (акустично-графічний код – *О. Д.*) в усіх граматичних формах при відмінностях у змісті слів, тобто зміст являє собою різні інформаційні наповненості за суттю буття, явищ, об'єктів» [233, 43], наприклад: *секретар* на позначення 'службова посада' і *секретар* на позначення 'назва птаха'.

Лексико-акустичну омонімію становлять слова (синтаксичні конструкції, морфеми, аббревіатури, скорочення та ін.) з тотожним АК (акустичним кодом – *О. Д.*), але різним графічним кодом і різним інформаційним наповненням (змістом) за суттю інформації, що містить АК (акустичний код – *О. Д.*); наприклад: *сонце* та *сон це*.

Синтаксична омонімія постає у випадку тотожності АК (акустичного коду – *О. Д.*) чи АГК (акустично-графічного коду – *О. Д.*) синтаксичних конструкцій у деяких граматичних формах при різних змістах цих конструкцій; наприклад: *мати косу* в значенні 'мати заплетене певним чином волосся' і *мати косу* у значенні 'мати сільськогосподарське знаряддя для скошування трави'.

До міжчастиномовної лексичної омонімії зараховує слова з тотожним АК (акустичним кодом – *О. Д.*) або АГК (акустично-графічним кодом – *О. Д.*), але різною частиномовною належністю й різним інформаційним навантаженням; наприклад: *мати* (дієслово) – *мати* (іменник), *три* (кількісний числівник) – *три* (дієслово) [233, 43–44].

За *походженням* омоніми поділяють на гомогенні й гетерогенні. Гомогенними називають ті омоніми, які постали в результаті розпаду багатозначності, тоді як гетерогенними – ті, які виникли в результаті збігу етимологічно різних слів, до того ж як з однієї мови, так і з різних. Іноді, зокрема коли йдеться про омонімію, утворену в результаті запозичення з трьох і більше мов, можлива комбінована природа омонімів (наприклад, два з них можуть бути гомогенними, тоді як третій з першими двома – гетерогенним).

Зазвичай класифікують омоніми за кількома параметрами, що дає змогу системно проаналізувати всі особливості розвитку омонімії. Прикладом такої комплексної типології може слугувати класифікація М. Іванової-Салінгової, яка розподіляє омоніми з урахуванням частиномовної належності (субстантивні, ад'єктивні, вербальні), критерію хронології (історичні і сучасні), стилістичних характеристик (стилістично забарвлені і нейтральні), походження (власні і запозичені), віднесення до сталих виразів (фразеологічні і нефразеологічні), власних чи загальних назв (ономастичні і апелятивні) [310, 218].

Комплексно систематизує внутрішньомовну омонімію в німецькій мові С. Кійко. Дослідниця з огляду на частиномовну належність омонімів, їхнє походження, функціональні характеристики, семантику й симетрично-асиметричні відношення між вказаними параметрами намагається максимально впорядкувати зафіксовані омоніми, що вдається завдяки створеній матриці, яка уможливорює виокремити «несуперечливі логіко-змістовні класи омонімів і слугує підтвердженням того, що базою для появи омонімії є симетрія / асиметрія» [107, 91].

Аналіз наведених критеріїв систематизування омонімів загалом і лексичних зокрема, а також урахування об'єкта дослідження у пропонованій праці дає підстави вважати, що для лексичної іменникової омонімії з компонентом-запозиченням релевантними є такі параметри:

- кількісне репрезентування тієї чи тієї моделі в межах оморядів;

- ступінь омонімії, згідно з чим передбачено вирізнити серед фактичного матеріалу повні і неповні омоніми;
- походження омонімів (гомогенні / гетерогенні/комбіновані) і відповідно до цього спосіб утворення – унаслідок звукового збігу етимологічно різних слів, у результаті розпаду полісемного слова чи зрідка у результаті словотвірних процесів, яких зазнає те чи те запозичення, адаптовуючись до граматичного ладу мови-реципієнта.

1.3. Запозичування як наслідок міжмовних контактів і один зі способів постання омонімії

1.3.1. Особливості метамови у вимірі омонімії з компонентом-запозиченням

Масштаби глобалізації як процесу «всесвітньої політичної, економічної й культурної інтеграції та уніфікації» [185, 52], або як загальноцивілізаційного процесу «планетарного єднання різних сфер людської діяльності, який охоплює виробництво, технологію, фінанси, торгівлю, культуру, політичні й державні інститути» [51, 30], свідчать про новий етап розвитку людської цивілізації. Проблеми докладного вивчення самого перебігу цього складного, неоднозначного процесу, його багатовекторних проявів (дослідники одностайні щодо вирізнення трьох векторів розвитку глобалізації – у сфері економічній, політичній і культурній [Ibid.]), а також наслідків цього процесу, якими є «світовий розподіл праці, міграція капіталу в межах планети, людські та виробничі ресурси, стандартизація законодавства, економічних й технологічних процесів, а також зближення культур різних країн» [51, 31], сьогодні хвилюють не тільки політиків, економістів, а й культурологів: філософів, соціологів, філологів, письменників, журналістів та ін.

Глобалізація культури як один з векторів – це «процес інтеграції окремих національних культур в єдину світову культуру на основі розвитку транспортних засобів, економічних зв'язків та засобів комунікації» [51, 32], або «формування

такої знакової системи, яка б була придатна для опису всіх можливих фізичних, економічних і соціальних реалій суспільства, залучених у глобалізаційний процес» [185, 52]. Звідси важливими етапами, зумовленими культурною глобалізацією, є зближення ділової та «споживчої культури між різними країнами світу, ріст міжнародного спілкування» [Ibid.], інакше кажучи, посилення взаємодії культур.

Науковці вирізняють чотири основні способи такої взаємодії, у результаті чого або збагачується соціокультурний досвід спільнот, або загострюються етнокультурні суперечності, й навіть виклики. Перший з них – *аккультурація*, згідно з якою одна культурна система перебирає на себе властивості іншої. Оприявнює себе через асиміляцію, сепарацію, маргіналізацію та інтеграцію. Другий спосіб – *культурна експансія*, що полягає в розширенні домінуючих меж тієї чи тієї культури порівняно з її початковими позиціями; часто має насильницький характер. Засадничим третього способу – *культурної дифузії* – є взаємне проникнення культур або запозичування певних ознак, рис культури одного суспільства до іншого, інспіровані взаємним історичним розвитком обох культур. І четвертим способом, який вважають найбільш конструктивним, є *синтез культур*, який передбачає об'єднання культурно різних елементів: орієнтирів, цінностей, норм, типів поведінки тощо [179, 4]. Науковці зауважують, що про синтез культур ідеться тоді, коли «соціокультурна система приймає і освоює досягнення інших суспільств у сферах, які виявляються недостатньо розвиненими в ній самій, але при цьому зберігає власну, притаманну їй вихідну основу, яка дозволяє говорити про її визначеність та самобутність, про здатність підтримання цілісності та стійкості» [Ibid.].

У контексті синтезу культур на якісно новий рівень виходить взаємодія культури й мови. Мова виявляється формою існування національної культури, засобом акумуляції культурного досвіду й знання: «культуру можна визначити як те, що це суспільство робить і мислить. Мова ж є тим, як мислять» [1, 9]. Якщо в межах однієї етноспільноти мова відтворює сукупність духовних та моральних

цінностей культури одного народу, його історичного досвіду, аксіологічних установок, етнічних констант його характеру, то в межах синтезу культур, в умовах інтенсивної мужкультурної і міжмовної комунікації взаємодія мов є одним із наймогутніших стимулів різних мовних змін [317, 162], чи одним з «найважливіших чинників мовного розвитку, бо в цьому процесі найактивнішу участь беруть народи – носії мов» [221, 274].

Лексичні запозичення, зумовлені мовним контактуванням, є одним зі шляхів поповнення лексикону тієї чи тієї мови.

Проблеми, пов'язані зі взаємодією мов, упродовж тривалого періоду залишаються у фокусі уваги лінгвістів – як закордонних (R. Appel & P. Muysken, J. Baudouin de Courtenay, F. De Saussure, A. Martinet, H. Schuchardt, G. Melika, M. Clyne, E. Haugen, H. Paul, S. Rot, S. G. Thomason & T. Kaufman, D. Winford, У. Вайнрайх та ін.), так і вітчизняних (Л. Булаховський, Ю. Жлуктенко, С. Семчинський, Й. Дзенделівський, Є. Опельбаум, В. Німчук, М. Кочерган, П. Лизанець, Д. Шелудько, Г. Їжакевич, Я. Радевич-Винницький, О. Тараненко, В. Манакін, О. Штурнак, В. Сімонок, О. Валігура, Л. Лазаренко, К. Тищенко, О. Гвоздяк, С. Дьолог, Л. Беспала, О. Гаркавець та ін.). Обсяг актуальних питань, які порушують науковці, детерміновані часовими рамками: якщо впродовж ХХ ст. лінгвістів здебільшого цікавили традиційні питання на кшталт визначення чинників взаємодії мов, з'ясування умов їхнього контактування, вибір релевантного терміна для номінування такого процесу та дефінування його, систематизування проявів мовної взаємодії з опертям на різні критерії, окреслення місця в системі описуваних понять таких явищ, як інтерференція, запозичення тощо, то від початку ХХІ ст. розгляд питання мовних контактів набуває міждисциплінарного характеру – проблему мовних контактів з метою глибшого розуміння процесів мовної взаємодії та дослідження «складних процесів еволюції мови» [1, 8] розглядають у межах соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокогнітології, лінгвокультурології.

Незважаючи на тривалий період вивчення окресленої проблеми, а також новітні підходи до її розгляду, мусимо констатувати, що й далі залишається багато нез'ясованих моментів, пов'язаних із цією темою. Одним з них є неоднотайність щодо метамови, якою оперують науковці. На позначення факту контактування мов у лінгвістиці відомі різні терміни, скажімо: *мовний контакт* чи *мовні контакти*, *контактування мов*, *інтралінгвальні контакти*, *мовні паралелі*, *мовна взаємодія*, *взаємодія мов*, *змішування мов*, *взаємний вплив мов*, *взаємовплив мов*, *іншомовний вплив*, *взаємоконтактування мов*, *взаємопроникнення*, *мовне взаємовідношення*, *схрещення (схрещування) мов*, *метисація мов*, *гібридизація мов*, *інтерференція*, *запозичення*. Такий різнобій пропонованих термінів пояснюють тим, що, по-перше, дослідники, називаючи те саме поняття, намагаються надати йому оригінальності порівняно з відомими вже термінами; по-друге, спираються на різні підходи до аналізу цього процесу, а звідси по-різному співвідносять такі релевантні щодо цього поняття, як причина, наслідок і результат; по-третє, досліджують його в різних аспектах (соціолінгвістичному, психолінгвістичному, лінгвістичному, лінгвокультурологічному тощо), що потребує спеціально випрацьованої для цього термінології та методології.

Докладний розгляд матеріалів студій над запозиченнями засвідчує, що найчастіше вживаними є терміни *мовний контакт* (чи *мовні контакти*) і *взаємодія мов*. Запропоноване в монографії «Мовні контакти» У. Вайнрайхом визначення *мовного контакту* «дві або декілька мов перебувають у контакті, якщо ними поперемінно користується одна й та сама особа» [28, 22] у подальшому по-різному модифікували й інтерпретували європейські дослідники, серед них й українські, актуалізуючи той чи той аспект вивчення мовних контактів. Зокрема, Д. Будняк термін *мовні контакти* дефінує як «різноманітні історичні типи мовної взаємодії соціумів (мовних груп), які приводять до зміни мовної ситуації в певному етнографічному регіоні» [21, 13], П. Лизанець – як суспільний процес, який «характеризує міжмовні відносини, що

базуються на єдності індивідуальних мовних фактів та фактів екстралінгвістичного характеру» [150, 6].

Л. Лазаренко визначає мовний контакт як «міжмовний зв'язок, який реалізується в процесі поперемінного використання двох або декількох мов однією і тією ж особою, що зумовлюється необхідністю мовного спілкування через певні географічні, історичні, політичні, соціокультурні тощо умови та чинники» [146, 7].

С. Семчинський віддає перевагу термінові *взаємодія мов* і визначає його як включення до висловлювання другою мовою елементів чи відношення першої мови або, навпаки, до висловлювання першою мовою – елементів чи відношення другої мови, а також входження елементів і відношень першої мови до системи другої мови і навпаки [221, 273]; в іншій праці – як особливий процес, який виникає внаслідок співіснування в свідомості окремих мовців двох мовних систем, що можуть взаємно перехресчуватися й переплітатися [220, 20].

Деякі лінгвісти, серед інших Ю. Жлуктенко, розмежовують названі два терміни, вважаючи, що *взаємодія мов* – це комплекс явищ, що виникають унаслідок встановлення міжмовних зв'язків, тоді як *мовні контакти* – певний тип міжмовного зв'язку, обґрунтовуючи це тим, що вони посідають місце поряд з дистантними (від лат. *distantia* 'відстань') міжмовними зв'язками (коли немає безпосереднього контакту носіїв обох мов і двомовності) та інтермедіарними (від лат. *intermedius* 'проміжний, середній') міжмовними зв'язками (контакт між двома мовами встановлюють на основі того, що кожна з них перебуває в контакті з третьою мовою, яка виконує роль посередника) [85, 12–15]. З огляду на це С. Семчинський зазначає, що і дистантні, й інтермедіарні види мовного зв'язку є різновидами мовних контактів [221, 274], тобто перебувають по суті в родовидових відношеннях між собою. Таке бачення відомих соціолінгвістів узагальнює Л. Беспала, зауважуючи, що Ю. Жлуктенко розглядає «мовний контакт» у більш вузькому розумінні – як окремий вид міжмовного зв'язку, що встановлюється при етнічному контактуванні носіїв та наявності двомовності

<...> і який не «охоплює взаємозв'язки, що встановлюються між мовами при відсутності безпосереднього контактування їхніх носіїв» [11, 13]. Далі дослідниця висновує, що С. Семчинський і услід за ним Г. Їжакевич, М. Лабунець та ін., вважають терміни *мовні контакти* і *взаємодія мов* синонімами, тоді як Ю. Жлуктенко, а також В. Сімонок, Л. Лазаренко, О. Черемська та ін. співвідносять *мовний контакт* з причиною, а *взаємодію мов* – з наслідком [11, 14].

Зазначмо, що констатована синонімійність логіко-сміслових відношень не означає тотожності, бо, хоч С. Семчинський і вважав терміни *мовні контакти* та *взаємодія мов* «**цілком прийнятними**» (виділення наше – О. Д.), відразу ж застерігав: «...не можна не помітити, що ці два терміни начебто доповнюють один одного. Коли ми говоримо «взаємодія мов», то маємо на увазі лінгвістичний процес, в якому беруть участь дві різні мовні структури; коли ж говоримо «мовні контакти», маємо на увазі насамперед **стан** взаємодіючих мов (виділення наше – О. Д.) (примітно, що автори для позначення **процесу** (виділення наше – О. Д.) змушені вживати термін «контактування мов»))» [220, 18].

Дещо відмінно від попереднього тлумачить термін *взаємодія мов* А. Загнітко. Лінгвіст об'єднує ним два протилежні поняття – на позначення, з одного боку, поділу мов (діалектів), їхньої диференціації (дивергенції, розподібнення), у результаті чого виникають родинні мови й діалекти, а з іншого, – об'єднання мов та діалектів, їхньої інтеграції (конвергенції, уподібнення), прикладом чого можуть слугувати контакти мов, які зумовлюють запозичення лексики та утворення міжмовних лексичних (зазвичай термінологічних) зон (ССЛ, I, 108).

Щодо послуговування іншими наведеними термінами, то В. Титаренко пропонує для називання процесів, явищ, що відбулися в результаті мовного контакту, а наслідком є утворення мовної системи, яка суттєво відрізняється від основ контактувальних мов, використовувати слова *схрещення*, *гібридизація*, *змішування мов*, для номінування одночасних змін унаслідок контакту в

лінгвосистемах обох мов – терміни *взаємодія, взаємний вплив мов, взаємопроникнення*, для окреслення співвідносних, ситуативних явищ – термін *взаємовідношення* і на позначення проявів інтерференції – терміни *конвергенція, дивергенція, інтеграція* [254, 207].

Другим питанням, щодо якого серед дослідників мовного контактування немає одностайності, – це спроби систематизувати цю взаємодію мов, до того ж з урахуванням як самих процесів, пов'язаних із таким контактуванням, так і результатів чи наслідків таких процесів. Сьогодні в мовознавстві поширені різні варіанти типологізування й класифікування цих реалій. З-поміж релевантних параметрів – особливості контактувальних мов, їхня кількість, спорідненість, а також напрям, спосіб, тривалість взаємодії, їхній характер, стійкість, інтенсивність тощо.

С. Семчинський пропонує типологізувати різні прояви взаємодії мов з оперттям на три параметри. Перший параметр передбачає систематизувати взаємодію мов за *генетичними* і *структурними* ознаками. З огляду на це вирізнено дві позиції: 1) взаємодію неспоріднених і цілком різних за структурою мов і 2) взаємодію близькоспоріднених і структурно подібних мов. Між цими двома позиціями можливі перехідні типи – взаємодія мов споріднених, але структурно віддалених і неспоріднених, але структурно близьких [221, 274].

Визначальним параметром, який взято до уваги в другій типології, є *напрямок дії* (впливу) та *рівень мовної системи*, на якому відбувається взаємодія. Відповідно до цього параметра виокремлено чотири позиції: 1) *однобічний вплив на одному рівні мовної системи*; 2) *обопільний вплив на одному рівні контактувальних мов*; 3) *однобічний вплив на різних рівнях мовної системи*; 4) *обопільний вплив на різних рівнях мовної системи* [221, 274–275].

Засадничим для третьої типології є особливість *територіального розташування*. З огляду на це вирізнено: 1) *маргінальну взаємодію* (ідеться про мови, які перебувають на суміжних територіях) і 2) *внутрішньорегіональну взаємодію* (ідеться про мови, які перебувають на тій самій території) [221, 275].

У загальних рисах більшість із цих параметрів лягла в основу систематизування взаємодії мов, які запропонували Ю. Жлуктенко [84] та М. Кочерган [129, 337], розрізняючи мовні контакти: безпосередні й опосередковані; між спорідненими і неспорідненими мовами; з однібічним і обопільним впливом; маргінальні (на суміжних територіях) і внутрішньорегіональні (на тій самій території); каузальні (випадкові) і перманентні (постійні); природні (безпосереднє спілкування), штучні (навчання в школі) і змішані (природно-штучні) [Ibid.].

Прикметно, що С. Семчинський наголошує на важливості розмежування процесів мовної взаємодії (тобто взаємодії мови, чи контактування мов) і видів та форм мовних контактів. Власне критерії «ступінь посередкованості» і «ступінь постійності», згідно з якими вирізняють безпосередні й опосередковані мовні контакти та каузальні і перманентні, науковець вважає релевантними для визначення *видів* мовних контактів, тоді як параметр «способу реалізації контактування» – для вирізнення форм мовних контактів [221, 27–30]. Проте однастайності щодо цього між лінгвістами немає.

Наступний проблемний момент пов'язаний з таким складним, багатоаспектним лінгвальним явищем, як *інтерференція*. Складність цього явища полягає в наявності принципово різних позицій щодо окреслення сутності позначуваного ним, щодо з'ясування особливостей його вияву і простеження впливу на інші лінгвальні явища тощо.

Незважаючи на те, що першість стосовно використання терміна *інтерференція* приписують і учасникам Празького лінгвістичного гуртка, зокрема Б. Гавранеку, і відомому французькому мовознавцеві А. Мейє, який послуговувався ним у своїх лекційних курсах, дефінувавав поняття, наближене до сутності розглядуваного явища й позначуваного терміном *інтерференція*, відомий американський мовознавець У. Вайнрайх. Науковець розумів *інтерференцію* як відхилення від норм кожної з мов, які відбуваються в мовленні двомовних осіб у результаті того, що вони володіють більш ніж однією мовою,

тобто внаслідок контакту мов [28, 22]. Це розуміння інтерференції лягло в основу визначень багатьох лінгвістів, хто виражав свою одностайність з таким баченням, пор.: це – «контактно зумовлені відхилення від мовної норми» [129, 341], «відхилення від норм будь-якої мови, що виникають у мовленні людей внаслідок того, що вони знають більше однієї мови» [74, 375]; «відхилення від того стану мови, «яке безпосередньо передувало встановленню двомовності», тобто відхилення як від нормативних, так і ненормативних явищ» [305, 770].

Проте *інтерференцією* називають і зміни в структурі мови, а також і в семантиці, властивостях і складі її одиниць, які постають у результаті взаємодії з мовою, яка перебуває з нею в контактному міжмовному зв'язку [85, 61], або зміни, спостережені в мові носіїв двомовності (багатомовності), як результат взаємодії різних мовних систем [92, 280], або процес виникнення змін у мові внаслідок її взаємодії з іншою, оприявнених тими чи тими інноваціями [89, 6], і взаємодію «систем і елементів систем двох мов внаслідок мовних контактів» [220, 76].

Одностайності серед лінгвістів щодо порушуваних питань досягти й досі не вдається: інтерференцію трактують то як позитивне, то як нейтральне, то як негативне явище; хтось підходить до визначення поняття в широкому розумінні, хтось – у вузькому; хтось розглядає власне в лінгвістичному аспекті, хтось у соціолінгвістичному чи психолінгвістичному тощо. З урахуванням такої кількості думок з'являються й дослідження, автори яких намагаються узагальнити всі ці різнотлумачення, дати їм певну оцінку. Серед дослідників інтерференції – О. Ткаченко [260], Ю. Жлуктенко [83; 84; 85], С. Семчинський [220; 221], Г. Зимовець [89], О. Селіванова [216], Л. Лазаренко [146], О. Стрижак [244], Е. Есенова [79], Л. Кардаш [92], І. Волошок [33], Т. Боднарчук [14] та ін. Аналіз різних студій над інтерференцією цих авторів дає змогу висновувати щодо розуміння сутності інтерференції в *широкому* і *вузькому* значенні: у *широкому* значенні це – зміни в структурі однієї мови, а також і в семантиці, властивостях і складі її одиниць, які постають у результаті контактування з

іншою мовою; у *вузькому* – відхилення від норм тієї чи тієї мови. Континуум порушуваних у дисертації питань передбачає розуміння інтерференції як змін в структурі однієї мови, а також і в семантиці, властивостях і складі її одиниць, які постають у результаті контактування з іншою мовою.

Отже, більшість дослідників розглядають *мовні контакти* як явище, що охоплює різні лінгвальні зв'язки і відношення, оприявлені на різних мовних рівнях і зумовлені певними історико-географічними, культурними, психологічними та іншими чинниками – незалежно від генеалогійної спорідненості чи типологічної близькості контактних мов. У такому ракурсі без претендування на вичерпність, позаяк предметом нашого дослідження є дещо інша проблема, ми послуговуватимемося термінами *мовний контакт* (як стан у результаті процесу) і *мовне контактування* (як сам процес).

1.3.2. Обсяг поняття *запозичення* в лінгвоукраїністиці

Словникова системи української мови постійно перебуває в русі, чим демонструє свій безперервний розвиток. Таку плинність зумовлено особливістю словникової системи – найбільш чутливо реагувати на всі зміни в суспільстві, чого досягають поповненням її складу новими одиницями, перетворенням всередині самої системи (семантична трансформація), а також переміщенням на периферію (з можливим зникненням) слів, які втратили свою значущість, і навпаки [245, 57; 220, 3].

Одним з активних процесів поповнення лексичного складу кожної мови, який водночас є результатом контактування двох або більше мов, який «віддзеркалює міжетнічні контакти, соціальні, економічні й культурні зв'язки між різними мовними спільнотами» [110, 189], є *запозичування* слів з інших мов.

Більш поширений термін *запозичення* в лінгвістиці вживають на позначення процесу і результату цього процесу [83, 60]. До того ж якщо мають на увазі процес, то цим терміном послуговуються «у зв'язку з теорією мовних контактів, взаємодією мовних систем», називаючи ним один зі «шляхів

збагачення словникового складу мови» [99, 11], а також у зв'язку з безпосереднім освоєнням іншомовної лексики системою мови-реципієнта на всіх рівнях, тобто номінуючи ним процес входження й адаптування запозиченої лексеми. Л. Кислюк вважає перший смисл «широким розумінням» терміна *запозичення*, а другий смисл – «вузьким» [99, 11]. Окрім цього, термін *запозичення* слугує і для позначення результату процесу [220, 19]. Таким широким діапазоном позначуваних понять, очевидно, пояснюють складність цього терміна, іноді неможливість точно окреслити те чи те явище або процес, змішування процесу т. зв. запозичення із суміжними явищами тощо, а звідси й множинність його тлумачення. Серед найбільш поширених дефініцій *запозичення* такі:

- «звук, морфема, слово або його окреме значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу, а також сам процес подібного перенесення» [258, 195];
- динамічний процес, під час якого «відбувається поступове просування від одноразових, okazіональних використань певної запозиченої лексеми на шляху її поступового засвоєння засобами мовної системи і нарешті включення такої одиниці як повноправного елемента в систему мови-рецептора з присвоєнням характеристик, властивих питомим одиницям відповідних класів» [116, 232];
- це процес уведення до певної мови морфем, слів або висловів іншої мови; слово чи сполука, уведена до певної мови з іншої мови» [216, 158];
- це «1) сам процес використання в системі мови-одержувача певних елементів мови-джерела; 2) результат такого процесу, тобто ті гетерогенні елементи в системі цієї мови, які були внесені до неї ззовні – системи мови-джерела» [84];
- «елементи чужої мови (слова, морфеми, синтаксичні конструкції тощо), перенесені з однієї мови в іншу в результаті мовних контактів і міжособистісної, міжнародної комунікації» (ССЛ, I, 304);

•наслідок «процесу міжмовного контактування, безпосереднього чи опосередкованого, інакше кажучи, один з результатів процесів, які виявляють синхронічну динаміку лексичної підсистеми сучасної мови» [99, 16].

Як засвідчують наведені дефініції, більшість авторів об'єднує два смисли поняття *запозичення* – процес і результат цього процесу. Дехто з мовознавців пропонує розмежувати запозичення як процес і результат цього процесу за допомогою різних термінів, які постали внаслідок послуговування різними словотворчими засобами: процес називати *запозичанням* [204, 153–158] або *запозичуванням* [221, 281–282; 61, 122; 194, 45–46; 208, 46, 113], а результат запозичення – *запозиченням*.

Практика розмежування віддієслівних іменників загалом і термінів зокрема на позначення, з одного боку, предметної дії чи процесу, а з іншого – самого результату цієї дії чи процесу або й предметів, явищ, величин за допомогою словотворчих засобів (суфіксів) останніми роками значно поширилася. До того ж тут намічено дві тенденції. Одні лінгвісти, серед них О. Олексенко, І. Корнейко та М. Пилипенко, схильні розмежовувати віддієслівні іменники на позначення дії, процесу чи стану та результату цієї дії, чи цього процесу або стану. Із цією метою для утворення дериватів з першим значенням мовознавці пропонують використовувати суфікс *-нн-/-енн-/-інн-*, який додають до основи дієслів на *-ува-ти/-юва-ти*, а для продукування девербативів з другим значенням – суфікси *-Ю-, -к-, -б-, -іт, -н-, -ацій-, -аж, -ад-* [186, 209; 123, 40], пор.: *асимілювання* (як процес) і *асиміляція* (як результат), *класифікування* (як процес) і *класифікація* (як результат), *адаптування* (як процес) і *адаптація* (як результат), *фільтрування* (як процес) і *фільтрація* або *фільтраж* (як результат).

У своїх пізніших дослідженнях І. Корнейко та М. Пилипенко основним експлікатором називання відтинку часу або повторюваності, періодичності, незакінченості перебігу процесу, стану чи виконання дії вважають іменники на *-ува-нн-я / -юва-нн-я*, виразником же результату, наслідку або констатації факту процесу, стану чи дії як таких – іменники на *-енн-я* [192, 160]. Інші лінгвісти

здебільшого зосередили свою увагу на позначенні самої опредметненої дії. З урахуванням граматичного значення того чи того виду (доконаного / недоконаного) твірних дієслів вирізняють три позиції: дієслова доконаного виду з фіналлю основи на **-и-ти** трансформуються в разовий (або короткочасний) процес (чи разову або короткочасну дію) відповідного віддієслівного іменника; словотворчим засобом слугує варіант суфікса **-нн-** – **-енн-**, напр.: *замінення* (від *замінити*); дієслова недоконаного виду з фіналлю основи на **-а-ти** – у тривалий процес (чи тривалу дію); виразник – суфікс **-нн-**, напр.: *замінання* (від *замінати*); дієслова доконано-недоконаного виду з фіналлю основи на **-ува-ти** / **-юва-ти** – у повторюваний процес (чи повторювану дію); транспозитор – суфікс **-нн-**, який додають до основи твірного дієслова, напр.: *замінювання* [29, 25].

Інші лінгвісти намагаються удокладнити термін на позначення процесу запозичення і результату цього процесу, пропонуючи замість терміна *запозичення* на позначення процесу вживати термін *засвоєння* й аргументуючи це тим, що кожне запозичене слово потрапляє спочатку в мовлення, а не в мову [183, 169]. Є. Карпіловська на позначення результату запозичення послуговується терміном *засвоєний (іншомовний) ресурс*, протиставляючи його *українському ресурсові*. Засвоєний (іншомовний) ресурс, зі свого боку, поділяє на *власне засвоєний*, який уже ввійшов до лексикону української мови, і *засвоєний*, тобто той, що в синхронійному розрізі становить okazіональні одиниці, перехід яких до узусу досить складно спрогнозувати [95, 11].

З урахуванням усього зазначеного, дотримуючись традиції розмежовувати віддієслівні іменники на позначення процесу, дії чи стану і результату дії, процесу чи стану, що є природним для української мови, ми називатимемо процес запозичення *запозичуванням*, а результат цього процесу – *запозиченням*.

Дослідження проблем, пов'язаних із запозичуванням, потребує подальшого випрацювання метамови – на позначення понять, які пов'язані із цим процесом і щодо яких серед лінгвістів немає однастайності, про що вже неодноразово йшлося [117, 55; 12, 202]. Ідеться про такі терміни, як *запозичені*

слова, іношомовні слова, інтернаціоналізми, варваризми, іношомовні вкраплення, екзотизми, які традиційно об'єднують поняттям запозичення (у тому розумінні, до якого пристали ми).

Вирішальним параметром тієї чи тієї кваліфікації є фаза й етап запозичування. Традиційно лінгвісти (щоправда, з різним ступенем конкретизації) виділяють дві фази: I фаза – входження і II фаза – освоєння. У межах цих двох фаз вирізняють початковий етап, поглиблений етап і етап повної адаптації.

Перші два терміни в наведеному переліку – *запозичені слова* та *іношомовні слова* – номінують поняття, пов'язані з двома етапами освоєння іношомовних запозичень II фази, тобто з етапом поглибленим і етапом повної адаптації.

Більшість мовознавців *запозичені слова*, услід за автором дефініції цього поняття в енциклопедії «Українська мова» О. Ткаченком, розуміють як іношомовні слова, цілком засвоєні мовою, що їх перейняла; ці слова не сприймають як чужорідний матеріал і вони не потребують пояснень щодо форми і значення [258, 194]. Визначення, на нашу думку, має певну двозначність, оскільки тлумачення містить словосполучення *іношомовні слова*, яке в подальшому формує термін на позначення поняття, яке вирізняють від *запозичених слів*. Складається враження, що це – пояснення за принципом «родовидові відношення», насправді ж *запозичені слова* та *іношомовні слова* самі є видовими поняттями стосовно *запозичення* як родового. Очевидно, замість словосполучення *іношомовні слова* у визначенні доречнішим був би термін *запозичення* (як об'єднане, збірне поняття результату запозичування). Цю некоректність формулювання по-своєму усуває О. Стишов, пропонуючи таку дефініцію: *запозичення* – це «слова з інших мов, які вже усталилися в тій чи іншій мові і навіть частково сприймаються вже як власне національні, а етнічна природа їх визначається лише етимологічно» [237, 241]. Деякі лінгвісти, наголошуючи, що йдеться про запозичування одиниць лексичного рівня (а не фонологічного, морфологічного чи синтаксичного), уживають термін *лексичні*

запозичення з інших мов [117, 57] або просто лексичні запозичення [183, 169]. На противагу цьому *іншомовні слова* – це слова з інших мов, які, на відміну від запозичених слів, не засвоєні повністю мовою, що їх запозичила; мовці усвідомлюють їх як чужорідні, що зберігають ознаки свого походження [261, 230]. Проте з урахуванням того, що в мові-реципієнті безперервно відбуваються адаптувальні процеси, пов'язані із засвоєнням іншомовного слова, межа між іншомовними і запозиченими словами іноді буває дуже відносною і деколи у словниках іншомовних слів можна натрапити на лексеми, які вже майже зовсім адаптовані в українській мові, що неодноразово зазначали дослідники [117, 56]. Тому, очевидно, дехто з мовознавців терміни *запозичення*, *етранжизми*, *іншомовні слова* на позначення всієї сукупності лексичних одиниць, запозиченої з інших мов, використовує паралельно – як синоніми [237, 241]. Синонімами до терміна *іншомовні слова* є терміни *чужомовні лексеми* [153, 17], або *слова іншомовного походження* [255, 3], або *інолексеми* [167, 66], *етранжизми* [43, 648; 279, 34], або *іншомовізми* [249, 10; 49, 107], або *чужомовізми* [153, 19; 125, 4, 5, 14, 15, 18 та ін.].

Останніми десятиліттями в лінгвістичних дослідженнях набув поширення й термін *неозапозичення*. Лінгвісти, зокрема М. Личук, М. Навальна, Ю. Молоткіна, Є. Карпіловська, Н. Клименко і Л. Кислюк та ін. обґрунтовують необхідність впровадження цього терміна з огляду на те, що визначення понять *запозичені слова* та *іншомовні слова* через динамічність процесу лексичної інтерференції і пришвидшену, хоч і різночасну щодо різних мовних рівнів адаптацію іншомовних слів, не відображають повною мірою сутність сучасного процесу запозичення [153, 17]. Н. Клименко і Л. Кислюк зауважують, що особливістю функціонування неозапозичень у сучасній українській мові є те, що вони «виявляють словотвірну активність, оминувши чи «перестрибнувши» етапи граматичного, а часто й фонетичного їх освоєння» [116, 246]. Є. Карпіловська дефінує *неозапозичення* як «нове слово іншомовного походження, адаптоване до системи української мови шляхом транскрибування (відображення звукової

форми його прототипа в мові-джерелі) або транслітерування (відбиття графічної форми такого прототипа)» [95, 13]. Такої самої дефініції, услід за Є. Карпіловською, дотримується Т. Рудакова [209, 131]. Дещо розширили визначення *неозапозичень* М. Личук, М. Навальна і Ю. Молоткіна конкретизувавши: «це чужомовні слова, які з'явилися в українській мові упродовж останніх десятиліть, котрі перебувають у процесі засвоєння, випробовуються мовною практикою носіїв української мови, чи ті, які увійшли до українського лексикону раніше, проте ще не повністю освоїлися в українському узусі» [153, 17]. Часто разом з *неозапозиченнями* лінгвісти розглядають ще *неосемантизми*, тобто запозичені слова, які вже «засвідчені словниками радянської доби, але нині вони з'явилися з новими значеннями, називаючи реалії й поняття інших сфер життя суспільства» [95, 19].

З огляду на те, що в нашому дослідженні акцентовано на розвиткові омонімії з компонентом-запозиченням, ніж на ретельному простеженні ступеня адаптації запозичення і відповідно до цього кваліфікації того чи того слова (тим паче, що іноді, як вже згадувалось, точно встановити статус запозичення – запозичене слово чи іншомовне слово – не можна), ми послуговуватимемось терміном *запозичення* як об'єднувальною одиницею одних й інших.

Неоднозначне місце в ієрархії запозичень відведено інтернаціоналізмам, екзотизмам й варваризмам. І. Коробова, услід за О. Селівановою, вважає їх різновидами іншомовних слів [216, 159; 124, 235; 125, 24], тоді коли О. Ткаченко разом із *запозиченими словами, іншомовними словами, вкрапленнями і кальками* об'єднує поняттям *запозичення* [258, 195]. М. Кочерган уналежнює інтернаціоналізми до запозичених слів [130, 234], А. Бурячок – до іншомовних слів [27, 142]. Правда, тут знову ж таки може постати певна двозначність передаваного смислу: про що йдеться – *запозичене слово* як термін чи *запозичене слово* як загальне поняття, між *іншомовне слово* як термін чи *іншомовне слово* як загальне поняття.

На сьогодні і щодо інтернаціоналізмів серед лінгвістів немає однастайності, оскільки немає чітких критеріїв, з опертям на які можна було б однозначно кваліфікувати це явище і окреслити його межі [117, 59–60; 77, 16]. З-поміж відомих визначень *інтернаціоналізмів* – такі:

- слова або вислови, що належать до спільноетимологічного фонду ряду мов, близьких походженням або історичною належністю до певної зони [259, 225];
- слова, які вживаються в багатьох неблизькоспоріднених мовах і водночас зберігають спільність семантики та фонетико-морфологічної будови, переважають у сфері понять із галузі культури, науки, політики, мистецтва; зазвичай не мають відповідників у мові поширення [27, 142; 250, 73–74];
- лексеми з повним або частковим збігом семантичної структури, що походять з одного етимологічного джерела і синхронно використовуються принаймні у трьох неспоріднених мовах [81, 154];
- слова зі спільним походженням і з тим самим значенням; називають поняття міжнародного вияву, функціонують у різних – споріднених і неспоріднених – мовах, зберігаючи близьке або спільне значення і фонетико-морфологічну будову; здебільшого позначають поняття науки, техніки, медицини, економіки, мистецтва, спорту, політики (ССЛ, I, 382).

Загалом щодо вивчення інтернаціоналізмів у лінгвоукраїністиці намітилися два підходи. Згідно з першим, інтернаціоналізми розглядають у межах запозичень, оскільки вважають, що для того щоб перетворитися на надбання кількох мов, необхідно бути запозиченим хоча б однією з них [77 16]. У лінгвістиці відомі різні спроби класифікації запозичень за певним параметром і здебільшого у всіх інтернаціоналізми представлено як запозичення, які виділяють за тим чи тим показником. Одну з таких класифікацій запропонувала М. Орешкіна. Авторка диференціює запозичення з опертям на: 1) генетичну належність до мови-джерел чи до мовної сім'ї (індоєвропейськи, арабізми тощо); 2) поширеність у мовах світу (інтернаціоналізми, регіоналізми, локалізми,

оказіоналізми); 3) ступінь засвоєння мовою-реципієнтом (повністю засвоєні, частково засвоєні, незасвоєні); 4) структуру запозиченого слова (чужа/іншомовна форма, змішана форма/напівкалька, власна/рідна форма/калька); 5) графічний образ запозиченого слова (власна графічна форма/іншомовні слова, чужа графічна форма/іншомовні вкраплення); 6) наявність у семантиці запозиченого слова національно-культурного чи культурно-історичного компонента (екзотизми, варваризми, етнографізми, орієнталізми тощо); 7) частиномовну належність: іменники, прикметники, дієслова, вигуки тощо; 8) тематику (апелятивна запозичена лексика (суспільно-історичні, природні, культурно-побутові реалії та поняття), неапелятивна запозичена лексика (антропоніми, топоніми, гідроніми, етнімі)); 9) сферу використання (загальноновживані й обмежені професійно/запозичені терміни); 10) час запозичення (ранні (історичні, етимологічні, старі), пізні (сучасні, нові)). На основі параметра «поширеність серед мов світу» вирізняє інтернаціоналізми [189, 74].

У класифікаціях інших дослідників взято за основу кілька із цих параметрів або ж один з них. Домінантним параметром є ступінь засвоєння запозичення, на який часто спираються науковці. Н. Гудима, проаналізувавши відомі в лінгвоукраїністиці класифікації запозичень, пропонує свій варіант типологізування запозичень, здебільшого ґрунтований на давності запозичування і ступеню засвоєння. Автор пропонує вирізняти чотири типи одиниць, один з яких представлено інтернаціоналізмами: 1) *досить давні запозичення* й настільки пристосовані до мови, що вже не відчувається їхнє іншомовне походження; вирізняються високим словотвірним потенціалом; 2) *суто слова іншомовного походження*, які частотні в мовленні, виходять за межі професійно обмеженої сфери у напрямку до загальнономовних одиниць; 3) *варваризми*, що становлять рідковживані іншомовні слова, які легко замінюються питомими відповідниками; 4) *інтернаціоналізми* – міжнародні слова, які вживаються не менше, ніж у трьох споріднених мовах [50, 55].

А. Олійник з урахуванням часу та способу запозичення і частково поширеності в мовах розрізняє у складі запозичень *матеріальні запозичення, перекладні кальки та напівкальки*. Запозичування, у результаті якого одержують *матеріальні запозичення*, передбачають, що мова-реципієнт сприймає не тільки зміст слова, а і його матеріальний компонент. Однією з груп, які виокремлюють серед матеріальних запозичень, є інтернаціональні лексеми з чітко вираженою греко-латинською основою [187, 6].

Прихильники другого підходу заперечують ототожнення інтернаціоналізмів із запозиченнями, аргументуючи це тим, що інтернаціоналізми – об'єктивна «міжмовна категорія синхронії зі своїми специфічними характеристиками, її <...> не можна встановити шляхом аналізу лексики однієї мови» [81, 154]. Проте помітна однотайність думок щодо етимології інтернаціоналізмів (здебільшого вони походять з давньогрецької та латинської мов), їхнього функційного навантаження (багато з них є термінами різних сфер діяльності людини), та кількості мов, які уможливають кваліфікувати слово як інтернаціоналізм (не менше ніж три).

Аналіз природи інтернаціоналізмів, їхніх особливостей не становить предмету нашого дослідження, а тому для констатування інтернаціоналізмів серед репрезентованих тими чи тими компонентами омонімних пар чи рядів ми спиратимемося на щойно окреслені параметри.

Терміни *варваризми, іншомовні (іноземні) вкраплення, екзотизми, екзоніми* використовують для номінування запозичень, пов'язаних з першою фазою запозичування. Інакше кажучи, ідеться про всі неосвоєні запозичення, які увійшли в українську мову внаслідок «миттєвого» запозичування, і слова, які почали адаптовуватися в мові-реципієнті й перебувають на початковому етапі адаптації [6, 37].

Варваризми (від гр. *barbarismos*) – іншомовні слова чи вирази, ще не засвоєні мовою, що запозичує, через труднощі граматичного засвоєння (наприклад, незмінність для флексивних мов, невідповідність нормам

реципієнтної мови); використовують для опису звичаїв, побуту, реалій життя іншого народу, для передачі мовлення чужоземців [216, 56], або «слова, які не входять до лексичного складу української мови, хоч іноді й уживаються в ній, украплюються в тексти українського мовлення; у писемній мові здебільшого оформляються засобами іншого алфавіту» [27, 148], або «іншомовні чи створені за іншомовним зразком слова чи звороти, що зберігають структурні ознаки чужих мов, по-різному пристосовуючись до фонетики, морфології української мови; уживають переважно в описах життя і побуту інших народів для відтворення місцевого колориту, назв чужих реалій, звичаїв» [148, 62], або «елементи чужої мови, які на письмі імплантуються у текст іншої мови без будь-яких змін, або із використанням транскрипції» [262, 121], або «...слова чи сполучення слів, які передаються на письмі і в усному мовленні графічними і фонетичними засобами мови-джерела <...> вживаються за модою або з екстралінгвальних причин, але не закріплені у мові ні функціонально, ні стилістично» [6, 39].

Іншомовні вкраплення – це слова або поєднання слів, що передаються на письмі та в усному мовленні графічними й фонетичними засобами мови-джерела [208, 54]. Кваліфікуючи те чи те слово або словосполучення як іншомовне вкраплення, лінгвісти передусім спираються на адаптаційний фактор – незасвоєність цього слова чи словосполучення [208, 174]. Дехто з дослідників не виокремлює *іншомовних вкраплень* і всі характеристики, що сформували наведену дефініцію іншомовних вкраплень, приписує варваризмам [130, 232; 209, 131; 231; 27, 148]. Проте інші мовознавці, вбачаючи різницю між цими явищами, вважають за потрібне таки розмежовувати їх. Одна з відмінностей, на їхню думку, полягає в регулярності / нерегулярності вживання: якщо іншомовні вкраплення, зберігаючи графіку першоджерела, уживаються okazіонально, то варваризми «мають регулярність уживання у закріплених за ними функціональних сферах, зокрема у термінології» [6, 40].

Екзотизми – це слова або вислови, «запозичені з маловідомої, найчастіше неєвропейської мови і вживані для надання мові особливого колориту (напр.: *чурек, сакля, аул, махараджа, рикша, кулі, гамарджоба, селям алейкум*); з утратою етнічної ізолюваності екзотизм стає звичайним іншомовним запозиченням (пор.: *дзюдо, ікебана, карате* та ін.)» [264, 170], або запозичені чи створені за зразком якоїсь іншої мови слова чи вирази, що порушують норми даної мови (ВТССУМ, 338), або слова та вислови, що засвоєні з інших маловідомих мов, позначають предмети, явища неукраїнської дійсності, у їхній семантиці відображені поняття з життя інших народів, напр.: назви установ і організацій (*сейм, меджліс, сенат*), грошових одиниць (*ліра, євро, динар, фунт, лев, крона, долар*), побутова лексика (*аул, джигіт, кишлак*) тощо.

Л. Архипенко, услід за Л. Кім Юань Фу [98, 11], серед екзотизмів вирізняє слова, для яких характерне нейтральне слововживання і які з огляду на це здебільшого виконують номінативну функцію. Вони формують групу *екзонімів*, тобто нейтральних екзотизмів на кшталт *сейм, лорд, шах*. Протиставляють їм групу екзотизмів, які здебільшого виконують стилістичну функцію, надаючи тому чи тому текстові певного колориту описуваної місцевості тощо [6, 41].

Співвіднесення *іншомовних вкраплень, варваризмів, екзотизмів і екзонімів* лише з першою фазою запозичення – входженням, якій властива незавершеність формальної адаптації бодай на одному рівні, а звідси й неспроможність тієї чи тієї одиниці «стати повноцінним учасником мовної системи й на інших рівнях» [208], що характерно для *іншомовних вкраплень*, або завершеність формальної адаптації хоча б на одному рівні (здебільшого графічному) і часткове підвищення за адаптаційною шкалою у системі мови-реципієнта, проте недостатність цього для переходу у другу фазу – освоєння, що характерно для варваризмів, унеможлиблює їхню участь у формуванні словникового складу мови [231; 27, 148].

Увагу в нашому дослідженні буде зосереджено на запозичуванні слів, що зазнають другої фази адаптації, тобто на запозиченні.

1.3.3. Мовні й позамовні чинники запозичування

Закордонні та вітчизняні лінгвісти, зокрема Ю. Сорокін, Л. Крисін, А. Мартіне, А. Марті, В. Акуленко, Г. Пауль, Е. Ріхтер, С. Семчинський, К. Цілуйко, І. Кочан, Ю. Жлуктенко, О. Муромцева, Б. Ажнюк, В. Сімонок, О. Стишов, П. Селігей, Л. Архипенко, М. Вакуленко, Л. Струганець, Д. Мазурик, С. Федорець, А. Ломовцева, Н. Гудима, Л. Козак, Ю. Роман, І. Козловець, О. Романова, І. Процик, Г. Сергєєва та ін., неодноразово окреслювали у своїх студіях позамовні та мовні чинники, які зумовлюють запозичування слів з однієї мови до іншої. Серед важливих *позамовних* чинників – глобалізація світових процесів у законодавстві, економіці, науці, культурі, інформаційному просторі загалом та всіх сфер діяльності людини зокрема [94, 3; 51, 31; 3, 191; 85, 75]; загальнопланетарна інтеграція й уніфікація інформаційних технологій [157, 5; 3]; розширення геополітичного впливу окремих націй та держав [157, 5: 85, 79]; розвиток суспільно-політичних, економічних, культурних зв'язків різних країн з метою встановлення партнерських взаємин, що, зі свого боку, сприяє розвитку мовних контактів [48, 314; 157, 5; 6, 6; 19, 44; 225, 12; 245, 95; 80, 49; 85, 75]; демократизація всіх галузей суспільного життя [237, 21]; стереотипність сприйняття інших країн, їхнього стилю життя пересічними громадянами [19, 44; 48, 314; 80, 49]; престижність володіння іноземними мовами та збільшення кількості українців із цими вміннями [19, 45; 48, 314]; передача культурних цінностей, через які відбувається зв'язок історії мови з історією народу [48, 314; 217, 10]; альтернативний вибір мови комунікації з причини небажання послуговуватися іншою [3, 198]; осучаснення тексту, мовлення [19, 45]; масові переселення [321, 391]; завоювання [321, 391; 221, 273; 129, 337]; подорожі [221, 273; 321, 391] тощо.

Окрім того, до істотних позамовних чинників запозичень зараховують і ті, що детерміновані самою державою чи спільнотою, мова яких є реципієнтом тих чи тих запозичень. З урахуванням української дійсності, статусу України як

незалежної держави, відкритості українського суспільства для міжнародних взаємин, О. Стишов називає такі з них:

- геополітичне розташування України щодо європейських держав;
- загальний процес європеїзації та інтернаціоналізації лексичного складу багатьох мов;
- безпосередні контакти України та її громадян з іншими державами та їхніми представниками (ідеться про міжнародні зустрічі найвищого рангу, підписання різних угод, зокрема про науково-технічну співпрацю, фінансово-економічне партнерство; спільні навчальні програми, обмін викладачами; різні програми міжнародного стажування тощо; спортивні змагання різного штибу, зокрема на рівні Чемпіонатів світу і Європи, Олімпійських і Параолімпійських ігор та ін.; культурно-мистецькі обміни й контакти (міжнародні конкурси, фестивалі тощо)) [237, 242–243].

Вагомими *мовними* чинниками запозичування є: інтелектуалізація української мови [19, 44; 48, 314] і водночас несинхронність цього процесу (культурна, економічна, політична сфери розвитку) щодо інших мов [225, 17]; демократизація мови, послаблення різних заборон, приписів тощо [94, 4] і прагнення до гіперболізації, іронії, бажання висловити суб'єктивні почуття [237, 21]; відсутність слова для називання тих чи тих понять на позначення предметів, явищ, фактів тощо [48, 314; 80, 49; 19, 43; 17, 8; 157, 5; 334, 2]; потреба запозиченого слова для усунення непорозуміння між співрозмовниками [48, 314], зокрема спричинене багатозначністю чи омонімією [217, 10; 19, 43; 17, 8; 80, 49; 334, 2]; тенденція до заміни словосполучення й описових зворотів однослівними найменуваннями (т. зв. мовна економія) [5, 5; 48, 314; 217, 10; 19, 43; 154, 100; 17, 8; 80, 49; 170, 22]; необхідність спеціалізації понять у тій чи тій сфері [84, 135; 5, 5; 267, 4; 17, 8]; тенденція до закріплення запозичень, які продовжують лексичний ряд відомих найменувань певних реалій [5, 5; 48, 314; 225, 18; 17, 8]; потреба уточнити, деталізувати поняття [5, 5; 19, 43; 225, 12; 157, 5; 154, 100; 17, 8; 48, 314; 80, 49; 267, 4]; тенденція до поповнення експресивних

засобів [17, 8; 48, 314; 334, 2], а також надання слову новизни й свіжості [19, 43]; потреба нових запозичених слів як данина моді, престижності, підвищенню авторитету [48, 314; 5, 5; 217, 10; 154, 100; 80, 49; 334, 2]; завантаженість слів мови-реципієнта, або мови перекладу [267, 4]; необхідність усунути відмінності в мовних картинах світу двох мов [17, 8]; мовна гра [334, 2]; дія принципу мовної економії [334, 2].

Зрозуміло, що останніми десятиріччями запозичення, які потрапляють до мови-реципієнта за рахунок транскрипції, транслітерації та калькування [265, 120], зумовлені багатьма з названих факторів, проте найбільш важливими позамовними вважають передусім ті зміни в суспільстві, які детерміновані, з одного боку, глобалізацією всіх сфер діяльності людини, а звідси інтернаціоналізацію виробництва та обігу, інтенсифікацією інтеграційних процесів тощо, а з іншого – інформатизацією, інтелектуалізацією, демократизацією суспільства. Серед релевантних лінгвальних чинників – потреба називання тих чи тих понять, предметів, явищ тощо, а також необхідність використання запозичених слів з метою усунути непорозуміння між співрозмовниками, спричинене багатозначністю чи омонімією.

1.4. Методологія дослідження іменникової омонімії з компонентом-запозиченням

Дослідження іменникової омонімії з компонентом-запозиченням в українській мові охоплює кілька етапів, кожен з яких передбачає комплексне використання тих чи тих загальнонаукових і лінгвістичних методів.

Перший етап дослідження полягає в тому, щоб окреслити теоретичні засади порушеної наукової проблеми, зокрема з'ясувати сутність лінгвального явища як такого; розглянути відомі в лінгвістиці підходи до його вивчення й засвідчити власну позицію щодо заторкуваних питань; проаналізувати відомі класифікації омонімів й обґрунтувати доцільність послуговування тими чи тими критеріями систематизування матеріалу з огляду на об'єкт дослідження.

Важливо передусім актуалізувати таксономію омонімів з урахуванням загальнокатегорійного значення, відповідно до чого вирізняють омонімію лексичну (йдеться про повнозначні частини мови), лексико-граматичну (один з омокомпонентів репрезентує повнозначні частини мови, а інший – службові) і граматичну (усі омокомпоненти представляють службові частини мови); у межах лексичної з огляду на частиномовний статус омокомпонентів) виділити іменникову лексичну омонімію, яка і становить об'єкт нашого дослідження.

На цьому етапі дослідження необхідно також випрацювати відповідну метамову, яка б точно й прозоро відображала те, що становить предмет дослідження й аналіз пов'язаних із цим питань.

Окреслення теоретичних засад порушеної проблеми передбачає поєднати загальнонаукові методи дослідження, зокрема спостереження, аналіз, узагальнення, індукцію, дедукцію, з лінгвістичними, серед іншого описовим методом, що забезпечить всеохопність висвітлення наукової проблеми, всебічність аналізу її, послугує основою для вияснення власної концепції, на якій побудоване пропоноване дослідження. Ці ж методи прислужаться й для випрацювання необхідної метамови.

Другий етап дослідження – це інвентаризація (у широкому розумінні) пов'язаного з порушеною проблемою фактичного матеріалу. Із цією метою застосовано методики описового методу, зокрема інвентаризацію (у вузькому розумінні), сегментацію й таксономію вже дібраного матеріалу.

Фактичний матеріал нашого дослідження сформували лише кодифіковані омоніми. Слушною є думка багатьох лінгвістів, що час входження того чи того запозичення в лексикон української мови сьогодні є «настільки динамічним, що мовна адаптація іншомовних слів відбувається набагато швидше, але неоднорідно – запозичення можуть швидко входити до загальномовного ужитку, не встигнувши засвоїтись на всіх рівнях мовної системи» [153, 17]. Така нерівномірність адаптування, зі свого боку, впливає на взаємодію з іншим

співвідносним словом чи співвідносними словами, у результаті чого може постати омонімія [227, 21; 208, 163–164; 86, 55].

Тим, очевидно, можна витлумачити спорадичність фіксування омонімії в словниках, особливо тієї, компоненти якої є відносно недавніми запозиченнями або ж ще недавно становили лексико-семантичні варіанти багатозначного слова. Проте сформульовані завдання в дослідженні передбачають, серед іншого, й кількісно параметризувати вияви омонімії, а для цього важливо мати достовірне свідчення наявності омонімії з аналізованим запозиченням бодай в одному словникові.

Опрацьований фактичний матеріал дає підстави висновувати про неоднотайність визначення укладачами словників статусу спільнозвучних слів – омоніми чи полісеми. Науковці, які неодноразово порушували питання, пов'язані із цим, констатували, що найскладнішою проблемою в кодифікуванні омонімів є відмежування їх від полісемів, бо «лексикографу завжди загрожує дві однаково великі небезпеки: штучне об'єднання під одним звуковим комплексом кількох різних слів і не менш штучний поділ одного слова на омоніми» [Цит. за: 20, 17]. Проблеми з кодифікуванням спільнозвучних лексем спричинені як об'єктивними («довготривалістю розгалуження семантики багатозначного слова, відсутністю у деяких випадках чіткої межі між полісемією та омонімією, різними лексикографічними завданнями тощо» [Ibid.]), так і суб'єктивними (недостатнім рівнем лінгвальної компетенції укладачів відповідних словників, яка, зі свого боку, визначає рівень розвитку лінгвістичного чуття, свідчить про високий ступінь професійної філологічної підготовки працівника тощо) причинами. Тому, очевидно, проблема розмежування омонімів і полісемів досі кінцево не розв'язана і лінгвісти й далі продовжують шукати найбільш оптимальні критерії, які б прислужилися для чіткого розрізнення природи цих лінгвальних явищ.

Останніми десятиліттями дослідники все частіше обстоюють комплексність при визначенні омонімів як таких, тобто пропонують

послугуватися кількома критеріями, серед яких релевантними є семантичний (між омонімами немає внутрішнього мотивованого зв'язку або він вже надто віддалений), словотвірний (омоніми формують різні словотвірні ряди й використовують різні словотворчі засоби), синтаксичний (омоніми виражають різні синтагматичні відношення і відповідно мають різне синтаксичне оточення), лексичний (омоніми утворюють різні синонімічні ряди) і тематичний (омоніми належать до різних тематичних груп чи терміносистем). Уважаємо слушним такий підхід, тому, незважаючи на фіксування тим чи тим лексикографічним джерелом омонімії або ж, навпаки, полісемії, ми намагалися пересвідчитися в цьому, ураховуючи відповідність тієї чи тієї омонімної одиниці наведеним критеріям.

Для встановлення часу фіксування омонімії використано прийом відносної хронології, у практиці якого вагому роль відведено дослідженню абсолютної та відносної характеристики. Абсолютна хронологізація – це перше фіксування аналізованого явища чи факту, тоді як відносна – подальше фіксування омонімної пари чи ряду в інших лексикографічних працях, що засвідчує поширеність описуваного явища, його утвердження, простеження особливостей розвитку семантичної структури кожного з омокомпонентів тощо.

Особливістю омонімів загалом і лексичних зокрема є їхній співвідносний характер. Інакше кажучи, розвиток омонімійних відношень можливий лише за наявності співвідносного слова чи співвідносних слів, які мають таку саму форму, як вихідне слово, але інше (неспоріднене) значення. З огляду на це основною структурною одиницею омонімії є омокомплекс (омонімна одиниця)* (а не окремий омонім), який і становитиме одиницю облікування.

З огляду на кількість мовних одиниць, якими репрезентовано кожен випадок омонімії із компонентом-запозиченням, у роботі вирізняє дві

*Дехто з мовознавців омокомплекс кваліфікує як омонему, тобто абстрактну одиницю, що становить «сукупність усіх тотожних варіантів однієї форми з різними, не пов'язаними між собою значеннями, структуру якої утворюють конкретні омоніми, об'єднуючись в омонімні ряди (за наявності більше ніж двох слів-омонімів у структурі омонемеми) або омонімної пари (коли до складу входять два омоніми)» [55, 355].

структури омонімічних одиниць: омоніміні пари, або омпари, і омоніміні ряди, або оморяди. Омпару утворюють два компоненти-запозичення, напр.: *штоф*¹ – *штоф*², *тираж*¹ – *тираж*², *джин*¹ – *джин*², тоді як оморяд – три і більше компонентів, напр.: *кліренс*¹ – *кліренс*² – *кліренс*³, *самбук*¹ – *самбук*² – *самбук*³.

Джерелом запозичення, унаслідок якого на українському мовному ґрунті постала омонімія й походження якого актуальне в нашому дослідженні, є мови, структуровані з урахуванням ступеня спорідненості, на основі якого усталилося систематизувати взаємодіяння мов [39, 99], трьома типами: близькоспоріднені, далекоспоріднені і неспоріднені*. Серед *близькоспоріднених* – мови слов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї, зокрема польська, чеська (західна підгрупа) і болгарська та хорватська (південна підгрупа). З-поміж *далекоспоріднених* – мови інших груп індоєвропейської мовної сім'ї: германську групу представлено англійською, голландською, німецькою мовами; романську групу – французькою, італійською, іспанською, португальською, румунською та латинською (мертвою) мовами; індійську – санскритом і гінді; грецьку – давньогрецькою і новогрецькою мовами. До *неспоріднених* відносимо мови інших мовних сімей: фіно-угорської, представленої в нашому дослідженні угорською і фінськими мовами, тюркської, репрезентованої в основному турецькою мовою, китайсько-тибетської з китайською, тибетською і бірманською мовами, семіто-хамітської з арабською, давньоєврейською (івритом), монгольської з монгольською мовою тощо.

Подальша структуризація фактичного матеріалу пов'язана з форматом запозичення – запозичення з *однієї, двох, трьох* чи *більше* мов, що, зі свого боку, детермінує моделі омокомплексів. Моделі лексичної іменникової омонімії із компонентом-запозиченням репрезентують омонімічну структурну одиницю (омпару чи оморяд) і мову-донор або мови-донори. Наприклад, модель «ом.¹

*Уналежнення до тієї чи тієї мовної сім'ї, групи чи підгрупи здійснено за генеалогічною класифікацією мов, яку запропонував М. Кочерган [130, 61–99].

нім. + *ом.² фр.*» представляє омопару, утворену германізмом* і галліцизмом. Щодо поняття *мова-донор*, то, у супереч пропозиціям деяких мовознавців вважати джерелом запозичення мову, у якій складалося те чи те значення і з якої воно потрапило із цим значенням (ідеться про опосередкований шлях) [175, 77], уважатимемо мовою-донором запозичення за первісним етимологічним джерелом, проте з максимальним збереженням актуальної для того чи того компонента семантики. Приміром, лексему *крокус* (варіанти *крокіс*, *крокос*) уналежнюємо до грецизмів. Незважаючи на ніби два шляхи потрапляння цього слова в українську мову – через давньоукраїнську (більш поширений варіант *крокіс* або *крокос*) (УРС (Нікон.), 376) чи польську і німецьку з латинської (більш поширений варіант *крокус*) (ЕСУМ, III, 101), етимологічним джерелом цього слова була грецька мова, тому ми кваліфікуватимемо його як грецизм.

У межах омонімії із запозиченням з *однієї мови*, зокрема грецької, латинської, німецької, англійської, французької, турецької, італійської, голландської, іспанської, ірландської, перської, фінікійської мов, вирізнено, наприклад, моделі: «*ом.¹ гр.* + *ом.² гр.*» або «*ом.¹ гр.* + *ом.² гр.* + *ом.³ гр.* (...)»; «*ом.¹ лат.* + *ом.² лат.*» або «*ом.¹ лат.* + *ом.² лат.* + *ом.³ лат.* (...)»; «*ом.¹ нім.* + *ом.² нім.*» або «*ом.¹ нім.* + *ом.² нім.* + *ом.³ нім.* (...)» тощо.

У межах запозичень з *різних мов* – відповідні комбінації *двох мов*, серед іншого: грецької та німецької («*ом.¹ гр.* + *ом.² нім.*»), італійської («*ом.¹ гр.* + *ом.² іт.*»), іспанської («*ом.¹ гр.* + *ом.² ісп.*»), англійської («*ом.¹ гр.* + *ом.² англ.*») та ін.; латинської та французької («*ом.¹ лат.* + *ом.² фр.*»), німецької («*ом.¹ лат.* + *ом.² нім.*») тощо; німецької та французької («*ом.¹ нім.* + *ом.² фр.*»), польської («*ом.¹ нім.* + *ом.² пол.*»), італійської («*ом.¹ нім.* + *ом.² іт.*») тощо, чи *трьох мов*, напр.: «*ом.¹ англ.* + *ом.² фр.* + *ом.³ санскр.*», «*ом.¹ іт.* + *ом.² фр.* + *ом.³ англ.*» та ін. Описана систематизація фактичного матеріалу лягла в основу другого й третього

* У роботі термін *германізм* вжито у вузькому значенні на позначення запозичення тільки з німецької мови як однієї з мов західногерманської підгрупи германської групи індоєвропейських мов.

розділів, у яких проаналізовано омокомплекси з компонентом-запозиченням відповідно з однієї мови і кількох мов.

Послідовність викладу матеріалу в цих розділах детермінована різними чинниками. Стрункості опису омокомплексів у межах запозичень з *однієї мови* сприяло структурування їх з урахуванням семантики першого компонента лексико-семантичними групами. З'ясування семантики різних компонентів омокомплексу, а особливо першого, на думку С. Кійко, дає підстави для висновування стосовно значеннєвих параметрів слів, які найчастіше здатні розвивати омоніміїні відношення. Зокрема, серед омопар з компонентом-запозиченням з грецької мови, найбільшу кількість – 4 одиниці – становлять ті, у яких перший компонент позначає речовину (матеріал), напр.: *амброзія, діастаз, оксамит, селеніт*, та назву рослин, напр.: *аніс, астрагал, ірис, крокус*, тоді як з латинської – 16 одиниць – назви осіб, напр.: *агент, директор, легат, консорт, медіатор* та ін. Кількісне наповнення цих лексико-семантичних груп й визначає порядок опису того чи того омокомплексу.

Дещо інший принцип ліг в основу послідовності опису матеріалу в третьому розділі, де увагу зосереджено на параметризації омонімії із запозиченнями з *двох і більше мов*. Визначальним чинником тут слугувала наповненість вирізнених моделей – від найбільш кількісно репрезентованих до найменш. Наприклад, якщо підгрупу з першим компонентом латинізмом сформували 7 моделей: «ом.¹ лат. + ом.² фр.» (9 омокомплексів), «ом.¹ лат. + ом.² нім.» (5 омокомплексів), «ом.¹ лат. + ом.² ісп.» (4 омокомплекси), «ом.¹ лат. + ом.² іт.» (7 омокомплексів), «ом.¹ лат. + ом.² гінді» (1 омокомплекс), «ом.¹ лат. + ом.² англ.» (3 омокомплекси), «ом.¹ лат. + ом.² пол.» (3 омокомплекси), то послідовність параметризування тих чи тих моделей виглядала приблизно так: 1) «ом.¹ лат. + ом.² фр.»; 2) «ом.¹ лат. + ом.² іт.»; 3) «ом.¹ лат. + ом.² нім.»; 4) «ом.¹ лат. + ом.² пол.»; 5) «ом.¹ лат. + ом.² англ.»; 6) «ом.¹ лат. + ом.² ісп.»; 7) «ом.¹ лат. + ом.² гінді».

Третій етап дослідження передбачає схарактеризувати вияви іменникової омонімії з компонентом-запозиченням з опертям на різні параметри, зокрема: обсяг семантичної структури кожного компонента, спосіб утворення омонімії як такої, час фіксування її, повноту / неповноту охоплення омонімійними відношеннями всіх форм наявних компонентів.

Найчастіше лінгвісти вирізняють два способи постання омонімії із компонентом-запозиченням: 1) випадковий звуковий збіг запозичення з уже наявною в системі української мови лексичною одиницею, якою, як ми вже зазначали, може бути раніше засвоєне запозичене слово з тієї самої мови (під час мовного контакту слово не тільки одноразово входить до словникового складу мови-реципієнта, але й може паралельно з мовою-носієм отримувати нові значення або втрачати старі – залежно від певних змін у суспільстві, науці чи техніці) або іншої; 2) розпад багатозначного запозиченого слова в процесі розвитку мови [55, 355–356]. На противагу цьому поодинокі репрезентовано випадки, коли омонімія постає в результаті словотвірних змін, які супроводжують адаптування запозиченого слова до граматичного ладу української мови. З'ясуванню, про який зі способів ідеться в конкретному випадку, сприятиме передусім етимологічний аналіз – на основі даних етимологічних словників, а також словників іншомовних слів різних років.

Окрім етимологічного аналізу, для визначення способу постання омонімії релевантними будуть методики компонентного аналізу (дає змогу простежити семну структуру аналізованих омокомпонентів), словникових дефініцій (уможливлює з'ясувати значення самих омокомпонентів, а також простежити наявність/відсутність ступеня спорідненості значень на тому чи тому етапі розвитку мови). Істотним виявиться застосування методики опозиційного аналізу, яка допоможе встановити асиметричні відношення в межах аналізованих мовних одиниць і протиставити їх симетричним. Тут прислужаться також узагальнення теоретичного матеріалу щодо критеріїв розмежування омонімії і полісемії, які увиразнять прояви асиметричності чи симетричності

мовних знаків. Усі ці чинники сприятимуть кваліфікації аналізованих омонімів як гетерогенних (тобто які виникли в результаті збігу етимологічно різних слів) і гомогенних (тобто які виникли в результаті розпаду полісемії).

Визначення критерію повноти / неповноти охоплення омонімійними відношеннями всіх форм наявних компонентів слугує засадничим для визначення іменникової омонімії повної (збігається за всіма граматичними формами) і неповної (має певні відмінності щодо реалізації того чи того граматичного значення граматичними формами).

Четвертий етап дослідження зосереджений на узагальненні одержаних результатів щодо параметризування іменникової омонімії із компонентом-запозиченням в українській мові, з огляду на що використано загальнонаукові методи абстрагування, узагальнення разом з методикою інтерпретування як різновиду описового лінгвістичного методу.

Висновки до розділу 1

Омонімія як явище збігу в одному звучанні різних за значенням слів – це своєрідна мовна універсалія, зумовлена самою природою мови й детермінована умовами її функціонування. Незважаючи на тривалу полеміку в лінгвістиці щодо доцільності розгляду омонімії як такої, з'ясування особливостей параметрів систематизації й таксономії її, причин й джерел виникнення, окреслення специфіки посталих відношень, особливо із зіставленням з іншими логіко-смысловими відношеннями (синонімійними, полісемійними, паронімійними) тощо, проблеми омонімії й далі продовжують бути об'єктом зацікавлень лінгвістів. І це закономірно, оскільки складність самого явища, яке ніби суперечить логіці мови, раціональній спрямованості мовного знака, бо, мовляв, порушує єдність позначуваного й позначеного, і водночас тенденція, породжена цим явищем, до економії мовних засобів і зусиль мовців, з одного боку, та безперервний розвиток мови, зумовлений позамовними і мовними чинниками –

з іншого, породжують мовну антиномію, тобто суперечність, кінцеве розв'язання якої апріорі не можливе.

Сучасний етап розвитку суспільства, позначений різними глобалізаційними процесами в економіці, науці, культурі, інформаційному просторі, наслідками чого є «світовий розподіл праці, міграція капіталу в масштабах планети, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технологічних процесів, а також зближення культур» (С. Новоселицька, Н. Шапран), маніфестує нові підходи до теоретичного осмислення цих наслідків, до обґрунтування ідей, які суголосні зі змінами в суспільстві. Не становить винятку щодо цього й дослідження змін у мові, зокрема в її лексичній системі, яка оперативна й найбільш чутливо реагує на все, що відбувається в суспільстві. Формування нових понять і з'ява слів, які позначають ці поняття, впровадження запозичень з інших мов і «уживання» цих запозичень зі словами, які вже становлять внутрішній ресурс тієї чи тієї мови, особливості адаптування запозичень в мові-донорі й деталі стандартизації їх – це ті проблеми, розв'язання яких сьогодні на часі.

Однією з таких проблем є постання іменникової омонімії в результаті запозичування того чи того слова з іншої мови (чи інших мов). Створення корпусу іменникової омонімії з компонентом-запозиченням, установлення ступеня кодифікованості виявлених омокомплексів на синхронному зрізі, параметризування їх з метою простежити тенденції розвитку словникового складу української мови, намітити перспективи його розширення, пересвідчитися у валідності дії закону мовної економії за рахунок омонімізації тих чи тих значень тощо – це ті важливі завдання, які потребували: 1) окреслення теоретичних засад омонімії як лінгвального явища; 2) випрацювання відповідної метамови дослідження (запроваджено терміни *омокомплекс*, *омопара*, *оморяд*); 3) з'ясування обсягу поняття *запозичення* (розглянуто дотичні із *запозиченням* поняття *запозичені слова*, *іншомовні слова*, *інтернаціоналізми*, *варваризми*, *іншомовні вкраплення*, *екзотизми*, подано їхні дефініції і простежено ступінь

зв'язку із запозиченням); 4) визначення місця в системі омоніміїх відношень понять *омоформи*, *омографи* й *омофони* (їх кваліфіковано як суміжні з лексичною омонімією явища); 5) виокремлення критеріїв розмежування омонімії й полісемії (висновковано щодо валідності комплексу критеріїв, зокрема, семантичного, словотвірного, синтаксичного, лексичного й тематичного); 6) систематизації фактичного матеріалу (кодифікований фактичний матеріал упорядковано з урахуванням: а) формату взаємодії мов, базованої на їхній спорідненості (омонімія в результаті запозичень з далекоспоріднених і неспоріднених мов); б) кількості мов-донорів (омонімія в результаті запозичення з однієї та кількох мов)); 7) простеження ступеня кодифікованості репрезентації омонімії з компонентом-запозиченням у лексикографічних працях (інформацію дібрано на основі даних орієнтовно 40 лінгвістичних словників – як одномовних, зокрема тлумачних, етимологічних, словників іншомовних слів, словників омонімів, так і багатомовних (перекладних)); 8) моделювання того чи того омокомплексу відповідно до кількості компонентів (вирізнено омпари й оморяди); 9) установлення параметрів омонімної характеристики (визначено спосіб постання омонімії як такої (гомогенна/гетерогенна/комбінована) та виявлено показник охоплення омоніміїх відношеннями всіх форм наявних компонентів).

Основні положення першого розділу висвітлено у публікаціях автора: «Омонімія в колі сучасних наукових проблем» [62] і «Про деякі запозичення у складі омонімів української мови» [66].

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПАРАМЕТРИЗУВАННЯ ОМОНІМІЙНИХ ВІДНОШЕНЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТУ ЗАПОЗИЧЕННЯ З ОДНІЄЇ МОВИ

Іменникову омонімію, що постала в результаті запозичення з однієї мови, репрезентовано 229 омокомплексами, з них 199 омопарами і 30 оморядами. Основними джерелами запозичування стали далекоспоріднені мови, зокрема латинська, грецька, французька, англійська, німецька, та деякі неспоріднені, серед інших тюркська, арабська.

2.1. Омонімія з компонентом-запозиченням у межах далекоспоріднених мов

2.1.1. Омоніміїні відношення із запозиченням з основних мов античної цивілізації

Антична цивілізація – це історичний період, який охоплює розвиток давніх цивілізацій Середземномор'я, зокрема Стародавньої Греції та Стародавнього Риму.

2.1.1.1. Омокомплекси з грецизмами

(моделі «ом.¹ гр. + ом.² гр.» або «ом.¹ гр. + ом.² гр. + ом.³ гр. (...)»)

Традиційним джерелом запозичень в українській мові є грецька мова, яка належить до грецької групи індоєвропейських мов. Культурні досягнення грецької цивілізації передусім стали фундаментом західноєвропейської цивілізації, а також мали величезний вплив на формування пізніших мов народів Європи. Важливість значення грецької мови для розвитку української окреслює А. Критенко, вказуючи, на те, що: по-перше, «грецькі впливи супроводжують українську мову протягом усієї історії українського народу і досліджувати грецькі впливи – певною мірою означає вивчати історію культурного й політичного життя українського народу» [138, 30]; по-друге, грецькі слова здебільшого доходили через посередництво сусідніх мов, що сприяло вивченню міжмовних контактів; по-третє, активність і оригінальність засвоєння

українською мовою грецьких слів, відповідно до її власних структурних вимог і форм, сприяли актуалізації вивчення цих процесів як у слов'янському мовознавстві загалом, так і українському зокрема [Ibid.].

Загалом *грецизм* – це слово, його окреме значення, вислів, морфема тощо, запозичені з грецької мови або утворені за її зразком [198, 120]. Найбільш репрезентативною, зрозуміло, є лексика грецького походження, яка потрапляла до української мови на різних етапах її розвитку. Мовознавці головно вирізняють проникнення грецизмів до української мови двох періодів, що формують відповідно давніші (візантійський період) і новіші запозичення (XVI–XVII ст.). Звідси релевантними позамовними чинниками давніших запозичень є передусім безпосередні торгово-економічні взаємини між східними слов'янами і Грецією та її колоніями на північному узбережжі Чорного моря, а також прийняття християнства і встановлення тісних контактів між східними слов'янами й Візантією [138, 30; 27, 126; 9, 78; 155, 29]. Серед факторів активізації запозичень з грецької мови пізнішого періоду – запровадження у школах у XVI–XVII ст. грецької мови як одного з основних предметів; розвиток науки, техніки, культури й мистецтва тощо.

Запозичування слів з грецької мови відбувалося як безпосередньо, так і опосередковано. За підрахунками дослідників, основний масив грецизмів – 82% – з'явився в українській мові через посередництво інших мов (зокрема, західноєвропейських, слов'янських, тюркських) і лише 18% становлять прямі запозичення [149, 279].

З урахуванням релевантної для нашого дослідження класифікації омонімів, опертої на семантику першого компонента (для омонімних одиниць у межах однієї мови), найбільш наповненими лексико-семантичними групами, є назви: 1) речовини (матеріалу); 2) рослин; 3) тварин; 4) систематизувальних одиниць; 5) абстрактних понять тощо.

Серед грецизмів – назв речовини (матеріалу), на тлі яких постала омонімія, – іменники *амброзія, діастаз, оксамит, селеніт, титан*.

Розвиток омонімічних відношень у парі *ΑΜΒΡÓΣΙΑ*¹ – *ΑΜΒΡÓΣΙΑ*² починають фіксувати словники ХХІ ст. Компонент *ΑΜΒΡÓΣΙΑ*¹ (-ї, тільки одн.) (від гр. *αμβροσία* ‘безсмертя’ (ДРС, I, 93), що складається з двох частин: префікса *ἀ-* (а-), який означає ‘без’, і кореня *βροτός* (brotos), що означає ‘смертний’) витлумачено як: 1) ‘у давньогрецькій міфології їжа богів, що нібито надавала їм вічної юності, краси та безсмертя’; 2) *заст.* ‘пахощі, аромат’; 3) ‘*перен.* надзвичайно смачна їжа’ (СУМ-20, I, 189). Лише два лексико-семантичні варіанти омокомпонента зафіксовано у «Словнику іншомовних слів» за ред. С. Бирик: 1) ‘у давньогрецькій міфології ароматна їжа богів, що нібито забезпечувала їм вічну юність, красу й безсмертя’; 2) ‘*перен.* надзвичайно смачна їжа’ (СІС (Бирик), 34). Компонент *ΑΜΒΡÓΣΙΑ*² (-ї, одн. і мн.) експлікує таку семантику: 1) ‘*бот.* рід однорічних або багаторічних трав родини складноцвітих’; 2) ‘*бот.* нальоти міцелію (грибниці) найпростіших сумчастих грибів, що вистилаються у деревині, де живуть личинки жуків-короїдів, які харчуються цим міцелієм’ (СУМ-20, I, 189; РУС (Гриц.), I, 38).

Усі інші лексикографічні праці, засвідчуючи походження слова *амброзія* теж як похідне від гр. *αμβροσία* ‘безсмертя’, реєструють його як багатозначне, до того ж з різним набором лексично-семантичних варіантів: з одним значенням – ‘у давньогрецькій міфології – ароматна їжа богів, що нібито надавала їм вічної юності, краси й безсмертя’ (СУМ, I, 38); двома лексико-семантичними варіантами, пор.: 1) ‘у давньогрецькій міфології – ароматна їжа богів, що нібито надавала їм вічної юності, краси та безсмертя’; 2) ‘карантинний бур’ян із родини складноцвітих’ (ВТССУМ, 25); трьома, пор.: 1) ‘у старогрецькій міфології – їжа богів, що давала їм вічну юність і безсмертя’; 2) ‘запашна мазь у стародавніх людей’; 3) ‘надзвичайно смачна страва’ (СІС (Льох.), 44); трьома, пор.: 1) ‘ароматна їжа богів у давньогрецькій міфології, що давала їм вічну молодість і безсмертя’; 2) ‘трав’яниста рослина родини складноцвітих із дрібними квітками в суцвіттях, поширена переважно в Північній Америці’; 3) ‘нальоти міцелію сумчастих грибів що вистилають у деревині ходи жуків-короїдів’ (НСІС,

39); чотирма, пор.: 1) '1) 'у давньогрецькій міфології їжа богів, що давала їм безсмертя'; 2) 'запашна мазь у давніх народів'; 3) 'нальоти міцелію (грибниці) найпростіших сумчастих грибів у деревині, якими харчуються личинки жуків-короїдів'; 4) 'рід одно- і багаторічних трав'янистих рослин родини складноцвітних; злісні бур'яни, занесені з Північної Америки' (СІС УРЕ, 49; СІС (Мороз.), 31; СІС (Музич.), 49; ССІМ, 38–39; СТСУМ, 30).

Омоніміїні відношення розвинулися в результаті розпаду полісемії, а отже, йдеться про гомогенні омоніми. Компоненти мають неповну граматичну парадигму (уживаються лише в однині), проте між собою є повними омонімами.

Історичні словники української мови фіксують прикметник *амброзієвъ* у словосполученні *амброзієва трава* на позначення 'трав'янистої рослини' з XVI ст. (СУМ (XVI–XVII), I, 101).

Омонімну пару *ДІАСТАЗ*¹ – *ДІАСТАЗ*² подає тільки «Словник української мови у 20 т.». *ДІАСТАЗ*¹ (-у, тільки одн.) виражає семантику 'біол. азотиста органічна речовина, що знаходиться в насінні рослин, яке проростає, і має властивість перетворювати крохмаль на цукор' (СУМ-20, IV, 255), тоді коди *ДІАСТАЗ*² (-у, тільки одн.) – 'мед. розходження прямих м'язів живота, викликане тиском на сполучну тканину, яка з'єднує ці м'язи' (СУМ-20, IV, 255). В усіх інших опрацьованих лексикографічних працях засвідчено або лише одне значення лексеми *діастаз* (похідне від гр. *διάστασις* 'роз'єднання') – 'фермент, який розщеплює крохмаль і глікоген з утворенням декстринів і мальтози' (СІС, (Бибик), 189) з більшим чи меншим ступенем конкретизації і подеколи відсиленням до більш сучасної назви *амілаза* (СІС УРЕ, 269; СІС, (Льох.), 230), або два лексико-семантичні варіанти: 1) 'фермент, який розщеплює крохмаль і глікоген з утворенням декстринів і мальтози'; 2) 'мед. різниця тисків крові в лівому передсерді в кінці та на початку діастоли' (ВТССУМ, 303). До того ж другий лексико-семантичний варіант у різних джерелах не однаковий: йдеться або про 'різницю тисків крові в лівому передсерді в кінці та на початку діастоли'

(ВТССУМ, 303), або про ‘розходження кісток у суглобі через накопичення в ньому рідини’ (НСІС, 202). Омоніми гомогенні повні.

Чотирма одиницями репрезентовано оморари з першими компонентами на позначення передусім назв рослин, напр.: *аніс*, *астрагал*, *ірис*, *крокус*.

Компонент *АНІС*¹ (-у, тільки одн.) (від гр. *ἀνίσσον (ἀνηθον)* ‘кріп’ (ДРС, I, 147)) з двома лексико-семантичними варіантами, зокрема: 1) ‘однорічна трав’яниста ефіроносна рослина родини зонтичних із насінням (плодами), що використовуються в медицині, а також як прянощі; ганус’ і 2) ‘насіння (плоди) цієї рослини’ (СУМ, I, 46; ВТССУМ, 31; СУМ-20, I, 216; СОУМ, 9), розвиває омоніміїні відношення з компонентом *АНІС*² (-а, одн. і мн.), який репрезентують теж два лексико-семантичні варіанти: 1) ‘сорт яблуні’ і 2) ‘запашні кисло-солодкі плоди цієї яблуні’ (СУМ, I, 46; ВТССУМ, 31; СУМ-20, I, 216), або одне узагальнене значення – ‘сорт яблуні, а також плоди цієї яблуні’ (СІС (Бибик), 42; СТСУМ, 35). Омоніми гомогенні неповні.

Лексему *аніс* зафіксовано в історичних словниках української мови, починаючи з XV ст. (Тимч. мат., I, 170–171; СУМ (XVI–XVII), I, 108–109), згодом у словниках української мови кінця XIX – початку XX ст. (Ум. і Сп., I, 5; СУМ (Гр.), I, 330; СУМ (Гр. 2), I, 271) та перекладних (УРС (Нікон.), 158; УРС (Кирич.), I, 14).

Омонімну пару *АСТРАГА́Л*¹ – *АСТРАГА́Л*² (від гр. *αστράγαλος* ‘хребець’, ‘кісточка’) представлено у «Словнику української мови у 20 т.», «Словнику іншомовних слів» С. Бибик та Г. Сюти, у яких перший компонент оморари *АСТРАГА́Л*¹ (-у, тільки одн.) витлумачено як ‘однорічна чи багаторічна трав’яниста або кущова рослина родини бобових’ і другий *АСТРАГА́Л*² (-а, одн. і мн.)* – як ‘*архіт.* деталь у класичній архітектурі, що має форму валика (іноді

*Щодо закінчення у формі родового відмінка однини другого компонента в проаналізованих джерелах немає однастайності – як серед тих, де слова подано як омоніми, так і серед тих, де – як багатозначні: закінчення *-а* засвідчено у «Словнику української мови у 20 т.» та «Російсько-українському словнику» (СУМ-20, I, 279; РУС (Гриц.), I, 69); закінчення *-у* – у «Словнику іншомовних слів» С. Бибик та Г. Сюти (СІС (Бибик), 57), словнику-довіднику Н. Лозової і В. Фридрак «Дзвона чи дзвону? або -а(-я) чи -у(-ю) в родовому відмінку?» (ДчД, 17).

оздобленого ниткою стилізованого намиста) з поличкою (з'єднує стовп колони з капітеллю або базою)' (СУМ-20, I, 279; СІС (Бибик), 57). Проте жоден з використовуваних словників не подає ще два значення слова *астрагал* – такі як: 'кістка, яка розташована в гомілці між гомілковою і п'ятковою кістками' (інша назва – *надп'ятова кістка*, або *таранна кістка*) і 'гра в кості', які були чи не найпершими, що засвідчують дані відповідних словників: *αστράγαλος* 'хребець', 'кісточка', 'гральні кості' (ДРС, I, 252). Назви цих реалій мають свою сферу вживання, проте цілком самодостатні для фіксування їхніх значень у лексикографічних джерелах*. Вказівку на функціонування лексеми *астрагал* як анатомічного поняття за допомогою помітки «анат.» знаходимо в «Словнику чужомовних слів» (укл. А. Орел) (СЧС (Орел), I, 97) та перекладному «Російсько-українському словнику» за ред. П. Гриценка (РУС (Гриц.), I, 69).

З урахуванням сказаного вважаємо, що є всі підстави констатувати наявність чотирикомпонентного омонічного ряду *АСТРАГÁЛ¹ – АСТРАГÁЛ² – АСТРАГÁЛ³ – АСТРАГÁЛ⁴*, до того ж першим логічно мало б бути подане слово на позначення анатомічного поняття, тобто кістки, другим – назви гри, третім – назви рослини (рослину, ймовірно, названо за формою насіння, яке нагадувало гральну кістку) і четвертим – назви архітектурного поняття. Омоніми гомогенні неповні.

Як багатозначне, з двома основними лексико-семантичними варіантами (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) зафіксоване слово *астрагал* у деяких словниках іншомовних слів (СІС (Льох.), 79; СІС УРЕ, 88; НСІС, 68–69). Лише з одним значенням – 'однорічна і багаторічна трав'яниста або кущова рослина' – подано *астрагал* у «Великому тлумачному словнику сучасної

* Свідченням актуальності цих двох лексем є фрагмент з наукової статті М. Шапцева, уміщеної в журналі «Археологія», де автор, аналізуючи порушену проблему, використовує відповідні поняття: «*Астрагал* – назва кістки першого суглоба третього пальця коня, третього та четвертого пальців бика, кози та вівці – має зручну для гри форму. <...> Знахідки вказують на популярність гри в кості, яка була найулюбленішою в Греції. Для того *астрагали* ретельно очищали від м'яса, обточували й обпилювали, робили важчими, заливаючи в отвори метал, або іноді обтягували їх металевими смужками...» [277, 109].

української мови» (ВТССУМ, 43) та «Словнику української мови в 11 т.» (СУМ, I, 68).

Щодо визнання компонентів *ІРІС*¹ – *ІРІС*² (від гр. *ἶρις, ἱρίδος* 1) ‘веселка’; 2) ‘веселкове коло’; 3) ‘кольоровий контур колом (на павлиному хвості)’; 4) ‘*бот.* ірис’ (ДРС, I, 832)) як омонімів чи кваліфікації їх як багатозначних серед лексикографів немає одностайності. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» і «Словнику української мови в 11 т.», де їх потрактовано як омоніми, перший компонент омокомплексу репрезентовано двома лексико-семантичними варіантами: 1) ‘*бот.* те саме, що *півники*’; 2) ‘*анат.* райдужна оболонка ока’, другий – збірним поняттям ‘гатунок цукерок у вигляді кубиків шоколадного кольору’ (СУМ, IV, 47; ВТССУМ, 505). На противагу цьому у «Словнику української мови в 20 т.», у якому теж засвідчено омонімію, першим компонентом є слово із семантикою ‘багаторічна трав’яниста рослина родини ірисових; півник (*див.* *півники*)’, другим – слово зі значенням ‘*анат.* райдужна оболонка ока’. Водночас в окрему словникову статтю (без фіксування як омоніма) зміщено лексему *ірис* зі значенням ‘різновид в’язких цукерок звичайно коричневого кольору, виготовляють уварюванням згущеного молока з цукром, патокою і вершковим маслом або олією’ (СУМ-20, VI, 606). Подібне спостережено і в деяких інших лексикографічних працях (РУС (Гриц.), I, 957; СІС (Пуст), 484; СТСУМ, 297). Як омоніми першого описаного нами зразка подано наведені слова, але без другого лексико-семантичного варіанта в «Етимологічному словнику української мови» (ЕСУМ, II, 317). Омоніми гомогенні неповні.

Полісемність лексеми *ірис* підтверджено здебільшого всіма послуговуваними словниками іншомовних слів, проте характерно, що послідовність подання лексико-семантичних варіантів і їхня кількість є різною, пор.: 1) ‘райдужна оболонка ока’; 2) ‘ірисова діафрагма’; 3) ‘багаторічна рослина (півник) з родини півникових з великими красивими квітками’ (СІС (Льох.), 309–310), або 1) ‘райдужна оболонка ока’; 2) ‘багаторічна трав’яниста рослина

родини півникових’ (СІС (Мороз), 239; СІС (Музич.), 295), або 1) ‘*бот.* багаторічна рослина з родини півникових з великими красивими квітками’;
 2) ‘*анат.* райдужна оболонка ока’ (СІС (Пуст), 484; СІС (Бибик), 261), або
 1) ‘*анат.* райдужна оболонка ока’; 2) ‘багаторічна трав’яниста рослина родини півникових’;
 3) ‘сорт цукерок’ (ССІС, 272; СІС УРЕ, 365), або 1) ‘райдужна оболонка ока’;
 2) ‘трав’яниста рослина родини касатикових із великим мечоподібним листям і великими квітами фіолетового, синього або жовтого забарвлення’;
 3) ‘кручені нитки для вишивання, в’язання’; 4) ‘сорт цукерок у вигляді в’язких кубиків коричневого кольору’ (НСІС, 271).

Трьома омокомплексами представлено лексико-семантичну групу, у якій перші компоненти позначають назви тварин – *аспід*, *онагр* і *еструс*.

Фіксування омоніміїних відношень у лексикографічних джерелах між *АСПІД*¹ і *АСПІД*² є чи не найдавнішим. Омонімію засвідчено у «Словнику української мови XVI – першої половини XVII ст.». Перший компонент об’єднував три лексико-семантичні варіанти, зокрема: 1) ‘отруйна змія,’ ‘гадина’, ‘гаспид’; 2) ‘міфічна істота; дракон’ і 3) ‘*перен.* підступна, зла людина; негідник, гаспид’, тоді як другий – позначав ‘назву дорогоцінного каменю’ (СУМ (XVI–XVII), I, 140–141).

На сучасному зрізі омонімну пару фіксують укладачі більшості опрацьованих лексикографічних праць. Компонент *АСПІД*¹ (-а, одн. і мн.) (від гр. *ἄσπις*, *-ίδος* ‘змія; єгипетська кобра’, похідне від *ἄσπις* ‘щит’ (тому що змія вкрита щитоподібними лусками або тому що шия змії під час нападу набуває круглої форми) (ЕСУМ, I, 93; Фасм., I, 93)) експлікує одне значення – ‘рід отруйних змій’ (ВТССУМ, 43) або два, зокрема: 1) ‘отруйна змія; поширена в Австралії, Пд. та Пн. Америці’; 2) ‘*перен.* зла, підступна людина’ (СУМ-20, I, 277; СІС (Пуст.), 123), чи ‘рід отруйних змій, поширених у Пд. і Пн. Америці’;
 2) ‘*перен.* зла, підступна людина’ (ССІС, 65; СІС УРЕ, 87; СТСУМ, 44).

Компонент омпари *АСПІД*² (-у, тільки одн.) (від гр. *ἰασπις* ‘назва мінералу і рослини, від якого походить’ і укр. *яшма* (ЕСУМ, I, 93)) виражає одне значення

‘*геол.* різновидність сланцю’ (ВТССУМ, 43; СУМ-20, I, 277), чи ‘сланець чорного кольору, з якого виготовляють грифельні дошки’ (СТСУМ, 44). Омоніми гетерогенні неповні.

На противагу кваліфікації цих слів як омонімічних укладачі інших лексикографічних праць, здебільшого словників іншомовних слів, вважають їх полісемами або ж опускають деякі зі значень. Тільки одне значення лексеми *аспід* – ‘*заст.* аспідний сланець’ – подано у «Словнику української мови в 11 т.» (СУМ, I, 68). Два лексико-семантичні варіанти – ‘отруйна змія; поширена в Австралії, Пд. Азії, Африці і тропічній Америці’ і ‘*перен.* зла, підступна людина’ – реєструють «Словник іншомовних слів» за ред. І. Льохіна і Ф. Петрова (СІС (Льох), 78), «Словник іншомовних слів» (укл. С. Морозов, Л. Шкарапута) (СІС (Мороз.), 60), «Словник іншомовних слів» (укл. Л. Музичко, Л. Шкарапута С. Морозов) (СІС (Музич.), 83).

Оригінально підходять до кваліфікації аналізованих слів автори «Нового словника іншомовних слів», розмежовуючи подані значення двома різними лексемами, пор.: *АСПИД* – 1) ‘отруйна змія, споріднена з коброю та єхидною; поширена в Пд. Азії, Африці і тропічній Америці’; 2) ‘*перен.* зла, підступна людина’ і *АСПИД* – ‘шаруватий мінерал чорного кольору, щільний різновид сланцю; застосовують для виготовлення грифельних дощок і покрівельних робіт’ (НСІС, 67).

Слово *аспід* на позначення отруйної змії трапляється в історичних пам’ятках XI ст. – в «Ізборнику» 1073 р. (Срезн., I, 31), згодом у XV ст. (Тимч., I, 38).

Омопару *ОНАГР*¹ – *ОНАГР*² репрезентовано компонентами *ОНАГР*¹ (-а, одн. і мн.), що виражає значення (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) ‘вид катапульти великих розмірів, які використовували в Стародавній Греції і Стародавньому Римі під час штурму чи оборони фортеці’ (СІС (Бибик), 401; НСІС, 431; ВТССУМ, 843; СТСУМ, 458), і *ОНАГР*² (-а, одн. і мн.) із семантикою ‘зоол. дикий осел’ (ВТССУМ, 843; СІС (Бибик), 401), або ‘зоол. підвид кулана,

що поширений у південно-західній Азії» (НСІС, 431; СТСУМ, 458). У деяких словниках порядок розташування компонентів може бути змінено (РУС (Гриц.), II, 721). З урахуванням того, що запозичене з грецької мови слово *όναυρος*, що складається з основ *όνος* ‘осел’ (етимологічно не з’ясованого (можливо, запозиченого разом з лат. *asinus* з невідомої малоазійської мови) і *άυριος* ‘дикий, польовий’, позначає ‘дикий осел’ (ЕСУМ, IV, 189; Фасм., III, 141; ДРС, II, 1176)), таку послідовність подання омонімів вважаємо більш логічною, тому й розглядаємо цю омопару серед одиниць, належних за першим компонентом до лексико-семантичної групи на позначення тварин. Вид катапульт великого розміру названо *онаграми*, тобто ‘дикими віслюками’, через «підскакування» і «брикання» їх під час вистрілу – подібно до того, як це роблять дикі віслюки [311, 227]. Омоніми гомогенні повні.

У деяких з лексикографічних джерел засвідчено лише одне значення лексеми *онагр* – ‘дикий осел’, або ‘підвид дикого осла кулана’ (СУМ, V, 696; СІС УРЕ, 599). Полісемним вважають це слово й укладачі «Словника української мови у 20 т.», фіксуючи розвиток трьох лексико-семантичних варіантів, зокрема: 1) ‘зоол. дикий осел’; 2) ‘перен. зневаж. те саме, що *осел* у другому значенні (про нерозумну і вперту людину)’ і 3) ‘іст. одна з найпростіших металевих машин; катапульта’ (СУМ-20, XI, 336). Проте послуговування комплексом критеріїв розмежування полісемії і омонімії (зокрема, семантичним з його підкритеріями перетину множин і семантичного поля, синонімії, психології, функцій, синтаксичних, субстанційних) уможлиблює вважати ці лексеми гомогенними повними омонімами.

Перші компоненти-іменники двох омокомплексів – *монада*, *ном* – належать до лексико-семантичної групи на позначення систематизувальних величин (одиниць).

Омоніміїні відношення між компонентами *ΜΟΝΑΔΑ*¹ – *ΜΟΝΑΔΑ*² зафіксовані ще у давньогрецькому словнику, пор.: I *μονάς* adj. – 1) ‘одинокий’; 2) ‘покинутий’ і II *μονάς, άδος* 1) ‘мат. одиниця’; 2) ‘філос. проста сутність’

(ДРС, II, 1107)). На сучасному етапі омонімію фіксує тільки «Словник української мови у 20 т.». пор.: **МОНА́ДА**¹ – ‘філософський термін, що означає структурну, субстанційну одиницю буття; протилежне *diada* || в ідеалістичній філософії Г. Лейбніца – одна з непротяжних, неподільних духовних сутностей, що нібито лежить в основі буття’, і **МОНА́ДА**² – ‘рухливі джгутикові одноклітинні організми’ (СУМ-20, IX, 85). Омоніми гомогенні повні.

У решті лексикографічних праць лексему *монада* потрактовано як полісемну, представлену різною кількістю лексико-семантичних варіантів, серед іншого – *трьома*: 1) ‘у давньогрецькій математиці – назва одиниці’; 2) ‘у стародавніх філософів (піфагорійців) – одиничність як один із принципів буття’; 3) ‘в ідеалістичній філософії Лейбніца – одна з непротяжних, неподільних духовних сутностей, що лежить в основі буття’ (ВТССУМ, 687; СУМ, IV, 794; СІС (Бибик), 376); *двома*: 1) ‘назва одиниці в стародавніх греків’; 2) ‘в ідеалістичній філософії Лейбніца – неподільні духовні елементи, що ніби становлять основу всесвіту’ (СІС (Льох.), 477), або й одним значенням: ‘у ряді філософських систем найпростіша неподільна єдність, першоджерело, основа явищ’ (СІС (Мороз), 367; СІС (Музич.), 443; СІС УРЕ, 555), або ‘поняття, що позначає неподільну єдність, основоположну сутність Всесвіту в деяких філософських системах’ (НСІС, 397).

Омонімну одиницю **НОМ**¹ – **НОМ**² (від гр. *νόμος* ‘закон, постанова’; ‘наспів, мелодія’) реєструють 4 лексикографічні праці з одностайним вирізненням двох лексико-семантичних варіантів (правда, з різним ступенем конкретизації щодо формулювання) першого компонента – **НОМ**¹ (-у, одн. і мн.): 1) ‘грецька назва основної адміністративно-територіальної одиниці Стародавнього Єгипту’ і 2) ‘основна адміністративно-територіальна одиниця сучасної Греції’ (ВТССУМ, 790; СІС (Бибик), 392; СІС, 469; НСІС, 421) і різним баченням щодо семантичного континууму компонента **НОМ**² (-а, одн. і мн.) – від одного значення, до того ж неоднакового в різних словниках, пор.: ‘муз. в давньогрецькій музиці – традиційна мелодія-модель; фіксує певну структуру ладу

разом з характерними рисами мелодичної лінії” (ВТССУМ, 791), або ‘у стародавніх греків пісня на честь Аполлона’ (СІС (Бибик), 392; НСІС, 421), до двох лексико-семантичних варіантів, які поокремлено в різних працях: 1) ‘у давньогрецькій музиці наспів, який слугує прообразом для інших молодій’ і 2) ‘у Стародавній Греції пісня на честь Аполлона’ (ССІС, 469–470). Укладачі деяких словників, засвідчуючи омонімію в цьому випадку, пропонують дещо інший семантичний обсяг першого компонента – подають лише одне лексичне значення, яке об’єднує дефініції, представлені в згадуваних словниках двома лексико-семантичними варіантами, – ‘область, округ, провінція в Стародавньому Єгипті і в сучасній Греції’ (СІС (Льох.), 501). Омоніми гомогенні неповні.

Трапляється й кваліфікування лексеми **НОМ** як полісемної (з усім комплексом наведених значень) (СУМ-20, X, 602; СІС УРЕ, 585).

Вимірювальну одиницю, яка репрезентує наступну лексико-семантичну групу іменників, що розвивають омоніміїні відношення, позначає слово *талант* з основною дефініцією ‘у Стародавній Греції, Месопотамії, Сирії – вагова та грошова одиниця’ (ВТССУМ, 1428; СТСУМ, 648). Похідне від гр. *τάλαντον* ‘ваги’, ‘одиниця ваги’, ‘грошова одиниця’ (ЕСУМ, V, 507; Фасм., IV, 14–15), або ‘терези’ (‘ваги’, ‘талант, одиниця ваги’, ‘талант, грошова одиниця’ (ДРС, II, 1599)) **ТАЛА́НТ¹** (-а, одн. і мн.) об’єднує два лексико-семантичні варіанти: 1) ‘у Стародавній Греції вагова й грошово-вагова одиниця’; 2) ‘у сучасній Греції міра ваги (150 кг)’ (ССІС, 658). Здебільшого двома лексико-семантичними варіантами представлено й компонент **ТАЛА́НТ²**, пор: 1) (-у; тільки одн.) ‘видатні природні здібності людини; хист, обдаровання’; 2) (-а, одн. і мн.) ‘людина з видатними природними здібностями’ (ВТССУМ, 1428; ССІС, 658; СТСУМ, 648). За версією деяких дослідників, значення ‘природні здібності’, ‘дар’ пов’язане з євангельською притчею (Лк. 19: 11–28, Мт. 25: 14–30) про таланти (монети), зариті в землю, і таланти примножені. Омоніми гомогенні неповні.

На противагу кваліфікації наведеної пари як омонімів поширеним є й думка, згідно з якою всі подані дефініції слова *талант* вважають лексико-семантичними варіантами (СУМ, X, 26; СІС (Льох), 688; СІС (Мороз.), 562; СІС (Музич.), 661; СІС (Бибик), 523; СІС УРЕ, 808; НСІС, 585).

Лексему *талант* у словниках ХІХ ст. фіксують як полісемну: *талán*, *талáнт* ‘талант, як подарунок’, ‘щаслива, добра доля’, ‘таланити, вести своє життя’ (Жел., II, 945; Срезн., III, 921), тоді як у кінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. – як моносемну: *талáнтъ* ‘талán, кебéта, хист’ (Ум. і Сп., IV, 106; СУМ (Гр.), IV, 244), *талант* ‘дуже видатна людина’ (Доман., 115).

Окрему групу становить іменник на позначення музичного інструмента *тимпан*, на основі якого розвинулася омонімія **ТИМПÁН¹** – **ТИМПÁН²**. Компонент **ТИМПÁН¹** (від гр. *τύμπανον* ‘вид барабана’, що є похідним від *τυμπ*, назалізованої форми основи *τύπος* ‘удар, відбиток’ (ЕСУМ, V, 568), чи *τύμπανον* ‘барабан, бубни’, ‘перен. кийок’ (ДРС, II, 1654)) у словниках репрезентовано як лексему з одним значенням – ‘стародавній ударний музичний інструмент; вид литавр’ (СУМ, X, 113; СІС (Бибик), 536), чи ‘вид литаври’ (СОУМ, 134), або з трьома лексико-семантичними варіантами, зокрема: 1) ‘стародавній ударний музичний інструмент; вид маленької ручної литаври або однобічного барабана’; 2) ‘мідні тарілки (біблійні кимвали)’; 3) ‘французька та італійська назва цимбал’ (ВТССУМ, 1450). **ТИМПÁН²** позначає ‘архит. трикутне поле фронтона з живописними або скульптурними оздобами’ (СУМ, X, 113; ВТССУМ, 1450; СІС (Бибик), 536; СОУМ, 134).

Спеціальні словники подають ще два лексико-семантичні варіанти цієї лексики: ‘поле між архівольтом, пілястрами (напівколонами) та антаблементом’; і ‘заглиблена частина площини стіни, яка може бути зайнята скульптурою, вікном і розташована між аркою і балкою або горизонтальною тягою, що її перетинає чи з’єднує імпости’ (ІСАТ, 70). Аналіз літератури, пов’язаної з архітектурою як видом мистецтва, уможлиблює доповнити інформацією ще й про напівкруглу форму фронтона. Походження назви не відоме. Архітектурну

деталь могли називати *тимпаном* з кількох міркувань: за однією з версій, тому, що відкрита ділянка всередині фронтона нагадувала розтягнуту поверхню барабана; за іншою – на основі спорідненості слова *тимпан* ще з однією семою – ‘відбиток’ як певне зображення, витиснене на стіні тощо. Омонімія, ймовірно, гомогенна повна.

Окрім фіксування наведеного комплексу як омонімного, поширеним є й підхід, згідно з яким лексему *тимпан* кваліфікують як полісемну, що засвідчує більшість словників іншомовних слів (СІС (Льох), 701; СІС УРЕ, 825; СІС (Мороз), 574; СІС (Музич.), 675; ССІС, 675; НСІС, 595СТСУМ, 656).

У словниках української мови орієнтовну з’яву фіксують з кінця ХІХ ст.: *тимпан* ‘барабан, литаври’ (Жел., II, 963; Ум. і Сп., IV, 112).

Параметризацію інших омокомплексів з компонентом-грецизмом, зокрема й тих, перші компоненти яких належать до лексико-семантичних груп на позначення різних понять, серед усього: 1) лінгвістичних (*гласа, кома*); 2) літературознавчих (*гіпербола, хронограф*); 3) математичних (*лема*); 4) релігійних (*кафізма, літургія*); 5) гідронімічних (*дельта*); 6) транспортних засобів (*фаетон*); 7) абстрактних понять (*гармонія, пальміра, грамота*) тощо, подано в додатках 1 і 2.

2.1.1.2. Омокомплекси з латинізмами

(моделі «ом.¹ лат. + ом.² лат.» або «ом.¹ лат. + ом.² лат. + ом.³ (...)»)

Одну з найчисленніших груп іншомовної лексики в європейських мовах загалом та в українській зокрема становлять запозичення з латинської мови (сьогодні мертвої мови), належної до романської групи індоєвропейських мов. Для позначення їх у науковій літературі поширені різні терміни, серед яких – *латинізм, латиномовне запозичення, латинське запозичення* тощо. Найбільш уживаним є термін *латинізм*. З урахуванням нашого об’єкта дослідження – це слово, його окреме значення, запозичені з латинської мови або утворені за її зразком [222, 291]. Для номінування лексичної запозиченої одиниці з латинської

мови в лінгвістиці усталився й термін *лексичний латинізм*, тобто «лексична одиниця латинського походження (незалежно від шляхів її запозичення), яка функціонує на певному етапі розвитку мови-реципієнта і відповідно зафіксована у словнику» [171, 26; 190, 387].

Латинською мову називають від племені латинян, що населяли в давнину невеликий регіон Лацій (лат. *Latium*), розташований на заході середньої частини Апеннінського півострова в нижній течії річки Тибр. Основним місце, де жили латиняни, був Рим (лат. *Roma*), який із невеликого поселення, побудованого на семи горбах (лат. *Septimontium*), переріс у столицю великої Римської імперії. Разом з іншими мовами тогочасної Італії (оскською, умбрською) латинська мова (або латина) утворює італійську групу мов індоєвропейської мовної сім'ї.

Безпосередні контакти слов'ян з народами Римської імперії почалися вже в IV–V ст., коли частина слов'ян (антів і склавів) переселилась до Чорного моря і Дунаю. У V–VI ст. контакти мали здебільшого воєнний або торговельний характер. В українську мову латинські слова проникають ще в X–XI ст., проте найактивніше вони надходять у XV–XVI ст., коли в школах запроваджено вивчення латини [158, 65], а також у XVI–XVII, коли почали з'являтися братські школи (у Львові, Перемишлі, Рогатині, Стратині, Луцьку, Городку, Стрию, Миколаєві, Вінниці та ін.), колегіуми (Києво-Могилянський колегіум), академії (Слов'яно-греко-латинська академія). Латину називали «ключем до тогочасної науки» [171, 60].

Запозичення з латинської мови, для якої характерні 7 етапів розвитку*,

*1. Архаїчна латина (240 р. до н.е. – 81 р. до н.е.) – мова населення невеликих сільських поселень у Лації.

2. Класична латина (81 р. до н.е. – 120 р. н.е.) – пік розвитку мови, коли вона набула офіційного статусу мови Римської імперії, а також мови права, уряду, релігії, культури та науки. З виходом латини з провінцій вона поступово стала єдиною розмовною мовою. У шліфуванні норм цієї єдиної розмовної мови велику роль відіграла творчість письменників I ст. н.е. Мовлення творів Лукреція Кара, Вергілія Марона, Горація Флакка, Овідія, а також ораторів Гая Юлія Цезаря, Марка Тулія Цицерона, Плінія Секунда, історика Тіта Лівія вирізнялося дотриманням граматичної «правильності», переважанням довгих синтаксичних періодів, особливим добром лексики тощо. Поряд з офіційною активно розвивалась і розмовна латина, тобто мова всього римського населення. Однак терміном «класична латина» прийнято позначати літературно-писемну латину.

3. Пізня (вульгарна) латина (III–VII ст. н.е.) – період кризи Римської імперії і передусім поділ її на Західну Римську імперію із центром у Римі і Східну Римську імперію із центром у Константинополі, а згодом і падіння Західної Римської імперії та утворення нових держав; зумовленість історичними змінами в суспільстві (зокрема т. зв. великим переселенням народів) і рівнем культурного життя: занепад науки і мистецтва, зниження авторитету

з'являлися в українській мові значною мірою через посередництво німецької (цьому сприяло створення німецьких колоній на західноукраїнських землях, супроводжуване поширенням магдебурзького права, посиленням торговельних зв'язків з німцями тощо), польської або й чеської мов. Проте частина запозичень з урахуванням високого рівня освіти в Україні XVI–XVII ст. і особистого знайомства українських учених, культурних й політичних діячів того часу з грецькою і латинською писемністю, як уважають дослідники, засвоювалася безпосередньо [171, 78; 190, 388; 168, 201]. С. Гриценко стверджує, що латинська мова у досліджуваний період в Україні була мовою юриспруденції, міських та земських судів, діловодства, зокрема канцелярій (на Холмщині, Підляшші, Поліссі у XVI ст., а після Люблінської унії 1596 р. – у тих волинських міських канцеляріях, де раніше використовували українську мову; на Поділлі з того часу актовою мовою також була і латинська) [46, 5].

Омонімію в українській мові із компонентом-латинізмом фіксують лексикографічні праці здебільшого XX ст. Незважаючи на те, що, за свідченнями дослідників, найчастіше й найбільше до української мови проникає слів на позначення суспільно-політичної лексики, різних термінних понять зі сфери

літературної латинської мови, зменшення кількості шкіл з вивченням класичної латини і водночас збереження шкіл, навчання в яких велось народною (*вulgarno*) латиною і які давали можливість набувати практичних навиків, що потрібно було в повсякденному житті. Освіта здебільшого мала релігійне спрямування. Піднесення християнства, яке запроваджено в Римській державі в II–III ст., посилювало розкол у римському суспільстві, актуалізуючи потребу стандартної мови для спілкування між різними соціальними верствами населення. Помітнішим став розрив між писемною та розмовною формами латини. т. зв. *вulgarna латина* з часом стала підґрунтям для розвитку романських мов: італійської, французької, іспанської, португальської, румунської та ін.

4. Середньовічна латина (VII–XIV ст. н. е.); латинська мова цього періоду була фактично єдиним інструментом спілкування й висловлювання думок, зрозумілим для всіх і вигідним для встановлення контактів; обслуговувала сферу дипломатії, юриспруденції, науки, літератури тощо; її використовували в католицькій церкві; у результаті цього вона перетворилася на універсальну мову Європи середньовіччя та раннього модерну.

5. Латина епохи Відродження (ренесансна латина) (XIV–XVI ст. н. е.); повторне зростання авторитету латинської мови, чому сприяли великий інтерес просвітників до античної культури, наслідування античних зразків; латина того часу була важливим засобом міжнародного, культурного й наукового спілкування, або «основною для створення середньовічної картини світу на різних її синхронних зрізах, що давало підстави для духовної єдності цілої цивілізації» [171, 55], або, за словами Я.-А. Коменського, *gentium Mercurius*, тобто зв'язковим чи посередником народів [Ibid.].

6. Латина нового часу (XVII–XVIII ст. н. е.) – міжнародна мова науки; вона об'єднувала вчених усієї Європи: нею листувалися, проводили диспути і захисти дисертацій, видавали книги тощо [133, 8].

7. Латина нового часу (XVIII – сьогодні) – єдина професійна мова ботаніків, зоологів, медиків та юристів усього світу [Ibid.].

юриспруденції, медицини, біології, фізіології, математики, фізики, хімії, мовознавства, шкільництва, мистецтва тощо [27, 127–129; 171, 92], активнішими щодо продукування омонімії є іменники на позначення: 1) абстрактних понять; 2) посад, титулів, рангів, санів осіб; 3) систематизувальних одиниць; 4) назв речовини (матеріалу) тощо.

Серед лексико-семантичних груп, компоненти яких формують омонімію, кількісно найбільш репрезентативною є група, що об'єднує іменники, які називають абстрактні поняття, зокрема: *емісія*, *пермутація*, *аспірація*, *експірація*, *композиція*, *комутація*, *секреція*, *флуор* та ін.

Омонімію **ЕМІСІЯ¹** – **ЕМІСІЯ²** (від лат. *emissio* ‘випуск’, ‘випромінювання’), до того ж зі сталим набором для обох компонентів лексико-семантичних варіантів (правда, з більшим чи меншим ступенем конкретизації), фіксують майже всі опрацьовані лексикографічні праці: **ЕМІСІЯ¹** виражає ‘випуск банкнотів, паперових грошей та цінних паперів’ і **ЕМІСІЯ²** – ‘виділення, випромінювання електронів, іонів твердими або рідкими тілами в навколишнє середовище’ (ВТССУМ, 349; СУМ, II, 477; СУМ-20, IV, 634; СІС (Льох.), 259; СІС (Бибик), 215; СІС (Пуст.), 420; ССІС, 225; СОУМ, 36). Омоніми повні, гомогенні.

Деякі словники іншомовних слів реєструють ці значення як полісемні (НСІС, 229–230; СІС (Мороз.), 198; СІС (Музич.), 245). Тільки одне значення – ‘випуск банкнот, паперових грошей’ – засвідчено у «Словнику іншомовних слів» за ред. О. Мельничука (СІС УРЕ, 305).

Омонімну пару **ПЕРМУТА́ЦІЯ¹** – **ПЕРМУТА́ЦІЯ²** відображено лише у «Великому тлумачному словнику української мови» за ред. В. Бусела. Компонент **ПЕРМУТА́ЦІЯ¹** (-ї, тільки одн.) (від лат. *permutatio* ‘переміна, зміна, перерозподіл’ (ЛУС, 152)), маркований як такий, що характерний для музичної сфери використання, об'єднує три лексико-семантичні варіанти: 1) ‘муз. у системі сольмізації особливий вид мутації, коли разом зі зміною модальної функції змінюється і висота’; 2) ‘муз. вид вертикально-рухомого контрапункта,

при якому кожна мелодія проводиться у кожному з голосів'; 3) 'муз. перестановка яких-небудь музичних елементів залежно від серійного порядку – ротація, виведення похідних рядів та ін.', тоді як **ПЕРМУТА́ЦІЯ**² (-ї, тільки одн.) передає семантику 'очищення, пом'якшення води фільтруванням її крізь шар пермутиту (речовини (алюмосилікати натрію і калію), за допомогою яких змінюють властивість води' (ВТССУМ, 938).

Інші лексикографічні праці не фіксують слова *пермутація*, проте подають лексему *пермутити* зі значенням 'штучні алюмосилікати, які використовують для очищення і пом'якшення води' (СІС (Пуст.), 728; ССІС, 520; СІС УРЕ, 643), що споріднює її з компонентом **ПЕРМУТА́ЦІЯ**². Словотворчий формант цього слова – суфікс **-ацій-**, який є активним засобом творення віддієслівних іменників зі значенням опредметненої дії, процесу чи стану [186, 209], вказує на опредметнений процес очищення, пом'якшення води за допомогою відповідного засобу (пермутиту). Інакше кажучи, цілком очевидним є відсутність у цих словниках номена, яким називають сам позначуваний процес, що зумовлено, як уже зазначалось, певним відставанням лексикографічної практики від швидких темпів розвитку мови, на чому неодноразово наголошують мовознавці. Щобільше, у тому самому «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», який засвідчує омонімію, подано ще одне споріднене слово – **пермутування** зі значенням 'те саме, що *пермутація*²' (ВТССУМ, 938). Імовірно, йдеться про сучасну тенденцію розмежування за допомогою словотворчих засобів, зокрема суфіксів, понять, що передають опредметнену дію, опредметнений процес чи стан, з одного боку, і результат цієї опредметненої дії, опредметненого процесу чи стану – з іншого. Іменники із суфіксом **-ацій-** з урахуванням того, що вони слабше виражають процесуальність, ніж віддієслівні іменники на **-нн-(-я)** / **-інн-(-я)**, **-енн-(-я)**, частіше розвивають здатність експлікувати вторинне значення – результат виконуваної дії чи вираженого процесу або стану, тоді як віддієслівні іменники на **-нн-(-я)** / **-інн-(-я)**, **-енн-(-я)** радше позначають опредметнену дію чи опредметнений процес або стан.

Окрім окресленої семантики компонентів омпари **ПЕРМУТА́ЦІЯ¹** – **ПЕРМУТА́ЦІЯ²**, відомі ще два значення лексеми *пермутація*. Перше з них має стосунок до лінгвістики – ‘один з різновидів мутації в інваріантному семантичному аналізі Луї Єльмслева, що ґрунтується на співвідношенні плану вираження і плану змісту, реляція і зрешення в ланцюгу, що має відповідність в іншому плані мови’ (ССЛ, III, 44), або ‘граматична трансформація, внаслідок якої змінюється порядок слів у словосполученні або реченні’ [91, 18–19], тоді як друге пов’язане з бухгалтерською сферою – ‘*фін.* рух цінностей, унаслідок чого не змінюється підсумок балансу’ (НСІС, 466).

З урахуванням сказаного вважаємо, що є всі підстави констатувати чотирикомпонентний оморяд **ПЕРМУТА́ЦІЯ¹** – **ПЕРМУТА́ЦІЯ²** – **ПЕРМУТА́ЦІЯ³** – **ПЕРМУТА́ЦІЯ⁴**. Омоніми гомогенні неповні.

Іншу омонімну пару формують **АСПІРА́ЦІЯ¹** – **АСПІРА́ЦІЯ²** (від лат. *aspiratio* ‘дихання, вдихання’ (ЛУС, 24)). Компонент **АСПІРА́ЦІЯ¹** (-ї, тільки одн.) об’єднує три лексико-семантичні варіанти, зокрема: 1) ‘відсмоктування пилу із забруднених виробничих приміщень’; 2) ‘проникнення сторонніх речовин у дихальні шляхи під час вдиху’; 3) ‘відсмоктування рідини або повітря, скупчених внаслідок різних захворювань у якій-небудь порожнині тіла’ (ВТССУМ, 43). Ці самі лексико-семантичні варіанти (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) репрезентують лексему *аспірація* і в інших словниках, проте вже як полісемну одиницю (СУМ-20, I, 277; СІС (Мороз), 60–61; СІС (Бибик), 57; СІС УРЕ, 88; СІС (Пуст.), 123; НСІС, 68). Компонент омпари **АСПІРА́ЦІЯ²** (-ї, одн. і мн.) виражає значення ‘муз. старовинний прийом виконання, близький до сучасного стакато’ (ВТССУМ, 43), що вимагав скорочення тривалості звуку вдвічі. Дещо розширюють попереднє визначення поняття *аспірація* дефініції, подані в «Музичному словнику» др. З. Лиська: 1) ‘коротка переднотка, мелодійна прикраса’; 2) ‘вада у співі, непотрібне вставлявання «г», коли один склад розтягається на кілька тонів (*магагати могоя*, замість: *мати моя*)’ (МС, 18). Омоніми гомогенні неповні.

Протилежну дію до вдихання, названого *аспірацією*, позначає лексема *експірація* (від лат. *Expiration* ‘видих, видихання’), у результаті розходження значень якої теж постала омонімія. Компонент **ЕКСПІРА́ЦІЯ**¹ (-ї, тільки одн.) виражає семантику ‘лінгв. видихання повітря, пов’язане з творенням звуків мови’, тоді як **ЕКСПІРА́ЦІЯ**² (-ї, одн. і мн.) об’єднує два лексико-семантичні варіанти: 1) ‘фін. ‘настання дати завершення угоди’; 2) ‘настання дати закінчення терміну дії опціону; останній день для реалізації опціону’ (ВТССУМ, 341). Омоніми гомогенні неповні.

Інші опрацьовані джерела фіксують слово *експірація* лише з одним значенням – ‘видихання повітря при творенні звуків мови’ (СІС (Бибик), 204; СІС (Пуст.), 408; ССІС, 216; СІС УРЕ, 290). Три лексико-семантичні варіанти, серед них і на позначення фінансового поняття, що виражає **ЕКСПІРА́ЦІЯ**² як омонім, запропоновано у «Словнику української мови у 20 т.»: 1) ‘лінгв. видихання повітря при творенні звуків мови’; 2) ‘фізіол. видалення повітря з легенів під час дихання; видихання повітря’; 3) ‘фін. настання дати завершення чого-небудь (про угоду, опціон тощо)’ (СУМ-20, IV, 583).

До іншої лексико-семантичної групи – на позначення назв посад, титулів, рангів, санів осіб (*кардинал, легат, директор, консорт, медіатор, медіум, фламін, рекс* та ін.) – належать перші компоненти наступних омокомплексів.

Запозичене з латинської мови слово *кардинал* (від лат. *cardinalis* ‘головний’ (ЛУС, 31)) на українському мовному ґрунті розвиває спершу двокомпонентну, а згодом п’ятикомпонентну омонімію. Двокомпонентну омонімію формують **КАРДИНА́Л**¹ (-а, одн. і мн.) із семантикою ‘найвищий після папи духовний сан у католицькій церкві, а також особа, що має цей сан’ і **КАРДИНА́Л**² (-а, одн. і мн.) із семантикою ‘співоча пташка родини в’юркових із яскраво-червоним пір’ям; живе в Північній і Південній Америці’ (ВТССУМ, 524; СУМ, IV, 104; ССІС, 292; СОУМ, 55; РУС (Гриц.), II, 27). На противагу цьому, у деяких словниках, зокрема іншомовного походження, ці дефініції подано як

лексико-семантичні варіанти одного слова (СІС (Льох), 331; СІС УРЕ, 388; СІС (Мороз.), 255; СІС (Музич.), 315; СТСУМ, 312).

Омонімію між компонентами *КАРДИНА́Л*¹ і *КАРДИНА́Л*² реєструє і «Словник іншомовних слів» (укл. С. Бирик і Г. Сютя) з відмінністю, що другий компонент уже об'єднує два лексико-семантичні варіанти: 1) 'співоча пташка родини в'юркових із яскраво-червоним пір'ям, що живе в Південній Америці'; 2) 'акваріумна риба з яскраво-червоним забарвленням' (СІС (Бирик), 276).

П'ятикомпонентна омонімія представлена: *КАРДИНА́Л*¹ (-а, одн. і мн.) зі значенням 'найвищий після папи духовний сан у католицькій церкві, а також особа, що має цей сан', *КАРДИНА́Л*² (-а, одн. і мн.) зі значенням 'співоча пташка родини в'юркових із яскраво-червоним пір'ям; живе в Північній і Південній Америці', *КАРДИНА́Л*³ (-а, одн. і мн.) – 'акваріумна риба родини коропових із яскраво-червоним, як мантия кардинала, забарвленням', *КАРДИНА́Л*⁴ (-у, тільки одн.) – 'столовий сорт винограду з великими ягодами округлої форми фіолетово-червоного кольору та соковитим м'якушем' і *КАРДИНА́Л*⁵ (-а, одн. і мн.) – 'мат. те саме, що *кардинальне число* (об'єкт, який характеризує потужність множини)' (СУМ-20, VI, 759–760). Перші чотири компоненти гомогенні, з них перші три повні, четвертий – неповний, тоді як п'ятий компонент з першими чотирма гетерогенний повний.

Лише одне значення лексеми *кардинал* – 'вищий духовний сан (після Папи Римського) у римсько-католицькій церкві' – зафіксоване у «Словнику іншомовних слів» за ред. Л. Пустовіт (СІС (Пуст.), 506). Це саме значення слова *кардиналь* засвідчують й словники української мови XVI ст. (СУМ (Гумец.), XIV, 52).

Омоніміїні відношення між *ЛЕГА́Т*¹ і *ЛЕГА́Т*² з огляду на дещо інший спосіб виникнення, ніж досі проаналізовані випадки, а звідси прозорість щодо кваліфікації як омонімів фіксують майже всі опрацьовані лексикографічні джерела. До того ж характерна одностайність вирізнення лексико-семантичних варіантів, які репрезентують той чи той компонент омонімиї. *ЛЕГА́Т*¹ (-а, одн. і

мн.) (від лат. *legatus* ‘посол’ (ЛУС, 107)) експлікує значення (з більшим чи меншим ступенем увиразнення): 1) ‘у Стародавньому Римі намісник імператора в провінції в період принципату’; 2) ‘дипломатичний представник Папи Римського; нунцій’ (ВТССУМ, 609; СУМ-20, VIII, 90; СІС (Льох), 416; СІС (Мороз.), 318; СІС (Музич.), 388; СІС (Бибик), 337; СІС (Пуст.), 585, ССІС, 374; СІС УРЕ, 483; НСІС, 343; РУС (Гриц.), II, 178; СЧС (Орел), II, 8). Компонент **ЛЕГАТ**² (-у, одн.) (від лат. *legatum* ‘заповіт, заповідальне відказування, належне за заповітом’ (ЛУС, 107)) виражає семантику ‘у заповіті доручення спадкоємцеві виплатити якійсь особі певну суму або передати їй певне майно’ (ВТССУМ, 609), або ‘юр. обов’язок спадкоємця виконати певні дії на користь третьої особи згідно із заповітом спадкодавця’ (СУМ-20, VIII, 90), або ‘викладене в заповіті доручення спадкоємцю сплатити якій-небудь особі певну суму або передати їй певне майно’ (СІС (Мороз.), 318; СІС (Музич.), 388; СІС (Бибик), 337; СІС (Пуст.), 585; ССІС, 374; СІС УРЕ, 483; НСІС, 343).

Омонімія постала внаслідок збігу звукового складу слів, утворених у результаті адаптування в мові-реципієнті запозичених слів з різними основами: суфікс латинського походження **-us** у слові *legatus*, що є виразником чоловічого роду, і суфікс латинського походження **-um** у слові *legatum*, який є показником середнього роду, за умови адаптування латинських слів на українському мовному ґрунті усикаються, що приводить до збігу різних у семантичному плані твірних основ цих слів. Омоніми гетерогенні неповні.

Омонімну пару **КОНСОРТ**¹ – **КОНСОРТ**² засвідчує тільки «Словник української мови у 20 т.»: **КОНСОРТ**¹ (-а, одн. і мн.) (від лат. *consors* ‘співучасник, партнер’ (ЛУС, 41)) – це ‘у європейських країнах чоловік королеви, який не є монархом; принц-консорт’ і **КОНСОРТ**² (-а, одн. і мн.) (від лат. *consortio* ‘співучасть, спільність’ (ЛУС, 41)) – ‘біол. елемент консорції (групи організмів, пов’язаних з певною популяцією ін. рослин або тварин)’ (СУМ-20, VII, 360). Решта словників подають тільки одне значення лексеми *консорт* – ‘у Великій Британії чоловік королеви, який не є монархом’ (СІС

(Мороз.), 290; СІС (Музич.), 356; СІС (Бибик), 309; СТСУМ, 334). Проте таке визначення не зовсім точне, бо титул *консорт* актуальний і для жінок, у випадку, коли монархами є їхні чоловіки. Наприклад, сьогодні у Великій Британії після смерті Єлизавети II на трон посів її син Чарльз, який успадкував титул короля, і королевою-консортом (тобто яка не є монархом) називають його дружину. Подібні ситуації з королями та їхніми дружинами-консортами чи королевами та їхніми чоловіками – принцями-консортами і в інших монархіях (наприклад, дружина короля Бельгії Філіпа Матильда є королевою-консортом, дружина короля Данії [Фредеріка X](#) Мері є королевою-консортом та ін.). Омоніми гомогенні повні.

Належність першого компонента до лексико-семантичної групи зі значенням систематизувальної одиниці в широкому розумінні тієї чи тієї сфери характерна для омокомплексів *АКТІВ¹ – АКТІВ², НУКЛЕУС¹ – НУКЛЕУС², ВІОЛЕНТ¹ – ВІОЛЕНТ², ЦЕНТУРІЯ¹ – ЦЕНТУРІЯ², ТРІБА¹ – ТРІБА²*.

Омонімну пару *АКТІВ¹ – АКТІВ²*, репрезентовану компонентом-запозиченням *АКТІВ¹* (-у, одн. і мн.) (від лат. *activus* ‘діяльний, дійсний’ (ЛУС, 13)) зі значенням ‘найбільш діяльна, ініціативна, передова частина якої-небудь організації, колективу’ і *АКТІВ²* з лексико-семантичними варіантами: 1) (-у, тільки одн.) ‘*фін.* частина бухгалтерського балансу банку, підприємства і т. ін., що включає всі види матеріальних цінностей, коштів та боргових вимог; протилежне пасив’; 2) (-у, тільки одн.) ‘досягнення, надбання’; 3) (-и, тільки мн.) ‘власність фізичних та юридичних осіб у вигляді рухомого й нерухомого майна, землі, лісових угідь, запасів корисних копалин та інших цінностей, що мають грошову вартість’, реєструє передусім «Словник української мови у 20 т.» (СУМ-20, I, 159). Інший склад лексико-семантичних варіантів, притаманних *АКТІВ²* (-у), запропоновано в додатку 2.

Решта опрацьованих нами лексикографічних джерел свідчить про те, що їхні укладачі кваліфікують лексему *актив* як полісемну, допроводжуючи кількість лексико-семантичних варіантів до п’яти, пор.: 1) ‘найдіяльніші члени

якоїсь організації, установи»; 2) 'частина бухгалтерського балансу, що відображає на певну дату всі наявні на даному підприємстві чи в установі матеріальні цінності та кошти'; 3) 'сукупність майнових прав, що належать фізичній чи юридичній особі'; 4) 'перевищення грошових прибутків країни, отриманих з-за кордону, над її закордонними витратами'; 5) '*перен.* досягнення, надбання' (ССІС, 31), або й шести (до наведених п'яти значень додано '*лінгв.* активний стан' (НСІС, 29)).

З огляду на викладені бачення, а також з урахуванням комплексу критеріїв, релевантних для розмежування омонімів і полісемів, підтримуємо думку тих лінгвістів, хто сьогодні вважає, що **АКТІВ¹** зі значенням 'найбільш діяльна, ініціативна, передова частина якої-небудь організації, колективу' і **АКТІВ²** із сукупністю лексико-семантичних варіантів, які репрезентують різні поняття зі сфери фінансів, економіки, є омонімами. Омоніми гомогенні неповні.

Омопару **НУ́КЛЕУС¹** – **НУ́КЛЕУС²** засвідчено тільки у «Словнику української мови у 20 т.» зі значеннями: **НУ́КЛЕУС¹** (від лат. *nucleus* 'ядро', 'кістка', 'тверда серцевина' (ЛРС, 679)) як: 1) (-у) '*с. г.* невелика бджолосім'я з молодою неплідною маткою або плідною запасною' та 2) (-а) 'зменшений варіант звичайного вулика, який розрахований на кілька рамок' і **НУ́КЛЕУС²** (-а, одн. і мн.) як '*археол.* кам'яні ядрища з кременю, обсидіану, яшми та ін. матеріалів' (СУМ-20, X, 645). Омоніми гомогенні неповні.

На противагу такому підходу інші лексикографічні джерела наведені дефініції (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) пропонують вважати лексико-семантичними варіантами (ВТССУМ, 794; НСІС, 424; СІС УРЕ, 589; РУС (Гриц.), II, 576) або ж подають лише одне значення (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) – '*с. г.* невелика бджолосім'я з молодою неплідною маткою або плідною запасною' (СУМ, V, 454; СІС (Бибик), 2005, 394; СІС (Пуст.), 680; ССІС, 473).

Омокомплекс **ЦЕНТУ́РІЯ¹** – **ЦЕНТУ́РІЯ²**. Компонент **ЦЕНТУ́РІЯ¹** (-ї, одн. і мн.) (від лат. *centuria* < *centum* 'сто' (ЛУС, 33)) позначає:

1) ‘у Стародавньому Римі частина легіону, військовий підрозділ, який налічував сто чоловік’; 2) ‘розряд громадян за поділом населення згідно з майновим цензом’, **ЦЕНТУ́РІЯ**² (-ї, одн. і мн.) – ‘те саме, що *золототисячник* (Centaureum, Hill.) (трав’яниста лікарська рослина родини тирличевих, з рожевими квітками і золотисто-жовтими пиляками)’ (СУМ, XI, 200; ВТССУМ, 1581; СОУМ, 153; СТСУМ, 726; УРС (Кирич.), VI, 377).

Щодо походження другого компонента – назви рослини – поширені дві версії. Згідно з однією, йдеться про новолатинське *centurium*, що пов’язане з лат. *centaurēum* (бот.) ‘золототисячник (Centaureum, Hill.)’, похідним від гр. *κενταύριον* id., утвореного від *Κένταυρος* ‘кентавр’ – за Плінієм, цю рослину з лікувальною метою застосовував кентавр Хірон (ЕСУМ, VI, 238). З урахуванням цього можна говорити про гетерогенність омонімів на синхронному зрізі. Відповідно до другої версії, назву, як ми вже згадували, виводять від латинського *centuria* < *centum* ‘сто’. Це означало, що назва могла вказувати на «столітні» або «сотні» лікарських властивостей, які приписували цій рослині в давнину: її використовували в традиційній медицині для лікування багатьох захворювань, серед іншого й пов’язаних зі шлунковими й печінковими проблемами. У такому разі є всі підстави висновувати спершу про спорідненість семантики назви з числівником *сто*, який лежить в основі значення ‘у Стародавньому Римі частина легіону, військовий підрозділ, який налічував сто чоловік’, а згодом з розвитком мови про розходження цієї семантики, унаслідок чого постали омоніми. Тоді такі омоніми можна кваліфікувати як гомогенні.

Наступну групу становлять омонімні одиниці, перший компонент яких позначає назву речовини. Словники фіксують такі омокомплекси: **ВИНО́**¹ – **ВИНО́**², **ВІРИДІ́Н**¹ – **ВІРИДІ́Н**², **ГУ́МА**¹ – **ГУ́МА**², **ТИТА́Н**¹ – **ТИТА́Н**².

Омопару **ВИНО́**¹ – **ВИНО́**² засвідчують тільки тлумачні словники української мови, а також словник омонімів. Кожен з компонентів репрезентовано здебільшого одним значенням, пор.: **ВИНО́**¹ (-а, тільки одн. в основному вияві) як ‘напій з виноградного або з деяких інших ягідних та

плодових соків, що перебродили, набувши певної алкогольної міцності й аромату' (ВТССУМ, 143; СУМ, I, 441; СОУМ, 19) і **ВИНО**² (-а, тільки одн. в основному вияві) як 'масть карт у вигляді наконечників списа чорного кольору; піки' (ВТССУМ, 143; СУМ, I, 441; СУМ-20, II, 356; СОУМ, 19). У «Словнику української мови у 20 т.» перший компонент зареєстровано з двома лексико-семантичними варіантами: 1) 'напій із виноградного або з деяких інших ягідних та плодових соків, що, перебродивши, набули певної алкогольної міцності й аромату' і 2) 'заст. виноград' (СУМ-20, II, 356). Омонімія постала внаслідок розвитку багатозначності: значення другого компонента має стосунок до німецького (одного з двох найбільш поширених у Європі XV–XVI ст.) принципу називання гральних карт: одну з мастей називали *вино*, бо на карті малювали зелений листок (листя) найчастіше винограду або виноградне гроно (Фасм., I, 318). Омоніми гомогенні повні.

Слово *вино* (від лат. *vinum* 'вино'; 'виноград'; 'виноградник' (ЛУС, 254)) подано в історичних словниках української мови та словниках кінця XIX – початку XX ст. з двома значеннями: 1) 'виноград'; 2) 'сік виноградовий, підданий ферментуванню' із зазначенням фіксованості в пам'ятках від XV ст. (Тимч., I, 253; Жел., I, 80; Ум. і Сп., I, 79).

У «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.» за ред. Л. Гумецької кодифіковано навіть омоніміїні відношення, розвинуті між **ВИНО**¹ і **ВИНО**² (ССУМ, I, 175). Правда, значення одного з компонентів відрізняється від значення цього компонента в сучасних словниках української мови, пор.: **ВИНО**¹ як 'напій' і **ВИНО**² (те саме, що **ВЪНО**) як 'придане, тобто 1) 'масток жінки, одержаний нею при одруженні від батьків'; 2) 'довічне забезпечення приданого жінки грошовою сумою або частиною маєтку чоловіка' (ССУМ, 229). Омонімію, компоненти якої здебільшого репрезентовані цими самими значеннями, зі збільшеною кількістю лексико-семантичних варіантів обох компонентів, засвідчено і в «Словнику української мови XVI – першої половини XVII ст.», пор.: **ВИНО**¹ як: 1) '(виноградна лоза) виноград' і '(ягоди винограду) виноград';

- 2) ‘(напій) вино’ (СУМ (XVI–XVII), IV, 66–67) і **ВИНО**² (те саме, що **ВЪНО**) як:
- 1) ‘(посаг молодій) віно’; 2) ‘(матеріальні засоби для забезпечення самотніх жінок відповідно до розміру віна) віно’; 3) ‘викуп, який давав жених нареченій’; 4) ‘перен. (дарунок, багатство) віно’ (СУМ (XVI–XVII), VI, 141–142).

Омоніміїні відношення між **ГУМА**¹ і **ГУМА**² реєструють словники зі значеннями **ГУМА**¹ (-и, тільки одн.) (від лат. *gummi* ‘каучук’, ‘камедь’) як 1) ‘еластична речовина, що не пропускає води, повітря і виготовляється способом вулканізації каучуку’; 2) ‘предмет, виготовлений з такої речовини’ і **ГУМА**² як ‘мед. вузлоподібне розрощення сполучної тканини, яке виникає в пізніх періодах сифілісу; сифілома’ (ВТССУМ, 266; СІС (Бибик), 155; СІС (Пуст.), 314; ССІС, 158–159). Як і в попередньому випадку, омонімія постала внаслідок подальшого розвитку й розщеплення первинної семантики слова: ідеться про щільні, тверді вузли, які згодом можуть розм’якшуватися, виразкуватися, залишати рубці; на дотик вони подібні до гуми. Омоніми гомогенні повні.

Запозичення відоме з XVI–XVII ст. зі значенням ‘(ароматний липкий сік деяких тропічних дерев) смола’ (СУМ (XVI–XVII), VII, 117); пізніше вже як *гума* – зі значенням ‘резино’ (СУМ (Гр. 2), I, 428).

Лексико-семантичну групу, до яких належать перші компоненти омокомплексів *вікторія*, *гранат*, становлять назви рослин.

Омонімія **ВІКТОРІЯ**¹ – **ВІКТОРІЯ**² зафіксована у «Словнику української мови у 20 т.», а також у перекладному «Російсько-українському словнику» за ред. П. Гриценка. Компонент **ВІКТОРІЯ**¹ (-ї, тільки одн.) (від лат. *victor* ‘переможець’ і *victoria* ‘перемога’ (ЛУС, 252), пов’язаних з дієсловом *vinco* ‘перемагаю’ (ЛУС, 253; ЕСУМ, I, 399)) дефіновано як: ‘водяна тропічна рослина родини лататтєвих, що має велике кругле листя із загнутими вгору краями і

квітки рожевого або червоного кольору’*, тоді як **ВІКТО́РІЯ**² (-ї, тільки одн.) – ‘книж. те саме, що *перемога*’ (СУМ-20, III, 87–88; РУС (Гриц.), I, 267). Омоніми гомогенні повні.

У решті лексикографічних праць лексему *вікторія* подано як полісемну, а наведені дефініції – як лексико-семантичні варіанти (ВТССУМ, 187; СІС (Льох.), 136; СІС (Мороз.), 108; СІС (Бибик), 108; СІС (Пуст.), 218; НСІС, 121; СІС (Музич.), 142; ССІС, 102).

В історичних словниках української мови лексема *викторія* ‘звитяга, перемога’ чи *вѣкторія* ‘звитяга, перемога’ значаться від XVIII ст. (Тимч., I, 249).

Омоніміїні відношення між **ГРАНА́Т**¹ і **ГРАНА́Т**² засвідчено більшою кількістю словників. Компонент **ГРАНА́Т**¹ (-а, одн. і мн.) (від лат. *granatus* ‘зернистий’, < *granum* ‘зерно’ (ЛУС, 78; ЕСУМ, I, 584)) представлено трьома лексико-семантичними варіантами: 1) ‘плодове дерево або кущ, що росте в місцях із теплим кліматом’; 2) ‘яскраво-червоні квіти цієї рослини’; 3) ‘круглий плід цієї рослини з товстою шкірою, наповнений насінням’ (ВТССУМ, 258; СУМ, II, 156; СУМ-20, III, 756; СІС (Бибик), 151; СТСУМ, 172). Дехто з укладачів об’єднує ці три лексико-семантичні варіанти воедино, проте все ж як значення аналізованого компонента омпари – ‘дерево або чагарник родини гранатникових із яскраво-червоними квітками; поширене в субтропіках Азії, а також плід цієї рослини з великою кількістю насіння’ (НСІС, 169). Компонент **ГРАНА́Т**² (-у/-а, тільки одн. / одн. і мн.) репрезентовано як лексему з одним значенням (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) ‘самоцвіт, напівдорогоцінне каміння найчастіше червоного кольору, рідко зеленого’ (ВТССУМ, 258; СУМ, II, 156; СІС (Бибик), 151; НСІС, 169) або ж з двома лексико-семантичними варіантами: 1) ‘мінерал, напівкоштовне каміння, найчастіше темно-червоного кольору’; 2) ‘окремий камінець із цього мінералу,

* Уперше найбільше у світі латаття, яке росте на Амазонці в Бразилії та Болівії, а також в річках Гаяни, 1849 року описав професор Лондонського університету Джон Лінді, назвавши його на честь королеви Вікторії, яка тоді правила в країні.

самоцвіт, що використовується як ювелірна прикраса’ (СУМ-20, III, 756; СТСУМ, 172). Омоніми гомогенні неповні.

Історичні словники української мови починають фіксувати запозичення *гранат* орієнтовно від XVII ст., до того ж на позначення і дерева, і мінералу, пор.: *гранатъ* ‘дерево гранат’ (СУМ (XVI–XVII), VII, 73); *гранатъ* ‘камінь’ (СУМ (XVI–XVII), VII, 141); *гранатъ* ‘мінер. прозорий камінь, темно-червоний на колір’ (Тимч., I, 647); далі – ті самі значення в кінці XIX ст. (Ум. і Сп., I, 163).

Параметризацію омокомплексів з латинізмами, належними до інших лексико-семантичних груп, зокрема на позначення: 1) частини будови (*капітель*, *секція*, *ораторія*); 2) контейнерів для різних речовин (*монстрація*, *туба*); 3) часових понять (*карбон*, *термін*); 4) графічних знаків (*нота*, *плюс*); 5) хворіб (*вермикуліт*, *карбункул*); 5) одягу (*туніка*); 6) монет (*імперіал*); 7) правових документів (*конституція*); 8) літературних понять (*легенда*); 9) тварин (*лемур*) та ін., наведено в додатках 1 і 2.

2.1.2. Запозичення з мов післяантичної цивілізації

2.1.2.1. Омокомплекси з галліцизмами

(моделі «ом.¹ фр. + ом.² фр.» або «ом.¹ фр. + ом.² фр. + ом.³ фр (...)»)

Вагомий пласт у словниковому складі тієї чи тієї мови становлять запозичення з французької мови, яка належить до романської групи мов праїндоевропейської мовної сім’ї. Українська мова щодо цього не є винятком. *Галліцизми* – це «слова, їхні окремі значення, вислови тощо, запозичені з французької мови або утворені за її зразком» [223, 92]. Проте, як і у випадку з грецизмами та латинізмами, цим терміном найчастіше послуговуються для позначення лексичних одиниць.

Французькі слова починають проникати до української мови досить пізно (XVII–XVIII ст.). Оскільки, як вважає Т. Лукінова, безпосередніх контактів з французами українці не мали, то запозичення ввійшли в мову книжним шляхом – «через переклади, з мови освіченої частини суспільства, через посередництво

польської та російської мови» [155, 32]. Пізніші запозичення (друга половина XVIII–XIX ст.) пов'язані в основному з політичним, соціальним і культурним впливом Франції на Європу цього часу. Цей вплив детермінував і подальший стан проникнення в українську мову галліцизмів із цих сфер. Тому сьогодні слова французького походження широко представлені в суспільно-політичній, військово-політичній, фінансово-економічній, загальнокультурній та побутово-культурній сферах. Щобільше, на думку лінгвістів, «запозичення французьких слів відбувається системно, тобто вони представлені не поодинокими словами, а лексико-семантичними групами, у межах яких взаємодіють з питомою українською лексикою» [235].

Досить кількісно репрезентативними є лексико-семантичні групи на позначення понять, пов'язаних із: 1) суспільно-політичною сферою, напр.: *авантюра, аташе, гарантія, дебати* та ін.; 2) мистецтвом, напр.: *аккомпанемент, ампула, анонс, ансамбль, антракт, артист, афіша, балет* та ін.; 3) військово-морською справою, напр.: *абордаж, авангард, ар'єргард, амбразура, ангар, армія, арсенал, барикада, бівуак* тощо; 4) фінансово-економічною галуззю, напр.: *аванс, акциз, акціонер, акція, баланс, банк, тариф* та ін.; 5) архітектурою, урбаністикою, напр.: *авеню, алея, бельєтаж, бульвар, вестибюль, віадук, панно, тамбур, тераса, тротуар, фасад* та ін.; 7) текстилем: *вуаль, велюр, габардин, драп, кашне, трикотаж, фетр, фланель* та ін. [27, 138–139].

Регулярність послуговування лексемами окреслених лексико-семантичних груп зумовила здатність деяких з них спричинитися до розвитку омоніміїчних відношень. Продуктивність розвитку омоніміїчних відношень виявляють галліцизми – перші компоненти, належні до лексико-семантичної групи на позначення понять: 1) текстильної галузі; 2) мистецтва; 3) друкарської справи; 4) архітектури, а також назв: 5) осіб; 6) речовини/матеріалу тощо.

Серед комплексів, перший компонент яких позначає поняття текстильної галузі, вирізняють омоніміїчні одиниці з лексемами *муліне, піке, реміза, фільєра*.

Омопара **МУЛІНÉ¹** і **МУЛІНÉ²**. Більшість лексикографічних джерел фіксували лише одне значення лексеми *муліне* (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) – ‘сукані бавовняні або віскозні штапельні кольорові нитки для вишивання’ (ВТССУМ, 695; СУМ, IV, 825; СІС (Мороз.), 373; СІС (Музич.), 450; СІС (Бибик), 381; РУС (Гриц.), II, 394). Згодом деякі зі словників реєструють уже два значення цього слова й подають їх як лексико-семантичні варіанти: 1) ‘бавовняні або віскозні штапельні кольорові нитки для вишивання й тонкого рукоділля’ і 2) ‘фехтувальний прийом’ (ССІС, 451; СІС (Пуст.), 658; СІС УРЕ, 563). І відносно недавно компоненти пари **МУЛІНÉ¹** – **МУЛІНÉ²** кваліфіковано як омоніми: лексема **МУЛІНÉ¹** (незм.) (від фр. *moulinet* ‘кручений шовк; пряжа різних кольорів, скручена з ниток’, утворене від фр. *mouliner*, одним зі значень якого є ‘сукати шовк’, що є похідним від *moulin* ‘млин’ (ЕСУМ, III, 533; ФУС, 407)) позначає ‘кольорові нитки для вишивання’ (НСІС, 404), або ‘сукані бавовняні або віскозні штапельні кольорові нитки для вишивання’ (СУМ-20, IX, 182), тоді як **МУЛІНÉ²** (незм.) (від фр. *mouliner* зі значеннями ‘швидкий оберт’, ‘замах’ (ФУС, 407)) – ‘у фехтуванні удар із круговим або неповним круговим рухом вістря для обходу зброї супротивника’ (НСІС, 404; СУМ-20, IX, 182). Омоніми гомогенні повні.

Друге з названих слів *піке*, належне до лексико-семантичної групи на позначення понять текстильної галузі, формує омокомплекс **ПІКÉ¹** – **ПІКÉ²**. Компонент **ПІКÉ¹** (незм.) (від фр. *piqué*, буквально ‘поколотий’, ‘стьобаний’, ‘вкритий насічками’, що, зі свого боку, походить від дієслова *piquer* ‘колоти; стьобати’ (ФУС, 464; ЕСУМ, IV, 402)) позначає ‘бавовняну або шовкову тканину полотняного переплетення з рельєфним малюнком у вигляді рубчиків або опуклих візерунків на лицьовому боці’; **ПІКÉ²** (незм.) (від фр. *piqué* ‘піке’, ‘пikirування’, що утворене від дієслова *piquer* ‘колоти’ у виразі *piquer une tête* ‘кинутися вниз головою’ (ЕСУМ, IV, 402)) – ‘стрімкий політ літака майже вертикально вниз’. Цю омопару власне з такою семантикою компонентів (з незначними відхиленнями у формулюванні) засвідчено у всіх проаналізованих

нами лексикографічних працях (СУМ, VI, 532; ВТССУМ, 971; СУМ-20, XIII, 171; СІС (Льох.), 552; СІС (Мороз.), 438; СІС (Музич.), 523; СІС УРЕ, 647; СІС (Бибик), 428; СОУМ, 91; СІС (Пуст.), 733; ССІС, 524; НСІС, 469; УРС (Кирич.), III, 427; РУС (Гриц.), III, 131). Омоніми гомогенні повні.

Актуальною лексемою, яка має стосунок до текстильної промисловості, є *фільєра* (від фр. *filière*, що, зі свого боку, походить від *filer* ‘волочити’ (ФУС, 261)). Загалом, як засвідчують дані перекладного французько-українського словника, французьке слово *filière* у перекладі українською може позначати такі поняття, як: 1) ‘техн. фільєра, волока’; 2) ‘текст. фільєра, ниткоутворювач, нитководій’; 3) ‘техн. гвинтувальна дошка’; 4) ‘техн. гвинторізна головка; клуп; плашка’; 5) ‘мор. леєр’; 6) ‘отвір павутинної залози (у павуків)’; 7) ‘фільєра (ядерного реактора)’; 8) ‘техн. приймання’; 9) ‘доручення на постачання товару з передавальним написом (який представляє товар)’; 10) ‘ряд випробувань; ряд формальностей; послідовні етапи справи’ тощо (ФУС, 262). Подальший розвиток семантичної структури аналізованої лексеми на позначення тих чи тих понять на певному етапі зумовив розпад полісемії й утворення омонімії. А отже, її репрезентовано компонентом **ФІЛЬЄРА¹** (-и, одн. і мн.), що називає 1) ‘у прядильній машині пристрій у вигляді ковпачка або диска з отворами для одержання штучних ниток і штапельних волокон’ || про отвори в такому пристрої; 2) ‘металеву або з іншого матеріалу платівку з каліброваними отворами для протягування, шліфування дроту’, і **ФІЛЬЄРА²** (-и, одн. і мн.) на позначення ‘виданого продавцем особливого векселя, власнику якого запропоновано прийняти доставлений товар, що йому продано на певних умовах за певною ціною’ (ВТССУМ, 1537). Омоніми гомогенні повні.

Наступна лексико-семантична група, до якої можуть належати перші компоненти досліджуваних омокомплексів, об’єднує слова, які називають поняття сфери мистецтва, напр.: *аколада*, *кадр*, *куліса*.

Омопару **АКОЛАДА¹** – **АКОЛАДА²** формують компонент **АКОЛАДА¹** (-и, одн. і мн.) (від фр. *accollade* ‘обійми, поцілунок’; ‘іст. знак посвяти у

лицарі»; *полігр.* фігурна дужка»; *муз.* аколада»; *архіт.* декоративна арка» (ФУС, 5)) зі значенням «пряма або фігурна дужка, яка з'єднує два чи більше нотоносців у фортепіанних, органних п'єсах, хорових та інструментальних партитурах» і **АКОЛАДА**² (-и, одн. і мн.) із семантикою «у Західній Європі в середні віки обряд посвячення в лицарі»*. Уперше омонімію засвідчено у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (ВТССУМ, 17). У «Словнику української мови у 20 т.» кожен з компонентів омокомплексу вже об'єднує по два лексико-семантичні варіанти, пор.: **АКОЛАДА**¹ – 1) «*муз.* пряма або фігурна дужка, що з'єднує кілька нотних станів в органних і фортепіанних п'єсах, партитурах»; 2) «*полігр.* фігурна дужка» і **АКОЛАДА**² – 1) «у середньовіччі один із моментів обряду посвячення у лицарі: удар плазом меча по плечу; обійми і т. ін.»; 2) «форма привітання у вигляді доторку щоки до щоки» (СУМ-20, I, 153).

На противагу кваліфікації згаданих компонентів як омонімів, укладачі деяких словників подають лексему *аколада* як полісемну, репрезентовану двома лексико-семантичними варіантами (з більшим чи меншим ступенем конкретизації): 1) «фігурна дужка, що з'єднує кілька нотних станів в органних і фортепіанних п'єсах, партитурах» і 2) «*полігр.* фігурна дужка» (СІС (Бибик), 24; НСІС, 27). Ще інші лексикографічні праці реєструють *аколаду* лише з одним значенням – «фігурна дужка, що з'єднує кілька нотних рядків» (СІС УРЕ, 34; ССІС, 29; СІС (Пуст.), 41). Водночас жоден зі словників не засвідчує значення лексеми *аколада* в контексті опису елементів історичної архітектури – «орнаментальна обробка над аркою, дверима або вікном, що складається з двох овальних кривих, які перетинаються посередині; часто це багатодекорована ліпнина» (ІДНА, 3). Незважаючи на ще некодифікованість названого поняття словом *аколада*, вважаємо, що є всі підстави констатувати з'яву компонента **АКОЛАДА**³, який постав у результаті розходження полісемії, представленій компонентом **АКОЛАДА**¹. Омоніми гомогенні повні.

* Церемонія посвяти передбачала ударяння пласким боком меча майбутнього лицаря по плечу; опісля той, хто здійснював посвяту, урочисто обіймав нового члена лицарства, покладаючи йому свої руки на шию.

Багатокомпонентну омонімію розвиває лексема *куліса*, яку з французької (фр. *coulisse*) перекладено як: 1) ‘виїмка, паз, жолобок, ринвочка, рівчачок’; 2) ‘рубець (для встромляння, засовування)’; 3) ‘*техн.* куліса, поковзень, ковзанець, поплазень, рухомий брус; повзун, сувок, бігунець’ тощо; 4) ‘висувне вікно’; ‘засувні дверцята; засувка; засув’; 5) ‘*театр.* куліса’; 6) ‘*іст.* «чорна біржа»’ (ФУС, 144). Компонент **КУЛІСА**¹ (-и, звичайно мн.), згідно зі «Словником української мови : у 20 т.», передає лексичне значення: 1) ‘частини театральної декорації, розміщені з боків сцени; лаштунки’; 2) ‘с. г. смуги високостеблих рослин (соняшнику, кукурудзи, сорго і т. ін.), висаджені, щоб запобігти вимерзанню та засиханню ґрунту’; **КУЛІСА**² (-и, одн. і мн.) – ‘*техн.* важіль або система важелів, що слугує для зміни ходу механізму’ і **КУЛІСА**³ (-и, тільки одн.) – ‘*фін.* неофіційна біржа, на якій укладаються угоди без посередництва офіційних біржових маклерів’ (СУМ-20, VII, 683).

В інших опрацьованих нами словниках лексему *куліса* потрактовано як полісемну. Обсяг лексико-семантичних варіантів досягає шести позицій, пор.: *куліса*: 1) ‘дерев’яні рами, обтягнуті розписаним полотном, або цупка тканина, розміщена на сцені паралельно рампі в кількох сценічних планах’; 2) ‘деталь механізму або машини з прорізом, у якому ковзає повзун, з’єднаний з іншою рухомою деталлю’; 3) ‘висувна частина духових музичних інструментів’; 4) ‘рядок або смуга з 2–3 високостеблих рослин на паровому полі чи посівах деяких сільськогосподарських культур’; 5) ‘спекуляції приватних маклерів (кулісьє) на біржі’; 6) ‘*перен.* ‘таємно, негласно’ (ССІС, 362; СІС УРЕ, 470).

Очевидним є, що компоненти засвідченої омонімії не охоплюють усієї семантики, реалізованої лексико-семантичними варіантами слова *куліса* як полісема. Наявність трьох диференційних сем ‘ковзати’, ‘бічна частина’ і ‘таємно’ певною мірою сприяє об’єднанню шести наведених лексико-семантичних варіантів трьома групами, межі між якими настільки розійшлися, що ці групи засвідчують семантичний континуум, притаманний самотійним компонентам оморяду. За принципом ковзання рухаються дерев’яні рами,

обтягнуті розписаним полотном, або цупка тканина в театрі, деталі механізму з прорізом, у якому ковзає повзун, а також висувна частина духових інструментів, що певною мірою споріднює наведені перші три лексико-семантичні варіанти. Застосування комплексу критеріїв розмежування полісемів й омонімів дає підстави констатувати, що в результаті подальшого розвитку семантичної структури цього слова відбулося розширення обсягу значення аж до розходження принаймні двох із цих лексико-семантичних варіантів, у результаті чого постали компоненти **КУЛІСА¹** і **КУЛІСА²**. Інтегральні семи ‘збоку’, ‘бічне розташування’ споріднюють ‘дерев’яні рами, обтягнуті розписаним полотном, або цупка тканина, розміщена на сцені паралельно рампи в кількох сценічних планах’ і ‘рядок або смуга з 2–3 високостеблих рослин на паровому полі чи посівах деяких сільськогосподарських культур’, що уможлиблює їх вважати лексико-семантичними варіантами компонента **КУЛІСА¹**, хоча в майбутньому теж цілком імовірний розпад цієї полісемії. Значення компонента **КУЛІСА³**, очевидно, сформувалося на основі семи ‘таємно, негласно’, яке засвідчене у «Словнику чужомовних слів» за ред. З. Кузелі вже на початку ХХ ст. Цілком можливим незабаром є й кодифікування компонента **КУЛІСА⁴** (-и, одн. і мн.) зі значенням ‘висувна частина духових музичних інструментів’, оскільки обсяг позначуваного засвідчує суттєву відмінність від обсягу позначуваних понять іншими компонентами*. Омоніми гомогенні неповні.

До лексико-семантичної групи на позначення архітектурних понять належать іменники *каркас*, *тамбур*, значеннєва природа яких у процесі подальшого розвитку зазнала розщеплення полісемії на самостійні значення, що характерно для омонімів.

* Прикладом уживання лексеми *куліса* власне з таким значенням є фрагмент наукової статті про тромбон: «Завдяки рухливій трубці (*кулісі*), яка дозволяє відтворювати хроматичний звукоряд, тромбон, на відміну від інших мідних духових інструментів того часу, був єдиним хроматичним інструментом» [269, 210] або «На тромбоні можливе виконання глісандо, яке утворюється за допомогою безперервного ковзання *куліси* по низхідному та висхідному напрямку» [269, 213].

Омокомплекс **КАРКАС¹** – **КАРКАС²** (від фр. *carcasse* ‘скелет, кістяк, остов, тіло’ (ФУС, 91)) репрезентує компоненти **КАРКАС¹** (-а, одн. і мн.), який виражає лексичне значення ‘металева чи дерев’яна основа якої-небудь речі, споруди тощо; кістяк’, і **КАРКАС²** (-а, одн. і мн.) із семантикою ‘дерево родини в’язових, що має дуже міцну деревину; залізне, кам’яне дерево’ (СУМ, IV, 106; СУМ-20, VI, 766; ВТССУМ, 525). Омонімія постала в результаті розходження значень полісема: дерево *каркас* (*Celtis australis* ‘залізне (кам’яне) дэрево’ (ЕВ РУС, 703)) так названо через міцність і гнучкість деревини, яка нагадує конструктивну основу, або каркас, у будівництві. Омоніми гомогенні повні.

В інших опрацьованих нами словниках значення згаданих омокомпонентів потрактовано як лексико-семантичні варіанти (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) (СІС УРЕ, 390; НСІС, 286; СТСУМ, 312), обсяг яких іноді збільшено до *трьох* (зафіксовано нове лексичне значення ‘старовинний запальний снаряд’ (СІС (Музич.), 316–317)) або й *чотирьох* позицій (за рахунок конкретизації першого лексичного значення: семантику ‘металева чи дерев’яна основа якої-небудь речі, споруди тощо; кістяк’ конкретизовано як ‘металевий або дерев’яний кістяк якого-небудь виробу або споруди’ і як ‘основна частина автопокришки, що складається з тканини, прогумованої і покритої тонким шаром гуми’ (СУМ (Льох.), 332)).

На противагу кваліфікації слова *каркас* як полісемного, укладачі «Словника іншомовних слів» С. Бирик і Г. Сюта реєструють його лише з одним значенням – ‘остов якої-небудь споруди або виробу, окремі елементи якого скріплені між собою’ (СІС (Бирик), 507).

ТАМБУР¹– **ТАМБУР²**. Компонент **ТАМБУР¹** (-а, одн. і мн.) (від фр. *tambour* ‘барабан’; ‘шахта люка’, ‘*архит.* циліндрична база колони; барабан (склепіння)’ (ФУС, 591)) репрезентовано трьома лексико-семантичними варіантами: 1) ‘прибудова біля входу в приміщення; сіни’; 2) ‘закритий майданчик пасажирського залізничного вагона’; 3) ‘те саме, що *барабан* (циліндрична чи багатогранна основа, яка підтримує купол будівлі)’, тоді як

ТАМБУР² (-а, тільки одн.) – лише одним, зокрема ‘вид вишивання або плетіння, коли кожна наступна петля нитки протягається гачком або голкою крізь попередню’ (СУМ, X, 30; ВТССУМ, 1429). Назва *тамбур* на позначення виду вишивання з’явилася через особливу техніку вишивання: використання спеціальної рами або п’ялець, натягнутих як барабанна мембрана, сприяло створенню ланцюгового стібка, що нагадує ланцюжок або петлі, які і є основою тамбурної вишивки.

Усупереч фіксуванню слів **ТАМБУР**¹ і **ТАМБУР**² як омонімів з їхніми лексико-семантичними варіантами, укладачі інших словників кваліфікують слово *тамбур* як багатозначне, представлене *чотирма* лексико-семантичними варіантами (з більшим чи меншим ступенем конкретизації), пор.: 1) ‘циліндрична чи багатогранна основа, яка підтримує купол будівлі’; 2) ‘прибудова біля дверей, яка захищає від вітру, холоду; сіни’; 3) ‘закритий майданчик пасажирського залізничного вагона’ і 4) ‘вишивання або в’язання способом петля в петлю’ (СІС (Льох.), 689; СІС (Мороз.), 662; СІС (Музич.), 562; СІС (Пуст.), 877), або *трьома*, де власне два лексико-семантичні варіанти об’єднано, пор.: 1) ‘циліндрична чи багатогранна основа, яка підтримує купол будівлі’; 2) ‘невелике приміщення між зовнішніми і внутрішніми вхідними дверима (прорізами) в будинках, залізничних вагонах, камерах тощо’; 3) ‘вишивання або в’язання петля в петлю’ (СІС УРЕ, 809).

Відомий і третій варіант подання лексеми *тамбур*. Уважають, що на її основі розвивається омонімія, але трикомпонентна: **ТАМБУР**¹ – 1) ‘прибудова біля дверей, яка захищає від вітру, холоду; сіни’; 2) ‘закритий майданчик пасажирського залізничного вагона’; **ТАМБУР**² – ‘вид вишивання або плетіння, коли кожна наступна петля нитки протягається гачком або голкою через попередню’; **ТАМБУР**³ – ‘східний музичний щипковий інструмент, поширений у Таджикистані, Узбекистані та сусідніх з ними країнах’ (СІС (Бибик), 524).

У словниках іншомовних слів за ред. О. Мельничука, за ред. Л. Пустовіт і у «Словнику іншомовних слів» Л. Нечволод дефініцією ‘східний музичний

щипковий інструмент, поширений у Таджикистані, Узбекистані та сусідніх з ними країнах' тлумачать слово **ТАМБЎР** (СІС УРЕ, 809; СІС (Пуст.), 877; ССІС, 660), тобто словом з акцентом на другому складі.

Постає питання, як правильно наголошувати слово *тамбур* на позначення музичного інструмента і чи вважати його омонімом. Річ у тім, що слово *тамбур* використовують для позначення двох музичних інструментів – щипкового, справді поширеного в Таджикистані, Узбекистані та сусідніх з ними країнах (від перс. *tanbūr* 'струнний інструмент') й ударного (від фр. *tambour* 'барабан'); інші назви – *бубон*, *бубен*, *бубень*, *бубин*, *бубент*, *бубник*, *дробушок*, *дробушка*, *тамбурин* тощо [26, 15]. Іменник на позначення щипкового музичного інструмента має наголошеним другий склад, тоді як іменник на позначення ударного музичного інструмента має наголошеним перший склад. У нашому випадку є всі підстави вважати, що слово *тамбур* на позначення ударного музичного інструмента омонімізується з першими двома компонентами-омонімами, оскільки збігається з ними і щодо написання, і щодо вимови. А отже, констатуємо трикомпонентну омонімію **ТА́МБУР¹** – **ТА́МБУР²** – **ТА́МБУР³**. Омоніми гомогенні неповні. Стосовно слова *тамбур* на позначення щипкового музичного інструмента, то, як окреслено в попередньому розділі, т. зв. омографи відносимо до суміжних з омонімією явищ, які в роботі не розглядаємо.

Інші омокомплекси, зокрема з іменниками – як першими компонентами – на позначення: 1) певних етапів (з часовим відтінком) (*мода*, *пат*, *тираж*); 2) сукупних понять (*пiket*, *раса*, *фракція*); 3) явищ природи (*зефір*, *міраж*); 4) одиниць виміру (*метр*); 5) частини тіла істот (*круп*, *талія*); 6) різних заходів (*бал*, *банкет*); 7) рослин (*бергамот*); 8) частини дерева (*флеи*); 9) транспортних засобів (*екіпаж*); 10) кінської упряжі (*мартингал*); 11) грошових одиниць (*франк*); 12) систематизувальних одиниць (*картель*); 13) одягу (*панама*); 14) прикрас (*кулон*); 15) установ (*банк*) та ін., схарактеризовано в додатках 1 і 2.

2.1.2.2. Омокомплекси з англiзмами

(моделі «ом.¹ англ. + ом.² англ.» або «ом.¹ англ. + ом.² англ. + ом.³англ. (...)»)

Англiзми (або англiцизми) як рiзновид запозичення – це «слово, його окреме значення, вислiв тощо, якi запозиченi з англiйської мови або перекладенi з неї чи утворенi за її зразком» [176, 26]. Як i попередньо, з урахуванням об'єкта нашого дослідження увагу зосереджуємо на запозичуванні слiв. Науковцi зауважують, що англiзми як невід'ємний складник словникового складу будь-якої мови проникають до рiзних сфер мовного вжитку, маючи певнi переваги. Зокрема, «лаконiчно позначають новi спеціальнi поняття, забезпечують однакове сприйняття їх, звiльняють носiїв мови вiд «мук» словотворення та номiнування. Узвичаєнi, фонетично, графічно й граматично освоєнi запозичення стали нормативними одиницями української лiтературної мови, збагатили її виражальнi можливостi» [8, 40].

Незважаючи на те, що англiзми почали проникати в українську мову з початку ХІХ ст., функціонування їх у мові залишалося майже не помітним до 90-х рокiв ХХ ст. Проте після набуття Україною статусу незалежної держави, поступового становлення її як демократичної держави з усіма атрибутами такої держави – змiною iдеології, політичного й економічного устроїв, свободою слова тощо – почалося тотальне запозичення як слiв на позначення вiдповiдних понять, яких не було того часу в українській реальності, так i заміщення українських слiв англiйськими для вираження позитивності або негативності, для надання слову бiльш модного звучання [160, 57]. Ну i, звичайно, усi подальшi процеси – передусім глобалізації, тобто iнтеграції країн i народiв свiту в єдину систему економічних (розвиток міжнародної торгiвлі, транснацiональних корпорацій, фінансових ринкiв), політичних (посилення міжнародних органiзацій (ООН, ЄС) та співпраці між державами), культурних (взаємопроникнення культур, поширення спiльних цiнностей) та інформаційних (збiльшення ролі інформації та інформаційних технологiй у житті суспiльства, включаючи обробку, передачу та зберiгання даних) взаємозв'язкiв, i пов'язані з глобалізацією процеси

технологізації, автоматизації, інформатизації, комп'ютеризації, що сприяють поширенню її й інтенсифікації, – тільки прискорили запозичування англізмів до лексичного складу української мови.

Запозичування з англійської мови до української відбувалося кількома етапами*, і, на думку дослідників, значно пізніше, ніж з французької чи німецької мов. До того ж засвоювалися спершу через російську мову [272, 129], що значно сповільнювало процес впровадження англізмів до лексики української мови.

Загалом англізми формують різні лексико-семантичні групи, до того ж наповненість груп помітно змінювалася впродовж того чи того періоду: якщо в академічному виданні «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» (за заг. ред. І. Білодіда) засвідчено слова, що стосувалися передусім: 1) техніки, напр.: *блюмінг, бульдозер, буфер, грейдер, диспетчер, ескалатор* та ін.; 2) мореплавства та військової справи, напр.: *аврал, браунінг, бункер, докер, дрейф, катер, мічман* та ін.; 3) політики, економіки, торгівлі, напр.: *банкнот, бізнес, бойкот, бюджет, гангстер* та ін.; 4) спорту, напр.: *аут, бокс, боксер, ватерполо, волейбол, гол, голкіпер, матч* та ін.; 5) одягу й тканин, напр.: *бязь, вельвет, джемпер, піджак, піжама, смокінг* та ін. [27, 140], то в дослідженнях останніх десятиліть – це назви, пов'язані з: 1) комп'ютерними технологіями, напр.: *веб-камера, вінчестер, геймер, інтернет-провайдер, монітор, мультимедіа, ноутбук, інтернет-сервер, принтер, процесор, сайт, спам, трафік, тюнер, флеш, хакер, чат, чипсет, чіп, юзер* тощо; 2) інформаційними технологіями, напр.: *банер, блог, браузер, інтерфейс, клік, лептон, мікропроцесор, онлайн, сервер, софтвер, спам, файл* та ін.; 3) сферою спорту, напр.: *геймер, джогінг, кікбоксинг, кікер, реслер, сноуборд, шейпінг,*

* Для першого періоду проникнення англізмів спершу в російську мову, а потім в українську, який датують XVI ст., характерні поодинокі слова, пов'язані з першими успіхами в Європі зовнішньої торгівлі. Другий етап, який починається в часи правління Петра I, стосується запозичень, які пов'язані з побутом, торгівлею, а також різними галузями наук – математичними, загальноінженерними тощо. Третій етап – це 20-ті роки XIX ст. Зростання популярності англійської мови зумовлене підвищенням престижу Англії на світовій арені. Наступний період – 20-ті рр. XX ст., коли помітно збільшується приплив англійських слів, але ще через посередництво російської мови. Проте зі здобуттям Україною незалежності (1991 р.) починається новий етап українсько-англійських взаємин – безпосереднє проникнення англізмів у мову-реципієнт [Ibid.].

пауерліфтинг, аквабайк, сендбордінг, бодібілдинг, маунтинбайк, кайтсерфінг, дайвінг, сноубординг, індорхокей, банджо-джампінг, боулінг, скай-дайвінг, паркур, сквош, дартс та ін.; 4) сферою культури, напр.: бестселер, блокбастер, брейн-ринг, ді-джей, екшен, кастинг, продакшн, реаліті-шур, ремікс, римейк, саундтрек, свінгер, токшоу, трилер, хай-фай, хіт, шоумен та ін. [76].

Найбільш репрезентативною є тематична* група іменникових запозичень на позначення спортивних понять. Виявлено 10 лексем, які спричинилися до розвитку омонімії. Їх можна структурувати чотирма лексико-семантичними групами: 1) назви прийомів, механізмів, етапів у тій чи тій спортивній грі; 2) видів спорту, ігор чи поняття, що узагальнює їх; 3) назви засобів, необхідних певному виді спорту; 4) назви території, відведеної для проведення конкретного виду спорту.

Першу лексико-семантичну групу – назви прийомів, механізмів, етапів у тій чи тій спортивній грі – формують іменники *айсинг, корнер, крос*.

Омокомплекс *АЙСИНГ¹ – АЙСИНГ²* зафіксовано тільки у «Словнику української мови у 20 т.». Компонент *АЙСИНГ¹* (-у, одн. і мн.) (від англ. *icing* ‘покривати льодом’ або ‘заморожувати’), уживаючись у спортивній термінології, зокрема в хокеї із шайбою, означає ‘прокидання шайби через усі зони при рівній кількості гравців на майданчику’, тоді коли компонент *АЙСИНГ²* (-у, тільки одн.) – ‘цукрова глазур, якою покривають кондитерські вироби’ (СУМ-20, I, 147). Решта словників (з більшим чи меншим ступенем конкретизації), передусім іншомовних, або взагалі не фіксують жодного із цих слів, або тільки слово *айсинг* зі значенням першого компонента омпари (ВТССУМ, 16; СІС (Пуст.), 39; СІС (Мороз.), 17; СІС (Музич.), 34; СІС (Бибик), 23; НСІС, 25). Лексема *айсинг* увійшла в словниковий запас української мови порівняно недавно, проте є всі підстави вважати, що вона послугувала тлом для з’яви омонімії. Зрозуміло, що

* З огляду на те, що англізми як перші компоненти омокомплексів на позначення спортивних понять охоплюють широке коло пов’язаних зі спортом реалій, постала необхідність залучення ще такої систематизувальної одиниці, як *тематична група*.

обидва компоненти омокомплексу віддалено пов'язані зі словом *ice*, що означає 'лід'. Проте якщо перший компонент актуалізує манеру ковзання по льоду, тобто по хокейному полю, то другий – механізм утворення льоду. Отже, застосування комплексу критеріїв розмежування омонімії й полісемії дає підстави вважати їх омонімами. Омоніми гомогенні неповні.

Омоніміїні відношення між **КОРНЕР¹** і **КОРНЕР²** розвинулися набагато раніше від попередньої омпари. Компонент **КОРНЕР¹** (-у, одн. і мн.) (від англ. *corner* 'кут' (АУС, 305)) експлікує значення '*спорт.* у футбольній грі штрафний кутовий удар у напрямі воріт тієї команди, один із гравців якої вибив м'яч за лінію своїх воріт'. Поняття, позначуване компонентом **КОРНЕР²** (-у, одн. і мн.) (від англ. *to corner* 'заганяти в глухий кут, у безвихідь', 'скуповувати товари зі спекулятивною метою' (АУС, 305)) укладачі словників дефінують (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) по-різному – то як 'угоду про скупку якого-небудь товару з метою наступного перепродажу' (ВТССУМ, 575; СІС (1955), 388; ССІС, 348), то як '*екон.* форму тимчасового об'єднання підприємців, що уклали угоду про скуповування товарів або цінних паперів для подальшого спекулятивного перепродажу, створення штучного дефіциту' (СУМ-20, VII, 452; СІС УРЕ, 454; СІС (Бибик), 319), то як 'одну з найпростіших форм монополій і водночас короточасну угоду з метою оволодіння ринком будь-якого товару скуповуванням його для спекулятивного перепродажу за монопольними цінами' (СІС (Мороз.), 299; СІС (Музич.), 366). Омоніми гомогенні неповні.

Лише одне значення лексеми *корнер* – '*спорт.* у футбольній грі штрафний кутовий удар у напрямі воріт тієї команди, один із гравців якої вибив м'яч за лінію своїх воріт' – зафіксовано у «Словнику української мови в 11 т.» і «Словнику іншомовних слів» за ред. Л. Пустовіт (СУМ, IV, 294; СІС (Пуст.), 560).

До другої лексико-семантичної групи – назв видів спорту, ігор чи поняття, що узагальнює їх, – увійшли іменники *бокс*, *крокет*, *спорт*.

Щодо лексеми *бокс*, то лексикографічні джерела фіксують омокомплекси, сформовані з різної кількості компонентів – від двох (відповідно утворюють омпари) до чотирьох (утворюють оморяди), до того ж з різним значенням компонентів. Найповніше відображає всі можливі варіанти розвитку омонімічних відношень чотирикомпонентна омонімія, яку засвідчено в «Новому словнику іншомовних слів» за ред. Л. Шевченко. Компонент **БОКС¹** (-у, тільки одн.) (від англ. *box* ‘удар’) виражає семантику ‘вид спорту, кулачний бій між двома спортсменами в захисних рукавичках, що ведеться на ринзі за певними правилами’; **БОКС²** (-у, одн. і мн.) (від англ. *box* ‘коробка’) – 1) ‘герметизована або ізольована камера для роботи з мікроорганізмами, радіоактивними речовинами тощо’; 2) ‘обгороджена частина приміщення в лікувальних закладах для ізоляції інфекційних хворих’; 3) ‘відокремлене місце для автомобіля в колективному гаражі’; 4) ‘металева коробка, через яку телефонний кабель входить у кабельну скриньку’ (НСІС, 99); **БОКС³** (-у, тільки одн.) (від англ. *box calf* ‘теляча шліра’) – ‘хромолужена шкіра, яку використовують для виготовлення взуття’ (НСІС, 99); **БОКС⁴** (-у, тільки одн.) (від англ. *box* ‘удар’) – ‘коротка чоловіча стрижка’ (НСІС, 99). Омоніми комбіновані неповні.

Варіанти трикомпонентної і різних версій двокомпонентної омонімії запропоновано в додатках 1 і 2.

Третю лексико-семантичну групу тематичної групи із семантикою спортивних понять становлять слова на позначення засобів, необхідних у тому чи тому виді спорту, напр.: *боб*, *скейт*, *стек*.

Омпару **СКЕЙТ¹**– **СКЕЙТ²** засвідчено лише у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови». Компонент **СКЕЙТ¹** (-а, одн. і мн.) (або *скейтборд* від англ. *skate* ‘ковзати’ і *board* ‘дошка’) виражає лексичне значення ‘роликова дошка для катання по асфальту’, тоді як **СКЕЙТ²** (-а, одн. і мн.) – ‘відмова дилерів від котирування акцій, заздалегідь опублікована ними в засобах масової інформації’ (ВТССУМ, 1328). Щодо походження другого компонента серед укладачів лексикографічних джерел немає одностайності: в одних

джерелах це слово виводять від англ. *skate* ‘ковзати’ (АУІС 508), а в інших – від англ. *scathe* ‘збиток’, ‘шкода’, пов’язаного зі *scatter* ‘розкидати, розсипати’, ‘розсіювати’, ‘розганяти’, ‘марнотратити’ (АУІС, 485) чи ‘розкидати, розсипати’, ‘розсіювати’, ‘розганяти’, ‘розбивати’, ‘марнотратити, пускати на вітер, розтринькувати (гроші)’, ‘розбиватися, зазнавати краху’ (АУС, 1226). Якщо пристати до першої позиції, то йдеться про гомогенні омоніми, якщо до другої – то гетерогенні.

В усіх решта проаналізованих нами словників лексему *скейт* або взагалі не зафіксовано, або подано лише одне її значення (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) – ‘роликова дошка для катання по асфальті’ (СІС (Бибик), 498; ССІС, 629; НСІС, 565; СТСУМ, 617).

Подібна ситуація й з фіксуванням поки лише в одному джерелі – «Словникові української мови у 20 т.» – омокомплексу **БОБ¹** – **БОБ²**: компонент **БОБ¹** (-а, одн. і мн.) (від англ. *bob* ‘невеликий транспортний засіб з довгими металевими лопатями’ (CD)) виражає значення ‘те саме, що *бобслей* 2 (тобто ‘дво- або чотиримісні сани для заняття таким видом спорту’); **БОБ²** (-у, одн. і мн.) (від англ. *bob* ‘жіноча стрижка’ (АУС, 174; CD)) – ‘хвилеподібна жіноча зачіска стилю модерн’ (СУМ-20, I, 566). Омоніми гетерогенні неповні.

До четвертої лексико-семантичної групи зараховуємо іменник *ринг*, на тлі якого розвинулася омонімія.

Омокомплекс **РИНГ¹** – **РИНГ²** – **РИНГ³**. Аналіз, з одного боку, позначуваних понять, пов’язаних із цією лексемою, а з іншого – дефініцій цих понять дає підстави вважати, що йдеться про трикомпонентний оморяд. Компонент **РИНГ¹** (-у, одн. і мн.) (від англ. *ring* ‘обмежена площа (територія)’ (АУС, 1179; CD)) позначає: 1) ‘огорожений канатом квадратний майданчик на помості, де провадяться змагання з боксу, реслінгу та ін. видів єдиноборств’; 2) ‘загороджений майданчик, на якому демонструють якості собаки на спеціально організованих виставках або виводках собак’. Компонент **РИНГ²** (-у, одн. і мн.) (від англ. *ring* ‘обмежене коло людей’ (АУС, 1179; CD)) об’єднує три

лексико-семантичні варіанти: 1) ‘одна з форм монополій; тимчасова угода про скуповування або вилучення з ринку певного товару, щоб підвищити попит і потім продати за вищою ціною’; 2) ‘система прийняття управлінських рішень, пов’язана з розглядом проблеми серед широкого кола зацікавлених осіб на усіх ступенях управління фірмою’; 3) ‘біржове кільце, яма’. І, нарешті, семантика компонента **РИНГ**³ (-у, тільки одн.) (від англ. *ring* ‘коло, кільце’) пов’язана з явищем природи – ‘вихор в океані циклонічного або антициклонічного походження, холодне ядро якого обмежене вузьким кільцем теплих вод’ (ВТССУМ, 1221). На противагу такому підходові, укладачі інших словників вирізняють двокомпонентну омонімію. Значення компонентів корелюють зі значеннями проаналізованих нами **РИНГ**¹ і **РИНГ**² (СІС (Бибик), 475; ССІС, 600; НСІС, 534; РУС (Гриц.), ІІІ, 888). Омоніми гомогенні неповні.

Наступну групу омокомплексів об’єднано за належністю перших елементів до лексико-семантичної групи на позначення назв пристроїв (механізмів) чи їхніх елементів. Сюди належать лексеми *кутер*, *лаг*, *лівер*.

Омонімію з компонентами **КУТЕР**¹ (-а, одн. і мн.) (від англ. *cut* ‘різати’) на позначення ‘машини для подрібнення фаршу та змішування його з іншими компонентами в ковбасному виробництві’ і **КУТЕР**² (-а, одн. і мн.) (від англ. *cut* ‘різати’) із семантикою ‘однощоглове морське спортивне судно з косими вітрилами’ фіксують лише тлумачні лексикографічні джерела української мови (ВТССУМ, 560; СУМ-20, VII, 741), тоді як укладачі словників іншомовних слів наведені дефініції вважають лексико-семантичними варіантами (ССІС, 365; НСІС, 337). У деяких етимологічних словниках англійської мови висловлено припущення, що однощоглове судно названо *кутером* у результаті асоціювання швидкого пересування такого судна з розрізанням (розсіканням) води (OED). Омоніми гомогенні повні.

Омокомплекс **ЛАГ**¹ – **ЛАГ**². Семантичну структуру компонента **ЛАГ**¹ (-а, одн. і мн.) (від англ. *log* ‘колода, колодка’; ‘дерев’яний брусок’, який кидали у воду для вимірювання швидкості течії чи руху судна) представлено двома

лексико-семантичними варіантами: 1) ‘навігаційний прилад для вимірювання швидкості руху судна або пройденого ним шляху’; 2) ‘борт судна’ (ВТССУМ, 603), тоді як компонента *ЛАГ*² (-а, одн. і мн.) (від англ. *lag* ‘затримка, затримування’) – одним, зокрема ‘показник, що відображає відставання або випередження в часі одного явища (наприклад, економічного) порівняно з іншим, пов’язаним з ним явищем’ (ВТССУМ, 603), або ‘розрив у часі між двома процесами чи явищами, які мають причиново-наслідковий зв’язок (наприклад, між випуском товарів та їх реалізацією)’ (СУМ-20, VIII, 18). Омонімію фіксує більшість опрацьованих нами джерел (СІС (Мороз), 313; СІС (Музич.), 382–383; СІС (Бибик), 333; СІС (Пуст.), 578–579; ССІС, 368; НСІС, 339). Омоніми гетерогенні повні.

У деяких лексикографічних джерелах лексема *лаг* виступає як полісемна – з двома лексико-семантичними варіантами: 1) ‘навігаційний прилад’ і 2) ‘борт судна’ (СУМ, IV, 431; СІС (Льох.), 410; СІС УРЕ, 477).

Називання транспортних засобів, їхніх елементів чи дотичних до них понять – така особливість семантики іменників *танк*, *тендер*, *кліренс*, яка слугувала основою для вирізнення наступної лексико-семантичної групи іменників, сприятливих для розвитку омонімії.

Омокомплекс *ТАНК*¹ – *ТАНК*². Згідно з даними лексикографічних джерел, першим подано компонент *ТАНК*¹ (-а, одн. і мн.) (від англ. *tank* ‘танк’) зі значенням ‘бойова броньована всюдихідна машина на гусеницях, озброєна гарматою та кулеметами’, другим – *ТАНК*² (-а, одн. і мн.) (від англ. *tank* ‘резервуар’, ‘цистерна’, ‘бак’) із семантикою ‘спеціально обладнаний бак, цистерна, відсік для зберігання або транспортування зріджених газів’ (СУМ, X, 33; ВТССУМ, 1430; СІС (Бибик), 524; СТСУМ, 649). Насправді, як засвідчують дані етимологічних словників української й англійської мов, першим постало слово на позначення бака, цистерни, тобто резервуара для зберігання рідини. Його з’яву орієнтовно датували XVI ст., коли воно позначало ‘басейн або озеро для зрошення чи питної води’, і вважали запозиченим португальцями з Індії, з

гінді (наприклад, гуджаратською *tankh* ‘цистерна, підземний резервуар для води’); можливий також зв’язок зі санскритським *tadaga-m* ‘ставок, озерний басейн’ (ЕСУМ, V, 514–515).

З’яву ж *танка* як бойової броньованої всюдихідної машини пов’язують з 1915–1916 роками. Уперше винайдений англійськими інженерами Вільямом Тріттоном та Уолтером Вілсоном під час першої світової війни як відповідь на потребу створити машину, яка б проривала укріплені лінії оборони, долала траншеї тощо. Сама назва *танк* (англ. *tank*) походить від секретного називання машини під час розробки. Для збереження таємничості винаходу її іменували «водяним резервуаром» (*tank*), щоб увести в оману можливих шпигунів (OED).

З урахуванням сказаного логічніше було б першим подавати омонім на позначення резервуару для збереження чи транспортування рідини або газу, а вже другим – назву бойової машини. Омоніми гомогенні повні.

Омокомплекс **ТЭНДЕР¹** – **ТЭНДЕР²**. Компонент **ТЭНДЕР¹** (-а, одн. і мн.) (від англ. *tender* ‘той, що обслуговує’ від *tend* ‘доглядати’, ‘піклуватися’, ‘дбати’; ‘обслуговувати машину’ (АУС, 1513)) об’єднує два лексико-семантичні варіанти: 1) ‘причіпна частина паровоза, де містяться запаси води, палива, мастила’; 2) ‘однощоглове морське спортивне судно з косими вітрилами’ (ВТССУМ, 1440). Перший варіант лексичного значення експліцитно пов’язаний із семантикою запозиченого слова з англійської мови. Щодо другого лексико-семантичного варіанта, то спершу (XVII ст.) *тендером* називали ‘мале судно, що використовується для супроводу більших’, постачання провізії, передачі інформації тощо (OED), а згодом почали називати конкретний тип вітрильного судна – невеликий, маневровий корабель із одним або двома вітрилами; тендерами часто послуговувалися як розвідниками або допоміжними кораблями (OED). Компонент **ТЭНДЕР²** (-а, одн. і мн.) (від англ. *tender* ‘пропозиція’, ‘заявка на підряд’ (АУС, 1513)) представлено трьома лексико-семантичними варіантами (з більшим чи меншим ступенем конкретизації): 1) ‘*фін.* пропозиція щодо постачання товарів, надання послуг, будівництва об’єктів тощо у формі торгів,

конкурсу»; 2) ‘письмова пропозиція за строковим контрактом; бланк з такою пропозицією»; 3) ‘ціна на товар, запропонована його виробником, відповідно до рівня цін, запропонованих конкурентами’ (СІС (Бибик), 531) або й п’ятьма, зокрема: 1) ‘форма розміщення замовлення на яку-небудь роботу, яка передбачає визначення виконавця шляхом конкурсного відбору кращої тендерної пропозиції (оферти) || конкурс на право виконання яких-небудь робіт»; 2) ‘бланк з пропозицією визначених вимог, послуг, що розсилається організатором торгів потенціальним учасникам»; 3) ‘торги, серед іншого й міжнародні, які влаштовують з метою найбільш вигідного продажу чого-небудь»; 4) ‘письмова пропозиція відносно поставки товарів за строковим контрактом»; 5) ‘ціна, запропонована підприємством, при визначенні якої виходять передусім із цін, що їх можуть призначити конкуренти’ (ВТССУМ, 1440). Омоніми гомогенні повні.

Серед інших лексико-семантичних груп, які репрезентують перші компоненти омокомплексів з англізмом, – назви на позначення: 1) осіб (*рокер*, *боксер*); 2) понять морської справи (*сліп*, *дек*); 3) тварин (*кві*); 4) виду випуску продукції (*флат*); 5) речовини (матеріалу) (*бостон*); 6) споруди (чи її елементів) (*кросинг*); 7) одягу (*макінтош*); 8) акту комунікування (*тост*); 9) одиниці виміру (*біт*); 10) виду зброї (*вінчестер*); 11) понять комп’ютерної галузі (*кеш*); 12) юридичних понять (*біндер*) тощо. Результати параметризування їх і дефініції подано в додатках 1 і 2.

2.1.2.3. Омокомплекси з германізмами

(моделі «ом.¹ нім. + ом.² нім.» або «ом.¹ нім. + ом.² нім. + ом.³нім. (...)»)

Германізм (від лат. Germanus ‘германський’) – слово, його окреме значення, вислів тощо, запозичені з німецької мови (чи інших германських мов) або перекладені чи утворені за її зразком [177, 95]. Загалом терміном *германізм* (у лексикології) позначають два поняття – будь-яке запозичення з мов належних до германської групи індоєвропейської мовної сім’ї і запозичення власне з

німецької мови. У роботі ми послуговуємося терміном *германізм* у другому значенні.

Германці належали до найдавніших національних меншин на території України. Перший етап колонізації німецькими племенами, на думку дослідників, припадає на I ст. до н.е. – IV ст. н. е. Потім виокремлюють два наступні періоди: VI–XIV та XVI–XIX ст. [191, 193].

Хронологія запозичувань германізмів в українську мову охоплює сім основних періодів: 1) X–XI ст.; 2) XII–XIII ст.; 3) XIV–XVII ст.; 4) XVIII ст.; 5) XIX – поч. XX ст.; 6) 20–40-і рр. XX ст.; 7) 50-ті рр. XX ст. – наші дні [178, 742–743; 191, 193]. Ці періоди детерміновані певними позамовними чинниками*.

* *Перший період* (X–XI ст.) пов'язують з часом розвитку Київської Русі, коли між нею і німецькими землями існували династичні, політичні та економічні зв'язки. Велику роль у встановленні таких зв'язків відіграла княгиня Ольга. Зокрема, на прохання княгині 957 року з Магдебурга до Києва прибув висвячений єпископ А. Магдебурзький, місія якого полягала у спробі християнізувати слов'янські землі. І хоча місія зазнала невдачі, бо Київська Русь і далі продовжувала залишатися в основному язичницькою, проте цей контакт започаткував культурні й політичні зв'язки Русі із західним світом, відобразив прагнення європейських держав до поширення християнства і підготував ґрунт для пізнішого хрещення Русі за часів Володимира Великого 988 р.

Другий період (XII–XIII ст.) припадає на час розпаду Київської Русі й утворення кількох невеликих князівств. Важливе значення цього часу мало Галицько-Волинське князівство, яке було потужною східноєвропейською державою, яка розташовувалася на перехресті торгових шляхів й активно підтримувала міжнародні взаємини, які розвивалися за кількома векторами – *економічним*: Галицько-Волинське князівство підтримувало тісні зв'язки з містами Центральної Європи, де значну частину становили німецькі купці та ремісники, у результаті чого налагоджувалася торгівля, відбувався обмін професійним досвідом тощо; *культурним*: князі ініціювали запрошення фахівців з німецьких земель для розбудови чи укріплення своїх міст, унаслідок чого з'являлися цілі німецькі поселення; *політичним*: Галицько-Волинські князі укладали династичні шлюби з родинами німецьких правителів і польських князів, які також мали тісні контакти з німецькими землями, що теж сприяло зміцненню політичних зв'язків з Німеччиною та сприяло культурному обміну.

Третій період (XIV–XVII ст.) – утворення у Східній Європі (території сучасної Литви, Білорусі, частини України та інших прилеглих земель) Великого князівства Литовського, яке завдяки взаємодії з німецькими державами й містами було однією з найбільших і найвпливовіших держав Східної Європи у XIV–XVI століттях. Вплив цей визначався теж за основними напрямками – політичним, військовим, економічним, правовим, культурним, тощо. Наприклад, багато міст Великого князівства Литовського отримали Магдебурзьке право, яке регулювало їхню самоврядність і базувалося на німецьких правових нормах, що сприяло поширенню німецької юридичної термінології та правових звичаїв. Литовські князі часто укладали шлюби з німецькими аристократами, що сприяло культурному обміну та запозиченню німецьких елементів у дворянському побуті тощо.

Інтенсивність взаємовпливу мов *четвертого періоду* (XVIII ст.), як зазначають дослідники, зумовлена низкою важливих заходів і подій, серед яких: 1) політика колонізації, яку на початку XVIII ст. проводила Російська імперія, очолювана Катериною II, яка заохочувала переселення іноземців, зокрема німців, на українські землі (вони здебільшого поселялися на півдні України та в Криму) для розвитку промисловості й сільського господарства; 2) початок реформування освітньої системи, яке ініціювали російські імператори і яке передбачало переймання українською інтелігенцією особливостей німецької культури та освітніх підходів; 3) з кінця XVIII ст. перебування українських земель у складі Австро-Угорщини, яке супроводжувалося проведенням низки реформ, спрямованих на запровадження німецьких стандартів управління, законодавства, освіти, військової служби тощо [178, 742].

Для *п'ятого періоду* (XIX – початок XX ст.) характерні такі чинники: 1) продовження політики оселення німецьких колоністів на територіях південної України, Закарпаття, Буковини забезпечувало подальший розвиток ремісництва, сільського господарства, упровадження нових методів господарювання тощо; 2) створенню незалежної української держави сприяла співпраця у часі першої світової війни українських націоналістів,

Запозичення з німецької мови найчастіше стосувалися таких сфер життя й діяльності суспільства: 1) техніка й будівництво, напр.: *амортизація, анкер, клапан, кран, муфта, шифер, шпунт* та ін.; 2) військова справа, напр.: *гауптвахта, єфрейтор, муштра, фельдмаршал, фланг, штаб, штурм* та ін.; 3) мистецтво, напр.: *арфа, балетмейстер, гастролі, камертон, клавіатура, мольберт, лейтмотив* та ін.; 4) друкарство, напр.: *абзац, кегль, форзац, шпон, шрифт* та ін.; 5) медицина, напр.: *бинт, лазарет, пластир, фельдшер, шприц* та ін.; 6) гірництво, напр.: *шахта, шихта, штольня, штрек* тощо [27, 138].

Багато германізмів в українській мові вжито на позначення реалій зі сфери побуту, зокрема: 1) назви світських звичаїв, церемоній, етикету, традицій, напр.: *пієтет, туш, моціон, брудершафт, кніксен* тощо; 2) назви осіб придворного штату, традиційні звернення, напр.: *штатгальтер, фрейлен, фрау, фрейліна, герольд, герцог, принц, канцлер, граф, камергер* та ін.; 3) назви одягу, взуття, предметів ужитку, туалетних аксесуарів, коштовностей, напр.: *рюкзак, уніформа, кітель, мундштук, панцир* та ін. [195, 107].

Потреба в запозичуванні тих чи тих назв на позначення відповідних реалій, серед іншого й названих лексико-семантичних груп, зумовила постання на тлі

зокрема діячів Союзу визволення України (СВУ), з Німеччиною та Австро-Угорщиною; 3) вагомих кроком у міжнародному визнанні України було передусім визнання УНР як незалежної держави Німеччиною та Австро-Угорщиною; 4) збільшення кількості українців, які навчалися в університетах Австрії та Німеччини, сприяло обміну науковими та культурними ідеями (зокрема ідеями національного відродження та романтизму); 5) німецькі лінгвісти, історики та етнографи провадили свої дослідження на українських землях, що, зі свого боку, було вкладом у європейську культуру загалом і своєрідним знайомством через ці дослідження з Україною зокрема; 6) публікації українських вчених німецькою мовою, їхня участь у конференціях, співпраця з німецькими університетами пришвидшували інтеграцію в європейську академічну спільноту.

Українсько-німецькі взаємини *шостого періоду* (20-40-і роки XX ст.) проходили кількома етапами: від прагнення українців здобути незалежність за підтримки Німеччини до розчарування політикою нацистського режиму та боротьби проти нього. Цей період заклав основи для українського національного руху, хоча й супроводжувався складними випробуваннями і трагедіями, спричиненими спершу боротьбою за незалежність України, потім перипетіями Другої світової війни, післявоєнною еміграцією тисяч українців, які побоювалися репресій з боку СРСР тощо.

Сьомий період (50-ті роки XX ст. – наш час) пов'язаний теж з кількома етапами: після завершення Другої світової війни Україна контактувала з Німеччиною тільки через посередництво центральної влади СРСР; проте після здобуття Україною незалежності 1991 року ці контакти стали більш інтенсивними, і Німеччина швидко визнала нову державу та встановила дипломатичні взаємини. Сьогодні Німеччина є одним із ключових партнерів України в політичному, економічному та культурному житті, що, зрозуміло відіграє важливу роль у розвитку українсько-німецьких взаємин, які, зі свого боку, впливають на розвиток українсько-німецьких мовних контактів. Наслідком таких мовних контактів є обопільні запозичування слів до тієї чи тієї мовної системи.

деяких із цих лексем омонімії. Зокрема, необхідність запозичування іменників на позначення понять техніки і будівництва активізувала подальший розвиток семантики цих слів, тобто утворення лексико-семантичних варіантів, – і згодом розпад цієї полісемії й утворення омонімів. Особливу активність щодо цього виявили іменники на позначення речовини (матеріалу): *крон*, *цинк*, *шихта*, *шпат*, *штиб*.

КРОН¹ – КРОН². Компонент **КРОН¹** (-у, тільки одн.) (від нім. *Kron (gelb)*), яке, зі свого боку, походить від гр. *χρόμα* ‘фарба’ + нім. *Gelb* ‘жовтий колір’ (НСІС, 332)) (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) позначає ‘*спец.* мінеральна хромово фарба’ (СУМ, IV, 365; ВТССУМ, 590); компонент **КРОН²** (-у, одн. і мн.) (від нім. *Krone* ‘корона’ (ВНУС, 393)) витлумачено як: ‘спеціальна висувна трубка, яка подовжує стовп повітря в мідному духовому інструменті й таким чином змінює його стрій’ з окресленням різновидів ‘*вентильні крони* – крони для зміни висоти звуків, що включаються за допомогою вентилів; *змінні крони* – крони для зміни загального строю інструментів; *крони загального строю* – крони для точного настроювання інструмента’ (ВТССУМ, 590), або як ‘те саме, що *кронглас* (скло для оптичних приладів)’ (НСІС, 332; РУС (Гриц.), II, 140).

Інші опрацьовані нами словники подають одне значення – або ‘мінеральна хромово фарба’ (СУМ, IV, 365; СУМ-20, VII, 626), або ‘оптичне скло з порівняно невеликим показником заломлення’ (від нім. *Kron(glas)* ‘скло’) (ССІС, 359; СІС УРЕ, 466). Тільки у «Словнику іншомовних слів» (за ред. І. Льохіна і Ф. Петрова) зафіксовано два лексико-семантичні варіанти: 1) ‘жовта фарба, яка складається зі свинцевої солі хромової кислоти’; 2) ‘торгова назва мінеральних фарб жовтого, зеленого і фіолетового кольорів різного складу’ (СІС (Льох.), 400).

Аналіз репрезентування лексеми *крон* у словниках дає підстави вирізняти трикомпонентну омонімію **КРОН¹ – КРОН² – КРОН³**, де перший компонент позначає ‘*спец.* мінеральну хромову фарбу’, другий – ‘оптичне скло з порівняно невеликим показником заломлення’ і третій – ‘спеціальна висувна трубка, яка

подовжує стовп повітря в мідному духовому інструменті й таким чином змінює його стрій'. Омоніми гетерогенні неповні.

ЦИНК¹ – **ЦИНК²**. Компонент **ЦИНК¹** (-у, тільки одн.) (слово постало лексико-семантичним способом від нім. *Zinken, Zinke* ‘зубець, загострене тіло’, ‘гострий виступ (метал набуває в печі при розігріванні зубчастих форм)’) (ЕСУМ, VI, 250; Фасм., IV, 302) чи *Zinne* ‘зубець стіни’, ‘башточка’ (ВНУС, 727)) експлікує значення ‘*Zn.* хімічний елемент, проста речовина якого – синювато-сріблястий ковкий метал, яким вилучають золото з ціанідних розчинів, покривають інші метали (цинкування)’ (ВТССУМ, 1584), тоді як компонент **ЦИНК²** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Zink* (цинк), що позначає ‘щось зігнуте’, ‘щось, що виступало або було загострене’, оскільки корінь слова споріднений з такими словами, як *Zinke* (‘зубець’, ‘ріжок’) і *zinken* (‘згинати’, ‘нахиляти’)) – ‘старовинний духовий мундштуковий музичний інструмент’ (ВТССУМ, 1584), чи ‘старовинний мундштучний інструмент (відомий на рейнських мініатюрах XI ст. з прямим (обтягувався шкірою білого або жовтого кольору) або зігнутим (більшого розміру, обтягнутий шкірою чорного кольору) стовбуром з 7-ма отворами. Чашоподібний мундштук (з твердих порід дерева або слонової кістки) з вузьким отвором, який на прямий стовбур або насаджували <...>, або пригвинчували’» [273, 341–342]. Омоніми гомогенні неповні.

В інших словниках лексему *цинк* зафіксовано лише з одним значенням (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) – ‘хімічний елемент; ковкий метал синювато-білого кольору; символ *Zn*’ (СЧС (Кузеля), 322; СУМ, XI, 215; СІС (Льох.), 782; СІС (Мороз.), 644; СІС (Музич.), 760; СІС (Бибик), 601; СІС УРЕ, 920; СІС (Пуст.), 973; НСІС, 652; СТСІС, 729).

Слово засвідчене з кінця XIX ст.: *цинк* ‘*m. Zink, m. (Zincum)*’ (Жел., II, 1054); *цинкѣ, Zincum* ‘ціпок, цїнь’ (Ум. і Сп., IV, 190).

ШПАТ¹ – **ШПАТ²**. Компонент омпари **ШПАТ¹** (-у, одн. і мн.) (від нім. *Spat* ‘шматок, уламок’ (ВНУС, 563)) позначає (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) ‘*геол.* будь-який мінерал, що має здатність від удару

розколюватися в певних напрямках на шматки правильної форми’, тоді як компонент **ШПАТ**² (-у, тільки одн.) – ‘вет. хронічне запалення кісток ніг коней (зрідка волів)’ (СУМ, XI, 517; ВТССУМ, 1629; СІС (Льох.), 794; СІС (Бибик), 614; СОУМ, 158; РУС, IV, 813), або ‘серйозна вада коня (розрощення кісточок скакального суглоба з внутрішнього боку, яке робить коня непридатним до використання на роботах і в спорті)’ [42, 392]. Назву другого компонента мотивує те, що внаслідок такої хвороби кістки тварин стають крихкими й легко ламаються. Омоніми гомогенні неповні.

Окрім кваліфікації згаданих компонентів як омонімів, укладачі інших аналізованих праць вважають їх лексико-семантичними варіантами лексеми *шпат* (ССІС, 759; СІС УРЕ, 933; СІС (Пуст.), 985; НСІС, 663) або ж виділяють лише одне значення – ‘геол. назва багатьох мінералів, що мають здатність від удару розколюватися на шматки правильної форми’ (ЕСУМ, VI, 459; СІС (Мороз.), 656; СІС (Музич.), 776; ЭСРЯ, IV, 471).

Слово *шпат* зі значенням ‘польовий шпат’ фіксують з кінця ХІХ ст.: (Жел., II, 1097).

Наступний блок омокомплексів формують іменники – перші компоненти – назви механізмів чи їхніх елементів. Тут актуальними є слова *шток*, *шпунт*, *гак*.

Омонімію **ШТОК**¹ – **ШТОК**² реєструють «Словник української мови в 11 т.», «Великий тлумачний словник сучасної української мови» і деякі словники іншомовних слів. Компонент **ШТОК**¹ (-а, одн. і мн.) (від нім. *Stock* ‘палиця’, ‘стовбур’ (ВНУС, 583)) (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) репрезентовано двома лексико-семантичними варіантами: 1) ‘техн. металевий циліндричний стержень || деталь поршневої машини, яка з’єднує поршень з повзуном’; 2) ‘частина морського якоря у вигляді поперечного бруса’ (СУМ, XI, 541; ВТССУМ, 1632; СІС (Бибик), 617), тоді як **ШТОК**² (-у, одн. і мн.) – одним, зокрема ‘геол. велика маса гірської породи або корисних копалин неправильної форми’ (СУМ, XI, 541; ВТССУМ, 1632), або ‘геол. форма залягання гірських порід (переважно магматичних) у вигляді тіл неправильної форми в товщі інших

порід' (СІС (Бибик), 617). Значення другого компонента споріднене з первинним значенням слова *шток* ('палиця', 'стовбур'), оскільки *штоки* зазвичай мають ізометричну або майже вертикально витягнуту форму, яка нагадує стовп або стрижень. Спеціальний словник геологічних термінів подає таку дефініцію слова *шток* – 'відносно невелике інтрузивне тіло; має незгідне залягання і неправильну овальну форму; штоками називають також значні за розміром, неправильної (ізометричної) форми рудні тіла' (ШГСД, 160). Омоніми гомогенні неповні.

З поданих визначень компонента **ШТОК²** очевидним є, що йдеться про різні поняття, пов'язані з геологічною сферою. Це підтверджують й зафіксовані значення цього слова у словниках іншомовних слів, пор.: 'вторгнення магматичних порід (інтрузія) у верхні шари земної кори' і 'рудне тіло округлої або циліндричної форми'. А отже, наведені два значення, пов'язані з геологічною сферою, а також два лексико-семантичні варіанти проаналізованого компонента **ШТОК¹** репрезентують лексему *шток* як полісемну (СІС (Мороз), 659; СІС (Музич.), 779–780; СІС (Пуст.), 988; НСІС, 665).

Компоненти омокомплексу **ШПУНТ¹** – **ШПУНТ²** формують оопару. **ШПУНТ¹** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Spund* 'дірка для чопа'; 'чіп, затичка' (ВНУС, 570)), згідно з даними різних аналізованих нами словників, об'єднує кілька лексично-семантичних варіантів, до того ж які дещо різняться між собою, зокрема: 1) 'поздовжній виступ або паз для з'єднання одне з одним дощок, брусів, блоків і т. ін., а також таке з'єднання, за якого виступ однієї частини входить у паз іншої'; 2) 'те саме, що *шпунтина* (дошка, брус, у яких з одного боку зроблено поздовжній виступ (гребінь), а з протилежного – паз) || ряд шпунтин, які щільно прилягають одна до одної'; 3) 'у виноробстві – спеціальний корок, яким закривають у бочці вино, яке ще не перебродило' (СУМ, XI, 527; ВТССУМ, 1630; ЕСУМ, VI, 467; СОУМ, 158) або 1) 'поздовжній виступ (гребінь), який входить у відповідну йому за формою і розмірами заглибину'; 2) 'виїмка в кілі і штевнях, до якої примикають дошки зовнішньої обшивки судна'; 3) 'дерев'яний корок, яким закривають верхні отвори в бочках з вином'

(ССІС, 760). Очевидним є відмінність других значень у першому і другому варіантах. Щодо значення компонента **ШПУНТ**² (-а, одн. і мн.), то укладачі виявилися одностайними – ‘інструмент у вигляді сталевого загостреного з одного боку стержня, який використовують скульптори для первинної обробки каменю’ (СУМ, XI, 528; ВТССУМ, 1630; ЕСУМ, VI, 467; СОУМ, 158). Коли йдеться про інструмент для обробки каменю, то, ймовірно, його назву пов’язують з функцією – вибиванням отворів, вирізанням пазів або формуванням виїмок, що споріднює цю назву з основним значенням: створення заглиблень або з’єднань, подібних до тих, що робляться шпунтами в дерев’яних чи металевих конструкціях. Омоніми гомогенні повні.

Двома омокомплексами представлено омонімію з першим компонентом – іменником на позначення просторових понять. Серед іменників, які розвинули таку омонімію, – *мульда*, *фокус*.

МУЛЬДА¹ – **МУЛЬДА**². Омонімію, компоненти якої виражають значення відповідно ‘різновид залягання шарів гірських порід у формі видовженого прогину’ і ‘сталевий короб для завантаження шихтових матеріалів у сталеплавильну піч // металева форма, у яку заливають із ковша рідкий метал, щоб одержати зливok’ реєструє сьогодні лише «Словник української мови у 20 т.» (СУМ-20, IX, 182–183). Укладачі решти словників уважають лексему *мульда* (від нім. *Mulde* ‘улоговина, заглиблення, жолоб, низовина’ (ВНУС, 440)) полісемною, до того ж з різним обсягом лексико-семантичних варіантів – від двох, зокрема: 1) ‘металева форма, з якої відбувається завантаження сировини у сталеплавильні печі’; 2) ‘форма, у яку заливають метал, щоб одержати зливok’ (СІС (Пуст.), 658; НСІС, 404), до трьох: 1) ‘форма залягання шарів гірських порід у вигляді видовженого прогину’; 2) ‘сталевий жолоб для механізованого завантажування шихтових матеріалів у сталеплавильну піч’; 3) ‘металева форма, у яку заливають із ковша рідкий метал, щоб одержати зливok’ (СУМ, IV, 825; ВТССУМ, 695; СІС (Льох.), 484; СІС (Мороз.), 373–374; СІС (Музич.), 450; СІС

(Бибик), 381; ССІС, 451; СІС УРЕ, 564; СІС (Пуст.), 658; НСІС, 404; РУС (Гриц.), II, 334). Омоніми гомогенні повні.

Лінгвісти одностайні щодо визнання омонімії між **ФÓКУС¹** і **ФÓКУС²**. Компонент **ФÓКУС¹** (-а, тільки одн.) (від нім. *Fokus* (ЕСУМ, VI, 115)) представлено здебільшого п'ятьма лексико-семантичними варіантами, зокрема: 1) 'фіз. точка, у якій збираються, перетинаються відбиті увігнутим сферичним дзеркалом або заломлені опуклою лінзою паралельні промені || віддаль від заломлюваної або відбивної системи до цієї точки'; 2) 'фот. точка, у якій предмет, що його знімають, фотографують або розглядають за допомогою оптичного приладу, має найкращу чіткість, різкість'; 3) 'мат. така точка, що відношення віддалей від будь-якої точки на кривій лінії до неї та до певної прямої є сталою величиною'; 4) 'місце, у якому найяскравіше, найсильніше виявляється будь-яка властивість, дія, ознака чого-небудь; головна точка чого-небудь || вогнище, осередок хворобливого процесу в організмі'; 5) 'перен. центр, осередок чого-небудь, ілюзія' (СУМ, X, 611; ВТССУМ, 1542). В інших лексикографічних працях маємо або приблизні формулювання (СІС (Мороз.), 620; СІС (Музич.), 729; СІС (Бибик), 576; НСІС, 632), або іноді на основі одного з названих лексико-семантичних варіантів вирізнено ще один відтінок значення як автономний – на кшталт 'лінгв. місце утворення мовного звука' (СІС (Льох.), 752; СІС УРЕ, 886; ССІС, 723; СІС (Пуст.), 945).

Компонент **ФÓКУС²** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Hokuspokus* 'фокус-покус', 'фіглярство', 'удаваність' (ВНУС, 336)) об'єднує три лексико-семантичні варіанти, зокрема: 1) 'спритний прийом, трюк, що вражає глядачів своєю уявною надприродністю; ґрунтується на обмані зору завдяки вправності і швидкості рухів виконавця, а також на спеціальних пристосуваннях || якась дія, прийом, що вимагає особливого вміння, спритності, майстерності'; 2) 'перен. подія, вчинок, дія і т. ін., що привертають увагу своєю незвичайністю, несподіваністю || вередування, дивацтва'; 3) 'перен. хитрощі, виверти, удавання' (СУМ, X, 611; ВТССУМ, 1542; СІС УРЕ, 887; СІС (Бибик), 576), або два (з більшим чи меншим

ступенем конкретизації): 1) ‘спритний трюк, що вражає глядача надприродністю, однак ґрунтується на особливій вправності, спритності рухів або застосуванні спеціальної апаратури тощо’; 2) ‘перен. примха, химера’ (ССІС, 723; СІС (Льох.), 752; СІС (Мороз.), 621; СІС (Музич.), 729; СІС (Пуст.), 945; НСІС, 632).

Аналіз різних тлумачень етимології другого компонента омпари дає підстави висновувати, що кінцевої й одностайної думки таки на сьогодні немає. Походження цього компонента пояснюють як: 1) фонетично видозмінене і скорочене запозичення з німецької мови (від нім. *Hokus-pokus* ‘фокус, трюк’; ‘вигук фокусника’ (ЕСУМ, VI, 115; Фасм., IV, 201) або від *Hokuspókus* – розм. фокус-покус, удаваність (ВНУС, 336)); 2) переінакшення лат. *jocus* ‘жарт’; 3) псевдолатинське утворення в мові мандрівних школярів і студентів, яке становило певне магічне заклинання, що не мало логічного змісту (ЕСУМ, VI, 115) тощо.

Наступна лексико-семантична група, перший компонент який зумовив появу омонімії, – це назви грошових одиниць. Дібраний фактичний матеріал уможливорює аналізувати омокомплекси з германізмами *крейцер* і *талер*.

Омпара **КРÉЙЦЕР¹** – **КРÉЙЦЕР²**. Компонент **КРÉЙЦЕР¹** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Kreuzer* ‘перехрещений’, похідне від *Kreuz* ‘хрест’ (ВНУС, 392)) виражає лексичне значення ‘дрібна розмінна монета в колишній Австро-Угорщині (1/100 гульдена), Німеччині (1/60 гульдена) та деяких інших західноєвропейських країнах (до кінця XIX ст.)’; використання такого номена для називання розмінної монети зі срібла й міді в південній Німеччині та Австро-Угорщині в XV–XIX ст. пояснюють тим, що на монеті зображено хрест (SEJP, 156; ЕСУМ, III, 82), що власне і відповідає значенню кореня цього слова у перекладі з німецької мови (ВНУС, 392). Компонент **КРÉЙЦЕР²** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Kratzen* ‘дряпати, шкребти’, ‘чухати, зішкрібати’ (SEJP, 156; ВНУС, 390)) представлено двома лексико-семантичними варіантами, зокрема: 1) ‘мисл. ворогове пристосування на кінці шомпола для розряджування шомпольних рушниць’; 2) ‘мисл. рукоятка із зубчастими коліщатками, якою витягують зі

стволів паперові гільзи' (ВТССУМ, 584), й одним, зокрема: 'мисл. пристосування для розряджання шомпольних рушниць' (СУМ-20, VII, 555). А отже, назва інструмента відповідає й наведеним дефініціям, і характеристиці його функцій у відповідній літературі, – наприклад, у тексті описів документальної праці «Битва під Берестечком»*. Омоніми гетерогенні повні.

В інших лексикографічних джерелах засвідчено тільки значення першого компонента омокомплексу (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) – 'дрібна розмінна монета' (СУМ, IV, 333; СІС УРЕ, 460; СІС (Льох.), 394; СІС (Пуст.), 564; ССІС, 354; НСІС, 328; СТСУМ, 343; РУС (Гриц.), II, 129).

Послідовнішими є укладачі різного типу словників щодо фіксування омонімічних відношень між *ТА́ЛЕР*¹ і *ТА́ЛЕР*². Більшість лексикографічних праць подають компонент *ТА́ЛЕР*¹ (-а, одн. і мн.) (від нім. *Taler* 'монета' (ВНУС, 598)) з одним значенням (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) – 'старовинна срібна монета, що була в обігу в Німеччині, Чехії, Італії тощо, а також в Україні (до 1907 року)' – і компонент *ТА́ЛЕР*² (-а, одн. і мн.) (від нім. *Teller* 'тарілка' (ВНУС, 603)) – з двома: 1) 'металева плита в друкарській машині, яку використовують для установки друкарської форми'; 2) 'стіл з металевою поверхнею, який використовують для приготування друкарської форми для друку' (СІС (Пуст.), 876; СІС (Льох.), 688; СІС УРЕ, 808; ССІС, 659). Водночас деякі зі словників, засвідчуючи омонімію, фіксують лише одне значення компонента *ТА́ЛЕР*² – 'металева плита на друкарському верстаті, на якій установлюють друкарську форму' (СУМ, X, 27; ВТССУМ, 1429; СОУМ, 132). Омоніми гетерогенні повні.

* У документальній праці «Битва під Берестечком», яку написав відомий археолог І. Свешніков, що провадив розкопки на території колишніх сіл Пляшева і Острів теперішнього Радзивилівського району Рівненської області – місць, де з 28 червня до 10 липня 1651 року тривала битва, відома в історії України як битва під Берестечком, яку вважають однією з найбільших подій другого періоду Визвольної війни 1648–1654 рр., натрапляємо на запис: «Іншим типом шомполів є предмети, що складаються з циліндричної втулки різного діаметра й розміру з роздвоєними і розхиленими горизонтально кінцями <...> Ці знаряддя, очевидно, вживались до розладовування рушниць у випадку, коли порох згорів на полиці, а ладунок не вибухнув: такий предмет, настромлений на кінець дерев'яного шомпола, своїм роздвоєним кінцем охоплював пиж і кулю у стволі рушниць, допомагав їх витягнути і розладувати зброю» [215, 244–245].

На відміну від цього укладачі третьої групи словників реєструють лексему *талер* як моносемну, до того ж або зі значенням ‘старовинна срібна монета, що була в обігу в Німеччині, Чехії, Італії тощо, а також в Україні (до 1907 року)’ (СУМ, X, 28; СІС (Мороз), 562; СІС (Музич.), 661), або із семантикою ‘металева плита на друкарському верстаті, на якій установлюють друкарську форму’ (СІС (Бибик), 523).

Уперше лексему вжито в середині ХІХ ст.: *таляръ* ‘Талер (монета)’ (Тимч. мат., II, 384); *та́ляръ* ‘та́леръ; шестьдесятъ копѣекъ, (по-нѣмецки: та́леръ)’ (СУМ (Б-Н.), 348). Далі її послідовно подають словники ХІХ і ХХ ст.: *та́ляр* ‘та́лер’ (Жел., II, 946); *та́леръ* ‘та́ляр’ (Ум. і Сп., IV, 106); *та́лер* ‘тип. Та́лер’, ‘ист. Та́лер’ (УРС (Кирич.), VI, 9).

Дві мовні одиниці як перші компоненти омокомплексу – *штоф* і *фунт* – формують лексико-семантичну групу іменників на позначення одиниць вимірювання.

Омопару **ШТОФ¹** – **ШТОФ²** кодифіковано майже в усіх проаналізованих нами лексикографічних працях. До того ж помітною є одностайність укладачів щодо позначуваних цими компонентами понять. **ШТОФ¹** (від нім. *Stof* ‘великий бокал, чаша’ (ВНУС, 584; ЕСУМ, VI, 480; Фасм., IV, 479–480)) позначає: 1) (-а, тільки одн.) ‘старовинну міру рідини (переважно вина, горілки), яка дорівнює 1/8 або 1/10 відра’; 2) (-а, одн. і мн.) ‘чотиригранну скляну посудину з короткою шийкою, яка вміщує таку кількість вина, горілки тощо’; **ШТОФ²** (-у, тільки одн.) (від нім. *Stoff* ‘матерія, тканина’, ‘речовина’ (ВНУС, 584; ЕСУМ, VI, 480)) – ‘цупку, важку шовкову або вовняну тканину’ (СУМ, XI, 543; ВТССУМ, 1633; СІС (Льох.), 797; СІС УРЕ, 937; СІС (Бибик), 617; ССІС, 762–763; СІС (Пуст.), 988–989; НСІС, 665; РУС (Гриц.), IV, 818; ЕСУМ, VI, 480). Омоніми гетерогенні неповні.

Уперше лексема з’являється у словниках орієнтовно в кінці ХІХ ст.: *штофъ* (Ум. і Сп., IV, 215).

Параметризацію омокомплексів з компонентами, які по одному репрезентують ту чи ту лексико-семантичну групу (серед таких груп – назви осіб (*секретар*); назви будов/приміщень (*буда*); назви явищ природи (*фен*); назви хворіб/симптомів хворіб (*флюс*); назви систематизувальних одиниць (*штат*); назви нагород (*орден*); назви спеціальних знаків-маркерів (*марка*) тощо), а також решти названих, але докладно не описаних, подано в додатках 1 і 2.

2.1.2.4. Омонімія з компонентами-запозиченнями з інших далекоспоріднених мов

До нечисленних випадків омонімії в результаті запозичування з інших мов індоєвропейської сім'ї відносимо омокомплекси з *голландизмами*, які представляють германську групу мов, з *італізмами*, *іспанізмами* – романську групу мов, з *ірландизмами* – кельтську групу мов, з *персизмами* – іранську групу мов. Аналіз фактичного матеріалу дав змогу виявити по 3 омокомплекси з італізмами (*авізо*, *інпост*, *віолан*) та персизмами (*буза*, *шах*, *диван*), по 2 – з іспанізмами (*бальбоа*, *болівар*) й голландизмами (*бур*, *кнехт*) і 1 – з ірландизмом (*клан*). Деякі з них проаналізуємо.

Італізми, або в контексті нашого дослідження слова, запозичені з італійської мови, проникали в українську мову упродовж кількох етапів [53, 114–116]. І примітно, що для кожного етапу характерною була з'ява певної тематичної групи слів (ідеться про безпосередні запозичування чи опосередковані). Наприклад, упродовж XVII–XVIII ст. зросла кількість слів на позначення військових понять, пор.: *арсенал* (через польську і російську з італійської мови *arsenale* ‘воєнна фабрика’); *атака* (через німецьку мову з італійської *attaccare* ‘починати бій’); *батальйон* (через французьку мову від італійської *battaglione* від *battaglia* ‘бій, битва, військова частина’); *бомба* (через німецьку або французьку мови від італійської *bomba*) [54, 117–118]. Протягом XIX ст. – початку XX ст. у словниковому складі української мови з'являються численні музичні терміни, як-от: *арія*, *адажіо*, *алегро*, *анданте*, *віолончель*,

віртуоз, дует, імпровізатор, кантата, капела, кuartет, квінтет, концерт, соло, соната, сопрано, тенор, унісон та ін. [27, 141].

Особливе значення для формування сучасних культурно-економічних контактів між двома державами мав наприкінці 1990-х рр. ХХ ст. потужний еміграційний потік з України до Італії, у результаті чого зросла кількість змішаних шлюбів, інтенсивнішими стали комерційно-ділові взаємини, що, зі свого боку, вплинуло й на українсько-італійські мовні контакти.

Сучасний пласт італізмів у європейських мовах стосується передусім сфери гастрономії, наприклад: *американо, лате, макіато, декафеінато, капучино, меланзане, капрічіоза, перероні, сорентіна, спагеті, болоньєзе, карбонара* тощо.

Лінгвісти вирізняють кілька тематичних груп, які репрезентовані італізмами. З-поміж них – на позначення понять різних сфер, зокрема: 1) архітектурно-будівничої, напр.: *арка, купол, мозаїка, палац, фонтан, цоколь* та ін.; 2) культурної, напр.: *маестро, новела, сонет, лібрето* тощо; 3) фінансово-бухгалтерської, напр.: *авізо, банк, брутто, нетто, валюта, дукат, інкасатор, каса, фірма* тощо; 4) мореплавства: *марина, лагуна, мол* тощо [53, 121].

Деякі з названих лексем спричинилися до розвитку омонімії (модель «*ом.¹ it.* + *ом.² it.*» або «*ом.¹ it.* + *ом.² it.* + *ом.³ it.*»).

Омонімію між *ABÍZO¹* і *ABÍZO²*, де компонент *ABÍZO¹* (від іт. *avviso* ‘повідомлення’ (ІтУС, 50)) виражає значення ‘*фін.* офіційне повідомлення про виконання розрахункових операцій’, а *ABÍZO²* – ‘*іст., мор.* у деяких іноземних військових флотах невелике швидкохідне судно, яке використовувалося для розвідки та зв’язку’, засвідчено у «Словнику української мови у 20 т.», низці словників іншомовних слів та перекладних словниках (СУМ-20, I, 91; ССІС, 13; СІС (Пуст.), 17; РУС (Гриц.), I, 7). До слова, омонімію між цими компонентами зареєстровано і в «Італійсько-українському, українсько-італійському словнику» (ІтУС, 50). Тому, напевне, можна говорити про запозичування вже готових омонімів й адаптування їх на українському мовному ґрунті приблизно з такими

самими значеннями. Деякі з компонентів розвинули свою семантику, утворюючи лексико-семантичні варіанти. Зокрема, компонент *ABÍZO*¹ у деяких словниках (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) позначає: 1) ‘*фін.* письмове банківське повідомлення клієнтові або іншому банкові про виконану розрахункову операцію або про зміни щодо стану взаємних розрахунків’; 2) ‘повідомлення про видачу фізичною або юридичною особою переказного квитка, векселя, наказу, тобто документа, за яким отримувач повинен сплатити встановлену суму у зазначений в авізо строк в обмін на виданий на нього документ’ (ВТССУМ, 5).

В італійській мові омонімія, імовірно, постала в результаті розпаду багатозначності: італійське *avviso* спершу позначало будь-яке повідомлення чи попередження, а згодом стало ще й назвою суден, які доставляли ці повідомлення (такі судна вперше з’явилися в XVII столітті й були важливими для передачі наказів або новин у часи, коли швидкі засоби зв’язку ще не існували), тому є всі підстави вважати омоніми гомогенними повними.

Омокомплекс *ІМПÓСТ*¹–*ІМПÓСТ*². Компонент *ІМПÓСТ*¹ (-а, одн. і мн.) (від іт. *imposta* ‘кладу’, ‘прикладаю’ (ІтУС, 275)) в одних лексикографічних джерелах експлікує семантику ‘*архіт.* верхній камінь стовпа, стіни, колони, який є підпорою арки чи балки’ (ВТССУМ, 493; СІС УРЕ, 342; ССІС, 253; НСІС, 258), а в інших – об’єднує *три* лексико-семантичні варіанти, зокрема: 1) ‘тяга, що слугує опорою для п’яти арки’; 2) ‘у візантійській архітектурі кам’яна подушка між капітеллю і п’ятою арки’; 3) ‘поперечний брус у віконній або дверній рамі’ (СІС (Льох), 291), або *два*: 1) ‘верхній камінь стовпа, стіни, який є підпорою арки або балки’; 2) ‘середник над віконними чи дверними стулками або між самими стулками’ (СІС (Пуст.), 461; СІС (Бибик), 248). Компонент *ІМПÓСТ*² (-а, одн. і мн.) (від іт. *impostila* ‘податок, подать’ (ІтУС, 914)) позначає ‘податок, данину, дань’ (ВТССУМ, 493).

Як і у випадку з *ABÍZO*¹ і *ABÍZO*², омонімію між *ІМПÓСТ*¹ (іт. *impostita*¹) та *ІМПÓСТ*² (іт. *impostita*²) засвідчено і в італійській мові із цими самими

значеннями (ІтУС, 275). Спершу лексема *imposita* (від лат. *impositus* – дієприкметник минулого часу, що означає ‘накладений’ або ‘встановлений’ від дієслова *imponere*, що буквально означає ‘накладати’ або ‘встановлювати’, утвореного за допомогою префікса *im* – ‘на’ і *ponere* – ‘класти’) означала ‘одвірок’, тобто край та інший бік дверей або вікон, у якому встановлені петлі, згодом у результаті метонімії набула ширшого значення (Pianigiani, 677). У сучасному перекладному італійсько-українському словнику подано три лексико-семантичні варіанти цієї лексеми: 1) ‘стулка дверна, віконна’; 2) ‘ставня’; 3) ‘*архіт.* імпост’ (ІтУС, 275). Автор «Ілюстрованого словника історії архітектури» дефінує *імпост* як: 1) ‘кладка, звичайно, часто має чітко виражений профіль, який приймає і розподіляє зусилля на кожному кінці арки’; 2) ‘вертикальний елемент у подвійному вікні, який замінює собою цілісну стійку’ (IDHA, 295)*. Український термін *імпост* корелює також з терміном *impost block*, поданому в тому самому словнику, на позначення ‘перехідного елемента, часто конічної форми, розміщеного над капітеллю колони для сприйняття тяги склепінь або арок’ (IDHA, 295).

Омоніміїні відношення в італійській мові, імовірно, розвинулися в результаті розпаду багатозначності: слово *impositus*, що є формою дієслова *imponere* – ‘накладати’ або ‘запроваджувати’, у романських і деяких інших мовах перейшло до сфери фінансово-адміністративної лексики й почало позначати ‘накладати обов’язки’, ‘оподатковувати’. Омоніми гомогенні повні.

Кількість *іспанізмів*, або слів, запозичених з іспанської мови, в українській мові досить обмежена. За підрахунками (їх зроблено на основі «Словника української мови в 11 т.», «Етимологічного словника української мови» та «Словника іншомовних слів» (за ред. С. Єрмоленко)) С. Дель Гаудіо, лінгвіста, який докладно вивчав іспанізми в українській мові, загальна кількість їх становить понад 200 лексем [52, 139–140]. До цього обсягу дослідник долучає і

* Переклад з англійської мови належить авторові дисертації.

назви рослин, тварин, грошові одиниці, типові географічні назви із латиноамериканських країн, де розмовляють іспанською мовою. Така кількість певною мірою дисонує з даними, засвідченими в електронному словнику іншомовних слів. Проте науковець відразу пояснює причини цього: по-перше, у списку подано слова, які не є «справжніми іспанськими», і, по-друге, відсутність точних лексикографічних даних (словника, сторінки) не дає змоги переконатися в достовірності інформації [52, 140].

Іспанські слова, як і інші запозичення з романських мов, зокрема з італійської та португальської мов, виражають здебільшого предметний характер і вживаються в українській мові переважно у своєму первісному значенні [52, 142], напр.: *гітара, камарилья, альков, мантилья, матадор, пікадор, сомбреро, шоколад* тощо.

Серед важливих позамовних чинників поширення іспанізмів в українській мові – передусім європейські війни XVI–XVII ст., важлива політична роль Іспанії в тодішньому світі, розвиток культурної традиції, особливо іспанської літератури у західноєвропейській культурі XVI–XVII ст.

У результаті аналізу дібраного фактичного матеріалу виявлено два омокомплекси з іспанізмами (модель «ом.¹ ісп. + ом.² ісп.»).

Омокомплекс **БАЛЬБÓА¹** – **БАЛЬБÓА²**. Компонент **БАЛЬБÓА¹** (невідм.) (від ісп. *balboa* ‘золота монета’ (ІспУС, 87), що походить від *Balboa*) позначає ‘грошову одиницю Панами, яка дорівнює 100 сентесимо’ (монету введено в обіг 1904 року і названо на честь іспанського конкістадора Васко Нуньєса де Бальбоа, який першим з європейців перетнув Панамський перешийок і досяг узбережжя Тихого океану, заснувавши перше європейське поселення в Панамі); компонент **БАЛЬБÓА²** – ‘особливий вид парного танцю, що не вимагає спеціальних навичок для виконання’, який виконують під мелодію свінг, імпровізуючи ті чи ті рухи (танець названо на честь *Бальбоа* – околиці міста Ньюпорт-Біч (Каліфорнія)). Омонімію засвідчено тільки у «Словнику української мови у 20 т.» (СУМ-20, I, 343). Омоніми гомогенні повні.

В інших опрацьованих нами лексикографічних джерелах зафіксовано лексему *бальбоа* як моносемну – ‘грошова одиниця Панами, що дорівнює 100 сентесимо’ (ВТССУМ, 59; СІС УРЕ, 102; ССІС, 75; СІС (Пуст.), 148; НСІС, 80).

Грошову одиницю позначає також і компонент наступної омонімиї **БОЛІВА́Р**¹ (-а, одн. і мн.) (від ісп. *bolívar* ‘болівар (срібна монета, грошова одиниця Венесуели, що дорівнює 100 сентимо)’ (ІспУС, 102)), який омонімізується з **БОЛІВА́Р**² (-а, одн. і мн.) (від ісп. *Bolívar*, власної назви) на позначення ‘чоловічого капелюха із широкими крисами, що був популярний у 20-х роках ХІХ ст.’ Омонімію засвідчує «Словник української мови у 20 т.» та «Російсько-український словник» за ред. П. Гриценка (СУМ-20, I, 587; РУС, I, 170). І грошову одиницю, і капелюх пов’язують з іменем Сімона Болівара (1783–1830) – керівника боротьби народів Латинської Америки за незалежність на початку ХІХ ст. Проте якщо вдатися у хронологію з’яви цих реалій, то капелюх названо на основі асоціації зі стилем Сімона Болівара, відомого своїм характерним образом з широкополим капелюхом. А отже, ця назва виникла ще за життя Болівара і була своєрідним символом боротьби за свободу і незалежність. На противагу цьому назва валюти з’явилася значно пізніше (1879 року), тобто після смерті Болівара, що зроблено на знак увічнення пам’яті про відомого в Латинській Америці борця за незалежність іспанських колоній в Америці. Омоніми гомогенні повні.

Голландизмами в мовознавстві називають слова, вирази або граматичні структури, які були запозичені з голландської мови (*нідерландської*) – офіційної мови в Нідерландах і Фландрії.

Українсько-голландські мовні контакти мали тривалий і непрямий характер, здебільшого через посередництво інших європейських мов (польської, німецької, російської). Голландські запозичення відображають насамперед вплив у морській, технічній і культурній сферах.

Омокомплексом з голландизмом, який репрезентує модель «ом.¹ голл. + ом.² голл.», є **БУР**¹ – **БУР**². Компонент **БУР**¹ (-а, одн. і мн.) (голл. *boor* ‘свердло’)

виражає (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) значення ‘інструмент для буріння свердловин у ґрунті та різних гірських породах’, тоді як компонент **БУР²** (-а, одн. і мн.) (від голл. *boer* ‘селянин’, ‘землероб’, пов’язане з *bóuwen* ‘обробляти землю’) – ‘представник народності у Південній Африці, нащадків європейських (здебільшого голландських) колоністів; африканер’ (СУМ, I, 257; ВТССУМ, 102; СУМ-20, I, 257; ЕСУМ, I, 297–298; СОУМ, 14; РУС (Гриц.), I, 192). Омоніми гетерогенні повні.

В історичних словниках української мови лексема *бур* зі значенням ‘свердло’ з’явилося наприкінці ХІХ ст.: *бурь* ‘свёрдел, штирь, сьвідер’ (Ум. і Сп., I, 54). Усередині ХХ ст. уперше зафіксовано розвинуту омонімію: *бур¹* ‘техн. бур, свёрдел, свёрдло’ і *бур²* ‘(африкандер) бур’ (УРС (Кирич.), I, 100).

Характеристики й дефініції решти омокомплексів подано в додатках 1 і 2.

2.3. Омонімія із запозиченнями з неспоріднених мов

2.3.1. Омоніміїні відношення з компонентом-тюркізмом

(моделі «ом.¹ тюрк. + ом.² тюрк.» або «ом.¹ тюрк. + ом.² тюрк. + ом.³ тюрк.»)

Тюркізм – різновид запозичення; слово, його окреме значення, вислів, тощо, запозичені з тюркських мов* чи утворені за їхніми зразками [35, 694].

Різноаспектному дослідженню тюркізмів як різновиду орієнталізмів присвятили свої праці вітчизняні лінгвісти, зокрема А. Кримський, О. Пріцак, Я. Дашкевич, Р. Болдирев, Д. Гринчишин, Є. Отін, Г. Халимоненко,

* Тюркська мовна сім’я як автономна, згідно з відомою класифікацією М. Кочергана, охоплює п’ять груп мов: болгарську (татарську, башкирську, чуваську й мертві болгарську, хазарську та печенізьку мови), кипчацьку (кримсько-татарську, карачаєво-балкарську, караїмську, казахську, ногайську, каракалпацьку, киргизську, кумицьку, алтайську та половецьку мови), огузьку (турецьку, туркменську, азербайджанську й гагаузьку мови), карлуцьку (узбецьку й новоуйгурську мови) й уйгурську (східну) (якутську, тувинську, тофаларську, хакаську, шорську, чулимську і мертва староуйгурську мови) [130, 86–91].

Відомий український учений-сходознавець А. Кримський у праці «Тюрки, їх мови та літератури» (1930) вважає тюркські (турецько-татарські) мови (наріччя) галуззю «алтайської сім’ї або (коли узяти ще ширше) урало-алтайської мовної сім’ї» [134, 118]. Інакше кажучи, об’єднує, з одного боку, мови алтайської групи, куди як члени, на думку лінгвіста, входять: «галузь тюркська, галузь монгольська (монголи, буряти, калмики) і галузь тунгузька, або манчжуро-тунгузька (тунгузи, манджу та ламути)» [134, 118], а з іншого – уральської групи, до якої як члени «мали б долучитися ще мовна галузь фінська та самоїдська» [Ibid.]. Проте відразу зауважує, що стосовно кваліфікації уральської групи як спорідненої з алтайською серед дослідників немає одностайності, чого не можна сказати про тунгузів, монголів і тюрків, лінгвістична спільність яких заперечень не викликає [Ibid.].

О. Гаркавець, М. Рогаль, І. Дрига, К. Кожухар, А. Дочу та ін., а також і закордонні, серед них – Ф. Міклошич, Ф. Корш, М. Баскаков, І. Добродомов та ін. Усі дослідники, хто простежував етапи з'яви тюркізмів в українській мові, зауважують, що тюркізми проникали до української мови ще в дописемні часи, проте найбільше їх припадає на XIII–XVII ст., коли посилились різні контакти, насамперед торгово-економічного та воєнного характеру, східних слов'ян із тюркськими народами [134, 202–204; 136, 14; 36, 748; 27, 129–130].

І справді, незважаючи на те, що перші прояви різного типу контактів, які в майбутньому будуть кваліфіковані як «українсько-тюркські мовні контакти», сягали часів ранньої східнослов'янської доби, коли степи Причорномор'я контролювали тюркомовні кочові племінні об'єднання гунів (IV–V ст.), аварів-обрів (VI ст.), болгарів (VI–VII ст.), хозарів (VII–X ст.), печенігів (IX–XI ст.), кипчаків-куманів-половців (XI–XIII ст.), найбільш виразними ці контакти стали у XIII–XVII ст. і що мало значний вплив на розвиток словникового складу української мови*.

*Це – час передусім монгольського нашествия, спершу очолюваного ханом Чингісханом, а після його смерті – його синами, найстарший з яких, Джучі, досягнув у цьому значних успіхів, заснувавши Золоту Орду як напівнезалежну державу у складі Монгольської імперії. Завойовницька політика Золотої Орди, яку реалізовував син Джучі хан Батий, спричинила тривале панування над територіями Русі і перетворення Руських князівств на васалів Золотої Орди, що вплинуло на їхню політику, економіку, військові можливості і тривало до середини XIV ст., тобто до занепаду Золотої Орди.

Після монгольського нашествия важливе значення на розвиток описуваних контактів мало спершу Кримське ханство (XV–XVIII ст.), яким від початку до ліквідації самого ханства правила династія Гераїв, а потім Османська імперія, яка за часів правління султана Сулеймана (Пишного, або Законодавця) (1520–1566 рр.) досягла піку своєї воєнно-політичної могутності, займаючи території від Будапешта та верхів'я Дунаю на півночі до Нілу на півдні, а також від Багдаду та Перської затоки на сході аж до Гібралтару й Атлантичного океану на Заході [162, 17]. Упродовж цього періоду Україна, зокрема Галичина та Волинь, час від часу зазнавала частих нападів з боку турків і татар, а «Поділля протягом майже 30 років й взагалі входило до складу Османської імперії на правах звичайного Каменецького пашалика» [Цит. за: 162, 18]. У результаті цих нападів українські міста і села нищили, спалювали; людей – вбивали, полонили задля подальшого продажу їх як невільників (рабів). Історики говорять про два промисли, у яких вправними були татари: «один промисл – *скотарство*, дуже вигідний і багатий на прибутки, а другий промисл – добування *українських бранців* для рабства» [136, 184–185].

Особливе значення для захисту проти таких хижих татарських наскоків, які виснажували Україну XVI ст., мала Запорозька Січ. А. Кримський зазначає, що Україна «виставила нову громадську верству – козаків з їхньою Січчю, отих природних наступників старокіївського богатирства з його подвигами проти степовиків на пограничних билінних “заставах и заськах” богатирських» [136, 185–186].

Серед інших важливих позамовних чинників впливу тюркізмів на розвиток української мови – постійне перебування представників підкорених османами народів, насамперед слов'янського (зокрема українського), у складі корпусу яничар, що становить помітну частину тодішньої турецької дійсності; доля українських жінок, яких продавали в рабство і які іноді, потрапляючи в гарем султана чи його синів, «турчилися, бусурменилися для розкоші турецької, для лакомства нещасного» [136, 12]; віротерпимість турків до інших релігій та іноземних мов, що означало те, що турки не змушували відмовлятися від своєї віри, державні документи при султанському дворі

Лексичні запозичення з тюркських мов не однорідні – їх структурують лексико-семантичними групами на позначення: 1) назв речей домашнього вжитку, пор.: *батіг, казан, капкан, капшук, кочерга, таз, тапчан* та ін.; 2) назв військових з'єднань, чинів, видів тогочасної зброї, пор.: *аркан, кайдани, каторга, кинджал, орда, осавул, отаман* та ін.; 3) назв представників соціальних груп, пор.: *аксакал, бай, бек, бурлака, гайдамака, гайдук, козак* та ін.; 4) назв рослин і їхніх плодів, пор.: *айва, гарбуз, ізюм, кавун, качан, кизил, лобода, тютюн, курай* тощо; 5) назв тварин, пор.: *баран, байбак, беркут, борсук, бугай, ішак, кабан* та ін.; 6) назв явищ природи, пор.: *буран, бархан* тощо [27, 130].

Основним джерелом лексичної омонімії з компонентом-тюркізмом, продуктивність розвитку якої у сучасній українській мові відносно не висока, є турецькі запозичення.

Одну з лексико-семантичних груп, до якої належить тюркізм як перший компонент омокомплексу, формують назви рослин. Тут омонімію розвинули лексеми *балабан* і *курай*.

Омокомплекс **БАЛАБА́Н¹** – **БАЛАБА́Н²** – **БАЛАБА́Н³** – **БАЛАБА́Н⁴** – **БАЛАБА́Н⁵** – **БАЛАБА́Н⁶**. Укладачі лексикографічних праць не одностайні щодо кількості компонентів цього оморяду. З-поміж п'яти праць, у яких засвідчено омонімію, пов'язану із цими словами, два словники фіксують трикомпонентну омонімію: компонент **БАЛАБА́Н¹** (-у, тільки одн.) виражає значення 'трав'яниста рослина із суцвіттями білих квіток', **БАЛАБА́Н²** (-а, одн. і мн.) – 'птах родини соколових' і **БАЛАБА́Н³** (-а, одн. і мн.) – 'узбецький і

друкували не тільки турецькою, а й сербською та грецькою мовами [136, 51]; поширення в різні періоди туркофільства і протиставлення його європейським реаліям; наприклад, період XVII ст. А. Кримський описує так: «Європа – роз'єднана на дрібні володіння, а Туреччина – єдина велика держава; суд у Європі – це одне крюкотворство, а в Туреччині – скоріш він справедливий, оскільки з несправедливих суддів султан здирає шкіру; у Європі простий люд стогне від поборів, а в Туреччині – народ благоденствує; в Європі замордовують єретиків та іновірців, а в Туреччині іновірець вірує так, як бажає» [Цит. за: 162, 20];

Для XVIII ст. характерне захоплення (особливо це проявилось у Франції, Великій Британії та Італії) екзотичною культурою Османської імперії, у декоративному мистецтві й архітектурі став модним турецький стиль (туркері), в інтер'єрах – турецькі шовкові тканини, килими, декоративні мечі. Згодом туркофільство змішувалося з орієнталізмом, породжуючи захоплення європейських художників, письменників та архітекторів «екзотикою» Сходу, зокрема турецькими традиціями, гаремами та побутом тощо.

дагестанський духовий язичковий музичний інструмент' (СУМ, I, 93; ВТССУМ, 57); два – двокомпонентну омонімію, репрезентовану (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) названими компонентами **БАЛАБА́Н¹** і **БАЛАБА́Н²** (СУМ-20, I, 333; СОУМ, 10). На противагу цьому «Етимологічний словник української мови» засвідчує чотирикомпонентну омонімію, де **БАЛАБА́Н¹** (-а, тільки одн. і мн.) (від тур. *balaban* 'яструб-перепелятник; бугай (птах)') – це 'різновид сокола', **БАЛАБА́Н²** (-у, тільки одн.) (від тур. *balaban* 'великий, крупний', 'товстий, здоровенний') – 'велика квасоля', **БАЛАБА́Н³** (-а, одн. і мн.) (від тур. *balaban* 'великий, крупний', 'товстий, здоровенний') – 'вид печива' і **БАЛАБА́Н⁴** (-у, тільки одн.) (походження не ясне) – 'бот. гадючник шестипелюстковий; перстач' (ЕСУМ, I, 121–122).

Очевидним є, що серед окреслених значень чотирьох компонентів не згадано назви музичного інструмента, яка в контексті перших аналізованих нами словників формувала окремий компонент. До того ж в українській мові іменник *балабан* може позначати різні музичні інструменти. Це передусім інструмент, дефініцію якого репрезентує перший варіант **БАЛАБА́Н³**, тобто язичковий дерев'яний музичний інструмент з подвійною тростиною (зроблений з абрикосового або тутового дерева), звук у якому формується завдяки вібрації двох очеретяних пластинок під впливом видування повітря в інструмент; поширений у народів Кавказу та Близького Сходу, серед іншого Азербайджану, Ірану, Дегестану, Узбекистану [38, 221] (інші назви – дудук (у Грузії та Вірменії) і мей (у Туреччині). *Балабаном* також називають «старовинний мембранний ударний музичний інструмент, що має вигляд циліндра, обтягнутого з двох боків шкірою» [26, 15]; інші назви, поширені в Україні, – *турецький барабан*, або *великий барабан*, або *набат*, або *деркотливий барабан*, або *тарабан* тощо [Ibid].

Підсумовуючи сказане, вважаємо, що є всі підстави констатувати шестикомпонентну омонімію, розвинуту на тлі лексеми *балабан*. Омоніми комбіновані неповні.

У проаналізованих словниках іншомовних слів це слово засвідчене або з одним значенням (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) – ‘узбецький і таджицький язичковий музичний інструмент’ (СІС (Пуст.), 145; СІС (Бибик), 66; НСІС, 79), або взагалі не зафіксоване.

Водночас передаваний зміст того чи того поняття системно представлений різними лексико-семантичними варіантами лексеми *балабан* в історичних словниках української мови, пор.: 1) ‘різновид сокола’ і 2) власна назва’ (архів 1583) (СУМ (XVI–XVII), II, 12); 1) ‘порода яструба’ і 2) ‘дурень, бецман, бовдур, телепень, тюхтій’ (Ум. і Сп., II, 12); 1) ‘рід хлібного печива’; 2) ‘рід рослин’ і 3) ‘птах; різновид сокола’ (СУМ (Гр.), I, 23; СУМ (Гр. 2), I, 27–28).

Омопару, де компонент **КУРА́Й**¹ (-ю, тільки одн.) (від тур. *çöl bitkisi* ‘пустельна рослина’, ‘перекотиполе’) виражає лексичне значення (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) ‘трав’яниста степова рослина групи перекотиполе’, а **КУРА́Й**² (-я, одн. і мн.) – ‘старовинний народний башкирський музичний інструмент; вид сопілки’ реєструють лише кілька лексикографічних праць (СУМ, IV, 406; ВТССУМ, 598; СУМ-20, VII, 716; СОУМ, 61). Другий компонент з’явився в результаті розходження значення полісемного слова, яким називали і рослину типу перекотиполя або очерету, і тростину, з якої виготовляють традиційний музичний інструмент – курай (аналог флейти). Словники іншомовних слів фіксують лексему *курай* як моносемну – ‘башкирський і татарський музичний інструмент типу флейти’ (СІС УРЕ, 472; СІС (Мороз.), 310; СІС (Музич.), 379; СІС (Пуст.), 575; ССІС, 364; НСІС, 336), «Етимологічний словник української мови» – теж як моносемну, але зі значенням ‘*бот. Salsola L.*’ (ЕСУМ, III, 151). Омоніми гомогенні неповні.

В історичних словниках української мови слово курай значиться з кінця XIX ст.: *курай* ‘колюча (сіль трави, солянка)’ (Жел., I, 390); *кура́й* ‘рослина’ (Гр., II, 328); *кура́й* ‘*бот. Salsola Kali L.* ‘кура́й, пота́шник’ (ЕВ РУС, 883).

Решта омокомплексів з урахуванням семантики першого компонента по одному представляють наступні лексико-семантичні групи. Одну з них утворює тюркізм *чауш*.

Щодо репрезентування обсягу семантичної структури компонентів омонімії **ЧАУШ¹** – **ЧАУШ²** укладачі словників виявилися одностайними. Компонент **ЧАУШ¹** (-а, одн. і мн.) (від тур. *çavuş* ‘сержант, унтер-офіцер’, ‘наглядач, старший над робітниками’, ‘перший учень у військовому навчальному закладі’ (Юсип., 102)) виражає лексичне значення ‘правовий служитель, збирач податків, розпорядник у Туреччині’; компонент **ЧАУШ²** (-у, тільки одн.) – ‘сорт столового винограду’ (СУМ, XI, 283; ВТССУМ, 1595; СІС (Бибик), 605; СОУМ, 154; РУС (Гриц.), IV, 754). З’яву назви *чауш* на позначення сорту винограду, за даними «Етимологічного словника української мови», пов’язують з чаушем, який його вивів (ЕСУМ, VI, 285). На сьогодні з урахуванням комплексу критеріїв розмежування омонімії і полісемії, думаємо, є всі підстави вважати аналізовані слова омонімами. Омоніми гомогенні неповні.

Історичні словники української мови фіксують лексему *чауш* (*чаус*) з кінця XIX ст. зі значеннями: ‘придворний’, ‘судовий пристав’, ‘посланець, розпорядник’ (Жел., II, 1061).

Перший компонент омокомплексу **БАЛДА¹** – **БАЛДА²**, належачи до лексико-семантичної групи на позначення знаряддя праці, виражає семантику ‘розм. великий з довгим держакм молот’, тоді як другий (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) – ‘розм. недотепа’ (ВТССУМ, 58; СУМ-20, I, 339). В «Етимологічному словнику української мови» семантику другого компонента конкретизовано – наголошено, що йдеться, окрім іншого, й про характеристику жінки, пор.: ‘телепень; незграбна жінка’ (ЕСУМ, I, 126). Іменник **БАЛДА¹** (-и, одн. і мн.) становить адаптоване в українській мові запозичення з турецької мови, де воно означало ‘сокира’ (Юсип., 56), що є спорідненим з казах., туркм. *балта* ‘ковальський молот’, узб. *balʃa* ‘молоток’, чагат. *balʃa* ‘довга булава’, монг. *balta* (*baltu*) ‘топір, алебарда’ і похідним від тюрк. *bal* ‘колоти, рубати’ (ЕСУМ,

I, 126). Лише це значення тюркізма *балта* зафіксоване у словнику чужомовних слів З. Кузелі і М. Чайковського (СЧС (Кузеля), 34). Із цим значенням слово засвідчене і в «Słowniku etymologicznemu języka polskiego» О. Брюкнера (SEJP, 12).

Походження компонента *БАЛДА*² не з'ясоване до кінця. З-поміж кількох версій побутує й така, що споріднює постання цієї назви з тур. *balta* 'сокира'. Водночас наголошено на незвичайному напрямку семантики, зокрема слово могло викликати асоціацію 'тупий, важкий', яке позначає щось грубе, непристосоване, або 'важкий, дерев'яний', яке позначає щось примітивне або незграбне. Звідси, можливо, й утворено фразеологізми на кшталт *як сокирою тесано*, що означає 'неакуратно', 'без витонченості або старанності'. Коли йдеться про стереотип поведінки жінки, то *балда* асоціюється з відсутністю витонченості чи старанності. У переносному сенсі це слово могло почати вживатися для опису людини, яка поводить себе недбало, ліниво або неохайно.

Такий розвиток семантики лексеми *балда* засвідчено даними історичних словників української мови, де, щоправда, її подано спершу як моносемну, пор.: *балда* 'балда' (1561) (СУМ (XVI–XVII), II, 13); *балта* 'сокира' XVII ст. (Тимч., I, 54), а згодом (кінець XIX – початок XX ст.) – як полісемну, пор.: 1) 'гуля (на дереві)'; 2) 'довбня'; 3) 'молот (ковальський)'; 4) 'балбес' (Ум. і Сп., I, 12) або 1) 'велика сокира'; 2) 'неакуратна жінка'; 3) фрагмент загадки (СУМ (Гр.), I, 24; СУМ (Гр. 2), I, 30).

Характеристики решти омокомплексів із тюркізмами подано в додатках 1 і 2.

2.3.2. Омонімія із компонентами-запозиченнями з інших неспоріднених мов

Омонімію із запозиченнями з інших неспоріднених мов репрезентують моделі з *арабізмами* як запозиченнями з арабської мови, які належать до семітської групи семіто-хамітських мов, і *фінікізмами* як запозиченнями з фінікійської мови.

Серед репрезентантів неспоріднених мов помітну частку посідають *арабізми* – запозичення з арабської мови або утворені за її зразком [205, 31], чи мовна одиниця, запозичена з арабської мови безпосередньо або через посередництво інших мов (передусім перської, тюркської), першоджерелом яких є арабська мова [44; 266, 180; 219].

Крім екзотичних слів на кшталт *джин, джихад, візир, гашиш, гарем, жасмин, султан, щербет* тощо, арабськими за походженням є: 1) наукові терміни (*алгебра, алхімія, алгоритм*); 2) назви страв (серед іншого, назв плодів різних рослин) і напоїв (*плов, халва, сезам, марципан, рахат-лукум* тощо); 3) назви предметів домашнього вжитку (*мангал, тахта* та ін.), назви тканин, одягу, головних уборів (*халат, тюрбан, саван, паранджа, камей, макраме, бісер*); 4) релігійна лексика (*Коран, Аллах, Мухаммед, іслам, мечеть, рамадан, хадж, шийт, імам, мінарет, мулла, муфтії, муедзин, рамазан, сура, медресе, шаріат*); 5) назви рослин, тварин, птахів, каміння (*шафран, хна, естрагон, сандал, жасмин, люфа, артишок, барбарис, абрикос, хурма, лимон, кишмиш, альбатрос, жираф, марабу, газель, варан, алмаз, яшма*) тощо [44; 266, 180–181].

Деякі з названих арабізмів спричинилися до утворення омонімії (модель «ом.¹ араб. + ом.² араб.»).

Омокомплекс **СУЛТА́Н¹** – **СУЛТА́Н²** репрезентовано компонентом **СУЛТА́Н¹** (-а, одн. і мн.) (від перс. *sultan* ‘султан, монарх, володар’ (ЕСУМ, V, 472; Фасм., III, 801; СІС УРЕ, 799)) зі значенням ‘у країнах Сходу титул монарха, а також особа, що носить цей титул’ та **СУЛТА́Н²** з двома лексико-семантичними варіантами (з більшим чи меншим ступенем конкретизації): 1) ‘оздоба з пучка пір’я або кінського волосу на головних уборах, на головах коней; про розширений угорі стовп куряви, диму і т. ін.’ 2) ‘волоть із колосків, що є суцвіттям багатьох злаків; про кетяг квітів’ (СУМ, IX, 833; ВТССУМ, 1412; СІС (Бибик), 517; СТСУМ, 643). У деяких словниках компонент **СУЛТА́Н²** об’єднує три лексико-семантичні варіанти: 1) ‘оздоба з пучка пір’я або кінського волосу на головних уборах, на головах коней’; 2) ‘розширений угорі стовп

куряви, диму»; 3) 'волоють із колосків багатьох злаків' (ЕСУМ, V, 472; РУС (Гриц.), IV, 339). Трикомпонентну омонімію **СУЛТА́Н¹** – **СУЛТА́Н²** – **СУЛТА́Н³** з вирізненням значення 'суцвіття багатьох злакових' як самостійного, такого, що відповідає засадам для кваліфікації його як омонімного, засвідчено у «Словнику омонімів» О. Демської та І. Кульчицького (СОУМ, 131). В інших проаналізованих лексикографічних працях дефініції наведених компонентів (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) подано як лексико-семантичні варіанти (СІС (Льох), 681; СІС (Мороз), 555; СІС УРЕ, 799; СІС (Музич.), 653; СІС (Пуст.), 868; ССІС, 651; НСІС, 581). Омоніми гомогенні повні.

Словники української мови лексему *султан* послідовно фіксують з кінця ХІХ ст., пор.: *султан* 'султан' (Жел., II, 934); *султань* 'салта́н (царь турецький)', 'кічка (на кивері)' (Ум. і Сп., IV, 94); *султа́н* 'султан' (СУМ (Гр.), IV, 228; Доман., 114). Загалом же з'яву цього слова, згідно з даними «Słownika etymologicznego języka polskiego» О. Брюкнера, датують ХVІ ст. (SEJP, 525).

Омокомплекс з фінікізмом (*молох*) параметризовано в додатках 1 і 2.

Висновки до розділу 2

Отже, у межах запозичування з однієї мови, як засвідчує проаналізований матеріал, більшу частину становлять омокомплекси, утворені на основі запозичення з далекоспоріднених мов – передусім т. зв. античних мов, першість з яких належить латинській мові, що цілком закономірно, оскільки давність зародження була засадничою для подальшого її впливу на інші мовні системи, для яких вона слугувала фундаментом (ідеться про італійську, іспанську, французьку, португальську мови).

За нашими підрахунками, на базі латинізмів утворилося 60 омокомплексів (26,2%), з них 57 омопар і 3 оморяди (1 – трикомпонентний, 1 – чотирикомпонентний і 1 – п'ятикомпонентний). Серед лексико-семантичних груп, до яких належать перші компоненти омонімних одиниць, що здебільшого слугували підґрунтям для розвитку омоніміїчних відношень, – назви осіб (16 одиниць), абстрактних понять (15 одиниць), систематизувальних одиниць (5 одиниць), речовини (матеріалу) (4 одиниці), частини будови (приміщення) (3 одиниці) тощо.

Другими в рейтингу запозичень як компонентів омонімії в межах однієї мови є галліцизми, які становлять 55 омокомплексів (24%), з них 43 омпари й 12 оморядів (10 – трикомпонентних і 2 – чотирикомпонентних). З-поміж лексико-семантичних груп, до яких належать перші компоненти, – назви сфери текстильної галузі (4 одиниці), речовини (матеріалу) (4 одиниці), назви осіб (3 одиниці), поняття мистецької сфери (3 одиниці), поняття друкарської справи (3 одиниці) тощо. Загалом семантичний континуум перших компонентів-галліцизмів надзвичайно строкатий, проте не численний.

Третю позицію щодо кількісних вимірів із запозиченнями в межах однієї мови посідають омокомплекси з грецизмами – 35 омонімічних одиниць (15,3%), з них 30 омпар і 5 оморядів (4 – трикомпонентних й 1 – чотирикомпонентний). Найбільш кількісно репрезентативними для постання омонімії з грецизмами є іменники на позначення речовини (матеріалу) (5 одиниць), абстрактних понять (4 одиниці), назв рослин (4 одиниці), тварин (3 одиниці) тощо.

На четвертому місці омокомплекси із запозиченнями з англійської мови – 32 одиниці (14%), з них 26 омпар і 6 оморядів (1 – чотирикомпонентний і 5 трикомпонентних). Щодо семантики перших компонентів, то переважають назви спортивних понять (10 одиниць).

Дещо поступаються англізмам як компонентам омонімії германізми, які становлять 25 омокомплексів (10,9%), з них 22 омпари і 3 оморяди (усі трикомпонентні). Серед лексико-семантичних груп, до яких належать перші компоненти омокомплексу і які вирізняються кількістю, – назви речовин (5 одиниць), абстрактних понять (4 одиниці), пристроїв (механізмів) (3 одиниці).

Нечисленні моделі репрезентовані омокомплексами з тюркізмами (6 одиниць, що становить 2,6%), арабізмами (4 одиниці, що становить 1,8%), італізмами й персизмами (по 3 одиниці, що становить по 1,3%), голландизмами й іспанізмами (по 2 одиниці, що становить по 0,9%), ірландизмами й фінікізмами (по 1 одиниці, що становить по 0,4%).

Омонімія здебільшого постала як наслідок розпаду багатозначності, що дає підстави вважати її гомогенною. Водночас трапляються випадки й гетерогенної омонімії. Йдеться про лексеми з тієї чи тієї мови, з різними кореневими основами і

відповідно значеннями, але які в результаті різних словотвірних процесів, зумовлених адаптуванням цих лексем до граматичного ладу української мови, збіглися у звучанні й написанні.

Переважають неповні омоніми.

Основні положення другого розділу висвітлено в публікаціях автора: «Запозичення з грецької та латинської мов як джерело омонімії в сучасній українській мові» [63], «Грецькі та латинські запозичення у складі омонімів української мови» [65], «Роль французьких запозичень у розвитку омонімії української мови» [64], «Збагачення омонімічного складу української мови внаслідок запозичень із германських мов» [71], «Тюркізми як джерело поповнення омонімів сучасної української мови» [67].

РОЗДІЛ 3

ЯКІСНІ Й КІЛЬКІСНІ ВИМІРИ ОМОНІМІЇ З КОМПОНЕНТОМ-ЗАПОЗИЧЕННЯМ ІЗ КІЛЬКОХ МОВ

3.1. Омонімія з компонентом-запозиченням з двох мов

Послідовність параметризування омокомплексів з компонентом-запозиченням з двох мов визначає давність походження тієї чи тієї мови як першого компонента, належність її до відповідного типу – близькоспоріднених, далекоспоріднених чи неспоріднених – й кількісне наповнення моделей. Тому спершу запропоновано аналіз омонімів з першими компонентами – грецизмами, латинізмами, германізмами, англізмами, галліцизмами, голландизмами, італізмами, іспанізмами – як репрезентантами *далекоспоріднених мов*, тоді з першими компонентами – тюркізмами, африканізмами, японізмами – представниками *неспоріднених мов*. Завершує параметризування омонімів у межах двох мов розгляд омокомплексів з компонентом-полонізмом як складником *близькоспоріднених мов*.

3.1.1. Омокомплекси з першим компонентом грецизмом

Запозичення з двох мов, однією з яких є *грецька* утворені за 10 моделями, сформованими з одного боку, грецизмом, а з іншого – запозиченням з: латинської, німецької, англійської, французької, італійської, іспанської, індійської, а також китайської, арабської, африканських мов.

Модель «ом¹. гр. + ом.² лат.»

Модель «ом¹. гр. + ом.² лат.» репрезентовано омокомплексами з лексемами *метрика* і *титан*, запозиченими відповідно з грецької й латинської мов.

Омокомплекс *МЕТРИКА*¹ – *МЕТРИКА*². Компонент *МЕТРИКА*¹ (-и, тільки одн.) (від гр. *μετρική*, від *μέτρον* ‘міра’ (ЕСУМ, III, 452) або *μετρική* ‘метрика, вчення про віршовані розміри’ (ДРС, II, 1088)), за даними словників,

може об'єднувати два лексико-семантичні варіанти, зокрема: 1) 'вчення про віршові розміри й ритми в поезії'; 2) 'муз. те саме, що *метр* (система організації ритму, послідовність чергування сильних і слабих доль у такті)' (СУМ, IV, 693; СУМ-20, VIII, 657; СІС (Льох), 463; СІС (Пуст.), 636; СІС (Мороз.), 355; СІС (Музич.), 429; СІС (Бибик), 367; СОУМ, 67; НСІС, 382), або три: окрім перших двох лексико-семантичних варіантів, ще третій – 'мат. правило, за яким вводиться віддаль між елементами певного математичного простору' (СІС УРЕ, 537), а то й чотири: четвертим лексико-семантичним варіантом до трьох попередньо названих є 'вчення про музичний метр' (ССІС, 427). Компонент **МЕТРИКА**² (-и, одн. і мн.) (від лат. *matricula* 'список, виписка, каталог, опис' через посередництво пол. *metryka*) здебільшого репрезентує значення 'виписка з метричної книги про дату народження; свідоцтво про народження' (ВТССУМ, 665; СІС (Льох), 463; СІС (Пуст.), 636; СІС (Мороз.), 355; СІС (Музич.), 429; СІС (Бибик), 367). Іноді це єдине значення може конкретизуватися двома лексико-семантичними варіантами: 1) 'виписка з метричної книги про дату народження; свідоцтво про народження'; 2) 'метрична книга' (СУМ, IV, 693; СУМ-20, VIII, 657; СОУМ, 67), або 1) 'свідоцтво про народження'; 2) 'зібрання документів' (НСІС, 382).

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» аналізований комплекс подано як оморяд – укладачі словника пропонують ще компонент **МЕТРИКА**³ (-и, тільки одн.) із семантикою 'узагальнене поняття віддалі між точками евклідового простору на множини, у яких можна ввести метричні простори' (ВТССУМ, 665).

Лексема *метрика* набуває поширення всередині XIX ст., спершу зі значенням 'книги посольскихъ и дипломатическихъ дѣлъ; архивъ, в которомъ хранились такія дѣла' (СУМ (Б.-Н.), 223), далі як 'зарахування, народження, хрестини' (Жел., I, 436; СУМ (Гр.), II, 421; СУМ (Гр. 2), III, 276; УРС (Дубр.), 143), згодом як *метрика* '(стихосложение) метрика, віршування', '(метр. книга, выпись) метрика, матрикул' (ЕВ РУС, 1064).

Омокомплекс **ТИТАН¹** – **ТИТАН²**. Компонент **ТИТАН¹** (-у, тільки одн.) (від новолатинської мови *titanium* – елемент, який відкрив німецький хімік Мартін Генріх Клапрот (1791) і назвав його, за однією з версій, поданих в «Етимологічному словнику української мови», на честь міфічної цариці ельфів Титанії, а за іншою – від гр. *τιτάνος* ‘крейда, вапно, гіпс’ (ЕСУМ, V, 575); серед інших версій походження назви цього хімічного елемента як міцного й корозостійкого – данина грецьким титанам за їхню силу і велич) виражає значення ‘хімічний елемент, твердий метал сіро-сталевого кольору, який завдяки його високим механічним та антикорозійним властивостям використовується в авіа- та ракетобудуванні, суднобудуванні тощо’ (СУМ, X, 127; ВТССУМ, 1452; СОУМ, 134; СІС (Бибик), 537). Компонент **ТИТАН²** (-а, одн. і мн.) (назву як фабричну марку пов’язують з *титаном* зі значенням ‘велетен’ (ЕСУМ, V, 575)) експлікує семантику ‘великий кип’ятильник особливої конструкції’ (СУМ, X, 127; ВТССУМ, 1452; СОУМ, 134).

На протигагу кваліфікуванню відношень між названими трьома компонентами як омонімійними, поширеним є і визнання їх полісемійними (СІС (Мороз.), 575; СІС (Музич.), 676).

Модель «ом¹. гр. + ом.² нім.»

Модель «ом¹. гр. + ом.² нім.» репрезентовано 2 омокомплексами – з лексемами *граф* і *кут*, запозиченими з різних мов.

Омокомплекс **ГРАФ¹** – **ГРАФ²** представлено компонентами **ГРАФ¹** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Graf* (ВНУС, 293), від двн. *grāvio*, *grāvo* ‘ватажок’, можливо, спорідненого з гот. *gagrēfis* ‘рішення’, ‘постанова’ (ЕСУМ, I, 587; Фасм., I, 453)) зі значенням ‘у Західній Європі та дореволюційній Росії – дворянський титул (середній між князем і бароном), а також особа, що має цей титул’ і **ГРАФ²** (-а, одн. і мн.) (від гр. *graphō* ‘пишу, зображую’, *γράφω* ‘дряпати, розсікати’, ‘записувати, писати’ (ДРС, I, 333)) із семантикою: 1) ‘математична система об’єктів довільної природи і зв’язок, що сполучають будь-які пари цих об’єктів’

і 2) ‘логічна схема’ (ВТССУМ, 259). В інших лексикографічних працях, які фіксують цю омонімію, дещо лаконічніше дефіновано другий компонент – ‘*спец. математична модель об’єктів довільної природи, яка є сукупністю точок та відрізків, що їх з’єднують*’ (СУМ-20, III, 765–766; СІС УРЕ, 221; СІС (Пуст.), 308; СІС (Мороз.), 163; СІС (Бибик), 152; ССІС, 155).

Омонімію, представлену I *графь* ‘титул’ і II *графь* ‘той, хто пише; писар’, уже зафіксовано в писемних пам’ятках української мови XVIII ст. (Тимч., I, 602). Згодом ці лексеми зареєстровано й у словниках наступних років: *графь* ‘грап’ (Ум. і Сп., I, 163; СУМ (Гр.), I, 322; СУМ (Гр. 2), I, 391; УРС (Дубр.), 71); *граф* ‘граф, (вульг.) грап’ (ЕВ РУС, 253). Омоніми гетерогенні повні.

Омопару **КИТ¹** – **КИТ²** з компонентами **КИТ¹** (-а, одн. і мн.) (від гр. *kētos* ‘морське чудовисько’, ‘велика морська тварина’, ‘китоподібне або кит’ (ДРС, I, 944)) на позначення: 1) ‘найбільшого морського ссавця, схожого на рибу’; 2) ‘*перен., розм. особи, яка відіграє дуже важливу роль у якій-небудь галузі, сфері діяльності*’ і **КИТ²** (-у, тільки одн.) (за посередництвом польської мови від німецької *Kitt* (< двн. *Quiti* (*kuti*)) ‘клей’) (ЕСУМ, II, 438–439)) фіксує низка словників (СУМ, IV, 155; ВТССУМ, 538; СУМ-20, VII, 68; ЕСУМ, II, 438–439; СОУМ, 56; СТСУМ, 319–320). Омоніми гетерогенні неповні.

Лексему *кит* уперше засвідчено всередині XIX ст.: *китъ* ‘котъ, звѣрь’, ‘китъ морское животное (*Balaena*)’ (СУМ (Б.-Н.), 184); далі – як однозначне, тобто *кит* як ‘морська риба (*Balaena mysticetus*)’ (Жел., I, 343; Ум. і Сп., II, 16; УРС (Дубр.), 125). Як омоніми значаться в «Словаре української мови» Б. Грінченка: I *кит* ‘кит’ і II *кит* ‘замазка’ (СУМ (Гр. 2), III, 47).

Модель «ом¹. гр. + ом.² англ.»

Запозичення з грецької й англійської мови – *демон*, *скит*, *скіф* – спричинили на тлі української мови омонімію, яку демонструє модель «ом¹. гр. + ом.² англ.».

Омопара *ДЕМОН*¹ – *ДЕМОН*². Компонент *ДЕМОН*¹ (-а, одн. і мн.) (від гр. *δαίμων, όνος* ‘бог, богиня’, ‘божество, дух’ (ДРС, I, 339)) репрезентовано кількома лексико-семантичними варіантами: 1) ‘в античній міфології і язичництві – будь-яке божество чи дух-охоронець, який сприяє або перешкоджає людині у виконанні її намірів’; 2) ‘у деяких релігіях та міфології – дух, звичайно злий; біс’, тоді як компонент *ДЕМОН*² (-а, одн. і мн.) (від англ. *daemon* ‘невидимий дух’) – одним, а саме ‘*інф.* фонові комп’ютерна програма, що збирає інформацію чи виконує інші завдання’ (СУМ-20, IV, 115), або ‘прихований від користувача процес (часто виконуваний у фоновому режимі), який викликають під час виконання якоїсь функції (або в конкретний момент часу), наприклад стандартного форматування документа чи друкування)’ (АУТС, 135). З’яву комп’ютерного терміна пов’язують з іменем відомого фізика й математика Джеймса Клерка Максвелла, який у ХІХ ст. запропонував концептуальний експеримент, відомий як «демон Максвелла»*. Усупереч християнській традиції, у якій демона вважають злою силою (ЕСУМ, II, 31; НСІС, 183; Фасм., I, 498), ідея називання комп’ютерної програми цим номеном корелює з «добрим духом», що збігається з дефініцією цього поняття в давньогрецькій міфології (СІС (Пуст.), 336).

У словниках української мови кінця ХІХ – початку ХХ ст. лексему *демон* тлумачать як ‘демон, злий дух’ (Жел., I, 176; Ум. і Сп., I, 177; СУМ (Гр.), I, 367; СУМ (Гр. 2), II, 19; ЕВ РУС, 282). Уперше з’яву слова фіксують у ХV ст.: *дѣмонъ, демонъ* ‘демон’ (1489) (СУМ (ХVІ–ХVІІ), IX, 19).

Оморяд *СКИТ*¹ – *СКИТ*² – *СКИТ*³ засвідчено тільки у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови». Компонент *СКИТ*¹ (-у, одн. і мн.) (від гр. *Σκήτις*; назва пустелі в Єгипті, де селились грецькі монахи (ЕСУМ, V, 272; Фасм., III, 640) об’єднує два лексико-семантичні варіанти:

* Експеримент полягав у використанні «демона» як гіпотетичної істоти, яка могла б сортувати молекули за швидкістю, у такий спосіб зменшуючи ентропію. Ідея Максвелла символізувала автоматичну та невидиму діяльність. Власне таку асоціацію з *демоном* як «невидимий добрим духом», що виконує завдання на сервері чи у фоні операційної системи, проводили програмісти Массачусетського технологічного інституту, які вирішили так назвати комп’ютерну програму.

1) ‘у православних монастирях невелике житло ченців-самітників, розташоване віддалік від основних монастирських будівель’; 2) ‘старообрядницький монастир або невелике поселення монастирського типу в безлюдній місцевості’; **СКИТ**² (-а, одн. і мн.) (від гр. *Σκύθαι* ‘скіфи (кочівні племена)’ (ДРС, II, 1486)) позначає ‘те саме, що *скіфи*’ (ВТССУМ, 1330); **СКИТ**³ (-а, одн. і мн./одн.) (від англ. *skeet* ‘скит’, ‘стрільба по тарілках’ (АУС, 1320)) експлікує семантику ‘круглий стенд як тип стрілкової площі, стрільба на якій вимагає від стрільця великої майстерності’ (ВТССУМ, 1330). Іноді *скитом* називають і сам вид стрільби (від англ. *skeet shooting*) (АУС, 1320).

Лексему *скит* словники української мови починають фіксувати в кінці XIX ст.: *скит* ‘Einsiedelei’, тобто ‘відлюдне житло (самітника)’ (Жел., II, 872), далі – на початку XX ст.: *скит* ‘скить’ (СУМ (Гр.), IV, 134).

Модель «ом¹. гр. + ом.² фр.»

Омокомплекс **ЕРГОТІЗМ**¹ – **ЕРГОТІЗМ**² становить поєднання компонентів **ЕРГОТІЗМ**¹ (-у, тільки одн.) (від фр. *ergotisme*, що походить від *ergot* ‘ріжки (у житі)’ (СІС (Льох.), 268)) із семантикою ‘мед. гостре захворювання від отруєння ріжками, які потрапляють у борошно’ і **ЕРГОТІЗМ**² (-у, тільки одн.) (від гр. *ἔργον* ‘робота’, ‘дія’, ‘праця’ (ДРС, I, 657–658) та суфікса *-ισμός* (-ismos), який використовували для утворення абстрактних іменників, що означають стан, систему чи особливість) на позначення ‘аргументації’, ‘логічного висновку’ (ВТССУМ, 355). Омонімія гетерогенна повна. Засвідчено відносно в обмеженій кількості словників. Решта ж джерел фіксує лексему *ерготизм* як моносемну – зі значенням ‘мед. гостре захворювання від отруєння ріжками, які потрапляють у борошно’ (СУМ, II, 485; СУМ-20, IV, 664; СІС (1955), 268; СІС УРЕ, 316; СІС (Бибик), 222; НСІС, 238; СТСУМ, 235). Проте як омоніми ці компоненти вже подано у «Французько-українському словнику» за ред. В. Бусела – *ergotisme*¹ ‘причепливість’ і *erqotisme*² ‘отруєння споринням’ (ФУС, 235).

Модель «ом¹. гр. + ом.² іт.»

Одностайними є укладачі щодо кваліфікації як омонімів **ТРОМБ¹** і **ТРОМБ²**, де **ТРОМБ¹** (-у, одн. і мн.) (від гр. *θρόμβος* ‘грудочка, згусток’ (ЕСУМ, V, 647; ДРС, I, 797)) – це ‘згусток крові, що утворюється в кровоносних судинах людини і тварини’, а **ТРОМБ²** (-у, одн. і мн.) (від іт. *tromba* буквально ‘труба’ (ІтУС, 600)) – ‘величезний смерч на суші з сильним вітром, опадами і грозовими явищами’ (СУМ, X, 282; ВТССУМ, 1479; СІС (Льох.), 717; СІС УРЕ, 847; СІС (Мороз.), 591; СІС (Музич.), 694; СІС (Пуст.), 909–910; ССІС, 694; НСІС, 609). Омоніми гетерогенні повні.

Модель «ом¹. гр. + ом.² ісп.»

Омоніміїні відношення між **ПЕՕՈՒ¹** (-а, одн. і мн.) (від гр. *παῖον, παῖων* ‘пеан (хоровий гімн, переможний або тужливий)’, ‘пеан (віршова стопа)’ (ДРС, II, 1217)) на позначення: 1) ‘віршової чотирискладової стопи з одного довгого і трьох коротких складів; використовують для написання пеанів’; 2) ‘того самого, що *пеан*’ і **ПЕՕՈՒ²** (-а, одн. і мн.) (від ісп. *peon* ‘поденник, польовий робітник’ (ІспУС, 491)) із семантикою (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) ‘у США та країнах Латинської Америки XVII–XVIII ст. – сільськогосподарський робітник, який внаслідок кабальної залежності перетворився на боргового раба’, фіксують майже всі опрацьовані лексикографічні джерела (СУМ, VI, 118; ВТССУМ, 898; СУМ-20, XII, 244; СІС (Бибик), 424). Деякі зі словників, компонент **ПЕՕՈՒ¹** подають тільки з одним значенням – ‘чотирискладова стопа античної метрики, що складається з одного довгого і трьох коротких складів’ (СІС (Льох.), 544–545; СІС УРЕ, 638–639; СІС (Пуст.), 725; НСІС, 463; СОУМ, 83). Омоніми гетерогенні повні.

Модель «ом¹. гр. + ом.² інд.»

Омокомплекс **СОМА¹** – **СОМА²** формують компоненти **СОМА¹** (-и, тільки одн.) (від гр. *σώμα* ‘тіло’ (ДРС, I, 804)) зі значеннями: 1) ‘біол. тіло організму,

крім материнських клітин спор у рослин і клітин зародкового шляху або статевих клітин у тварин'; 2) 'тіло (тулуб з головою та шиєю, але без кінцівок)' і **СОМА**² (-и, тільки одн.) (від санскр. *sóma*) із семантикою 'у давньоіндійській релігії і міфології – священний дурманний напій, який відігравав важливу роль в обрядах жертвопринесень' (ВТССУМ, 1356). В інших словниках, у яких теж засвідчено згадану омопару, перший компонент репрезентовано лише одним значенням – 'біол. тіло організму, крім материнських клітин спор у рослин і клітин зародкового шляху або статевих клітин у тварин' (СІС (Пуст.), 848; НСІС, 570), або 'спец. т. зв. «смертна частина» тіла організму, яку вейсманісти (термін запровадив німецький біолог А. Вейсман) протиставляють зародковій плазмі, що є нібито потенційно безсмертною і передається з покоління в покоління' (СУМ, IX, 454), або 'усі клітини тварини чи рослини, крім статевих' (СІС (Бибик), 501). Омоніми гетерогенні повні.

Модель «ом¹. гр. + ом.² араб.»

Омокомплекс **ЕРГ**¹ – **ЕРГ**². Компонент **ЕРГ**¹ (-а, одн. і мн.) (від гр. *έργος* 'робота' (ДРС, 1, 657)) виражає значення (з більшим чи меншим ступенем конкретизації): 'фіз. одиниця роботи або енергії, що дорівнює роботі, виконаній силою в одну дину на шляху в один сантиметр', тоді як компонент **ЕРГ**² (-у, одн. і мн.) (від араб. *عرق* ('irq) 'пісок' або 'піщане море' (з глосарію до «Дюни» Ф. Герберта)) – 'тип великих піщаних пустель, що складаються з дюн, які часто змінюють форму через вітер' (СУМ-20, IV, 663; СІС (Пуст.), 429; СІС (Бибик), 221; НСІС, 237; СТСУМ, 235). У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», щоправда, подано ще один лексико-семантичний варіант першого компонента – 'псих. термін використовується в різних комбінаціях, які мають метафоричне значення і відносяться до енергії, сили, цілі або до динамічних якостей' (ВТССУМ, 354). Омоніми гетерогенні неповні.

Інші опрацьовані нами лексикографічні джерела подають лексему *ерг* як моносемну зі значенням 'фіз. одиниця роботи або енергії, що дорівнює роботі,

виконаній силою в одну дину на шляху в один сантиметр' (СУМ, II, 485; СІС (Льох), 268; СІС УРЕ, 315; СІС (Мороз.), 205; СІС (Музич.), 252).

Модель «ом¹. гр. + ом.² афр.»

Омонімії відношення між **КА́ННА**¹ (-и, одн. і мн.) (від гр. *κάννα* 'очерет', 'очеретяна огорожа' (ДРС, I, 873)) на позначення 'багаторічної трав'янистої рослини, що має великі червоні квітки; вирощується як декоративна' і **КА́ННА**² (-и, одн. і мн.) (від афр. *kanna* 'антилопа' (СІС УРЕ, 380)) із семантикою 'найбільша африканська антилопа' засвідчують усі опрацьовані нами словники (СУМ, 4, 88; ВТССУМ, 519; СІС-20, VI, 720; СОУМ, 55; СІС (Льох.), 322; СІС (Бибик), 271; ССІС, 285; СІС (Пуст.), 498; НСІС, 280). Омоніми гетерогенні повні.

Модель «ом¹. гр. + ом.² кит.»

За моделлю «ом¹. гр. + ом.² кит.» утворено омокомплекси **ТЕЇ́ЗМ**¹–**ТЕЇ́ЗМ**² і **ТРИ́АДА**¹ – **ТРИ́АДА**². Омопару **ТЕЇ́ЗМ**¹–**ТЕЇ́ЗМ**² реєструє тільки «Великий тлумачний словник сучасної української мови»: компонент **ТЕЇ́ЗМ**¹ (-у, тільки одн.) (від гр. *θεός* 'бог, божество', 'богиня', 'напівбог, герой', 'напівбогиня' (ДРС, I, 778)) виражає значення 'релігійно-філософське вчення, що визнає існування Бога як окремої істоти з розумом і волею, що створила світ і керує ним', а компонент **ТЕЇ́ЗМ**² (-у, тільки одн.) (від кит. 茶 (*chá*), або *te* 'чай') – 'один із різновидів кофеїнізму, зумовлений надуживанням чаєм' (ВТССУМ, 1435). Омоніми гетерогенні повні.

Решта опрацьованих лексикографічних джерел подають лексему *теїзм* здебільшого як моносемну – зі значенням 'релігійно-філософське вчення, що визнає існування Бога як окремої істоти з розумом і волею, що створила світ і керує ним' (СУМ, X, 57; СІС (Льох.), 692; СІС УРЕ, 813; СІС (Пуст.), 881; СІС (Бибик), 527; ССІС, 663).

3.1.2. Омонімія з першим компонентом латинізмом

Запозичення з двох мов, однією з яких є латинська, утворюють 32 омонімні одиниці. Омокомплекси сформовано за 7 моделями – із французькою, німецькою, англійською, італійською, іспанською, польською та індійською мовами.

Модель «ом¹. лат. + ом.² фр.»

Модель «ом¹. лат. + ом.² фр.» репрезентують запозичені з латинської і французької мов лексеми *люкс*, *габун*, *мутон*, *сак*, *карамболь*, *талья*, *роман*, *негатив*, *детонація*.

Омоніміїні відношення між **ЛЮКС¹** (-а, одн. і мн.) (від лат. *lux* ‘світло’), що виражає лексичне значення ‘фіз. міжнародна одиниця освітленості, яка дорівнює рівномірній освітленості 1 м² площі 1 люменом світлового потоку (лк)’, і **ЛЮКС²** (-а, тільки одн. / одн. і мн.) (від фр. *luхе* ‘розкіш’ ‘вишуканість’, ‘задоволення’, ‘надмірна розкіш’ (ФУС, 368)) із семантикою ‘позначення чогонебудь надзвичайно розкішного, вигідного, доброякісного’ засвідчують тлумачні словники української мови, словники іншомовних слів, а також перекладні (СУМ, IV, 572; ВТССУМС, 631; СІС (Льох.), 432; СІС (Мороз.), 330; СІС УРЕ, 501; СІС (Пуст.), 604; ССІС, 392; СІС (Бибик), 346; СІС (Музич.), 401; СОУМ, 65; РУС (Гриц.), II, 221).

У деяких лексикографічних працях компонент **ЛЮКС²** репрезентований кількома лексико-семантичними варіантами, зокрема: 1) ‘готельний номер, купе, каюта і т. ін. підвищеної комфортності’; 2) ‘розм. про щось чудове, розкішне, високоякісне’ (СУМ-20, VIII, 336). Омоніми гетерогенні неповні.

Омокомплекс **МУТОН¹** – **МУТОН²**, де компонент **МУТОН¹** (-а, одн. і мн.) (від лат. *mutatio* ‘зміна’, ‘переміна’, ‘переміщення’ (ЛУС, 126)) номінує ‘елементарну частинку генних мутацій’, а компонент **МУТОН²** (-у, тільки одн.) (від фр. *mouton* ‘вівця, баран’, ‘баранина’, ‘вичищена бараняча шкура’ (ФУС, 408)) – ‘особливий спосіб вичиненої овечої шкури’, засвідчено порівняно в

обмеженій кількості лексикографічних праць (ВТССУМ, 697; СУМ-20, IX, 209; НСІС, 406). Омоніми гетерогенні неповні.

Омонімію між **САК¹** (-а, одн. і мн.) (від лат. *saccus* ‘мішок’, що походить від гр. *σάκκος*, яке зводиться до гебраїс. *sáq* ‘вовняна тканина’ (ЕСУМ, V, 164–165)), репрезентованого в одних словниках двома лексико-семантичними варіантами: 1) ‘риболовна снасть із сітки, що мав форму конусоподібного мішка, натягнутого на обруч і прикріпленого до держална’; 2) ‘заст. сумка, торба з цупкої тканини для зберігання і перевезення речей’, а в інших – трьома: 1) ‘риболовна снасть із сітки, що мав форму конусоподібного мішка, натягнутого на обруч і прикріпленого до держална’; 2) ‘заст. сумка, торба з цупкої тканини для зберігання і перевезення речей’; 3) ‘мішок, набитий землею, для захисту від куль’, і **САК²** (-а, одн. і мн.) (від фр. *sac* ‘мішок’ через посередництво польської мови; походить від лат. *saccus* ‘мішок, сумка’, ‘верет або волосяниця’ (ЕСУМ, V, 164–165; ЛРС, 891)) зі значенням ‘заст. жіноче півпальто вільного крою’ реєструє більшість опрацьованих лексикографічних джерел (СУМ, IX, 16; ВТССУМ, 1284; СІС (Бибик), 480; ССІС, 607; НСІС, 542; СОУМ, 122). Омоніми гомогенні повні.

На противагу кваліфікації компонентів аналізованого комплексу як омонімів, укладачі деяких словників іншомовних слів вважають лексему *сак* полісемною і всі названі дефініції подають як лексико-семантичні варіанти (СІС УРЕ, 741; СІС (Пуст.), 814; СІС (Мороз.), 510; СІС (Музич.), 603).

Слово *сак* зі значенням ‘сеть (рыболовная и для ловли куропаток)’ зареєстровано в деяких історичних словниках (Тимч. мат., II, 306). З такою самою семантикою відоме ізсереди XIX ст.: *сак* ‘мѣхъ изъ нитяной сѣтки для ловли рыбы. По-французски *sac* – мѣшокъ’ (СУМ (Б.-Н.), 321). У кінці XIX ст. одні лексикографічні праці фіксують омонімію (щоправда, компоненти експлікують відмінну семантику, пор.: I *Сак* ‘сáква’ і II *Сак* ‘сачóк’ (Жел., II, 847)); інші – кваліфікують лексему *сак* як полісемну, пор.: *сакъ*: 1) ‘сак, сачóк’; 2) ‘багу́л, сакві́, клу́нок’ (Ум. і Сп., IV, 2). На початку XX ст., згідно з даними

одних словників, лексема *сак* моносемна, пор.: ‘рыболовный снарядъ: сакъ’ (СУМ (Гр.), IV, 97; УРС (Дубр.), 229), згідно з іншими – полісемна, пор.: 1) ‘(сумка) уст. сак’; 2) ‘(для ловли рыб, насекомых) сак, сачок’; 3) ‘(женское пальто свободного покроя) уст. сак’ (УРС (Кирич.), V, 245).

Параметризацію інших омонімів аналізованої моделі винесено в додатки.

Модель «ом¹. лат. + ом.² нім.»

Модель «ом¹. лат. + ом.² нім.» формують запозичені з різних мов слова *кант, корона, нефрит, патрон, такса*.

Омокомплекс **КАНТ¹** – **КАНТ²** репрезентовано компонентом **КАНТ¹** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Kante* ‘ребро’ (ВНУС, 362)), який об’єднує два лексико-семантичні варіанти, зокрема: 1) ‘кольоровий шнурок або вузька смужка тканини іншого кольору, яку вшивають у борти, у шви одягу, найчастіше – форменого; облямівка’; 2) ‘*спец.* ребро, пруг дошки, бруса тощо’ (СУМ, IV, 89; ВТССУМ, 520; СУМ-20, VI, 722; СОУМ, 55), зрідка – три: окрім перших двох лексико-семантичних варіантів, ще третій – ‘краї палітурки або обкладинки, які виступають за обріз книжкового блока’ (СІС (Бибик), 271). Можлива й інша комбінація лексико-семантичних варіантів, пор.: 1) ‘вишитий шнурок, вузька смужка тканини по краю або шву одягу’; 2) ‘смужка, якою оздоблений у вигляді рамки малюнок, таблиця тощо’ (СІС (Пуст.), 499; СІС (Музич.), 308; СТСУМ, 307). Компонент **КАНТ²** (-а, одн. і мн.) (від лат. *cantus* ‘спів, пісня, мелодія’ (ЛУС, 30)) виражає значення (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) ‘*заст.* хвальна врочиста пісня духовного або світського змісту’ (СУМ, IV, 89; СУМ-20, VI, 722; СІС (Пуст.), 499; СІС (Музич.), 308; СТСУМ, 307). У деяких словниках засвідчено два лексико-семантичні варіанти другого компонента: 1) ‘старовинна триголосна пісня, що виконувалася ансамблем співаків або хором без інструментального супроводу’; 2) ‘хвальна врочиста пісня духовного або світського змісту’ (ВТССУМ, 520). Омоніми гетерогенні повні.

На противагу кваліфікації згаданих компонентів як омонімів, укладачі кількох лексикографічних праць подають наведені значення як полісемні (СІС УРЕ, 381; НСІС, 280).

Історичні словники української мови засвідчують лексему *кант* як *кантыкъ* ‘церковная песнь, кант’ ще у XVI ст. (Тимч. мат., I, 356; СУМ (XVI–XVII), XIV, 37); з кінця XIX ст – лише зі значенням ‘край’ (Жел., I, 333), а потім як багатозначну: *канть* ‘пісня хвальна’, ‘кант, лямівка, облямівка’ (Ум. і Сп., II, 7). Як омонім – з першої половини XX ст.: I. *Кант, Канта* ‘кант, канта, пісня хвальна, умен. кантик’ і II. *Кант* ‘(край, рубець) кант, рубець, край, берег; *специальнее*: (между двумя кусками кожи или материи) кант, ільтіця, (в голенищах) ірха (пров.), (в женск. полушубке по талии) забіванка, (у портн.) кант; *тип.* – кант’ (ЕВ РУС, 693).

Омокомплекс із запозиченням лексеми *патрон* з різних мов в одних словниках представлено оморядом (трикомпонентним), а в інших – омопарою. Компонент **ПАТРОН**¹ (-а, одн. і мн.) (від лат. *patronus* ‘захисник, покровитель’ (ЛУС, 48; ЕСУМ, IV, 317; Фасм., III, 217)) об’єднує здебільшого чотири лексико-семантичні варіанти (з більшим чи меншим ступенем конкретизації): 1) ‘у Стародавньому Римі – багата, впливова особа, звичайно патрицій, що брала під своє заступництво вільних незаможних або неповноправних громадян’; 2) ‘глава, хазяїн фірми або начальник підприємства і т. ін. || безпосередній начальник, керівник (стосовно до свого підлеглого)’; 3) ‘перен. чий-небудь заступник, захисник’; 4) ‘святий, що вважається заступником людини, яка носить його ім’я, або заступником, захисником якого-небудь міста, общини’ (СУМ, VI, 97; ВТССУМ, 894; СУМ-20, XII, 200; ССІС, 511; СТСУМ, 493). Іноді кількість цих лексико-семантичних варіантів може бути зведено до трьох, зокрема: 1) ‘у Стародавньому Римі багата і впливова особа (спочатку знатний патрицій, пізніше – багатій), що брала під своє покровительство (патронат) залежних від неї вільних незаможних або неповноправних громадян’; 2) ‘заст. покровитель, захисник’; 3) ‘перен. хазяїн підприємства, фірми; безпосередній начальник’ (СІС

УРЕ, 633; СІС (Бибик), 421), а то й двох позицій – з об'єднанням другого і третього лексико-семантичних варіантів (СІС (Мороз.), 427; СІС (Музич.), 512). Компонент **ПАТРОН²** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Patrone*, що походить з фр. *patron* ‘викрійка, патрон’ (ФУС, 449)) представлено теж кількома лексико-семантичними варіантами, кількість яких залежить від кваліфікації омокомплексу як оморяду чи омпари. У тлумачних словниках сучасної української мови, згідно з якими аналізована омоодиниця постає як оморяд, серед лексико-семантичних варіантів компонента **ПАТРОН²** подано: 1) ‘з’єднані гільзою в одне ціле куля або дріб із порохом зарядом і капсуль із запальником || те саме, що *гільза 1* || ‘перен. про якусь схожу на гільзу трубку’; 2) ‘пристрій для затискування оброблюваної деталі або різального інструмента в токарному і свердлильному верстаті’; 3) ‘частина електричного освітлювального приладу, у яку вгвинчується лампочка для приєднання її до мережі’ (СУМ, VI, 97; СУМ-20, XII, 200–201). У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» запропоновано ще один лексико-семантичний варіант – ‘запобіжна циліндрична оболонка з картону або металу’ (ВТССУМ, 894). Компонент **ПАТРОН³** (-а, одн. і мн.) (від *Patrón* ‘патрон, шаблон’, що походить від фр. *patron* ‘шаблон, модель’, ‘взірець’ (ФУС, 449)) виражає значення ‘спец. модель, за якою виготовляють якусь деталь (зразок для викроювання у швейній, паперовій, кушнірській справі) || трафарет малюнка по тканині у ткацькій промисловості’ (СУМ, VI, 97; ВТССУМ, 894; СУМ-20, XII, 201).

Деякі з лексикографічних джерел фіксують аналізований омокомплекс як омпару або ж чотирикомпонентний оморяд (див. додатки 1 і 2).

Параметри решти омонімів названої моделі подано у додатках 1 і 2.

Модель «ом¹. лат. + ом.² англ.»

Модель «ом¹. лат. + ом.² англ.» репрезентують 3 омокомплекси з лексемами *медіа*, *термінатор*, *колокація*, запозиченими з різних мов.

Омопару *МÉДІА*¹ – *МÉДІА*², де *МÉДІА*¹ (незм.) (від лат. *medius* ‘середній’, ‘центральний’ (ЛУС, 118)) позначає ‘середній, здебільшого м’язовий шар стінки кровоносних судин’, а *МÉДІА*² (незм.) (від англ. *mass media* ‘засоби масової інформації’) – ‘те саме, що *мас-медіа*’, засвідчено тільки у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (ВТССУМ, 655). Омоніми гетерогенні повні.

В інших лексикографічних працях кодифіковано по одному з названих значень, напр.: ‘те саме, що *мас-медіа*’ (НСІС, 373) або й зовсім не згадано.

З’яву омопарі *ТЕРМІНАТОР*¹ – *ТЕРМІНАТОР*² датують кінцем ХХ і початком ХХІ ст. Компонент *ТЕРМІНАТОР*¹ (-а, тільки одн.) (від лат. *termīnāre* ‘обмежувати’ (ЛУС, 231)) виражає значення ‘*астр.* межа між освітленою Сонцем і темною частинами небесного тіла’, тоді як *ТЕРМІНАТОР*² (-а, одн. і мн.) (від англ. *Terminator* під впливом однойменного американського науково-фантастичного фільму (1984 р.) Дж. Кемерона про робота-вбивцю)) – ‘*кін., розм.* убивця’ (ВТССУМ, 1444), або ‘людиноподібний робот, який не піддається знищенню’ (ССІС, 669; СІС (Музич.), 671; СІС (Бибик), 533). Омоніми гетерогенні неповні.

Решта опрацьованих нами словників фіксують лексему *термінатор* як моносемну – зі значенням ‘лінія, що відділяє світло й тінь на поверхні небесного тіла’ (СІС (Льох.), 698; СІС (Мороз.), 570; СІС УРЕ, 819; СІС (Пуст.), 887; РУС (Гриц.) IV, 408) – або ж омонімізують її з компонентом *ТЕРМІНАТОР* на позначення ‘*діал.* учень, що вчиться ремесла в майстра’ (ВТССУМ, 1444; СУМ, Х, 88). Аналіз омонімії з таким компонентом не входить до об’єкта нашого дослідження.

Лексема *термінатор* уже відома в кінці ХІХ ст.: *терміна́тор* ‘учень’ (Жел., II, 959).

Модель «ом¹. лат. + ом.² іт.»

Модель «ом¹. лат. + ом.² іт.» представлено 7 омокомплексами з лексемами *граната, моль, мінор, мета, помпа, тор, таран*, запозиченими з різних мов.

Омокомплекс **МОЛЬ¹ – МОЛЬ²**, сформований з компонента **МОЛЬ¹** (-я, одн. і мн.) (скорочення від молекула, яке походить від лат. *moles* ‘маса’ (ЛУС, 123) і зменшеного суфікса *cula*), що позначає ‘фіз., хім. одиницю виміру кількості речовини в Міжнародній системі одиниць’, і **МОЛЬ²** (-я, тільки одн.) (від іт. *molle* ‘м’який, ніжний’, (ІтУС, 364)) – ‘муз. мінорний лад’, фіксує більшість лексикографічних праць (ВТССУМ, 686; СУМ-20, VIII, 786–787; СІС (Льох.), 477; СІС УРЕ, 555; СІС (Мороз.), 367; СІС (Пуст.), 650; СІС (Бибик), 376; ССІС, 443; НСІС, 396; СТСУМ, 387; СІС (Музич.), 442). Омоніми гетерогенні неповні.

Омонімійними відношеннями пов’язані лексеми **ПОМПА¹** і **ПОМПА²**. Щоправда, у словниках простежено певну неоднотайність щодо походження обох компонентів. Компонент **ПОМПА¹** (-и, тільки одн.) подано як запозичення з латинської мови, пор.: лат. *ротра* ‘урочиста процесія’, ‘пишність’ (ЛУС, 158; СІС (Льох.), 571; НСІС, 487; ЕСУМ, IV, 511) із подальшим коментарем, що слово походить від гр. *πομπή* з тим значенням, що й основне значення в українській мові ‘урочистий похід, процесія’, ‘урочистість’, ‘пишність’ (ДРС, II, 1353). Укладачі деяких словників іншомовних слів вважають за походженням слово *помпа* на позначення урочистості запозиченням з французької мови (від фр. *ротре* ‘урочистість, пишнота, помпа’ (ФУС, 473)), яке, зі свого боку, знову ж таки виводять від гр. *πομπή* (СІС УРЕ, 670; СІС (Мороз.), 452; СІС (Музич.), 539; ССІС, 543). Проте збігаються думки лексикографів щодо дефініції першого компонента – ‘урочистість, пишнота, розрахована на зовнішній ефект’ (СУМ, VII, 135; ВТССУМ, 1043; СІС УРЕ, 670; СІС (Мороз.), 452; СІС (Музич.), 539; ССІС, 543; СІС (Бибик), 438; СОУМ, 99). Подібна ситуація із компонентом **ПОМПА²** (-и, одн. і мн.): його вважають запозиченням то з італійської мови (СІС УРЕ, 670; СІС (Мороз.), 452; СІС (Музич.), 539; ССІС, 543), то з французької

(СІС (Льох.), 571; НСІС, 487). Власне таку невизначеність засвідчено й в «Етимологічному словнику української мови» (ЕСУМ, 510–511). Однак знову ж таки одностайним є формулювання лексичного значення – ‘насос для викачування чи нагнітання рідини або газу’ (СУМ, VII, 135; ВТССУМ, 1043; СІС УРЕ, 670; СІС (Мороз.), 452; СІС (Музич.), 539; ССІС, 543; СІС (Биби́к), 438; СОУМ, 99). Омоніми гетерогенні неповні.

Запозичення відоме з кінця ХІХ ст: *пóмпа* ‘пышность, великолепие’ (Тимч. мат., II, 165); *пóмпа* ‘насос’ (Жел., II, 698; Ум. і Сп., III, 102); *пóмпа* ‘великолѣпіе, пышность’, ‘важничанье’, ‘насось’ (СУМ (Гр.), III, 300; ЕВ РУС, 2178).

Аналіз решти омонімів подано в додатках 1 і 2.

Модель «ом¹. лат. + ом.² ісп.»

Модель «ом¹. лат. + ом.² ісп.» демонструють омпари із лексемами-запозиченнями з латинської й іспанської мов *колон*, *сеньйор*, *соль*, *сон*.

Омокоплекс **КОЛÓН¹** – **КОЛÓН²** утворюють компоненти **КОЛÓН¹** (-а, одн. і мн.) (від лат. *colonus* ‘землероб, селянин’ (ЛУС, 36)) з лексико-семантичними варіантами: 1) ‘у Римській імперії, країнах Західної Європи та Візантії в період раннього середньовіччя – сільський мешканець, що орендував невелику ділянку землі, яка належала багатому землевласникові, і за це платив натурою і відробляв’; 2) ‘селянин (батрак, напівкріпак, орендар і т. ін.) у романських країнах і країнах Латинської Америки’ (ВТССУМ, 556) і **КОЛÓН²** (-а, одн. і мн.) (від ісп. *colón*, від С. Colón – іспанського варіанта прізвища мореплавця Х. Колумба) на позначення ‘грошової одиниці Коста-Рики, Сальвадору’ (СУМ-20, VII, 258; СІС УРЕ, 424; НСІС, 307; СІС (Пуст.), 536). Омоніми гетерогенні повні.

Інші лексикографічні праці реєструють лексему *колон* як полісемну (СУМ, IV, 230; СІС (Льох.), 357; СТСУМ, 328) або моносемну (ССІС, 323; ІспУС, 165).

Омоніміїні відношення між **СЕНЬЙÓР¹** і **СЕНЬЙÓР²** засвідчують практично всі опрацьовані лексикографічні праці (СУМ, IX, 126; ВТССУМ,

1307; СІС (Льох.), 644; СІС УРЕ, 754; СІС (Пуст.), 828; СІС (Бибик), 489; ССІС, 618; НСІС, 553; УРС (Кирич.), V, 288; РУС (Гриц.), IV, 81). Компонент **СЕНЬЙОР¹** (-а, одн. і мн.) (від лат. *senior* ‘старший’, пов’язаного з *senex* ‘старець’ (ЕСУМ, V, 213–214; Фасм., III, 602; СЧС (Кузеля), 275) експлікує семантику ‘*іст.* феодал у Західній Європі часів середньовіччя, який мав право власності на землю і повну владу (політичну, адміністративну, судову) на своїй території’, **СЕНЬЙОР²** (-а, одн. і мн.) (від ісп. *señor* ‘пан’ (ІспУС, 596), яке походить від лат. *senior* ‘старший’ (ЕСУМ, V, 213–214; Фасм., III, 602), СЧС (Орел), II, 336; СЧС (Бойків), 387) – ‘ввічливе звертання до чоловіка в Іспанії та деяких інших країнах; називання будь-якої особи чоловічої статі’. Омоніми гомогенні, оскільки обидва слова походять від латинського *senior* ‘старший’, яке згодом з латини перейшло до романських мов, зокрема й іспанської, змінивши первинне значення.

Модель «ом¹. лат. + ом.² пол.»

Модель «ом¹. лат. + ом.² пол.» формують запозичені з латинської та англійської мов лексеми *люстрації*, *універсал*, *фузія*.

Омокомплекс **ЛЮСТРА́ЦІЇ¹** – **ЛЮСТРА́ЦІЇ²** представлено компонентами **ЛЮСТРА́ЦІЇ¹** (-Ø, тільки мн.) (від лат. *lustratio* ‘очищення шляхом жертвоприношення’ (СІС УРЕ, 502), чи лат. *lustrum* ‘спокутна жертва, жертвоприношення’ (ЛУС, 113)) зі значенням ‘релігійно-магічні обряди, які, за уявленням вірян, охороняють від хвороб та інших бід’ (ВТССУМ, 632; СІС (Мороз.), 330; СІС (Музич.), 402; СІС (Пуст.), 605) і **ЛЮСТРА́ЦІЇ²** (-Ø, тільки мн.) (з пол. *lustracja* ‘перевірка’, від лат. *lustrum* ‘податний або фіскальний період’ (СІС УРЕ, 502); *lustracja* ‘огляд, перегляд, ревізія’, ‘ек. люстрація’ (ПУС, I, 509)) з лексико-семантичними варіантами: 1) ‘*іст.* у західних губерніях царської Росії – описи мешканців державних або орендованих маєтків із метою встановлення доходів з них’; 2) ‘заборона функціонерам високого рангу усунутої від влади в країні політичної партії протягом певного часу обіймати посади в державному апараті, обиратися в представницькі органи, бути суддями і т. ін. ||

у деяких посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи – заборона колишнім співробітникам секретних служб упродовж певного часу обіймати державні посади, а також публікація списків їхніх агентів-донощиків' (ВТССУМ, 632; СІС (Музич.), 402; СІС (Бибик), 347).

Укладачі деяких словників, фіксуючи перший компонент, пропонують лише один лексико-семантичний варіант (з більшим чи меншим ступенем конкретизації), тобто 'періодичні описи державних маєтностей з метою визначення їхньої прибутковості' (ССІС, 393; СІС (Пуст.), 357; СІС (Мороз.), 330).

В історичних словниках української мови лексема значиться із XVII ст., пор.: *люстрация* ' (опис маєтків з метою встановлення доходів із них)' (1621); '(люстраційний документ) люстрація' (1650) (СУМ (XVI–XVII), XVI, 187).

Омоніміїні відношення, пов'язані із запозиченням лексеми *фузія* з різних мов, репрезентовані або оморядом **ФЎЗІЯ¹**– **ФЎЗІЯ²**– **ФЎЗІЯ³**, де **ФЎЗІЯ¹** (-ї, одн. і мн.) (від пол. *fuzja*, що походить від фр. *fusil* 'рушниця' (ЕСУМ, VI, 136; Фасм., IV, 209) чи 'іст. фузея, кременівка' (ПУС, I, 268)) позначає 'заст. старовинну гладкоствольну рушницю з кременем', **ФЎЗІЯ²** (-ї, тільки одн.) (від лат. *fūsio* 'злиття', пов'язаного з *fundo* 'ллю, виливаю' (ЕСУМ, VI, 136; ЛУС, 75)) – 1) 'лінгв. злиття морфем, що супроводжується зміною їхнього фонемного складу'; 2) 'поглинання монополіями слабших конкурентів шляхом злиття, об'єднання двох або більше підприємств, звичайно однорідних' і **ФЎЗІЯ³** ((-ї, тільки одн.) (від лат. *fūsio* 'злиття', пов'язаного з *fundo* 'ллю, виливаю' (ЕСУМ, VI, 136; ЛУС, 75)) – 'фізіологічний механізм зору, який зумовлює злиття двох монокулярних картин в єдиний зоровий образ' (ВТССУМ, 1551), або омопарою **ФЎЗІЯ¹**– **ФЎЗІЯ²**, де **ФЎЗІЯ¹** (-ї, одн. і мн.) передає семантику 'заст. старовинна гладкоствольна рушниця з кременем', а **ФЎЗІЯ²** (-ї, тільки одн.) 'лінгв. злиття морфем, що супроводжується зміною їхнього фонемного складу' (СУМ, X, 650; СОУМ, 151). Омоніми комбіновані неповні (якщо йдеться про оморяд) або гетерогенні неповні (якщо йдеться про омопару).

Словники іншомовних слів здебільшого фіксують названі дефініції двокомпонентної омонімії як лексико-семантичні варіанти лексеми *фузія* (ССІС, 732; СІС УРЕ, 900; НСІС, 640) або ж подають цю лексему як моносемну – зі значенням ‘лінгв. злиття морфем, що супроводжується зміною їхнього фонемного складу’ (СІС (Льох.), 763–764; СІС (Пуст.), 956).

Варіант слова *фузія фузея* ‘(фр. *fusil*) ружье’ уже значиться в «Матеріалах до словника...» Є. Тимченка (Тимч мат., II, 457). Слово з іншим наголосом уперше зафіксовано всередині ХІХ ст.: *фузі́я (хвузія)* ‘ружье’, ‘ракéта’ (СУМ (Б.-Н.), 372, далі: *фу́зія* ‘рушниця, пістолет’ (Жел., II, 1031).

Модель «ом¹. лат. + ом.² інд. (гінді)»

Омопару *РÚПІЯ¹* – *РÚПІЯ²*, де компонент *РÚПІЯ¹* (-ї, одн. і мн.) (від гінді *rūpiyah* ‘карбоване срібло’ (ЕСУМ, V, 145)) експлікує значення (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) ‘грошова одиниця Індії, Непалу, Пакистану – 100 пайсів; Індонезії – 100 сенів; Маврикію, Сейшельських островів, Шрі-Ланки – 100 центів’, а *РÚПІЯ²* (-ї, одн. і мн.) (від лат. *rūpēs* ‘скеля’, ‘розколина, ущелина’ (ЛУС, 193)) – ‘мед. конічної форми, шарувата, кров’янисто-гнійна кірка, що утворюється внаслідок поверхневого гнійного розплавлення запального інфільтрату або висихання ексудату пустули’, фіксує тільки «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (ВТССУМ, 1279).

Омонімійними вважають відношення між *РÚПІЯ¹* – *РÚПІЯ²* й укладачі «Етимологічного словника української мови», проте компонент *РÚПІЯ²* (назва походить з новолатинської наукової номенклатури і утворена від прізвища німецького ботаніка Rurpius) виражає ще одне, відмінне від попередніх значення – ‘бот. *Rurpia* L.’ (ЕСУМ, V, 145), або *Rurpia maritima* L. (рупія) – водна морська чи солонувато-водна рослина з родини Rurpiaceae (раніше цей рід відносили до родини Potamogetonaceae) [10, 208].

А отже, думаємо є всі підстави констатувати з’яву оморяду *РÚПІЯ¹* – *РÚПІЯ²* – *РÚПІЯ³*. Омоніми гетерогенні неповні.

Інші опрацьовані нами лексикографічні джерела засвідчують лексему *рупія* як моносемну – ‘грошова одиниця Індії, Індонезії, Пакистану, Шрі-Ланки та ряду інших країн’ (СУМ, VIII, 910; СІС (Льох.), 631; СІС УРЕ, 739; СІС (Мороз.), 509; СІС (Музич.), 601; СІС (Пуст.), 813; НСІС, 540).

3.1.3. Омонімія з першим компонентом германізмом

Запозичення з двох мов, однією з яких є німецька, репрезентують 22 омокомплекси, утворені за 13 мовними моделями: «ом¹. нім. + ом.² фр.», «ом¹. нім. + ом.² іт.», «ом¹. нім. + ом.² ісп.», «ом¹. нім. + ом.² порт.», «ом¹. нім. + ом.² гр.», «ом¹. нім. + ом.² санскр.», «ом¹. нім. + ом.² пол.», «ом¹. нім. + ом.² араб.», «ом¹. нім. + ом.² фін.», «ом¹. нім. + ом.² угор.», «ом¹. нім. + ом.² кит.», «ом¹. нім. + ом.² монг.», «ом¹. нім. + ом.² мова фанг».

Модель «ом¹. нім. + ом.² фр.»

Модель «ом¹. нім. + ом.² фр.» представляють омокомплекси з лексемами *апорт*, *такт*, *терміт*, *туш*, *фара*, *шарф*, *шик*, запозиченими з двох різних мов.

Омокомплекс *АПОРТ*¹ – *АПОРТ*². Компонент *АПОРТ*¹ (-а, одн. і мн.) (через польське посередництво запозичено з свн. *apfalter* ‘яблуня’ походить від *apfal* (*Apfel*) ‘яблуко’ (ЕСУМ, I, 80; Фасм., I, 81)) позначає: 1) ‘один із осінньо-зимових сортів яблунь’; 2) ‘великий кисло-солодкий плід цього дерева’, тоді як компонент *АПОРТ*² (-ів, тільки мн.) (від фр. *apporte* ‘розподілювати’, *apport* ‘внесок, частка’, *apporter* ‘приносити’, ‘вносити’ (ФУС, 32)) – ‘фін. ‘плата за акції у вигляді майна, що надходить до акціонерного товариства’. Омонімію власне з такими іменниковими компонентами реєструють «Великий тлумачний словник сучасної української мови» і «Сучасний тлумачний словник української мови» (ВТССУМ, 37; СТСУМ, 39). Омоніми гетерогенні неповні.

В інших лексикографічних джерелах теж засвідчено омонімію, пов’язану із цією лексемою. Єдине, що другий компонент є вигуком, який використовують для посилення собаки ‘за здобиччю чи кинутою для тренування паличкою тощо’

(СУМ-20, I, 248; СІС (Бибик), 49; НСІС, 58). Решта словників засвідчують моносемність лексеми *апорт* – зі значеннями ‘вигук, яким звертаються до дресированої собаки, спонукаючи щось принести’ (СІС (Льох.), 67; СІС УРЕ, 75; СІС (Пуст.), 103; СІС (Мороз.), 50; СІС (Музич.), 71; ССІС, 56) або ‘сорт яблуні’ (ЕСУМ, I, 80).

Омокомплекс **ТАКТ¹** – **ТАКТ²** представлено компонентами **ТАКТ¹** (-у, одн. і мн.) (від нім. *Takt* ‘такт’, ‘ритм’ (ВНУС, 598), що споріднене з лат. *tactus* ‘дотик’, ‘дія’ (СІС УРЕ, 807 ЕСУМ, V, 506; Фасм., IV, 13)) зі значеннями: 1) ‘метрична музична одиниця – кожна з рівних за тривалістю частин, на які поділяється музичний твір за числом ритмічних наголосів у ньому’; 2) ‘ритм якогось руху, дії; кожен із рівномірно повторюваних рухів, ударів’; 3) ‘спец. частина робочого циклу якогось механізму’ і **ТАКТ²** (-у, тільки одн.) (від фр. *tact* ‘почуття міри’ (ФУС, 590), походить від лат. *tactus* ‘відчуття, почуття’ (СІС УРЕ, 807 ЕСУМ, V, 506; Фасм., IV, 13)) на позначення ‘почуття міри, що підказує правильне розуміння або оцінку явищ дійсності’ (СУМ, X, 24; ВТССУМ, 1428; СОУМ, 132). Більшість словників іншомовних слів теж реєструє цю омонімію з відмінністю лише в тому, що перший компонент представлено лише двома першими лексико-семантичними варіантами (СІС УРЕ, 807; СІС (Мороз.), 561; СІС (Пуст.), 875; СІС (Бибик), 522–523), ССІС, 658; НСІС, 585; СІС (Музич.), 661). Омоніми гомогенні неповні.

Лексему *такт* зафіксовано в кінці XIX ст. – спершу зі значенням ‘такт, лад’ (Ум. і Сп., IV, 105), згодом як ‘вміння поводитися’ (Доман., 115).

Щодо омонімії, пов’язаної із запозиченням з німецької і французької мов лексеми *туш*, то більшість словників іншомовних слів, а також «Етимологічний словник української мови» засвідчують її у вигляді омопарі, де **ТУШ¹** позначає (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) ‘чорну фарбу для креслення та малювання пером або пензлем’, а **ТУШ²** – ‘невелику музичну п’єсу фанфарного складу; виконують як урочисте привітання під час вшанувань, вручення нагород’ (СІС (Льох.), 721; СІС УРЕ, 852; СІС (Пуст.), 914; СІС (Мороз.), 594;

ССІС, 699; НСІС, 612; СІС (Музич.), 698; ЕСУМ, V, 585). Проте укладачі тлумачних словників української мови, деяких словників іншомовних слів та «Словника омонімів...» абсолютно слушно подають цей омокомплекс як оморяд, де **ТУШ¹** (-і, тільки одн.) (від нім. *Tusche* ‘туш’ (ВНУС, 618), утворено від *tuschen* ‘тушувати’, ‘малювати тушшю’ (ВНУС, 618)) виражає значення ‘рідка або суха фарба, звичайно чорного, дуже стійкого кольору, яка вживається для креслення, малювання пензлем, пером і т. ін.’, **ТУШ²** (-у, тільки одн.) (від нім. *Tusch* ‘туш, гучне дружнє вітання за допомогою труб і литавр’ (ВНУС, 618)) – ‘невелика музична п’еса, що виконується як урочисте привітання під час вшанування, вручення нагород і т. ін.’ і **ТУШ³** (-у, одн. і мн.) (від фр. *toucher* ‘доторкнутися’, ‘торкатися’ (ФУС, 608)) – ‘у грі в більярд – ненавмисне торкання до шару, що вважається ударом’ (СУМ, X, 331; ВТССУМ, 1487; СІС (Бибик), 552; СОУМ, 137). Омоніми гетерогенні неповні.

Слово *туш* зі значенням ‘чорнило’ відоме з кінця XIX ст. (Жел., II, 995; Ум. і Сп., IV, 129).

Параметри інших омокомплексів моделі «ом¹. нім. + ом.² фр.» подано в додатках.

Модель «ом¹. нім. + ом.² іт.»

Модель «ом¹. нім. + ом.² іт.» репрезентує омокомплекс **ГАЛ¹** і **ГАЛ²**. Його засвідчено відносно невеликою кількістю лексикографічних праць. Компонент **ГАЛ¹** (-а, одн. і мн.) (від свн. *Galle* ‘пухлина на нозі коня’, двн. *Gealla*, з якими, можливо, пов’язане це слово, походять від лат. *galla* ‘наріст’ (ЕСУМ, I, 455); у нім. мові значення інше: *galle* ‘жовч’, ‘жовчний міхур’ (ВНУС, 258)) експлікує семантику ‘наріст на різних частинах рослин, утворені рослинними або тваринними паразитами’, тоді як **ГАЛ²** (-а, одн. і мн.) (скорочення від прізвища відомого іт. фізика й астронома Г. Галілея (G. Galilei)) – ‘найменування одиниці прискорення, що часто використовується в геофізиці’ (ВТССУМ, 218; СУМ-20, III, 442). Омоніми гетерогенні повні.

Решта словників, у яких кодифіковано лексему *гал*, подають лише одне значення – ‘одиниця прискорення в СГС системі одиниць’ (СІС УРЕ, 163; СІС (Мороз.), 114; СІС (Пуст.), 230; НСІС, 127; СІС (Музич.), 149).

Модель «ом¹. нім. + ом.² ісп.»

Омоніміїні відношення між *РЕАЛ¹* і *РЕАЛ²* визнають укладачі здебільшого всіх опрацьованих нами словників. Єдина відмінність полягає у кількості лексико-семантичних варіантів, які репрезентують той чи той компонент. Наприклад, компонент *РЕАЛ¹* (-а, одн. і мн.) (від ісп. *real* ‘королівський’ (ІспУС, 549), що походить від ісп. *rey* ‘король’ (ІспУС, 574)) виражає одне значення – ‘старовинна іспанська срібна монета’ (СУМ, VIII, 466; СОУМ, 113; СІС (Льох.), 604; СІС УРЕ, 708; СІС (Мороз.), 483; ССІС, 579; СІС (Музич.), 573; СТСУМ, 578) або два: 1) ‘старовинна іспанська срібна монета’; 2) ‘грошова одиниця Бразилії, що дорівнює 100 сентаво’ (ВТССУМ, 1203; НСІС, 519). Подібно компонент *РЕАЛ²* (-а, одн і мн.) (від нім. *Regal* ‘полиця, етажерка, стелаж’ (ВНУС, 497)) може експлікувати одне значення – ‘друк. стіл з похилою верхньою дошкою, на яку ставиться каса з шрифтом для складання’ (СУМ, VIII, 466; СІС (Льох.), 604; СОУМ, 114), або два, зокрема: 1) ‘стіл із похилою верхньою дошкою, на яку ставиться каса зі шрифтом для складання’; 2) ‘друкарський шрифт, кегль (розмір) якого дорівнює 120 пунктам’ (ВТССУМ, 1203; СІС УРЕ, 708; СІС (Мороз.), 483; ССІС, 579; СІС (Музич.), 573; СТСУМ, 578). Аналізовану омопару засвідчують і перекладні словники (УРС (Кирич.), V, 24; РУС (Гриц.), III, 850). Омоніми гетерогенні повні.

Модель «ом¹. нім. + ом.² порт.»

Омопара *РЕЙС¹* – *РЕЙС²*. Компонент *РЕЙС¹* (-а, одн. і мн.) (від порт. *Reis*, що є формою множини від *rei* ‘король, монарх’ (СІС УРЕ, 717) передає семантику ‘розмінна монета Португалії в 1854–1911 рр. та Бразилії в 1854–1942 рр.’, тоді коли компонент *РЕЙС²* (-у, одн. і мн.) (від нім. *Reise* ‘поїздка,

подорож', 'мор. рейс, плавання' (ВНУС, 500)) – 'закінчена операція щодо переміщення вантажів або пасажирів транспортними засобами, а також рух цих засобів за визначеним маршрутом' (ВТССУМ, 1210; СІС УРЕ, 717; ССІС, 587; СОУМ, 114), або 'маршрут (судна, літака, автомобіля тощо) в один кінець' (СІС (Льох.), 613; СІС (Пуст.), 793; НСІС, 524). Омонімію фіксують і перекладні словники (УРС (Кирич.), V, 33; РУС (Гриц.), 867). Омоніми гетерогенні неповні.

Модель «ом¹. нім. + ом.² пол.»

Модель «ом¹. нім. + ом.² пол.» представлено трьома омоодинамиціями – з лексемами *бунт*, *гурт* і *шпик*, запозиченими відповідно з німецької і польської мов.

Омопару **БУНТ¹** – **БУНТ²**, де **БУНТ¹** (-у, одн. і мн.) (від пол. *bunt* 'змова, повстання, заколот', пох. від свн. *Bunt* 'союз' спорідн. з *binden* 'в'язати' (ЕСУМ, I, 296; Фасм., I, 241)) виражає значення 'стихійне повстання, заколот', а **БУНТ²** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Bund* 'в'язка, вузол, пучок' пов'язане з дієсловом *binden* 'в'язати' (ЕСУМ, I, 296; Фасм., I, 241)) – 'зв'язка, сувій, пачка або тюк якихось матеріалів', засвідчують тільки тлумачні словники української мови та «Етимологічний словник української мови» (СУМ, I, 256; ВТССУМ, 102; СУМ-20, I, 683; ЕСУМ, I, 296). Омоніми гомогенні неповні.

У словниках іншомовних слів або не зафіксовано цього слова взагалі, або кваліфіковано його як полісемне, до того ж з більшою кількістю лексико-семантичних варіантів, ніж репрезентовано двома компонентами омопарі, пор.: 1) 'стихійне повстання, заколот'; 2) '*перен.* протест, обурення, вияв невдоволення чим-небудь'; 3) 'рівно складений ряд мішків, тюків'; 4) 'пак пресованого сіна, складений просто неба' (НСІС, 107).

Лексему *бунт* реєструють словники (як одномовні, так і перекладні) орієнтовно з кінця XVI ст. – то з одним значенням, пор.: 'повстання' (Тимч., I, 154), то як компоненти омонімної пари, пор.: *I Бунт* 'пучок, 6 грубих струн бандури' та *II Бунт* 'бунт, повстання' (Жел., I, 49), або *I Бунт* 1) 'связка, пукъ

(нитокъ, шелку, табаку и пр.)’, 2) ‘мн. шесть большихъ струнъ на бандурѣ’ та *II Бунт* ‘бунть, возмущеніе, мятежъ’ (СУМ (Гр.), I, 110; СУМ (Гр. 2), I, 130; УРС (Дубр.), 26), або *Бунт*¹ (заколот) ‘бунт’ (1567); ‘союз, згода, перемир’я’ (1627); *Бунт*² (в’язка) ‘бунт’ (1635) (СУМ (XVI–XVII), III, 96), то як багатозначне, пор.: *бунтъ* ‘бунт, повстання, рózрух, ворохóбня (гал.)’, ‘(в торгoвлі) пáчка, (ниток, шовку, струн, бисеру) бунт, (ниток, пряжі) пáсмо, (тютюну) папуша’ (Ум. і Сп., I, 53).

По-різному кваліфікують укладачі опрацьованих лексикографічних праць омонімію з лексемою *гурт*, запозиченою з різних мов. В одних джерелах її засвідчено як омопару, де *ГУРТ*¹ (-у, одн. і мн.) (від пол. *hurt* ‘збори’, ‘зібрання’, ‘гуртова торгівля’, ‘стадо’ (ЕСУМ, I, 624; Фасм., I, 476; ПУС, I, 340) виражає значення: 1) ‘зібрання, скупчення людей на протилежність одній людині’ і 2) ‘стадо великої рогатої худоби або взагалі група однорідних свійських тварин, об’єднаних з певною господарською метою || група птахів, що разом літають, ходять і т. ін.’, а *ГУРТ*² (-а, одн. і мн.) (від нім. *Gurt* ‘пояс; гурт’, ‘пасок, ремінь’, ‘підпруга’ (ЕСУМ, I, 624; ВНУС, 299)) – ‘*архим.* ребро, смуга, пояс, що виступають на стіні будови’ (СУМ, II, 196; СУМ-20, III, 842).

Інші словники реєструють оморяд – два уже проаналізовані нами компоненти доповнені третім, тобто компонентом *ГУРТ*³ (-а, одн. і мн.) (від нім. *Gurt* ‘пояс’, ‘зріз’ (ВНУС, 299; ССІС, 160)) на позначення ‘бічна поверхня монети, медалі, її ребро, відповідно оформлена для запобігання пошкодженням’ (ВТССУМ, 267). До того ж збільшено й обсяг лексико-семантичних варіантів до трьох позицій першого компонента – додано ‘невеликий інструментальний ансамбль’ (ВТССУМ, 267; ССІС, 160). Омоніми комбіновані неповні: перший з другим і третім гетерогенні, тоді як другий з третім – гомогенні.

Словники іншомовних слів здебільшого засвідчують полісемність лексеми *гурт*, пор.: 1) ‘те саме, що *нервюра* (1) ‘каркас крила літака’; 2) ‘*архим.* виступне і профільоване ребро, головним чином готичного хрестового склепіння’);

2) ‘ребро, зріз карбованої монети’ (СІС УРЕ, 227; СІС (Мороз.), 149; СІС (Музич.), 187).

Історичні словники фіксують слово *гурт* орієнтовно з XVI ст., пор.: *гурмь* (про людей) ‘гурт, юрба’ (1599) (СУМ (XVI–XVII), VII, 119); *гурть* ‘товариство’ (Тимч., I, 630); *гурть* ‘означаєть множество, собрание, стадо’ (СУМ (Б.-Н.), 109). У кінці XIX ст. стає багатозначним: *гурт* ‘сукупність, цілісно, гуртом’, ‘стадо великої рогатої худоби’ (Жел., I, 165), *гурть* ‘згон, а в 120 штук і більше – гурт’, ‘карб, карбіж (на монеті)’ (Ум. і Сп., I, 171).

Модель «ом¹. нім. + ом.² араб.»

Модель «ом¹. нім. + ом.² араб.» представлено двома омокомплексами – з лексемами *візир* і *рабат*, запозиченими з німецької й арабських мов.

Пов’язаність омонімійними відношеннями компонентів **ВІЗІР¹** і **ВІЗІР²** задекларовано всіма опрацьованими словниками. Компонент **ВІЗІР¹** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Visier* ‘забороло, приціл’ (СІС 1985, 153; Фасм., I, 313), ‘оптичний приціл’ (ВНУС, 675) < лат. *viso* ‘розглядаю’ (ЛУС, 254)) здебільшого об’єднує чотири лексико-семантичні варіанти (щоправда, наведено їх у різній послідовності): 1) ‘пристрій у фото- або кіноапараті для наведення об’єктива на предмет, який фотографують; видошукач’; 2) ‘військ. деталь прицілу з вузькою щілиною’; 3) ‘спец. щілина для візування’; 4) ‘спец. прилад для вимірювання відхилень літака від заданого курсу під впливом вітру’ (СІС (Льох.), 136; СІС УРЕ, 153–154; СІС (Мороз.), 107–108; СІС (Музич.), 140; СІС (Бибик), 107; НСІС, 120). Деякі зі словників подають тільки перші три лексико-семантичні варіанти першого компонента (ВТССУМ, 186; СУМ, I, 668) або й два, об’єднуючи однією дефініцією інформацію, експліковану двома лексико-семантичними варіантами, пор.: 1) ‘пристрій у фото- або кіноапараті для наведення об’єктива на предмет, який фотографують; видошукач’; 2) ‘механічне або оптичне пристосування для наведення зорової труби кутомірного, далекомірного або спостережного приладу у напрямку візування’ (СУМ-20, III,

69). Зате щодо визначення другого компонента омпари, то укладачі всіх лексикографічних праць одностайні: **ВІЗІРОМ²** (-а, одн. і мн.) (від араб. *vazīr* ‘міністр’, ‘радник’, ‘помічник’) за середньовіччя називали ‘вищого урядового сановника у деяких країнах Близького й Середнього Сходу’ (СУМ, 1, 668; ВТССУМ, 186; СУМ-20, III, 69; СОУМ, 23; СІС (Льох.), 136; СІС УРЕ, 153–154; СІС (Мороз.), 107–108; СІС (Музич.), 140; СІС (Бибик), 107; НСІС, 120). Омоніми гетерогенні повні.

Лексему фіксують орієнтовно із XVII ст.: *вейзерь* ‘турецького султана міністер, член дивану’ (Тимч., I, 204).

На противагу визнанню попередньо проаналізованого омокомплексу, омпару **РАБА́Т¹** – **РАБА́Т²**, де компонент **РАБА́Т¹** (-у, тільки одн.) (від нім. *Rabátt* ‘знижка’ (ВНУС, 489), що походить, згідно з одними джерелами, з фр. *rabattre* ‘знижувати’, ‘зробити уступку’ (СІС (Льох.), 596; СІС УРЕ, 698; СІС (Мороз.), 476; СІС (Музич.), 566; СІС (Пуст.), 778; НСІС, 511), згідно з іншими – від іт. *rabatto*, пов’язаного з дієсловом *rabbáttere* ‘знову звалювати’, яке зводиться до лат. *reabbatuo* ‘знову відсікаю, відраховую’ (ЕСУМ, V, 9)) позначає 1) ‘комерційну знижку з усієї суми грошей, що належить за товар; надається в разі сплатування готівкою, закупівлі товару оптом тощо’; 2) ‘знижку із суми страхової премії при особливо вигідних для страхувальника умовах договору’, а **РАБА́Т²** (-у, одн. і мн.) (від араб. *ribāṭ* ‘місце зв’язку’ або ‘укріплення’, де об’єднуються війська або захисники) – ‘середньовічний арабський укріплений табір, який мав прямокутний план і стіни з вежами’, засвідчує тільки «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (ВТССУМ, 1194). Омоніми гетерогенні неповні.

Решта словників подають лексему *рабат* як багатозначну – з двома лексико-семантичними варіантами, характерними для компонента **РАБА́Т²** (СІС (Мороз.), 476; СІС (Музич.), 566; СІС (Бибик), 454; НСІС, 511).

Модель «ом¹. нім. + ом.² кит.»

Омокомплекс *ЛАН¹ – ЛАН²*. Компонент *ЛАН¹* (-у, одн. і мн.) (від свн. *lehen* ‘відданий в оренду маєток’, через посередництво польської і чеської мов, споріднене з д. н. нім. *lēhan*, д. фриз. *Lēn* ‘спадщина; маєток; достаток’ (ЕСУМ, III, 189; Фасм. II, 456; SEJP, 306)) виражає значення: 1) ‘безліса рівнина, рівний, широкий простір; поле’; 2) ‘ділянка оброблюваної землі в межах 10-30 десятин як міра площини’; 3) ‘простір, у межах якого відбувається певна дія || галузь, сфера діяльності’, тоді як *ЛАН²* (-а, одн. і мн.) (від кит. 兩 (ліан/лянь), еквівалентна приблизно 37.3 грамам і застосовувалася в традиційній економіці Китаю) (СІС УРЕ, 479)) – 1) ‘у Китаї та Кореї – одиниця виміру маси’; 2) ‘стара китайська грошова одиниця’ (СУМ, IV, 443; ВТССУМ, 605; СОУМ, 61). Омоніми гетерогенні неповні.

Слово вживається зсередины XIX ст.: *лань* ‘большое пространство пахатной и засѣянной земли’ (СУМ (Б.-Н.), 205), або ‘комплекс полів, оброблюваних рівномірно’ (Жел., I, 396), чи ‘мѣра пахатной земли отъ 10 до 30 десятинъ’, ‘поле, нива’ (СУМ (Гр.), II, 343; СУМ (Гр. 2), III, 179). У середині XX ст. – омонім: *лан¹* ‘пóле, (*пашня – ещѣ*) нѣва, (*место косѣбы – ещѣ*) покóс (с.-х.)’ і *лан²* ‘(*китайская денежная и весовая единица*) лан’ (УРС (Кирич.), II, 429; РУС (Гриц.), II, 172).

Омокомплекси, репрезентовані моделями «ом¹. нім. + ом.² гр.» (орт), «ом¹. нім. + ом.² фін.» (руни), «ом¹. нім. + ом.² угор.» (вайда), «ом¹. нім. + ом.² санскр.» (рама), «ом¹. нім. + ом.² монг.» (гер), «ом¹. нім. + ом.² мова фанг» (фанг), параметризовано в додатках 1 і 2.

3.1.4. Омонімія з першим компонентом англізмом

Лексеми, запозичені з двох мов, однією з яких є англійська мова, утворюють 10 різних моделей омокомплексів – з німецькою, іспанською, перською, польською, шведською, гебрайською, арабською, єгипетською, монгольською, тюркськими мовами.

Модель «ом¹. англ. + ом.² нім.»

Модель «ом¹. англ. + ом.² нім.» представлено лексемами *ель*, *кельт*, *клінкер*, *корт* і *туз*, запозиченими відповідно з англійської і німецької мов.

Омоніміїні відношення між **ЕЛЬ¹** і **ЕЛЬ²** фіксує невелика кількість словників, що зумовлено відносно недавнім проникненням до словникового складу української мови слова *ель* на позначенн одиниці виміру довжини. А отже, сьогодні омонімію представлено компонентами **ЕЛЬ¹** (-ю, тільки одн.) (від англ. *ale* ‘пиво, ель’ (АУС, 74)) зі значенням ‘густе, міцне, світле англійське пиво, що виготовляють з ячменю’ і **ЕЛЬ²** (-я, одн. і мн.) (від нім. *Ellbogen* ‘лікоть’ (ВНУС, 200)) із семантикою ‘одиниця виміру довжини в деяких європейських країнах’ (СУМ-20, IV, 629; СІС (Пуст.), 418; СІС (Биби́к), 214; НСІС, 228; СТСУМ, 230). Фіксують цю омопару і перекладні словники (РУС (Гриц.), IV, 848). Омоніми гетерогенні неповні.

Омокомплекс **КЕЛЬТ¹** – **КЕЛЬТ²** кодифіковано лише у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», де **КЕЛЬТ¹** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Kéltén* ‘кельти’ (ВНУС, 366), походить від гр. *κέλται*, *κέλτοι* (ЕСУМ, 2, 422) чи *κελτικός*, *ίδος* ‘кельтський’, *κελτική* ‘Кельтика, область кельтів’ (ДРС, I, 933)) позначає представника племен ‘індоєвропейської мовної групи, які на початку I тис. до н. е. населяли басейни річок Сени, Рейну, Луари, верхнього та середнього Дунаю’, а **КЕЛЬТ²** (-а, одн. і мн.) (від англ. *celt* ‘кам’яне долото’ (ORD) – ‘стародавнє знаряддя для рубання; мало вигляд сокири або тесла’ (ВТССУМ, 534). Омоніми гетерогенні повні.

Решта лексикографічних праць фіксують або значення першого компонента і репрезентують слово як моносемне (СУМ, IV, 140; СІС (Музич.), 328), або значення другого компонента і теж представляють лексему тільки із цим лексичним значенням (ССІС, 307; НСІС, 294)).

Щодо фіксування омопар **КЛІНКЕР¹**– **КЛІНКЕР²** укладачі словників виявилися більш одностайними і послідовними. Компонент **КЛІНКЕР¹** (-у, тільки одн.) (від нім. *Klinker* ‘камінь для бруку’ (ЕСУМ, II, 462; Фасм., II, 251;

ВНУС, 374)) об'єднує два лексико-семантичні варіанти: 1) 'дуже міцна, сплавлена під час випалювання цегла, що не вбирає вологи'; 2) 'випалена до спікання цементна сировина у вигляді дуже твердих грудок; напівфабрикат для виробництва цементу', тоді як **КЛІНКЕР²** (-а, одн. і мн.) (від англ. *clinker*, від *clinker built* 'обшитий внакрив' (СІС (Мороз.), 272)) позначає 'вузький довгий веслувальний човен із дощаною обшивкою' (СУМ-20, VII, 152; СІС (Мороз.), 272; СІС (Бибик), 292; НСІС, 302; СІС (Музич.), 336; РУС (Гриц.), II, 52). Іноді кількість лексико-семантичних варіантів першого компонента може збільшитися до трьох, засвідчуючи ще значення 'спечений залишок після обробки нагріванням матеріалів, що містять цинк (наприклад, шлаків)' (СІС (Мороз.), 272). Омоніми гетерогенні неповні.

На противагу кваліфікації компонентів **КЛІНКЕР¹**– **КЛІНКЕР²** як омонімів укладачі інших словників наведені три чи чотири дефініції вважають лексико-семантичними варіантами полісемної лексеми *клінкер* (СУМ, IV, 185; ВТСССУМ, 546; СІС (Льох.), 350; СІС УРЕ, 415; СІС (Пуст.), 528).

Модель «ом¹. англ. + ом.² ісп.»

Омонімну пару утворюють **ПІНТА¹** (-и, одн. і мн.) (від англ. *pint* 'пінта', виводиться від старофранцузького *pinte* 'тс.', що походить від нар. лат. **pincta*, лат. *pin(c)ta* 'прикрашена', форми жін. р. дієприкметника *pictus* 'прикрашений, витончений, гарний; порожній' (ЕСУМ, IV, 408)) на позначення 'одиниці виміру рідин і сипучих речовин в Англії та США, що дорівнює приблизно 0,56 л', і **ПІНТА²** (-и, одн.) (від ісп. *pinta* 'пляма' (ІспУС, 504)) зі значенням 'різновид тропічного трепонематозу' (ВТСССУМ, 973), супроводжуваного з'явою пігментованих плям на шкірі, які змінюють колір у процесі прогресування захворювання. Омоніми гетерогенні неповні.

Решта лексикографічних джерел реєструють лексему *пінта* (з більшим або меншим ступенем конкретизації) або як однозначну – 'одиниця виміру рідин і сипучих речовин в Англії і США, що дорівнює приблизно 0,56 л' (СУМ, VI, 537;

СІС (Бибик), 429; СІС УРЕ, 648; СІС (Пуст.), 735; СІС (Мороз.), 439; СІС (Музич.), 525; НСІС, 471; ЕСУМ, IV, 408).

Модель «ом¹. англ. + ом.² перс.»

Трикомпонентний оморяд **ПУЛ¹**– **ПУЛ²** – **ПУЛ³** представлено лише у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови». Компонент **ПУЛ¹** (-у, тільки одн.) (від англ. *pool* ‘спільний казан’, ‘спільний фонд; об’єднані запаси’ (АУС, 1042)) здебільшого об’єднує два лексико-семантичні варіанти: 1) ‘одна з форм монополій, яка характеризується тим, що прибуток усіх учасників надходить у загальний фонд і розподіляється між ними пропорційно до розмірів їхніх капіталів; 2) ‘у Канаді, США та Австралії кооперативна організація для збуту сільськогосподарської продукції’; компонент **ПУЛ²** (-а, одн. і мн.) (від перського слова پول (*pul*), яке означає ‘гроші’, ‘монета’) позначає ‘розмінну монету Афганістану’ і **ПУЛ³** (-а, одн.) (від англ. *pool* ‘об’єднання’, ‘ресурс’ (АУС, 1042)) – ‘в обчислювальній техніці сукупність однорідних динамічно розподілених об’єктів’ (ВТССУМ, 1188).

Деякі лексикографічні праці фіксують двокомпонентний омокомплекс **ПУЛ¹**– **ПУЛ²**, до того ж часто з різним набором лексико-семантичних варіантів, аніж проаналізована нами трикомпонентна омонімія. Наприклад, може бути зареєстроване лише одне значення компонента **ПУЛ¹** – ‘форма монополістичного об’єднання, що має звичайно тимчасовий характер; характеризується тим, що прибуток усіх учасників надходить у загальний фонд, а потім розподіляється між ними пропорційно до розмірів їхніх капіталів, кількості випущеної продукції тощо’ (СІС УРЕ, 696) або три лексико-семантичні варіанти компонента **ПУЛ²**, пор.: 1) ‘мідна монета ханів Золотої Орди в XIII–XV ст.’; 2) ‘мідна монета, яку карбували в регіоні Центральної Азії у XVIII–XIX ст.’; 3) ‘розмінна монета Афганістану’ (СІС (Пуст.), 776).

Водночас є словники іншомовних слів, укладачі яких подають тільки одне значення лексеми *пул* – ‘одна з форм монополій, яка характеризується тим, що

прибуток усіх учасників надходить у загальний фонд і розподіляється між ними пропорційно до розмірів їхніх капіталів' (СІС (Мороз.), 474; СІС (Музич.), 563).

Ну, і зрозуміло, що поняття, назване компонент *ПУЛ*³, яке стосується комп'ютерних технологій засвідчено тільки найновішими лексикографічними джерелами, тобто тими, які вже вносять у реєстр слів ті нові одиниці, які з'явилися в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Модель «ом¹. англ. + ом.² тюрк.»

Модель «ом¹. англ. + ом.² тюрк.» засвідчено омокомплексами з трьома лексемами *бек*, *гайда* і *табун*, запозиченими відповідно з англійської і тюркських мов.

Омонімію *БЕК*¹ – *БЕК*² формують компоненти *БЕК*¹ (-а, одн. і мн.) (від тур. *beg* 'намісник', споріднене з тур. *bey* 'пан' (ЕСУМ, I, 164)) зі значеннями: 1) 'іст. у Закавказзі й Середній Азії – титул людей знатного походження, князів або начальників невеликих племен, урядових осіб і військовиків'; 2) 'у деяких східних країнах додається до власного імені і означає 'пан' і *БЕК*² (-а, одн. і мн.) (від англ. *back* 'задній', тобто 'захисник (у футболі)' (ЕСУМ, I, 164; АУС, 127)) 'захисник у командних спортивних іграх з м'ячем або з шайбою' (ВТССУМ, 74; СУМ-20, I, 459; СІС УРЕ, 111; СІС (Пуст.), 159; НСІС, 86). Омонімію фіксують і перекладні словники (УРС (Кирич.), I, 55; РУС (Гриц.), 1, 126). Омоніми гетерогенні повні.

В історичних словниках української мови відоме з ХVІІІ ст. (Тимч., I, 65).

Омокомплекс, пов'язаний з лексемою *гайда*, представлено в українській мові трикомпонентним оморядом. Проте з урахуванням того, що об'єктом нашого дослідження є іменникові компоненти-запозичення, ми вестимемо мову про омопару *ГАЙДА*¹ – *ГАЙДА*², де *ГАЙДА*¹ (-и, одн. і мн.) (від англ. *hide* 'іст. наділ землі; міра земельної площі (=100 акрам)' (АУС, 639)) позначає (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) 'земельний наділ общинників у ранньосередньовічній Англії; пізніше – одиниця земельної площі (приблизно 120

акрів)’, а *ГАЙДА*¹ (-и, одн. і мн.) (від тур. *gayda* ‘флейта’, ‘пастуша дудка’, ‘волинка’ (ЕСУМ, I, 452)) – болгарський, сербський, польський музичний інструмент типу волинка’ (ВТССУМ, 217; СУМ-20, 1, 437–438; НСІС, 127). Омоніми гетерогенні повні.

Деякі словники іншомовних слів фіксують лексему *гайда* як моносемну – зі значенням ‘назва волинка в деяких народів (у болгар, сербів, словаків, хорватів)’ (СІС УРЕ, 162; СІС (Пуст.), 229).

Модель «ом¹. англ. + ом.² араб.»

Омонімія з компонентами-запозиченнями з англійської й арабських мов формують модель «ом¹. англ. + ом.² араб.». Дібраний фактичний матеріал уможливив виявити два випадки реалізації цієї моделі – із запозиченням лексем *джин* і *шериф* із цих мов.

Омокомплекс із запозиченням лексеми *джин* в одних словниках репрезентовано омпарою, а в інших – оморядом. Компонентами омпари є *ДЖИН*¹ (-у, тільки одн.) (від англ. *gin* ‘джин’ (АУС, 744), від *juniper* ‘ялівець’ (АУС, 744), від лат. *juniperus* ‘ялівець’ (СІС (Пуст.), 353)), що виражає значення ‘горілка, перегнана з ялівцевими ягодами’, і *ДЖИН*² (-а, одн. і мн.) (від араб. ‘дух’ (СІС (Пуст.), 353)) – ‘в арабській та іранській міфології назва добрих і злих духів’ (СУМ, II, 263; ВТССУМ, 291; СУМ-20, IV, 183; СІС УРЕ, 251). Серед інших варіантів дефінування: *ДЖИН*¹ – ‘англійська горілка, перегнана з ялівцевими ягодами’ і *ДЖИН*² (-а, одн. і мн.) (від англ. *gin* як скорочення від *engine* ‘машина’) – ‘волоконвідокремлювач – машина для відокремлення волокна від насіння бавовника’ (СІС (Льох.), 214). Як бачимо, кожен з компонентів має всі ознаки того, щоб бути окремою лексемою і утворювати оморяд, який сьогодні засвідчує низка словників іншомовних слів: *ДЖИН*¹ (-у, тільки одн.) – ‘горілка, перегнана з ялівцевими ягодами’; *ДЖИН*² (-а, одн. і мн.) – ‘машина для відокремлення волокна від насіння бавовника’ і *ДЖИН*³ (-а, одн. і мн.) ‘багатоликий дух вогню у міфології та фольклорі мусульманських народів’ (СІС

(Пуст.), 353; СІС (Бибик), 176; ССІС, 180; НСІС, 190; СОУМ, 33; СТСУМ, 196).
Омоніми гетерогенні неповні.

З'яву лексеми *джин* зі значенням 'горілка (яловцева)' засвідчують словники української мови кінця ХІХ – початку ХХ ст. (Ум. і Сп., I, 180; ЕВ РУС, 289).

Щодо омопарі **ШЕРІФ¹** – **ШЕРІФ²**, то укладачі опрацьованих нами лексикографічних праць одностайні: **ШЕРІФ¹** (-а, одн. і мн.) (від англ. *sheriff* (АУС, 1286), від с. англ. *shir-reeve* 'високий коронний чиновник, який має різні юридичні та адміністративні обов'язки в межах юрисдикції', від пізнього давньоанглійського *scirgerefa* 'представник королівської влади в графстві', від *scir* (див. графство) + *gerefa* 'начальник, посадова особа, граф' (OED; ЕСУМ, VI, 409)) позначає 'виборну (в США), призначувану королем (в Англії, Ірландії) службову особу, яка здійснює адміністративні, поліцейські та деякі судові функції в графстві або магістраті', тоді як **ШЕРІФ²** (-а, одн. і мн.) (від араб. *sārīf* 'знатний, шляхетний; шановний, почесний; шериф (титул нащадків Магомета)' – 'у мусульманських країнах почесне звання осіб, що нібито ведуть свій рід від засновника ісламу Мухаммеда; особа, яка має це звання' (СУМ, XI, 444; ВТССУМ, 1618; СОУМ, 157; СІС УРЕ, 929; СІС (Пуст.) 982; ССІС, 754; СІС (Бибик), 611; НСІС, 754; СІС (Музич.), 771–772).

Параметризацію решти названих омонімів, а також омокомплексів інших моделей, зокрема «ом¹. англ. + ом.² пол.» (*гута*), «ом¹. англ. + ом.² єгипет.» (*сет*), «ом¹. англ. + ом.² гебрайс.» (*хедер*), «ом¹. англ. + ом.² монг.» (*джут*), «ом¹. англ. + ом.² швед.» (*бут*), подано в додатках 1 і 2.

3.1.5. Омонімія з першим компонентом галліцизмом

Серед лексем як джерел омонімів, запозичених із двох мов, вагоме місце посідає французька мова. Виявлено 10 моделей омокомплексів, у яких галліцизми поєднуються із запозиченнями з англійської, німецької,

голландської, італійської, португальської, румунської, польської, бірманської, арабської та африканських мов.

Модель «ом¹. фр. + ом.² англ.»

Модель «ом¹. фр. + ом.² англ.» репрезентують омокомплекси з лексемами *екю*, *консоль*, *план*, *порт*, *фас*, запозиченими відповідно з французької та англійської мов.

Омокомплекс **ЕКЮ¹** – **ЕКЮ²** засвідчено компонентами **ЕКЮ¹** (незм.) (від фр. *écu* ‘щит’) зі значенням ‘старовинна французька золота або срібна монета із зображенням щита, яку карбували в XIII–XVIII ст.’ і **ЕКЮ²** (незм.) (від аббревіатури англ. *European Currency Unit* ‘Європейська валютна одиниця’) – ‘міжнародна валютна одиниця, що її використовували країни – учасниці Європейської валютної системи до переходу на євро’ (СУМ-20, IV, 600; СІС (Мороз.), 194; СІС (Пуст.), 413; СІС (Музич.), 242; НСІС, 223; ССІС, 220; СТСУМ, 228). Омоніми гетерогенні повні.

Водночас деякі з лексикографічних праць реєструють лексему *екю* як моносемну – зі значенням ‘старовинна французька золота і срібна монета’ (СІС (Льох.), 253; СІС УРЕ, 296; РУС (Гриц.), IV, 841). На противагу таким різним підходам до кваліфікації лексеми *екю*, укладачі третьої категорії словників представляють її як полісемну – власне із цими двома лексичними значеннями, які належать кожному з компонентів омпари (ВТССУМ, 339).

Оморяд **КОНСÓЛЬ¹** – **КОНСÓЛЬ²** – **КОНСÓЛЬ³** наразі засвідчено тільки в «Словнику української мови у 20 т.». Проте дефініції цих компонентів і їхнє походження дають підстави стверджувати, що йдеться власне про трикомпонентну омонімію. До того ж третій компонент, незважаючи на недавнє походження (кінець XX – поч. XXI ст.), настільки утвердився у вжитку, що вибудував свою структуру лексико-семантичних варіантів. Компонент **КОНСÓЛЬ¹** (-і, одн. і мн.) (від фр. *console* ‘консоль, опора’ (ФУС, 133)) об’єднує два лексико-семантичні варіанти (з більшим чи меншим ступенем

конкретизації): 1) ‘*архіт.* виступ у стіні будинку, що підтримує карниз, балкон, архітектурні прикраси і т. ін.’; 2) ‘пересувна підставка для статуєток, квітів і т. ін.’ (СУМ-20, VII, 360). **КОНСОЛЬ**² (-і, мн.) (від англ. *consols*, тобто скорочення від англ. *consolidated annuities* ‘консолідована рента’) ‘у Великій Британії – облігація державних довготермінових (консолідованих) позик’ (СУМ-20, VII, 360). І, нарешті, **КОНСОЛЬ**³ (-і, одн. і мн.) (від англ. *console* ‘консоль’, ‘пульт’) ‘*інф.* пристрій, що забезпечує взаємодію користувача з комп’ютером’ (СУМ-20, VII, 360), або 1) ‘термінал, складений із монітора та клавіатури, або ПК, який виступає в ролі пристрою вводу команд для комп’ютерів, відділеного комп’ютера, ЛОМ тощо’; 2) ‘монітор і клавіатура сервера в системі NetWare’; 3) ‘термінал або виділене вікно екрана, на яке виводять повідомлення системи’ (АУТС, 119). Омоніми гетерогенні неповні.

Решта проаналізованих нами лексикографічних праць засвідчують лексему *консоль* (від фр. *console* ‘консоль, опора’) як полісемну, до того ж репрезентовану двома (СУМ, IV, 264; СІС (Льох.), 374; СІС (Мороз.), 290; СІС (Пуст.), 316; СІС (Бибик), 309; ССІС, 336; СІС (Музич.), 356; НСІС, 316) або трьома лексико-семантичними варіантами (СІС УРЕ, 441).

Омокомплекс **ПОРТ**¹ – **ПОРТ**² засвідчено компонентами **ПОРТ**¹ (-у, одн. і мн.) (від фр. *port*, що споріднене з лат. *portus* ‘гавань, пристань’ (ЕСУМ, IV, 529; Фасм., III, 334; ФУС, 475)) зі значенням: ‘ділянка берега водойми разом із прилеглою водною площею, спеціально обладнана для стоянки суден, вантажно-розвантажувальних та інших робіт || приморське місто, розташоване біля такої ділянки’ (ВТССУМ, 1072), або 1) ділянка берега разом із прилеглим водним простором, спеціально обладнана для стоянки й технічного обслуговування суден, вантажно-розвантажувальних робіт, посадки й висадки пасажирів і т. ін.; гавань; пристань; 2) *перен.* місце, де можна осісти; пристановище; пристань (СУМ-20, XIII, 477) і **ПОРТ**² (-у/-а, одн. і мн.) (від англ. *port, port-hole* ‘отвір’) здебільшого з двома значеннями: 1) ‘отвір у борту судна для гарматних стволів (у старовинних військових суднах) або навантаження й розвантаження з нижньої

палуби'; 2) 'пристрій для підключення зовнішнього обладнання' (СІС (Мороз.), 453–454; СІС (Музич.), 541; СІС (Бибик), 439), зрідка – з трьома: 1) 'отвір у борту судна для гарматних стволів (у старовинних військових суднах) або навантаження й розвантаження з нижньої палуби'; 2) 'пристрій для підключення зовнішнього обладнання'; 3) інтерфейс, через який периферійний пристрій приєднують до адаптера, який розміщений на системній платі' (ВТССУМ, 1072) і поодинокі з одним – 'отвір у борту судна для гарматних стволів' (СІС (Льох.), 572), СІС УРЕ, 671). У спеціальних словниках комп'ютерних понять термін *порт* багатозначний: 1) 'пристрій, за допомогою якого комп'ютер з'єднують з периферією (наприклад, послідовний порт, паралельний порт тощо)'; 2) 'унікальний номер, використовуваний для ідентифікації пристрою вводу-виводу або його регістрів' (АУТС, 397–398).

У «Словнику української мови у 20 т.» засвідчено п'ятикомпонентну омонімію, чотири компоненти якої є запозиченими (див. додатки 1 і 2). Омоніми гетерогенні неповні.

Інші омокомплекси цієї моделі параметризовано в додатках 1 і 2.

Модель «ом¹. фр. + ом.² іт.»

Модель «ом¹. фр. + ом.² іт.» представлено омонімічними одиницями з лексемами *вольта*, *доміно*, *кар'єр* і *корнет*, запозиченими з французької й італійської мов.

Щодо омокомплексу **ВО́ЛЬТА¹** – **ВО́ЛЬТА²** серед укладачів як тлумачних словників української мови, так і словників іншомовних слів немає однастайності – і щодо кваліфікації омонімів чи полісемів, і щодо обсягу семантичної структури, у випадку омонімічного компонента. Дослідники здебільшого прозоро підходять до визначення першого компонента, тобто **ВО́ЛЬТА¹** (-и, одн. і мн.) (від іт. *volta* 'поворот, оберт' (ІтУС, 628)), який дефінують (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) як 'муз. музичну аббревіатуру нотного запису на позначення повторюваної частини твору' (СУМ-

20, III, 276; СІС (Льох.), 139; НСІС, 124). Проте щодо компонента **ВÓЛЬТА**², то з-поміж основного, першого варіанта – ‘легка шовковиста бавовняна тканина’ (-и, тільки одн.) (від фр. *voltiger* ‘пурхати, розвіюватись’ (ШВМ, 45; ФУС, 647) (СУМ-20, III, 276) або ‘машинне мастило для змащення підшипників динамо-машин і електродвигунів’ (-и, тільки одн.) (від іт. *volta*, від *Volta* – прізвища італійського фізика (НСІС, 124)) (СІС (Льох.), 140; НСІС, 124). До того ж невизначене місце посідає лексико-семантичний варіант ‘старовинний парний танець’, який в одних словниках зараховують до семантичної структури компонента **ВÓЛЬТА**¹ (СУМ-20, III, 276), а в інших – до семантичної структури лексеми-полісема *вольта* (ВТССУМ, 201).

Окрім того, у багатьох словниках іншомовних слів засвідчено лексему *вольта* як моносемну – зі значенням ‘муз. у нотному письмі позначка над кінцевими тактами якоїсь частини музичного твору (перша вольта – для повторення, друга вольта – для закінчення’ (СІС (Бибик), 113; СІС УРЕ, 159; ССІС, 104; СІС (Пуст.), 224; СТСУМ, 134)).

З огляду на сказане, а також з урахуванням походження запозичень, вважаємо, що є всі підстави сьогодні вирізняти трикомпонентний оморяд, де **ВÓЛЬТА**¹ (-и, одн. і мн.) (від іт. *volta* ‘поворот, оберт’) репрезентує два лексико-семантичні варіанти: 1) ‘муз. музична аббревіатура нотного запису на позначення повторюваної частини твору’; 2) ‘старовинний парний танець’ (поширений у XVI ст.; особливістю його були часті оберти патнерів – як поокремо, так і в парі); **ВÓЛЬТА**² (-и, тільки одн.) (від фр. *voltiger* ‘пурхати, розвіюватись’) ‘легка шовковиста бавовняна тканина з переплетенням волокон за полотняною схемою, кожне окреме волокно також піддається скручуванню’ і **ВÓЛЬТА**³ (-и, тільки одн.) (від іт. *volta*, від *Alessandro Volta* – прізвища італійського фізика) ‘машинне мастило для змащення підшипників динамо-машин і електродвигунів’.

Більш одностайними є укладачі лексикографічних джерел стосовно визначення як омонімів компонентів **ДОМІНО**¹ і **ДОМІНО**². **ДОМІНО**² (незм.)

(від фр. *domino* ‘маскарадний костюм’, від іт. *domino* ‘довгий одяг ченців; маскарадний костюм схожого крою’, що зводиться до лат. *dominus* ‘пан, хазяїн дому’; назва чернечого одягу *domino* пов’язується з еліпсацією характерного для духовних осіб привітання *Benedicamus domino* ‘благословляємо бога’ (ЕСУМ, II, 108)) об’єднує два лексико-семантичні варіанти: 1) ‘маскарадний костюм у вигляді широкого плаща з рукавами і з каптуром, а також людина, одягнена в цей костюм’; 2) ‘плащ з відлогою у католицьких ченців’, тоді коли **ДОМІНО**² (незм.) (від іт. *domino* ‘пан’, походить від лат. *dominus* ‘пан, хазяїн дому’; мотивація назви загальноприйнятого пояснення не має; за різними версіями, гру названо *domino* через схожість забарвлення камінців цієї гри до маскарадного костюма, через те, що той, хто першим викладає всі свої камінці, проголошується паном гри, або за прізвиськом гаданого винахідника гри італійського абата Доміно (ЕСУМ II, 108; Фасм., I, 527) – ‘гра, у якій використовується 28 пластинок, на лицьовому боці яких нанесені очки, а також набір пластинок для цієї гри’ (СУМ, II, 363; ВТССУМ, 316; СУМ-20, IV, 376; СІС (Пуст.), 387; СІС (Бибик), 192; ССІС, 198; СТСУМ, 210). Омоніми гетерогенні повні.

Модель «ом¹. фр. + ом.² пол.»

Модель «ом¹. фр. + ом.² пол.» репрезентують омокомплекси з лексемами *галун* і *плаз*, запозиченими до словникового складу української мови з французької і польської мов.

Омопару **ГАЛУ́Н**¹ – **ГАЛУ́Н**² з компонентами **ГАЛУ́Н**¹ (-а, одн. і мн.) (від фр. *galon* ‘галун’, що похідне від етимологічно не ясного *galonner* ‘прикрашати стрічкою’ (ЕСУМ, I, 462), ‘військ. галун, нашивка’ (ФУС, 281)), що означає ‘тасьма, вишита золотими або срібними нитками, яку пов’язують на що-небудь, нашивають на одяг і т. ін.; ін. назва – *позумент*’ і **ГАЛУ́Н**² (-у, тільки одн.) (від пол. *alun*, як і чес. *Alún*, можливо, через посередництво свн. *Alūn* запозичено з латинської мови (ЕСУМ, I, 62–63)) – ‘подвійна сірчаноокисла сіль алюмінію, хрому, заліза і якого-небудь лужного металу; застосовується в техніці і як

дезінфікувальний засіб’ засвідчує низка лексикографічних праць (СУМ, II, 22; ВТССУМ, 219; СУМ-20, III, 453; СОУМ, 30; ССІС, 110; СІС (Музич.), 150; ЕСУМ, I, 462; УРС (Кирич.), I, 313). Омоніми гетерогенні неповні.

Деякі лексикографічні праці, зокрема словники іншомовних слів, фіксують лише одне значення лексеми *галун* (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) – ‘щільна вовняна або бавовняна тасьма, вишита золотими або срібними нитками, яку пов’язують на що-небудь, нашивають на одяг’ (СІС УРЕ, 165; СІС (Пуст.), 234; СІС (Бибик), 118; НСІС, 129; СТСУМ, 145).

Омоніміїні відношення, спричинені запозиченням лексеми *плаз* з французької і польської мов, реалізовані в одних словниках оморомом **ПЛАЗ¹** – **ПЛАЗ²**, а в інших – оморомом **ПЛАЗ¹** – **ПЛАЗ²** – **ПЛАЗ³**. Щодо першого компонента, то і ті укладачі словників, хто обстоює омором, і ті, хто висловлюється про омором, вважають, що **ПЛАЗ¹** (-а, одн. і мн.) (від фр. *plase* ‘місце’ (ФУС, 842)) виражає значення (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) ‘майданчик на суднобудівних, авіаційних заводах для роботи над кресленням (у натуральних розмірах) обводів судна’. Щобільше, у деяких словниках це значення подано як єдине для лексеми *плаз* (СІС (Льох.), 556–557; СІС (Бибик), 430; СІС УРЕ, 652–653; СІС (Пуст.), 738–739; НСІС, 474); компонент **ПЛАЗ²** (-а, одн. і мн.) (від пол. *plaz* ‘плазун, гад’, *plazać* ‘плазувати’ (ЕСУМ, IV, 423)) – ‘те саме, що *гад*’ і **ПЛАЗ³** (-у, одн. і мн.) (від пол. *plaz* ‘дерев’яна балка зверху і знизу плоско оброблена’, ‘плоский бік меча (шаблі)’, *plazować* ‘ударяти плазом (плоскою стороною донизу)’ (ЕСУМ, IV, 423; Brückner, 420)) – ‘дитяча гра, учасники якої кидають палку так, щоб улучити в іншу, що лежить (СТСУМ, 515).

Укладачі словників, які обстоюють омором, поєднують значення компонентів **ПЛАЗ²** і **ПЛАЗ³** як лексико-семантичних варіантів компонента **ПЛАЗ²**, додавши ще й третій лексико-семантичний варіант – ‘плаский бік меча, шаблі, кинджала’ (ВТССУМ, 977–978) або тільки вирізняють компоненти **ПЛАЗ²** і **ПЛАЗ³**, опускаючи **ПЛАЗ¹** (ЕСУМ, IV, 423). На нашу думку, є всі

підстави вважати омокомплекс, пов'язаний із запозиченням лексеми *плаз* з французької і польської мови, оморядом. Омоніми гетерогенні неповні. Для порівняння: у «Польсько-українському словнику» засвідчено омонімну пару: *plaz I* 'зоол. плазун' і *plaz II* 'плоский бік меча' (ПУС, II, 177–178).

В історичних словниках української мови лексема *плаз* спершу (XV–XVIII) відома як 'пресмыкающееся животное, гад' (Тимч. мат., II, 108); те саме значення всередині XIX ст. 'пресмыкающееся животное водоземное' (СУМ (Б.-Н.), 283); далі стає багатозначним: *плаз* 1) 'довгий хвіст на великодній гри', 2) 'плоска сторона' (Жел., II, 656) або *плаз* 1) 'палиця'; 2) 'вид гри, в якому кидають палицею в іншу лежачу палицю' (СУМ (Гр.), III, 191).

Модель «ом¹. фр. + ом.² араб.»

Реалізатором моделі «ом¹. фр. + ом.² араб.» є омокомплекс, представлений компонентами **ГАЗЕЛЬ¹** (-і, одн. і мн.) (від фр. *gazelle* 'зоол. газель' (ФУС, 284; ЕСУМ, I, 451; Фасм., I, 382)) зі значенням 'тварина родини антилоп, швидка, з тонкими і довгими ногами' і **ГАЗЕЛЬ²** (-і, одн. і мн.) (від араб. *gazāl* 'ліричний вірш' (СІС (Пуст.), 228)) із семантикою 'віршова форма поезії народів Сходу, що складається з 10–12 двовіршів, об'єднаних однією римою, яка повторюється в кожному парному рядку'. Омонімію засвідчує більшість опрацьованих словників (СУМ, II, 13; ВТССУМ, 216; СІС УРЕ, 161; СІС (Пуст.), 228; СІС (Бибик), 115; ССІС, 107; НСІС, 126; СТСУМ, 143). У деяких словниках той чи той компонент може мати два значення. Наприклад, «Новий словник іншомовних слів», окрім основного значення компонента **ГАЗЕЛЬ¹**, фіксує ще й другий лексико-семантичний варіант – 2) '*перен.* струнка граціозна дівчина' (НСІС, 126). Омоніми гетерогенні повні.

Водночас у багатьох словниках, зокрема іншомовних слів, зареєстровано тільки одне значення лексеми *газель* – 'віршова форма в ліричній поезії народів Сходу; складається з об'єднаних однією римою двовіршів, в останньому з яких наводиться псевдонім автора' (СІС (Мороз.), 113; СІС (Музич.), 148).

Лексема *газель* трапляється вже у словниках кінця ХІХ ст.: *газель* ‘діка коза́, сárна’ (Ум. і Сп., І, 143); на початку ХХ ст. стає багатозначною: *газель* ‘зоол. газеля́’, ‘(вост. Стихотворение) газель’ (ЕВ РУС, 216).

Параметризацію омокомплексів решти названих, а також інших моделей, зокрема «ом¹. фр. + ом.² нім.» (карабін, морг, фриз), «ом¹. фр. + ом.² голл.» (тир), «ом¹. фр. + ом.² порт.» (мандарін), «ом¹. фр. + ом.² рум.» (лєя), «ом¹. фр. + ом.² бірм.» (бандо́), «ом¹. фр. + ом.² афр.» (га́ла), подано в додатках 1 і 2.

3.1.6. Омонімія з першим компонентом голландизмом

Омонімію з першим компонентом голландизмом формують 11 омокомплексів, утворених за 6 моделями – із запозиченнями з французької, англійської, німецької, латинської, італійської та польської мов.

Модель «ом¹. голл. + ом.² фр.»

Модель «ом¹. голл. + ом.² фр.» представлено омокомплексами з лексемами *бак*, *борт*, *брас*, запозиченими з голландської і французької мов.

Омокомплекс **БАК¹** – **БАК²** формують компоненти **БАК¹** (-а, одн. і мн.) (від фр. *bas* ‘бак, чан, баддя’, ‘резервуар’ (ФУС, 50) зі значенням ‘велика закрита металева посудина для рідини’ і **БАК²** (-а, одн. і мн.) (від голл. *bak* ‘корито’ або *bakboord* ‘частина судна, що знаходиться за спиною рульового’ (Фасм., І, 108) із семантикою ‘передня (носова) частина верхньої палуби судна’ (СУМ, І, 91; ВТССУМ, 56; СУМ-20, І, 329; СОУМ, 10; СІС УРЕ, 100; НСІС, 78; СТСУМ, 51), або більш конкретизованим ‘надбудова у передній (носовій) частині судна, що слугує для захисту верхньої палуби від заливання на зустрічній хвилі, а також для підвищення плавучості та розміщення службових приміщень’ (СІС (Пуст.), 143; СІС (Бибик), 65). Омоніми гетерогенні повні.

Здебільшого одностайними щодо вирізнення компонентів і їхніх дефініцій є укладачі опрацьованих нами словників, кодифікуючи омоніміїні відношення між **БРАС¹** і **БРАС²**. Компонент **БРАС¹** (-у, тільки одн.) (від фр. *brasse* ‘стиль

плавання' (ЕСУМ, I, 246; ФУС, 74), від фр. *bras* 'рука' (ФУС, 74)) експлікує семантику 'спорт. спосіб плавання на грудях, який характеризується одночасними симетричними рухами рук і ніг у горизонтальній площині', тоді як **БРАС**² (-а, одн. і мн.) (від голл. *bras* 'канат для керування реями' (Фасм., I, 207)) – 'мор. спорядження, яке закріплюється на кінцях реї і слугує для її обертання в горизонтальній площині' (СУМ-20, I, 620; СІС УРЕ, 130; СІС (Пуст.) 184; СІС (Бибик), 88; НСІС, 102; УРС (Кирич.), I, 85–86). Омоніми гетерогенні неповні.

Водночас у деяких словниках лексема *брас* зареєстрована як моносемна – зі значенням 'спорт. спосіб плавання, за якого обидві руки водночас рухаються під водою' (ВТССУМ, 95; СУМ, I, 227; ССІС, 87; СІС (Музич.), 119; СТСУМ, 74) або 'мор. брас (тобто як спорядження)' (РУС (Гриц.), I, 178).

Модель «ом¹. голл. + ом.² англ.»

Модель «ом¹. голл. + ом.² англ.» представлено омокомплексами з лексемами *рейд* і *топ*, запозиченими з голландської й англійської мов. До того ж лексема *рейд* формує омопару, тоді як *топ* – оморяд.

Омонімію між **РЕЙД**¹ і **РЕЙД**² засвідчено як у тлумачних словниках української мови, так і словниках іншомовних слів чи перекладних. Компонент **РЕЙД**¹ (-у, одн і мн.) (від голл. *réede* 'рейд' походить від голл. *rēde*, яке первісно означало 'місце, біля якого споруджують кораблі' (ЕСУМ, V, 49; Фасм., III, 463)) виражає значення 'прибережний водний простір, придатний для стоянки суден на якорі'; **РЕЙД**² (-у, одн і мн.) (від англ. *raid* 'рейд; наліт, наскок; облава' (АУС, 1108; ЕСУМ, V, 49)) об'єднує два лексико-семантичні варіанти: 1) 'проникнення військових частин у тил ворога з певною метою'; 2) 'несподівана перевірка, обстеження чого-небудь' (СУМ, VIII, 490; ВТССУМ, 1210; СОУМ, 114; СТСУМ, 582; СІС (Льох.), 612–613; СІС УРЕ, 717; СІС (Пуст.), 793; СІС (Мороз.), 490; СІС (Бибик), 465; ССІС, 587; НСІС, 524).

Уперше слово зафіксоване на поч. ХХ ст.: *рейд* 'місце у гавані, зупинка для великих кораблів' (Доман., 103).

Лише три лексикографічні джерела фіксують омонімію, зумовлену запозиченням лексем *top* з голландської й англійської мови. Два словники реєструють оморяд, де **ТОП¹** (-а, одн. і мн.) (від голл. *top* ‘верхівка, кінчик; щогла’, походить від іє. **dub-*, **dumb-*, представленого в ав. *duma* ‘хвіст’ (ЕСУМ, V, 598; Фасм. IV, 77)) позначає ‘мор. верхній кінець щогли або стеньги (на судні)’; **ТОП²** (-у, тільки одн.) (від англ. *top* ‘найвищий ступінь’, ‘найвищий ранг; перше місце’ (АУС, 1547)) – ‘найбільш популярний, модний твір, річ (в одязі, естрадній музиці тощо); список таких творів, речей’ і **ТОП³** (-а, одн. і мн.) (від англ. *top* ‘верх, верхня частина’ (АУС, 1547)) – ‘коротка (вище талії) майка або блузка’ (ВТССУМ, 1461; СІС (Бибик), 539), тоді як третій – засвідчує омопару, зокрема: **ТОП¹** (-а, одн. і мн.) ‘мор. верхній кінець мачти або стеньги’ і **ТОП²** (-у, тільки одн.) ‘найпопулярніший, модний твір, річ (в одязі, естрадній музиці); список таких творів’ (НСІС, 599).

Словники іншомовних слів, а також перекладні часто подають тільки одне значення, притаманне компонентові **ТОП¹** (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) – або ‘мор. верхній кінець мачти або стеньги’ (СУМ, X, 194; СІС (Льох.), 705; СІС УРЕ, 831; СІС (Пуст.), 896; ССІС, 680; УРС (Кирич.), VI, 71).

Модель «ом¹. голл. + ом.² нім.»

За моделлю «ом¹. голл. + ом.² нім.» утворено омопари з лексемами *бухта* і *штик*.

До омокомплексу **БЎХТА¹** – **БЎХТА²** входять компоненти **БЎХТА¹** (-и, одн. і мн.) (від нім. *Bucht* ‘вигин, кривизна’, пов’язане з дієсловом *biegen* ‘гнути’ (ЕСУМ, I, 312; Фасм., I, 256) або ‘бухта, затока’ (ВНУС, 147)) зі значенням ‘невелика глибока затока’ і **БЎХТА²** (-и, одн. і мн.) (від голл. *bocht* або дан. *bung* ‘вигин’ (ЕСУМ, I, 307)) зі значенням ‘складений кружком канат, трос і т. ін.’ Омопару реєструють укладачі всіх проаналізованих лексикографічних праць (СУМ, I, 267–268; ВТССУМ, 105; СУМ-20, I, 711; СОУМ, 15; СІС (Льох.), 122; СІС УРЕ, 138; СІС (Мороз.), 96; СІС (Пуст.), 195; СІС (Бибик), 94; НСІС, 109;

СТСУМ, 83; ЕСУМ, I, 312; УРС (Кирич.), I, 105; РУС (Гриц.), 196). Омоніми гетерогенні повні.

Історичні словники української мови вперше датують лексемі *бухта* орієнтовно в XVI ст.: *бухта* ‘зотока, бухта’ (1566) (СУМ (XVI–XVII), III, 104), тоді як у кінці XIX ст. *бу́хта* ‘зато́ка, бу́хта’ (Ум. і Сп., I, 55; ЕВ РУС, 68).

Щодо запозичень лексем *штик* з німецької та голландської мови, то можемо констатувати наявність оморяду, який формують компонент **ШТИК¹** (-а, одн. і мн.) (від нім. через посередництво російської і польської мов *Stich* ‘укол (удар списом)’, яке походить від свн. *Stächen* ‘колоти’ (ЕСУМ, VI, 475; Фасм., IV, 481–482)), що об’єднує два лексико-семантичні варіанти: 1) ‘те саме, що *багнет* || *перен.* один боєць-піхотинець (при вказуванні на кількість бійців)’, **ШТИК²** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Stich* ‘укол; удар; стібок’, походить від *stächen* ‘колоти’ (ЕСУМ, VI, 475; Фасм., IV, 481–482)) зі значеннями: 1) ‘заст. лопата’ і 2) ‘те саме, що *штих* (шар землі в глибину, що його мажна захопити лопатою)’ і **ШТИК³** (-а, одн. і мн.) (від голл. *steek* ‘вузол’ (Фасм., IV, 482) із семантикою ‘особливий морський вузол, яким зв’язують товсті мотузки, канати’ (СУМ, XI, 537; СТСУМ, 766; УРС (Кирич.), VI, 527). Перший з другим – омоніми гомогенні повні; перший і другий з третім – гетерогенні повні.

Деякі лексикографічні фіксують тільки оморяду, з компонентом **ШТИК¹** ‘колюча зброя’ і **ШТИК²** – ‘лопата’ (СОУМ, 158) або **ШТИК¹** ‘багнет’ і **ШТИК²** – ‘верства землі, захоплювана лопатою’ (ЕСУМ, VI, 475).

З’яву лексеми *штик* в історичних словниках української мови засвідчено в кінці XIX ст.: *штыкъ* ‘штик, багнет’ (Ум. і Сп., IV, 215; СУМ (Гр.), IV, 513).

Омокомплекси трьох інших моделей, зокрема «ом¹. голл. + ом.² лат.» (акція), «ом¹. голл. + ом.² іт.» (грот) і «ом¹. голл. + ом.² пол.» (кат, банка), параметризовано в додатках 1 і 2.

3.1.7. Омонімія з першим компонентом італізмом

Омоніми з першим компонентом італізмом сформовано за 4 моделями – із запозиченнями з французької, індійської, арабської та африканських мов.

Модель «ом¹. *іт.* + ом.² *араб.*»

Омокомплекс *САЛА́Т*¹ – *САЛА́Т*². Компонент *САЛА́Т*¹ (-у, тільки одн.) (від іт. *salata* ‘соління’, *insalata* ‘салат’ пов’язані з *sale* ‘сіль’, що зводиться до лат. *sāl* (ЕСУМ, V, 168; Фасм., III, 549), *salata* ‘соління’ (ІтУС, 485)) об’єднує кілька лексико-семантичних варіантів: 1) ‘трав’яниста городня рослина, листя якої багате на вітаміни; споживають у сирому вигляді’; 2) ‘холодна страва, приготована з листя цієї рослини, приправлена оцтом, сметаною тощо’; 3) ‘холодна страва з дрібно нарізаних сирих або варених овочів, зелені, яєць, іноді з м’ясом або рибою, приправлена олією, оцтом, сметаною, майонезом тощо’ (ВТССУМ, 1285). Компонент *САЛА́Т*² (-а, тільки одн.) (від араб. *ṣalāh* (*салят*) ‘молитва’; у Туреччині, в Ірані на позначення цього поняття вживають тюркське слово *намаз*) позначає ‘один із головних обрядів ісламу – щоденне п’ятикратне богослужіння’ (ВТССУМ, 1285).

Лексема *салата* ‘салат’ зі значенням ‘трав’яниста городня рослина (*Lactuca Sativa*)’ уживається з кінця XIX ст. (Жел., II, 848; Ум. і Сп., IV, 2; СУМ (Гр.), IV, 97).

Модель «ом¹. *іт.* + ом.² *афр.*»

Омонімія між *БА́НКО*¹ і *БА́НКО*² розвинулася на початку ХХІ ст. Компонент *БА́НКО*¹ (незм.) (від іт. *banco* ‘банк’, ‘лава, лавка’ (ІтУС, 54) виражає семантику ‘ціна або курс, за яким банк здійснює продаж і купівлю цінних паперів’, тоді як *БА́НКО*² (незм.) (від афр. (СІС (Пуст.), 150)) – ‘будівельний матеріал із суміші глини з соломою, який використовують у країнах тропічної Африки для спорудження хатин і мечетей’ (СУМ-20, I, 353; СІС (Пуст.), 150; СІС (Бибик), 69; НСІС, 81). Омоніми гетерогенні повні.

На противагу кваліфікації цих мовних одиниць як омонімів укладачі інших словників вважають їх лексико-семантичними варіантами лексеми *ба́нко* (ВТССУМ, 60; СІС (Мороз.), 72; СІС (Музич.), 97; ССІС, 76) або й взагалі називають лексему моносемною – зі значенням ‘ціна або курс, за яким банк здійснює продаж і купівлю цінних паперів’ (СІС (Льох.), 94; СІС УРЕ, 104). Таке простеження динамізму фіксування семантики слова (ізсередини ХХ ст. до початку ХХІ ст.) і його етимології засвідчує розвиток відповідних системних відношень.

Аналіз омокомплексів, утворених за моделями «*ом¹ іт.* + *ом.² фр.*» (вольт), «*ом¹ іт.* + *ом.² інд.*» (майя), подано в додатках 1 і 2.

3.1.8. Омонімія з першим компонентом іспанізмом

Модель «*ом¹. ісп.* + *ом.² тибет.*»

Модель «*ом¹. ісп.* + *ом.² тибет.*» представлено омокомплексом *ЛА́МА¹* – *ЛА́МА²* з компонентами *ЛА́МА¹* (-и, одн. і мн.) (від ісп. *lata* ‘зоол. лама’ (ІспУС, 401)), що позначає ‘південноамериканську в’ючну тварину родини верблюдів’ і *ЛА́МА²* (-и, одн. і мн.) (від тибет. *blata* ‘найвищий’ (СІС УРЕ, 478)) – ‘у Тибеті та Монголії – монаха-буддиста’. Омонімію фіксують усі опрацьовані лексикографічні джерела (СУМ, IV, 440; ВТССУМ, 605; СУМ-20, VIII, 41; СІС (Льох.), 411; СІС УРЕ, 478; СІС (Пуст.), 581; СІС (Мороз.), 315; СІС (Бибик), 334; ССІС, 370; НСІС, 340; СІС (Музич.), 384; СТСУМ, 352; СОУМ, 61 УРС (Кирич.), II, 428; РУС (Гриц.), II, 171; ЕВ РУС, 900). Омоніми гетерогенні повні.

3.1.9. Омонімія з першим компонентом тюркізмом

Іншомовні лексеми тюркського походження разом із запозиченнями з гебрайської (*кабала*), грецької (*катран*), перської (*туман*) і латинської (*аркан*) мов в українській мові утворюють 4 моделі по одному омокомплексу в кожній.

Модель «ом¹. тюрк. + ом.² гебрайс.»

Модель «ом¹. тюрк. + ом.² гебрайс.» представлено омокомплексом **КАБАЛА**¹ – **КАБАЛА**². Компонент **КАБАЛА**¹ (-а, тільки одн.) (від тур. *kabal* ‘певна кількість; задана робота; доручення одного дня’, походить від араб. *kabāla* ‘угода; виплата зобов’язання’ (ЕСУМ, II, 329–330; Фасм., II, 148)) об’єднує кілька лексико-семантичних варіантів – від трьох, пор.: 1) ‘у Київській Русі та Московській державі XIV–XVIII ст. – боргове зобов’язання (з XVI ст. у письмовій формі), що призводило до особистої залежності боржника від позикодавця’; 2) ‘особливий вид рабства на Русі в XIV–XVI ст. – довічна залежність, що поставала внаслідок боргового зобов’язання’; 3) ‘перен. повна залежність; гніт, поневолення’ (ВТССУМ, 512) до двох, пор.: 1) ‘форма особистої залежності, пов’язана з позикою; поширена на Русі в XIV–XVIII ст.’; 2) ‘гніт, тяжка залежність’ (СІС УРЕ, 369) або 1) ‘борговий обов’язок у Великому князівстві Литовському та Московській державі (XIV–XVII ст.), що ставив позичальника в особисту залежність від взаємодавця’; 2) ‘повна, дуже важка економічна залежність’ (НСІС, 273). Компонент **КАБАЛА**² (-а, тільки одн.) (від гебрайс. *kabbālāh* ‘таємна наука’ (ЕСУМ, II, 329–330; Фасм., II, 148)) експлікує те саме значення, що *кабалістика*, тобто ‘релігійне пояснення світу в середні віки за допомогою символічного тлумачення єврейських священних текстів, у яких словам і числам надавали містичного значення’ (ВТССУМ, 512). Або ж його витлумачено як ‘середньовічна містична течія в іудаїзмі, що пояснювала світ за допомогою символічного тлумачення 10 цифр і 22 літер єврейського алфавіту’ (СІС УРЕ, 369). У деяких словниках простежуємо розширення семантичної структури компонента **КАБАЛА**², що засвідчують такі два лексико-семантичні варіанти: 1) ‘середньовічне містичне вчення в іудаїзмі, засноване на пошуку основи всіх речей у цифрах і буквах’; 2) ‘дещо, що має свій особливий зміст і незрозуміле для непосвячених’ (НСІС, 273). Омоніми гетерогенні повні.

Водночас у деяких лексикографічних джерелах лексему *кабала* кваліфікують як полісемну: з трьома названими лексико-семантичними

варіантами, характерними для *КАБАЛА*¹ – у «Словнику української мови і 11 т.» (СУМ, IV, 63), або з двома, зокрема: 1) ‘*іст.* у Московській державі – боргове зобов’язання, що призводило до тяжкої форми особистої залежності боржника від позикодавця’; 2) ‘*перен.* повна залежність від кого-, чого-небудь; ярмо (у 2 знач.), поневолення’ у «Словнику української мови і 20 т.» (СУМ-20, VI, 652) чи «Словнику іншомовних слів» (укл. С. Бирик, Г. Сюта) (СІС (Бирик), 265). На противагу цьому у «Словнику іншомовних слів» Л. Пустовіт подано лише одне значення лексеми *кабала* – ‘середньовічне містичне вчення в іудаїзмі, яке проголошувало пошук основи всіх речей у літерах і цифрах єврейської абетки, а також в амулетах і формулах, які вважали зцілющими засобами’ (СІС (Пуст.), 488–489).

З’яву лексеми *кабала* в українській мові орієнтовно пов’язують з кінцем XIX ст.: спершу як *кабалá* ‘закріпачення’, ‘перетворення на кріпака’ (Жел., I, 328), або ‘невóля (переважно кріпацька)’ (Ум. і Сп., II, 1), згодом як *каба́ла* ‘ворожіння на картах’ (СУМ (Гр.), II, 202; СУМ (Гр. 2), II, 1). У 20-х р. XX ст. лексема стає багатозначною: *ка́ба́ла* и *ка́ббала* (*каббалистика*) ‘ка́бала’; *кабалá* ‘кабалá, невóля, ра́бство’, ‘(*тяжёлые условия*) па́нщина, кріпа́цтво’ (ЕВ РУС, 671).

Модель «ом¹. тюрк. + ом.² гр.»

Укладачі порівняно небагатьох опрацьованих лексикографічних праць вносять до своїх реєстрів лексему *катран*, але ті, хто роблять це, одностайні щодо розвитку на тлі цієї лексеми омонімії. Омокомплекс *КАТРА́Н*¹ – *КАТРА́Н*² представлено компонентами *КАТРА́Н*¹ (-у, тільки одн.) (від тур. *katran* ‘смола’, ‘дьоготь’ (ЕСУМ, II, 406; Фасм., II, 406) зі значенням ‘збі́рн. трав’яниста рослина степів або напівпустель родини хрестоцвітих, що має велике листя й багато білих квіток’ і *КАТРА́Н*² (-а, одн. і мн.) (від гр. *κεντρίνης* ‘колюча акула’ (ДРС, I, 934); *κεντροτός* ‘озброєний жалом’, ‘із гвоздями або шипами (ДРС, I, 935)) із семантикою ‘промислова риба роду колючих акул із міцними колючками на спинних плавцях, із м’яса якої виготовляють балик, а з печінки одержують

вітамін А' (СУМ, IV, 120; ВТССУМ, 530; СУМ-20, VI, 803; СОУМ, 56; РУС (Кирич.), II, 37). Омоніми гетерогенні неповні.

В українській мові лексема *катран* з'явилася орієнтовно у кінці XIX ст. на позначення: 'виду риби', 'тканини', 'обрізків' (Жел., I, 337) чи '*раст. Bunias orientalis* L., а также *Strambe tatarica* Jacq', 'передникъ' (СУМ (Гр.), II, 226; СУМ (Гр. 2), II, 30; ЕВ РУС, 714; УРС (Кирич.), II, 317).

Параметризацію омокомплексів з основними компонентами полонізмами (моделі «ом¹. пол. + ом.² іт.» (лава), «ом¹. пол. + ом.² араб.» (люфа)) та японізмами (моделі «ом¹. япон. + ом.² тюрк.» (пайза), «ом¹. япон. + ом.² тибет.» (танка)) запропоновано в додатках 1 і 2.

3.2. Омоніміїні відношення із запозиченнями з трьох і більше мов

Процес запозичення українською мовою слів іншомовного походження має свою давню традицію і вмотивованість. У словниковому складі сучасної української літературної мови нараховуємо десятки тисяч слів, перейнятих з інших мов. Погоджуємося з думками відомих лінгвістів, що сьогодні беззаперечним лідером стосовно донорства номенів для позначення тих чи тих реалій є англійська мова. Однак у XIII–XIX ст. велика кількість запозичень в українську мову проникала і з інших мов. Взаємодія запозичень з кількох мовних систем, які адаптувалися на українському мовному ґрунті, нерідко спричиняла звукові збіги трьох і більше слів, у результаті чого поставала трикомпонентна (чотирикомпонентна, а іноді й п'ятикомпонентна) омонімія.

У складі корпусу омонімів, запозичених з трьох і більше мов, виявлено 25 омонімічних рядів, спричинених лексемами *бар, бор, блок, бот, гриф, гута, кок, кран, ліга, лот, мат, міна, пай, пас, риф, самбук, сандал, скат, т'ала, тик, трап, фен, фон, фуга, штиль*.

Кількість іншомовних слів в українській мові, зумовлених тими чи тими мовними і позамовними чинниками, постійно зростає. І це, зі свого боку, сприяє не тільки збагаченню її лексикону, але й розширенню корпусу омонімів, що,

серед іншого, оприявнює себе збільшенням компонентного складу омокомплексів. Наприклад, кожен із 5 омокомплексів з лексемами *бар*, *скат*, *фон*, *фуга*, *штиль*, зафіксованих у «Словнику української мови» в 11 т., поповнився ще одним структурним елементом у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» чи у «Словнику української мови у 20 т.»: **БАР** – ‘у дилерських угодах сума в 1 млн. фунтів стерлінгів’; **СКАТ** – ‘карткова гра з розряду комерційних’; **ФОН** – ‘народ, споріднений з еве’ і **ФОН** – ‘мова, яка належить до мовної групи гбе нігеро-конголезької мовної сім’ї’; **ФУГА** – ‘психомоторний розлад’; **ШТИЛЬ** – ‘муз. вертикальна риска над нотою’ тощо.

Розглянемо деякі моделі докладніше.

Модель «ом¹. англ. + ом². гр. + ом⁴. фр.»

Модель «ом¹. англ. + ом². гр. + ом⁴. фр.» репрезентує чотирикомпонентний омокомплекс **БАР¹ – БАР² – БАР³ – БАР⁴**, де **БАР¹** (-у, одн. і мн.) (від англ. *bar* ‘буфет, бар, невеликий ресторан, закусоchна’; ‘стійка, прилавок’ (АУС, 136; ЕСУМ, 1, 137)) здебільшого об’єднує два лексико-семантичні варіанти: 1) ‘невеликий ресторан, у якому напої та закуски споживають біля стійки буфету або за столиками’; 2) ‘відділення для спиртних напоїв у серванті, шафі’; **БАР²** (-а, одн. і мн.) (від гр. *βάρος* ‘маса’, ‘вантаж’, ‘тягар’, ‘сила’ та ін. (ДРС, I, 288; СЧС (Орел), I, 116)) позначає ‘одиницю виміру атмосферного тиску; приблизно дорівнює 1 фізичній атмосфері’; **БАР³** (-а, одн. і мн.) (від фр. *barre* ‘пасмо, гряда, смуга (скель, каміння); бар (мілина при вході в річку, бухту)’ (ФУС, 56; Фасм., I, 122)) – ‘наносний підводний вал у прибережній зоні моря або в гирлі річки; мілина’ і **БАР⁴** (-а, одн. і мн.) (від англ. *bar* ‘слуга металу’ (ССІС, 77)) – ‘робочу частину врубової машини і гірничого комбайна, яка робить зарубну щілину в пласті’. Укладачі всіх опрацьованих нами лексикографічних джерел одноставно реєструють цю чотирикомпоненту омонімію (СУМ, I, 103; ВТССУМ, 61; СУМ-20, I, 357; СІС (Льох.), 95; СІС УРЕ, 104–105; СІС (Пуст.), 151; СІС (Бирик), 70; ССІС, 77; НСІС, 81; СТСУМ, 54; СОУМ, 11; РУС (Гриц.), I, 95).

Автори трьох словників фіксують трикомпоненту омонімію, опускаючи компонент **БАР**⁴ (СІС (Мороз.), 73; СІС (Музич.), 98; УРС (Кирич.), I, 33).

Лексема *бар* в історичних словниках української мови відома ще зі значенням ‘вологі місця між двома пагорбами’ (Жел., I, 13), чи ‘мокрое мѣсто между холмами’ (СУМ (Гр.), I, 27; СУМ (Гр. 2), I, 33). Деякі словники іншомовних слів, видані в еміграції, теж фіксують таке значення – зі вказівкою на походження слова з румунської (СЧС (Кузеля), 37) чи французької (СЧС (Бойків), 50) мов, однак сучасні лексикографічні джерела цього не відображають.

Модель «ом¹. лат. + ом.² гр. + ом.³. фон»

Наступну модель «ом¹. лат. + ом.² гр. + ом.³. фон» засвідчено омокомплексом **ФОН**¹ – **ФОН**² – **ФОН**³ – **ФОН**⁴. Компонент **ФОН**¹ (-у, одн. і мн.) (від фр. *fond* ‘підстава, основа’ походить від лат. *fondus* ‘основа’, ‘дно’ (ЕСУМ, VI, 117)) представлено кількома лексико-семантичними варіантами: 1) ‘основний колір, тон, на якому зроблено малюнок, візерунок, умовний знак і т. ін.; поле’; 2) ‘другий план картини, малюнка, рельєфу, орнаменту, музичного твору і т. ін. як частина задуму для певного підкреслення або для виразнішого виділення основного; задній план чогось, те, на чому виділяється хто-, що-небудь; тло’; 3) ‘перен. загальні умови, середовище, оточення, в яких відбувається що-небудь, загальна основа, де хтось, щось виділяється і т. ін.’; 4) ‘с. г. якийсь основний спосіб діяння на ґрунт при його обробітку’. Компонент **ФОН**² (-у/-а) (від гр. *φωνή* ‘звук’, ‘голос’, ‘гудіння’, ‘звук мови’, ‘крик’ (ДРС, II, 1757; ЕСУМ, VI, 117) теж об’єднує кілька лексико-семантичних варіантів, зокрема: 1) ‘звукові перешкоди, шум, тріск у телефоні, гучномовці, апараті звукового кіно і т. ін.’; 2) ‘одиниця рівня гучності звуку’; 3) ‘природний рівень радіації’. Ці компоненти з більшим чи меншим ступенем конкретизації їхньої семантики зафіксовано в кількох словниках (СУМ, X, 613–614; СІС (Льох.), 752; СІС (Бибик), 576; ЕСУМ, VI, 117). В інших лексикографічних джерелах лексико-семантичні варіанти цих компонентів дещо змішано. Наприклад, у «Словнику

іншомовних слів» за ред. Л. Пустовіт аналізований омокомплекс представлено двома компонентами, де семантичну структуру **ФОН¹** (від фр. *fond* < *fundus* ‘дно’, ‘основа’) формують: 1) ‘основний колір, тон, на якому малюють картину’; 2) ‘другий план, на якому чітко вимальовується, виокремлюється хто-, що-небудь’; 3) ‘перен. середовище, оточення’; 4) ‘сторонні шуми, які іноді супроводять радіо або телепередачу тощо’, тоді як **ФОН²** (від нім. *von*) – ‘частка перед німецьким прізвищем, яка вказує на дворянське походження’ (СІС (Пуст.) 946). З урахуванням об’єкта нашого дослідження – іменникової омонімії – останньо проаналізований компонент взагалі залишається поза нашою увагою.

А отже, повертаючись до попередньо витлумачених компонентів **ФОН¹** і **ФОН²**, додаємо ще два, які походять з мови фон, належної до нігеро-конголезької мовної сім’ї, де **ФОН³** – це етнонім, тобто позначення народу *фон*, що проживає переважно в Беніні та Того. Розмовляє цей народ мовою *фон*, що формує значення елемента **ФОН⁴** – ‘назва мови’.

Модель «ом¹. гр. + ом² нім. + ом³. фр.»

До однієї з найдавніших моделей належить «ом¹. гр. + ом² нім. + ом³. фр.». Її репрезентує омокомплекс **ГРИФ¹** – **ГРИФ²** – **ГРИФ³**. У «Словнику української мови в 11 т.» і потім у «Словнику української мови в 20 т.» компоненти омонімії позначають: **ГРИФ¹** (-а, одн. і мн.) (від гр. *γρύψ*, *γρυπός* ‘гриф (міфічний хижий птах)’ (ЕСУМ, I, 597; ДРС, I, 334; Фасм., I, 459)) – 1) ‘у міфології стародавнього світу фантастичну істоту з головою орла й тулубом лева; грифон’ і 2) ‘великого хижого птаха ряду соколоподібних, що живе в деяких горах і живиться падаллю’; **ГРИФ²** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Griff* ‘схоплювання; ручка, рукоятка, гриф’, пов’язане з дієсловом *greifen* ‘хапати’ (ЕСУМ, I, 597; ВНУС, 295)) – ‘довгу вузьку частину струнних інструментів, вздовж якої натягнуті струни’ і **ГРИФ³** (-а, одн. і мн.) (від фр. *griffer* ‘хапати кігтями; дряпати’ (ЕСУМ, I, 597) або *griffe*¹ ‘кіготь’, ‘влада, панувння’, ‘гриф (факсиміле підпису)’ (ФУС, 296)) – ‘печатку, штампель із зображенням чийого-небудь підпису або якогось іншого

рукописного тексту, а також відбиток такого підпису чи тексту на документі' (СУМ, II, 169; СУМ-20, III, 786; СОУМ, 33; РУС (Гриц.), I, 500). Автори словників іншомовних слів розширюють обсяг семантичного континууму компонента **ГРИФ²** лексико-семантичними варіантами: 1) 'муз. пластинка з дерева чи пластмаси, наклеєна на верхню частину струнного смичкового інструмента; лежить під струнами; у гармонії, баяні, акордеоні – деталь корпусу, до якої кріпиться клавіатура правої руки'; 2) 'сталевий стрижень спортивної штанги'; 3) 'рукоятка шаблі чи іншої холодної зброї' (СІС (Пуст.), 311; СІС (Бибик), 154; ССІС, 157; НСІС, 171). У перекладному українсько-російському словнику за ред. І. Кириченка навіть запропоновано розглядати чотирикомпонентну омонімію: *гриф¹* 'миф., зоол. гриф', *гриф²* 'муз. гриф', *гриф³* 'спорт. гриф', *гриф⁴* '(оттиск подписи) гриф' (УРС (Кирич.), I, 362). Омоніми гетерогенні повні.

У деяких словниках іншомовних слів лексему *гриф* пояснено тільки наведеними дефініціями компонента **ГРИФ²**, до того ж потрактованими як лексико-семантичні варіанти (СІС УРЕ, 224; СІС (Мороз.), 147; СІС (Музич.), 185).

З'яву слова *грифъ* як 'міфологічної істоти' історичні словники української мови приблизно датують XVI ст. (СУМ (XVI–XVII), VII, 87), як 'птаха' – XVII ст. (Тимч., I, 648). Кілька значень лексеми *гриф* уперше вжито в кінці XIX ст.: *грифъ* 'птах *Grypaëtus barbatus*', 'ручка (муз. струмента), дёржално, дёржало (шаблі)' (Ум. і Сп., I, 165), далі як *грип* 'птица, грифъ' (СУМ (Гр.), I, 326; СУМ (Гр. 2), I, 396); *гриф*, зоол. 'гриф, грифóн, (вульг.) грип', '(у скрипки, гитары) шийка; (у сабли) держáк, дёржално', 'архит. – гриф' (ЕВ РУС, 256).

Модель «ом¹. голл. + ом.² нім. + ом.³. англ.»

Модель «ом¹. голл. + ом.² нім. + ом.³. англ.» репрезентують два омокомплекси. Перший з них – це **ЛОТ¹–ЛОТ²–ЛОТ³**. Компонент **ЛОТ¹** (-а, одн. і мн.) (від голл. *lood* 'грузило зі свинцю' (ЕСУМ, III, 291; Фасм., II, 522))

виражає значення ‘прилад для вимірювання глибини моря, річки тощо з борта судна’; **ЛОТ²** (-а, одн. і мн.) (від нім. *Lot* ‘грузило, лот; міра ваги’ (ЕСУМ, III, 291; Фасм., II, 522), ‘сплав для паяння’ (ВНУС, 417)) – ‘неметрична одиниця маси (ваги) в Австрії, Данії, Росії, якою користувалися до 1918 року, тобто до запровадження метричних мір’; **ЛОТ³** (-а/-у, одн. і мн.) (від англ. *lot* ‘жереб’, ‘партия, серія товарів’, ‘речі, продані на аукціоні’ (АУС, 842)) об’єднує три лексико-семантичні варіанти: 1) ‘предмет або кілька предметів чи партія їх, які одночасно продаються’; 2) ‘біржовий контракт’; 3) ‘одиниця виміру партій товарів та біржових угод’. Ці три компоненти з більшим чи меншим ступенем конкретизації їхньої семантики засвідчено в деяких тлумачних словниках української мови, а також словниках іншомовних слів чи перекладних (ВТССУМ, 627; ССІС, 391; НСІС, 355). Омоніми комбіновані (перший з другим – ймовірно, гомогенні, тоді як перші два з третім – гетерогенні).

Укладачі деяких лексикографічних джерел розглядають аналізований омокомплекс як оморяд, опускаючи компонент **ЛОТ²** (СУМ-20, VIII, 289–290; СІС (Пуст.), 603; СІС (Бибик), 346; СТСУМ, 361; РУС (Гриц.), II, 211) або **ЛОТ³** (СУМ, IV, 549; СІС УРЕ, 500; СОУМ, 64).

В «Етимологічному словнику української мови» засвідчено трикомпонентний оморяд **ЛОТ¹–ЛОТ²–ЛОТ³**, у якому **ЛОТ¹** – це ‘прилад для вимірювання глибини моря, річки тощо з борта судна’, **ЛОТ²** – ‘неметрична одиниця маси (ваги) в Австрії, Данії, Росії, якою користувалися до 1918 року, тобто до запровадження метричних мір’, тоді як **ЛОТ³** (-а, одн. і мн.) (від видозміненої назви рослини лат. *lotus*) – ‘*бот.* лядвенець рогатий, *Lotus corniculatus* L.’ (ЕСУМ, III, 292).

Уперше слово *лотъ, лотть* з одним значенням ‘(міра ваги, що становила 1/32 фунта) лот’ засвідчено у XVI ст. (СУМ (XVI–XVII), XVI, 104), з кількома – у кінці XIX ст.: 1) ‘ночви, вагані’, 2) ‘лот (вага = 3 золотника або 1/32 фунта)’, 3) ‘оливниця, гірька з вірьовкою (міряти глибину)’, 4) ‘д. лядвенець (горицвіт, горох)’ (Ум. і Сп., II, 78).

Другим омокомплексом, який представляє модель «ом¹. голл. + ом². нім. + ом³. англ.» є **РИФ**¹ – **РИФ**² – **РИФ**³. Тривалий час цей омокомплекс був омпарою, де компонент **РИФ**¹ (-у, одн. і мн.) (від нім. *Riff* ‘риф, скеляста гряда’ споріднене з англ. *reef* (ЕСУМ, V, 84), *Riff* ‘риф, підводний камінь’ (ВНУС, 506)) позначав ‘геол. пасмо підводних або невисоких надводних скель на мілководді’, а **РИФ**² (-а, одн. і мн.) (від голл. *reef* ‘вітрила’ (ЕСУМ, V, 84; Фасм., III, 486)) – ‘мор. поперечний ряд отворів або петельок на вітрилі, через які просувають віршовку, щоб зменшити площу вітрила під час сильного вітру’ (СУМ, VIII, 545; СІС (Льох), 626; СІС УРЕ, 733; СІС (Пуст.), 807; СІС (Мороз.), 504; СОУМ, 114; НСІС, 536; СТСУМ, 590; РУС (Гриц.), III, 891; УРС (Кирич.), V, 54). Віднедавна кількість компонентів збільшилась до трьох, а отже, йдеться про трикомпонентний оморяд: **РИФ**³ (-а, одн. і мн.) (від англ. *riff* ‘муз. невелика ритмічна фігура’ (АУС, 1176)) – ‘засіб мелодійної техніки року і джазу, особливо характерний для свінгу – багаторазово повторювана групою інструментів коротка мелодійна фраза’ (ВТССУМ, 1223; СІС (Бибик), 476; ССІС, 601).

Українські словники реєструють окремі значення лексеми риф з кінця XIX ст.: *ріфа* ‘риф’ (Жел., II, 804); *рифъ* ‘скеля підводна, кряж каміння під водою’ (Ум. і Сп., III, 272).

Модель «ом¹. голл. + ом². нім. + ом³. лат.»

Більшість укладачів опрацьованих нами словників омонімію, пов’язану із запозиченням лексеми *штиль* з різних мов, кваліфікували як трикомпонентну, представлену моделлю «ом¹. голл. + ом². нім. + ом³. лат.», де компонент **ШТИЛЬ**¹ (-ю, тільки одн.) (від голл. *stil* ‘тихий’ (ЕСУМ, VI, 476)) експлікує значення (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) – ‘відсутність вітру (на морі, озері і т. ін.); безвітря’; **ШТИЛЬ**² (-ю, одн. і мн.) (від нім. *Stiel* ‘держак, держално, колодочка’, походить від нар. лат. *stēlum* ‘стовп, колона’, що зазнало впливу деяких слів германського походження (ЕСУМ, VI, 476; ВНУС, 581)) – ‘загострена жердина, кілок (переважно для носіння соломи, сіна)’; **ШТИЛЬ**³ (-ю,

тільки одн.) (від лат. *stilus* ‘стиль, спосіб викладу, думка, висловлення’ (ЕСУМ, VI, 476; Фасм., III, 760) – ‘заст. стиль’ (СУМ, XI, 538; ЕСУМ, VI, 476; УРС (Кирич.), VI, 527). Деякі з лексикографічних джерел, щоправда, з названих трьох компонентів реєструють лише два – **ШТИЛЬ**¹ як ‘відсутність вітру (на морі, озері і т. ін.); безвітря’ і **ШТИЛЬ**² як ‘загострена жердина, кілок (переважно для носіння соломи, сіна)’ (ССІС, 762; СТСУМ, 767) або **ШТИЛЬ**¹ як ‘відсутність вітру (на морі, озері і т. ін.); безвітря’ і **ШТИЛЬ**² як ‘кшталт, стиль’ (РУС (Кирич.), IV, 817).

Останнім часом з’явився ще один компонент аналізованого омокомплексу **ШТИЛЬ**⁴ (-ю, одн. і мн.) (від нім. *Stiel* ‘держак, держално’) зі значенням ‘муз. вертикальна риска, яку додають до овалу половинної, четвертої, восьмої, шістнадцятої і т. д. ноти’ (ВТССУМ, 1632). А отже, є всі підстави кваліфікувати аналізований омокомплекс як чотирикомпонентний оморяд.

Модель «ом¹. перс. + ом. нім.² + ом³. англ.»

Дібраний фактичний матеріал оприявнив також два омокомплекси, які репрезентують модель «ом¹. нім. + ом.² перс. + ом³. англ.». Перший омокомплекс **БОР**¹ – **БОР**² – **БОР**³ формують компоненти **БОР**¹ (-у, тільки одн.) (від перс. *بورق* (*būrah*) ‘борат’ (тобто ‘природна сполука бору’) (DELF, 98)) зі значенням ‘хімічний елемент, що входить до складу деяких мінералів’, **БОР**² (-а, одн. і мн.) (від нім. *Bóhrer* ‘свердло’, пов’язане з *bóhren* ‘свердли́ти’ (ЕСУМ, I, 229; ВНУС, 139)) зі значенням ‘сталеве свердло, що застосовується у зуболікарській справі’ і **БОР**³ (-а, одн. і мн.) (від англ. *bore* ‘припливна хвиля’ (АУС, 180)) із семантикою ‘припливна хвиля у гирлах і естуаріях деяких річок, яка має велику швидкість поширення (до 16 км/год)’. Більшість опрацьованих лексикографічних джерел фіксують омонімію, сформовану тільки першими двома компонентами (СУМ, I, 217; ВТССУМ, 92; СУМ-20, I, 598; СІС (Льох.), 113; СІС (Мороз.), 89; НСІС, 100; СОУМ, 13). Проте деякі словники все ж

засвідчують описаний трикомпонентний оморяд (СІС УРЕ, 127; СІС (Пуст.), 180). Омоніми гетерогенні неповні.

Другий омокомплекс утворено компонентами *MAT¹* – *MAT²* – *MAT³*. Компонент *MAT¹* (-а, тільки одн.) (від перс. مات شاه (шах мат) ‘король мертвий’ або ‘король переможений’ (DELF, 463)) позначає: 1) ‘положення в шаховій партії, при якому король, що перебуває під ударом фігури супротивника, не може захиститися, і партію вважають програною’; 2) ‘перен., розм. безнадійне, безвихідне становище, кінець’ (СУМ, IV, 644; СУМ-20, VIII, 512). У словниках іншомовних слів подано компонент *MAT¹* (з більшим чи меншим ступенем конкретизації) здебільшого тільки зі значенням, репрезентованим першим лексико-семантичним варіантом (СІС (Пуст.), 623; СІС (Бибик), 358; СІС (Мороз.), 344; НСІС, 370; ССІС, 411; СІС (Музич.), 418). Компонент *MAT²* (від англ./голл. *mat*, від лат. *matta* (ЕСУМ, III, 411)) експлікує семантику: 1) ‘сплетене із соломи або очерету покривало, підстилка тощо’; 2) ‘м’яка підстилка, матрац, що захищає спортсмена від ударів під час падіння, стрибка’ і *MAT³* (-у, тільки одн.) (від нім. *matt* ‘в’ялий; матовий, тьмяний’ (ВНУС, 426) або фр. *mat* ‘матовий, тьмяний’ (ФУС, 383) від лат. *mattus* ‘вогкий’, що зводиться до лат. *maditus* ‘вогкий, слабкий’ (ЕСУМ, III, 410)) – 1) ‘заст. матовість’, 2) ‘спец. шорсткість на склі, що позбавляє його блиску й прозорості’. Загалом трикомпонентну омонімію засвідчено в низці словників (ВТССУМ, 651; СІС (Бибик), 358; НСІС, 370; ССІС, 411; СТСУМ, 371–372; УРС (Кирич.), 491). Омоніми гетерогенні неповні.

Трикомпонентну омонімію, але з іншим третім компонентом зареєстровано в «Етимологічному словнику української мови» – *MAT³* (-у, тільки одн.) (від калм. *mātā*, запозиченого з кит.) на позначення ‘крамної тканини; сорту тканини’ (ЕСУМ, III, 411).

Решта словників іншомовних слів відображають двокомпонентну омонімію, проте різноваріантну: де *MAT¹* позначає ‘положення в шаховій партії, при якому король не може себе захистити і партію вважають програною’, а *MAT²*

– 1) ‘заст. матовість’, 2) ‘спец. шорсткість на склі, що позбавляє його блиску й прозорості’ (СУМ, IV, 644) і де *MAT*¹ позначає ‘положення в шаховій партії, при якому король не може себе захистити і партію вважають програною’, а *MAT*² – 1) ‘циновка з соломи, очерету тощо’; 2) ‘у спорті товста підстилка, яка пом’якшує приземлення під час стрибків’ (СІС (Пуст.), 623).

Лексему вперше вжито в кінці ХІХ ст., спершу з одним значенням – *máta* ‘мат, солом’яний килимок’ (Жел., I, 429), потім як полісемну: *мать* ‘мат (в золотарській роботі і в шахматах)’, ‘кінєць, край, капут’, ‘мátка (плетенка з соломи або що)’ (Ум. і Сп., II, 94). На початку ХХ ст. знову як моносемну: *máta* ‘родъ толстой рогожи изъ соломы’ (СУМ (Гр.), II, 409; СУМ (Гр. 2), II, 261).

Параметризацію омокомплексів інших моделей, зокрема «ом¹. англ. + ом². нім. + ом³. фр.» (блок), «ом¹. англ. + ом². голл. + ом³. фр.» (бот, тик), «ом¹. англ. + ом². фр. + ом³. іт.» (ліга), «ом¹. англ. + ом². інд. + ом³. тюрк.» (пай), «ом¹. англ. + ом². пол. + ом³. фр.» (пас), «ом¹. англ. + ом². нім. + ом³. гр.» (фен), «ом¹. нім. + ом². голл. + ом³. перс.» (кран), «ом¹. нім. + ом². норв. + ом³. рос.» (скат), «ом¹. нім. + ом². лат. + ом³. іт.» (фуга), «ом¹. пол. + ом². лат. + ом³. малайс.» (гута), «ом¹. лат. + ом². гр. + ом³. іт.» (самбук), «ом¹. тюрк. + ом². самоан. + ом³. інд.» (тала), «ом¹. корс. + ом². тюрк. + ом³. гр.» (санда), подано в додатках 1 і 2.

Висновки до розділу 3

Отже, у форматі запозичування з *двох мов* виокремлено три типи моделей. Перший тип об’єднує 8 різновидів моделей, детермінованих першими компонентами як репрезентантами *далекоспоріднених мов*, зокрема: грецької та інших мов (10 моделей, представлених 17 омокомплексами (12,9%), з них омпар – 13; оморядів – 4), латинської та інших мов (7 моделей, засвідчених 32 омокомплексами (24,2%), з них омпар – 29, оморядів – 3), німецької та інших мов (13 моделей, продемонстрованих 22 омокомплексами (16,7%), з них омпар – 19, оморядів – 3), англійської та інших мов (10 моделей, репрезентованих 17

омокомплексами (12,9%), з них омопар – 15, оморядів – 2), французької та інших мов (10 моделей, засвідчених 19 омонімними одиницями (14,4%), з них омопар – 16, оморядів – 3), голландської та інших (6 моделей, представлених 11 омокомплексами (8,3%), з них омопар – 8, оморядів – 3), італійської та інших (4 моделі, за якими утворено 4 омокомплекси (3 %), з них омопар – 4, оморядів – 0), іспанської та інших (1 модель, представлена 1 омокомплексом (0,8%), з них омопар – 1, оморядів – 0).

Другий тип утворюють 3 різновиди моделей омокомплексів з першим компонентом як представником *неспоріднених мов*, серед них: тюркських мов та інших (4 моделі, репрезентовані 4 омокомплексами (3%), з них омопар – 4, оморядів – 0), японської та інших мов (2 моделі, представлені 2 омонімними одиницями (1,5%), з них омопар – 2, оморядів – 0) й африканських мов та інших (1 модель, засвідчена 1 омокомплексом (0,8%), з них омопар – 1, оморядів – 0).

Третій тип становить одна модель, перший компонент якої є полонізмом (2 омокомплекси (1,5%), з них омопар – 2, оморядів) як репрезентантом *близькоспоріднених мов*.

Загалом у форматі запозичування з *двох мов* вирізнено 12 різновидів моделей за першою мовою, що сумарно, з урахуванням різних комбінацій становить 70 моделей, представлених 132 омокомплексами (114 омопарами і 18 оморядами).

Найбільшу кількість моделей засвідчено омокомплексами з першим компонентом-германізмом. Вирізнено 13 моделей: «ом¹. нім. + ом.² фр.», «ом¹. нім. + ом.² пол.», «ом¹. нім. + ом.² кит.», «ом¹. нім. + ом.² араб.», «ом¹. нім. + ом.² ісп.», «ом¹. нім. + ом.² порт.», «ом¹. нім. + ом.² гр.», «ом¹. нім. + ом.² фін.», «ом¹. нім. + ом.² іт.», «ом¹. нім. + ом.² угор.», «ом¹. нім. + ом.² санскр.», «ом¹. нім. + ом.² монг.», «ом¹. нім. + ом.² мова фанг». Проте загальний обсяг представлених цими моделями омонімних одиниць (22 омокомплекси) (16,7%) поступається групі з першим компонентом-латинізмом, яких виявлено 32 (24,2%), хоч утворені вони лише за 7 моделями, зокрема: «ом¹. лат. + ом.² фр.», «ом¹. лат. +

ом.² нім.», «ом.¹. лат. + ом.² ісп.», «ом.¹. лат. + ом.² іт.», «ом.¹. лат. + ом.² гінді», «ом.¹. лат. + ом.² англ.», «ом.¹. лат. + ом.² пол.».

10 моделей («ом.¹. фр. + ом.² араб.», «ом.¹. фр. + ом.² пол.», «ом.¹. фр. + ом.² іт.», «ом.¹. фр. + ом.² нім.», «ом.¹. фр. + ом.² порт.», «ом.¹. фр. + ом.² рум.», «ом.¹. фр. + ом.² бірм.», «ом.¹. фр. + ом.² афр.») представляють 19 омокомплексів (14,4%) з першим компонентом-галліцизмом.

Таким чином, найбільше моделей формують омокомплекси, у яких перші компоненти є германізмами. Однакову позицію – по 10 моделей – демонструють омокомплекси з грецизмами, галліцизмами й англізмами. Проте кількісно репрезентативнішими є моделі з першими компонентами – латинізмами, германізмами й галліцизмами. Омоніми здебільшого гетерогенні неповні. У випадку експлікування омоніміїх відношень оморядом, часто йдеться про комбінований ступінь омоніміїності.

У межах запозичування з *трьох і більше мов* вирізнено 20 моделей, за якими утворено 25 омокомплексів: «ом.¹. англ. + ом.² нім. + ом.³. фр.» (блок), «ом.¹. англ. + ом.² гр. + ом.³. фр.» (бар), «ом.¹. англ. + ом.² нім. + ом.³. араб.» (бор, мат), «ом.¹. англ. + ом.² голл. + ом.³. фр.» (бот, тик), «ом.¹. англ. + ом.² фр. + ом.³. іт.» (ліга), «ом.¹. англ. + ом.² нім. + ом.³. голл.» (лот, риф, трап), «ом.¹. англ. + ом.² інд. + ом.³. тюрк.» (пай), «ом.¹. англ. + ом.² пол. + ом.³. фр.» (пас), «ом.¹. англ. + ом.² нім. + ом.³. гр.» (фен), «ом.¹. нім. + ом.² гр. + ом.³. фр.» (гриф, міна), «ом.¹. нім. + ом.² голл. + ом.³. перс.» (кран), «ом.¹. нім. + ом.² норв. + ом.³. рос.» (скат), «ом.¹. нім. + ом.² лат. + ом.³. іт.» (фуга), «ом.¹. нім. + ом.² лат. + ом.³. голл.» (штиль), «ом.¹. голл. + ом.² гр. + ом.³. фр.» (кок), «ом.¹. пол. + ом.² лат. + ом.³. малайс.» (гута), «ом.¹. лат. + ом.² гр. + ом.³. іт.» (самбук), «ом.¹. лат. + ом.² гр. + ом.³. фон» (фон), «ом.¹. тюрк. + ом.² самоан. + ом.³. інд.» (тала), «ом.¹. корс. + ом.² тюрк. + ом.³. гр.» (сандал).

Омоніми здебільшого гетерогенні неповні. У разі репрезентування в моделі однієї мови двома компонентами, також можливий вияв комбінованого ступеня омоніміїності.

У моделях з компонентами-запозиченнями з трьох мов і більше активнішими виявилися лексеми з англійської (12 використань), німецької (9 використань) і французької (7 використань) мов. На противагу цьому найменш активними – запозичення з польської, норвезької, корсиканської, самоанської, індійської та ін. мов.

Основні положення третього розділу висвітлено в публікаціях «Грецькі та латинські запозичення у складі омонімів української мови» [65], «Запозичення з трьох і більше мов як джерело омонімії української мови» [72], «Германізми у складі омонімів сучасної української мови» [68], «Запозичення з двох мов (французької та інших) як джерело омонімії української мови» [69], «Запозичення з двох мов у складі омонімічних рядів української мови» [70].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сучасні глобалізаційні процеси, які стрімко розвиваються останніми десятиліттями, які охоплюють усі сфери життя суспільства, зокрема економіку, політику, юриспруденцію, культуру, інформаційний простір тощо, зумовлюють всесвітній поділ праці, міграцію як капіталу, так і людських ресурсів у масштабах планети, активізацію міжнародних взаємин, зближення різних національних культур тощо. Усі ці процеси закономірно сприяють поглибленню контактування мов між собою, що, зі свого боку, суттєво впливає на еволюцію кожної з контактних мовних систем і передусім на розвиток їхнього лексичного рівня, який, відображаючи особливості категоризування дійсності мовними одиницями цієї системи, демонструючи різні прояви різноспрямованих, але водночас взаємозалежних тенденцій усередині неї, найчутливіше реагує на будь-які зміни в суспільстві.

Одним з результатів такого поглибленого контактування лінгвальних систем є з'ява запозичень у лексиконі тієї чи тієї мови, на впровадження яких мають вплив як позамовні, так і мовні чинники. Лексичні запозичення, адаптовуючись до фонетичних, граматичних, стилістичних особливостей мови-реципієнта, поповнюють її внутрішньомовний ресурс, проте водночас стають тими засобами, які самі увесь час перебувають у динаміці. Вони можуть спричинити розширення семантичної структури вже використовуваної в мовній системі лексичної одиниці, або ж зазнати розширення своєї семантичної структури до виникнення полісемії, лексико-семантичні варіанти якої з часом можуть віддалитися один від одного аж до утворення двох самостійних лексем, що свідчитиме про постання омонімії, або ж відразу омонімізуватися, за умови з'яви в лексиконі спільнозвучної нової, етимологічно й словотвірною відмінної мовної одиниці.

Наявність у словниковому складі кожної мови корпусу омонімів загалом і з компонентом-запозиченням зокрема є закономірним явищем, що зумовлено самою природою мови як системи – зі своїми особливостями, категоріями, серед

іншого й категорією симетрії форми при асиметрії змісту, зі своїми принципами, зокрема принципом самозбереження мови, зі своїми законами і тенденціями, особливо тенденціями до економії мовних засобів і зусиль мовця.

Іменникова омонімія з компонентом-запозиченням як тип внутрішньомовних логіко-семантичних відношень становить помірний пласт лексичного складу сучасної української мови. Корпус омонімів із компонентом-запозиченням, одержаний способом суцільного добору на основі передусім тлумачних словників української мови, словників омонімів, словників чужомовних слів та перекладних вокабулярів, становить на сьогодні орієнтовно 386 одиниць, що охоплює понад 900 лексем.

Вибраний для аналізу такого типу омонімії спосіб систематизування фактичного матеріалу – спершу за кількістю мов, які послуговували донорами для запозичування, на основі чого постала омонімія, тоді за ступенем спорідненості мов – дав змогу з'ясувати певні особливості розвитку омоніміїчних відношень з компонентом-запозиченням зокрема і простежити тенденції постання такого типу лексичної омонімії загалом.

Результати параметризування омонімії з компонентом-запозичення в українській мові (серед релевантних параметрів – кількість мов-донорів, ступінь їхньої спорідненості, спосіб постання омонімії, повнота/неповнота вияву омоніміїчних відношень) доводять абсолютну перевагу омонімів, які постали в результаті розходження значень полісемних слів, що дає підстави вважати їх гомогенними і що найбільш характерно для запозичень у межах однієї мови. Вони становлять 229 одиниць (199 омонімів і 30 омонімів), утворених за 13 основними моделями. Кількісно репрезентативними виявилися омонімії із компонентами латинізмами (60 од.), галліцизмами (55 од.), грецизмами (35 од.), що цілком передбачувано, оскільки давність походження цих мов була засадничою для подальшого формування інших мовних систем.

Утворення омонімії з компонентом-запозиченням за рахунок розходження значень полісемних слів поки що є найбільш продуктивним і водночас складним

для розпізнавання способом, оскільки він пов'язаний з досі кінцево не розв'язаною проблемою розмежування омонімії і полісемії, проте теоретичне обґрунтування якої в сучасній лінгвоукраїністиці зазнало певного перегляду. Якийсь один критерій розмежування омонімії і полісемії, який тривалий час був основним, з розширенням наукових парадигм, крізь призму яких сьогодні підходять до аналізу тих чи тих мовних явищ, не може забезпечити достовірності й всієї повноти інформації, тому релевантною є сукупність критеріїв, кожен з яких доповнює, увиразнює попередній. Власне з урахуванням цієї сукупності критеріїв і вдалося виокремити ті чи ті омокомплекси.

Не всі укладачі лексикографічних праць ще пристають до цих засад, та й помітне відставання лексикографічної практики не забезпечує об'єктивності відображення реального стану речей, що в процесі дослідження оприявнене неоднотайністю підходів до кваліфікації тієї чи тієї лексичної одиниці в словниках. Однак відкритість української мови, її розвиненість і природна гнучкість до адаптування та засвоєння нових феноменів уможливорює стабілізувати це, що засвідчують дані найбільш авторитетних сучасних лексикографічних праць, зокрема «Словника української мови в 20 т.», «Великого тлумачного словника сучасної української мови», словників іншомовних слів останніх десятиріч тощо.

Кількісно поступаються омокомплекси із запозиченнями з двох мов. Позаяк впровадження їх до лексикону української мови відбувається з різних мовних систем, то переважає звуковий збіг етимологічно різних слів як спосіб утворення омонімії, що є ознакою гетерогенності. Омокомплекси з компонентами-запозиченнями з двох мов репрезентовано 132 омонімними одиницями (114 омопарами і 18 оморядами), сформованими за 70 моделями. А отже, порівняно з першою групою омонімів, які постали в результаті розпаду багатозначності, помітне дисонування кількості омокомплексів з кількістю моделей, за якими ці омокомплекси утворені. Більшість омонімів гетерогенні неповні.

Омонімію з компонентами-запозиченнями з трьох і більше мов продемонстровано 25 омонімічними одиницями, сформованими за 20 основними моделями. Омоніми гетерогенні неповні. У разі репрезентування в моделі однієї мови двома компонентами можливий вияв комбінованих способів утворення омонімії.

Аналіз трьох форматів омонімів із запозиченнями – з однієї мови, з двох мов, з трьох і більше мов – дає підстави висновувати про різне співвідношення кількості самих омокомплексів і моделей, за якими вони утворені, що детерміновано відповідно різними способами постання омонімії й темпами омонімізації на ґрунті української мови. Якщо йдеться про омокомплекси із запозиченням з однієї мови, то переважання гомогенного способу утворення омонімії спричиняє тривалість цього процесу, а тому тут кількісні показники самих омокомплексів набагато вищі від обсягу моделей, за якими вони утворені. Якщо ж йдеться про омокомплекси із запозиченнями з трьох і більше мов, які утворені в результаті звукового збігу етимологічно різних слів як ознаки гетерогенності, то показники приблизно вирівняні, що свідчить про своєрідний динамізм омонімізування тих чи тих значень і що, зокрема, характерно для кінця ХХ – початку ХХІ ст., позаяк цей період збігається з поживавленням глобалізаційних процесів у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Це впливає на семантичні зміни власного ресурсу мови, з одного боку, і впровадження значного відсотка слів з інших мов – з іншого.

А отже, результати параметризування іменникової омонімії з компонентом-запозиченням в українській мові уможливили дійти висновку стосовно передусім валідності дії закону мовної економії за рахунок омонімізації тих чи тих значень, а також пролонгованості омонімізування значення запозичених компонентів у випадку гомогенності і динамізму омонімізування – у результаті гетерогенності їхнього походження.

СПИСОК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. М. Дослідження мовних контактів: традиційні та інноваційні підходи. *Нова філологія*. 2018. № 73. С. 5–11.
2. Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 48–54.
3. Ажнюк Б. М. Англізми в сучасній українській, російській і чеській мовах. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 190–207.
4. Андрійчук П. О. Гармоніка : зародження та шляхи еволюції. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 514–517.
5. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові : етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кін. XX – поч. XXI ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2005. 20 с.
6. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові : етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кін. XX – поч. XXI ст.) : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2005. 230 с.
7. Архипенко Л. М. Англіцизми в українській мові : причини, наслідки, перспективи запозичування. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71). № 5. Ч. 1. С. 1–6.
8. Баган М. П. Англізація сучасного українськомовного комунікативного простору: причини, основні вияви та наслідки. *Українська мова*. 2020. № 1. С. 38–53.
9. Барановська Л. Грецизми в українській та польській мовах : ідеографічний та лінгводидактичний аспекти. *Лінгвістичні студії*. 2023. Вип. 46. С. 76–84.
10. Барановський Б. О. Знахідка *Ruppia maritima* L. (Ruppiaceae) у континентальних водоймах України. *Український ботанічний журнал*. 2011. Т. 68. № 2. С. 208–211.

11. Беспала Л. В. Традиції та новації у вивченні мовних контактів. *Нова філологія*. 2014. № 62. С. 13–18.
12. Бикова А. Актуальні проблеми номінації та класифікації запозичень у сучасній лінгвістиці. *Південний архів : Філологічні науки*. 2017. № 66. С. 202–205.
13. Битківська Я. В. Тенденції засвоєння і розвитку семантики англізмів у сучасній українській мові : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Тернопіль, 2008.
14. Боднарчук Т. В. Особливості міжмовної інтерференції в процесі вивчення німецької мови як другої іноземної (на базі англійської) у загальноосвітній школі. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Філологічні науки*. 2014. Вип. 36. С. 19–22.
15. Болтянська Р. І. До питання про розгляд проблеми омонімія / полісемія. *Іноземна філологія*. 1975. № 38. С. 3–9.
16. Болтянська Р. І. Розмежування омонімії та полісемії за допомогою семного аналізу. *Мовознавство*. 1975. № 6. С. 75–78.
17. Бондар М. В. Активні лексико-семантичні процеси в мові художньої прози кінця XX – початку XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2004. 19 с.
18. Борисенко Н. С. Проблема граматичної омонімії в сучасному мовознавстві. *Науковий вісник Волинського державного у-ту імені Лесі Українки*. 2007. Вип. 4. С. 7–10.
19. Босак Н. Ф., Печерська В. А. Причини появи запозичень-англіцизмів в українських ЗМІ. *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах* : матеріали II Міжнародної наукової конференції (14–15 квітня 2005 року, м. Дніпропетровськ.) / упор. Т. С. Пристайко. Дніпропетровськ : Пороги, 2005. С. 43–45.
20. Боярова Л. Г. Терміни-омоніми як об'єкт лексикографії. *Вісник Харківського національного університету*. Харків, 2006. № 727. Вип. 47.

С. 15–19.

21. Будняк Д. В. Полонизмы в современном украинском литературном языке : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. докт. филол. наук : 10.02.01. Киев, 1991. 55 с.
22. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства. Київ : Радянська школа, 1955. 248 с.
23. Булаховський Л. А. Запозичення іншомовних слів. *Вибрані праці : в 5 томах*. Київ : Наукова думка, 1975. Т. I. С. 352–353.
24. Булаховский Л. А. Из жизни омонимов. *Булаховський Л. А. Вибрані праці : в 5 томах*. Київ : Наукова думка, 1978. Т. III. С. 330–342.
25. Булаховский Л. А. Об омонимии в славянских языках. *Вибрані праці : в 5 томах*. Київ : Наукова думка, 1978. Т. III. С. 320–329.
26. Булик-Верхола С. З. Назви українських народних ударних музичних інструментів : лексико-семантичний аналіз. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 22. Т. 1. С. 13–17.
27. Бурячок А. А. Лексика української мови з погляду її походження. *Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія* / за заг. ред. акад. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. С. 101–150.
28. Вайнрайх У. Языковые контакты : состояние и проблемы исследования / перев. с англ. и коммент. Ю. А. Жлуктенко; вступ. ст. В. Н. Ярцевой. Киев : Изд-во при Киевском госуд. ун-те издат. объединения «Вища школа», 1979. 264 с.
29. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії. Київ : Видавн.-поліграф. центр «Київський університет», 2009. 69 с.
30. Вознюк Ю. О. Механізми семантичної деривації. *Organization of scientific research in modern conditions 2020 : conference proceedings*. Seattle : KindleDP, 2020. P. 546–549.
31. Вознюк Ю. О. Науковий текст як джерело семантичної деривації.

- У пошуках гармонії мови. До 80-ліття від дня народження члена-кореспондента НАНУ, доктора філологічних наук, професора Ніни Федорівни Клименко / упор. Є. А. Карпіловська та ін. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2020. С. 189–197.*
32. Вознюк Ю. О. Неосемантизми в терміносистемі інформатики. *Культура слова*. 2017. № 87. С. 179–191.
 33. Волошок І. Ю. Інтерференція та її типи на різних мовних рівнях. *Педагогічні науки : зб. наук. праць*. 2012. № 62. Т. 1. С. 81–85.
 34. Гаврилюк І., Самохіна В. Глоса як жанр публіцистичного дискурсу. *Журналістська освіта на Сумщині : світові професійні стандарти : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 8–9 червня 2016 р.) / уклад. О. Г. Ткаченко. Суми : СумДУ, 2016. С. 107–109.*
 35. Гаркавець О. М. Тюркізм. *Українська мова : енциклопедія / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 694–695.*
 36. Гаркавець О. М. Українсько-тюркські мовні контакти. *Українська мова : енциклопедія / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 747–748.*
 37. Гаркавець О. М. Орієнталізм. *Українська мова : енциклопедія / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 441–442.*
 38. Гвоздь Ю. М. Еволюція сопілкового мистецтва : від архаїчних музичних традицій до сьогодення. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал*. 2024. № 3. С. 218–225.
 39. Гвоздяк О. М. Мовні контакти як суттєвий чинник збагачення словникового складу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2011.

Вип. 9. С. 96–103.

40. Глібчук Н., Добосевич У. Проблеми міжчастиномовної омонімії в сучасній українській літературній мові. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2010. Вип. 50. С. 386–403.
41. Глібчук Н., Добосевич У. Передмова. *Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови*. Львів : Априорі, 2016. С. 7–20.
42. Гопка Б. М., Скоцик В. Є., Павленко П. М., Хоменко М. П., Колот В. І. Практикум з конярства : навчальний посібник. Київ : [б. в.], 2011. 394 с.
43. Горбач О. Етранжизми. *Енциклопедія українознавства* : у 10 т. / гол. ред. В. Кубійович [перевидання в Україні]. Львів, 1993. Т. 2. С. 648.
44. Горчинська Л. В., Баккалалі Д. Іншомовні слова арабського походження в лексиці української мови. *Матеріали LI Науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ* (м. Вінниця, 31 травня 2022 р.). 2022. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-frtzip/all-frtzip-2022/paper/view/15911>
45. Грипас Н. Я. Лексикологія. *Сучасна українська літературна мова* / за ред. М. Плющ. Київ : Вища школа, 1994. С. 115–134.
46. Грищенко С. П. Лексичний вплив як чинник динаміки структури мови-реципієнта (на матеріалі латинських запозичень українських пам'яток кінця XVI – XVII ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 1999. 20 с.
47. Грищенко А. П. Лексикологія. *Сучасна українська літературна мова* / за ред. А. Грищенка. Київ : Вища школа, 1997. С. 98–225.
48. Гудима Н. В. Вплив мовних та позамовних чинників на збагачення словникового складу сучасної української літературної мови. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. Ч. 4. С. 308–316.
49. Гудима Н. В. Функціонування іншомовізмів у мові бізнесменів (на матеріалі творів сучасних постмодерністів). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні*

- науки. 2011. Вип. 28. С. 106–109.
50. Гудима Н. В. Типи запозичених лексем у концепціях Івана Огієнка та вітчизняних мовознавців. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія : Філологічна*. 2016. Вип. 13. С. 53–58.
 51. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Глобалізація культури : протиріччя та тенденції розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). С. 29–41.
 52. Дель Гаудіо С. Іспанізми в українській мові з урахуванням східнослов'янського контексту. *Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика*. 2016. Вип. XXXIII. С. 134–145.
 53. Дель Гаудіо С. Італійський лексичний компонент в українській мові. *Українська мова*. 2015. № 2 (54). С. 111–125.
 54. Демська О. М. Лексична та лексико-граматична омонімія сучасної української мови : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1996. 643 с.
 55. Демська О. М. Запозичування й омонімія. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 58. С. 354–356.
 56. Демська О. М. До початків вивчення омонімії. *Слов'янський збірник*. 2015. Вип. 19. С. 7–13.
 57. Демська О. До початків лексикографування омонімів у європейській традиції. *Дивослово*. 2016. № 1. С. 35–39.
 58. Демська О. М., Кульчицький І. М. Передмова. *Словник омонімів української мови*. Львів : Фенікс, 1996. С. 5–7.
 59. Демський М. Т. Дієслівні фразеологічні омоніми. *Українська мова і література в школі*. 1974. № 3. С. 43–46.
 60. Дубічинський В. В., Тільман Ройтер. Теоретичні та практичні засади лексикографічного опису українсько-німецьких лексичних паралелей. *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія :*

- Леонідові Сидоровичу Паламарчукові : наук. зб. Київ : КММ, 2013. С. 113–118.
61. Дундїй П. Н. Класифікація лексичних запозичень у німецькій мові. *Лінгвістика ХХІ століття : нові дослідження і перспективи* : зб. наук. праць. 2011. С. 120–126.
 62. Дутка О. Я. Омонімія в колі сучасних наукових проблем. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 2014. Вип. 19. С. 36–40.
 63. Дутка О. Я. Запозичення з грецької та латинської мов як джерело омонімії в сучасній українській мові. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 2019. Вип. 24. С. 39–43.
 64. Дутка О. Я. Роль французьких запозичень у розвитку омонімії української мови. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 7–11.
 65. Дутка О. Я. Грецькі та латинські запозичення у складі омонімів української мови. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2020. Вип. 14. С. 46–52.
 66. Дутка О. Я. Про деякі запозичення у складі омонімів української мови. *Студії з філології та журналістики* : зб. наук. праць / міжнар. редкол.: М. Вашичек, Н. Венжинович (відп. ред.), М. Горди та ін. Ужгород, 2020. Вип. 6. С. 34–38.
 67. Дутка О. Я. Тюркізми як джерело поповнення омонімів сучасної української мови. *Науковий огляд*. 2020. № 3 (66). С. 162–174.
 68. Дутка О. Я. Германізми у складі омонімів сучасної української мови. *Молодий вчений*. 2020. № 3 (79). С. 144–148.
 69. Дутка О. Я. Запозичення з двох мов (французької та інших) як джерело омонімії української мови. *Мова та література у полікультурному*

просторі : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2020 року, м. Львів). Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2020. Ч. I. С. 78–82.

70. Дутка О. Я. Запозичення з двох мов у складі омонімічних рядів української мови. *Філологія та лінгвістика у сучасному світі* : матеріали Міжнародної науково-практ. конф. (28–29 серпня 2020, м. Запоріжжя). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2020. С. 28–83.
71. Дутка О. Я. Збагачення омонімічного складу української мови внаслідок запозичень із германських мов. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2021. Т. 32 (71). № 2. С. 20–26.
72. Дутка О. Я. Запозичення з трьох і більше мов як джерело омонімії української мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса, 2021. № 48. С. 63–65.
73. Дутка О. Я. Параметризація іменникової омонімії в комплексі «питоме слово – запозичення» як результату засвоєння слів з інших мов (на матеріалі англійської і німецької мов). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2023. Вип. 19. С. 29–35.
74. Дьолог О. С. Українсько-чеські мовні контакти : теоретичні аспекти і практична реалізація. *Modern philology : theory, history, methodology : scientific monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2024. Р. 365–382.
75. Дьолог О. Загальна характеристика складу новітніх англіцизмів в українській мові. URL: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=251>.
76. Дьолог О. С. Особливості англо-української мовної взаємодії різних типів. *Нова філологія* : зб. наукових праць. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. № 80. Т. I. С. 162–167. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/24714/1/Д_олог_О.С._стат

тя.pdf.

77. Есенова Е. Й., Синицька Н. Г. До питання інтернаціоналізації загальнонародної та термінологічної лексики. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Романо-германська філологія*. 1994. Вип. 1. С. 15–20.
78. Есенова Е. Й. Мовні контакти як передумова процесу запозичення (теоретичні аспекти проблеми). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія*. 2002. Вип. 4. С. 130–133.
79. Есенова Е. Й. Особливості граматичної та лексичної інтерференції. *Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць*. Ужгород, 2007. Вип. 5. С. 114–120.
80. Есенова Е. Й. Основні причини запозичення іншомовних лексичних одиниць. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2015. Вип. 13. С. 46–50.
81. Есенова Е. Й., Калинич І. Й., Бойтор В. Ю. Лексичне запозичення як засіб збагачення словникового складу мови. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 28. Т. 1. С. 151–156.
82. Ємельянова Є. С. Галліцизми в сучасній українській сільськогосподарської термінології : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2009. 230 с.
83. Жлуктенко Ю. О. Українсько-англійські міжмовні відносини : українська мова у США і Канаді. Київ : Вид-во Київського ун-ту, 1964. 168 с.
84. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. Київ : Вид-во КУ, 1966. 133 с.
85. Жлуктенко Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия. Киев : Высшая школа, 1974. 176 с.
86. Жмаєва Н. С. Лінгвістичне тлумачення запозичення. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету*

- ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки.* 2011. № 12. С. 48–60.
87. Жовтобрюх М. А. Лексика і фразеологія. *Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови.* Київ : Вища школа, 1972. С. 17–90.
 88. Зимовець Г. В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 1997. 243 с.
 89. Зимовець Г. В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 1997. 22 с.
 90. Кантемір С. О. Полісемія vs омонімія : труднощі розмежування. *Наукові записки. Серія «Філологічна».* 2012. Вип. 24. С. 104–107.
 91. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
 92. Кардаш Л. В. Різномасштабні дослідження мовної інтерференції. *Молодий вчений* : зб. наук. праць 2016. № 2 (29). С. 280–283.
 93. Карпіловська Є. А. Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління (проект серії словників нової української лексики). *Українська мова.* 2004. № 3. С. 3–29.
 94. Карпіловська Є. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону : чинники стабілізації інновацій. *Українська мова.* 2007. № 4. С. 3–15.
 95. Карпіловська Є. А. Тенденції оновлення сучасного українського лексикону. *Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі* / відп. ред. Н. Ф. Клименко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. С. 6–133.
 96. Карпіловська Є. А. Конкурування ресурсів у сучасній слов'янській номінації : своє – засвоєне – засвоюване. *Слов'янські обрії.* Київ, 2013. Вип. 6. Ч. 1. С. 245–258.

97. Карпіловська Є. Системно-структурний підхід до вивчення динаміки мови : здобутки та перспективи. *Українська мова*. 2016. № 4. С. 41–60.
98. Ким Юань Фу П. Л. Опыт синхронического изучения иноязычных лексических единиц : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. канд. филол. наук. Алма-Ата, 1971. 19 с.
99. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал запозичень у сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень) : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2000. 166 с.
100. Кислюк Л. П. Нові англійські запозичення і термінологія. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. Київ : КНЕУ, 2001. Вип. IV. С. 51–53.
101. Кійко С. В. Особливості лексико-семантичного розвитку французьких запозичень у німецькій і українській мовах. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія* : зб. наук. праць. Чернівці : Рута, 2008. № 408–409. С. 138–170.
102. Кійко С. В. Запозичення з латині в сучасній німецькій мові. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка* : науковий журнал / гол. ред. П. Ю. Саух. Житомир : ЖДУ, 2009. Вип. 45. С. 89–94.
103. Кійко С. В. Міжмовна омонімія на фразеологічному рівні. *Научният потенциал на света – 2009* : матеріали за V Междунар. науч. практична конференция (г. София, 17–25 септември 2009 р.). София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2009. Т. 6 : Филологични науки, психология и социология. С. 10–16.
104. Кійко С. В. Особливості семантики іменників-омонімів сучасної німецької мови. *Проблеми романо-германської філології*. Ужгород : ЗакДУ 2010. С. 39–49.
105. Кійко С. В. Омонімія іменників у сучасній німецькій мові. *Основни проблеми на съвременната наука – 2010* : матеріали за VI Международна научна практична конференция (г. София, 17–25 април. 2010 р.). София : «Бял ГРАД-БГ», 2010. Т. 18 : Филологични науки. С. 35–41.

106. Кійко С. В. Принципи багатомірної класифікації омонімів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. Вип. 29. Т. 3. С. 3–7.
107. Кійко С. В. Омонімія в мові і мовленні : монографія. Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2014. 544 с.
108. Кійко С. В. Міжмовна омонімія з погляду різних лінгвістичних дисциплін. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. №. 9. Т. 3. С. 20–25.
109. Кійко С. В. Категорії симетрії й асиметрії в синергетичній організації омонімії. *Нова філологія*. 2018. № 73. С. 55–64.
110. Кійко С. В., Кійко Ю. В. Вплив сучасних романських мов на німецьку мову. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71). № 1. Ч. 1. С. 189–194.
111. Кіндей Л. Г. Словотвірна і лексична омонімія дієслівних похідних із префіксами **ви-**, **пере-**. *Наукові записки КДПУ. Серія : Філологічні науки* / ред. кол.: В. В. Лучик та ін. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. Вип. 31. С. 96–100.
112. Кіндей Л. Г. Морфолого-синтаксична омонімія дієслів із префіксами **ви-**, **пере-**, **по-** : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Кіровоград, 2002. 20 с.
113. Кіцила Л. Деякі теоретичні проблеми дослідження омонімії в слов'янському мовознавстві. *Проблеми слов'янознавства*. 2000. Вип. 51. С. 159–166.
114. Кіцила Л. Словники міжмовних омонімів : історія виникнення та перспективи розвитку. *Проблеми слов'янознавства*. 1999. Вип. 50. С. 231–237.
115. Клименко Н. Ф. Розмежування лексичних омонімів за допомогою словотворчих засобів. *Клименко Н. Ф. Вибрані праці* / упор.

- Є. А. Карпіловська, О. Д. Пономарів, А. О. Савенко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. С. 160–165.
116. Клименко Н. Ф., Кислюк Л. П. Роль словотворення у сучасній українській номінації. *Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі* / відп. ред. Н. Ф. Клименко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. С. 134–278.
 117. Козирєва З. Г. Динаміка сучасного українського лексикону і стандартизація лексикографічної діяльності (у загальних словниках). Динаміка лексичної та фразеологічної систем української мови в лексикографічному відображенні : колективна монографія. Київ : [електронне видання], 2021. С. 35–55.
 118. Колоїз Ж. В. Дискусійні моменти в теорії лексичних запозичень із інших мов : *Актуальні проблеми сучасних лінгвістичних досліджень та застосування інноваційних технологій викладання мов у вищій школі нефілологічного профілю* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (12 травня 2016 року, м. Дніпропетровськ). Дніпропетровськ, 2016. С. 54–62.
 119. Кониський Г. Філософські твори : у 2 т. / редкол. М. М. Верников та ін. Київ : Наукова думка, 1990. Т. 1. 496 с.
 120. Кононенко В. І. Омоніміка синтаксичних конструкцій. *Мовознавство*. 1971. № 2. С. 28–33.
 121. Кононенко В. Омонімія займенників. *Рідне слово*. 1974. Вип. 9. С. 28–35.
 122. Кононенко В. Омоніміка фразеологічних зворотів і вільних сполучень слів. *Українська мова і література в школі*. 1974. № 3. С. 35–42.
 123. Корнейко І., Пилипенко М. Україномовні терміни із процесуальними значеннями. [Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології](#). 2013. № 765. С. 38–42.
 124. Коробова І. О. Проблема запозичень у сучасній лінгвоукраїністиці. *Література та культура Полісся. Серія «Філологічні науки»* / відп. ред. і

- упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин, 2015. № 5. Вип. 80. С. 232–242.
125. Коробова І. О. Семантичне та словотвірне освоєння новітніх запозичень в українській мові : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ – Запоріжжя, 2017. 443 с.
 126. Костусяк Н. Динаміка запозичених лексем із першою частиною відео- в медіатекстах ХХІ ст. : семантика та проблема кодифікації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 1. С. 18–25.
 127. Костусяк Н. М., Навальна М. І. Неосемантизація лексем *штам*, *бустер* та мовна адаптація номінацій коронавірусних штамів у сучасних масмедіа. *Українська мова*. 2022. Вип. 1 (18). С. 103–114.
 128. Кочан І. М. Системність, динаміка, кодифікація слів з міжнародними кореневими компонентами в сучасній українській мові : автореферат дис. на здобуття вченого ступеня докт. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2006. 39 с.
 129. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Вид. 2, випр. і допов. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 464 с.
 130. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 368 с.
 131. Кочерган М. П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова). Київ : Вища школа, 1980. 171 с.
 132. Кочерган М. П. Лексическая сочетаемость омонимов и лингвистический статус омонимии. *Филологические науки*. 1981. № 5. С. 47–55.
 133. Кривонос І. А., Шевченко С. П. Латинська мова : навчально-методичний посібник. Мелітополь : ФО-П Однорог Т. В., 2021. 194 с.
 134. Кримський А. Ю. Тюрки, їх мови та літератури. *І. Тюркські мови*. 1930. Вип. II. Київ. С. 113–214.
 135. Кримський А. Ю. История Турции. *А. Ю. Кримський. Вибрані сходознавчі праці : в 5 т. Т. II. Тюркологія*. Київ : ВД «Стилос», 2007. С. 427–470.
 136. Кримський А. Ю. Історія Туреччини. Звідки почалася Османська держава,

як вона зростала й розвивалася і як досягла апогею своєї слави й могутності. Київ – Львів : Олір, 1996. 287 с.

137. Критенко А. П. Тематичні групи слів і омонімія. *Слов'янське мовознавство*. Київ, 1962. Т. 4. С. 198–211.
138. Критенко А. П. Абсолютна і відносна омонімія та її подача в українсько-російському словнику. *Лексикографічний бюлетень*. 1963. Вип. 3. С. 13–30.
139. Критенко А. П. Грецькі елементи в українській мові. *Мовознавство*. 1973. № 2. С. 28–35.
140. Кушлик О. П. Комплексне визначення частиномовного статусу «перехідних» одиниць. *Мовознавство*. 1997. № 4–5. С. 45–49.
141. Кушлик О. П. Омонімія незмінних класів слів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2000. 223 с.
142. Кушлик О. П. Омонімія незмінних класів слів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2000. 20 с.
143. Кушлик О. П. Функціональна характеристика сполучника «і» та похідної від нього частки. *Гуманітарний вісник. Серія : Іноземна філологія*. Черкаси : ЧДТУ, 2003. Число 7. С. 148–150.
144. Кушлик О. П. Лексико-семантичні відношення між частками і похідними від них сполучниками. *Гуманітарний вісник. Серія : Іноземна філологія*. Черкаси : ЧДТУ, 2006. Число 10. С. 307–312.
145. Кушлик О. П. Переднє слово. *Кушлик О. П. Омоніми незмінних класів слів : словник довідник*. Дрогобич : Коло, 2007. С. 3–10.
146. Лазаренко Л. О. Лексична інтерференція в усному румунському мовленні України (лінгвістичний та соціолінгвістичний аспекти) : автоореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.05, 10.02.15. Київ, 1997. 22 с.
147. Лебедева С. Л. Соціолінгвістичні особливості проникнення слів латинського походження в українську, англійську та італійську мови. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 21. Т. 1. С. 206–211.
148. Ленець К. В. Варваризм. *Українська мова : енциклопедія* / редкол.

- Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 62.
149. Леончик О. М. Запозичення та кальки з грецької в сучасній українській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : зб. наук. праць. Київ, 2012. С. 275–282.
 150. Лизанец П. Н. Украинско-венгерские межъязыковые контакты (мадьяризмы в украинском языке) : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. докт. филол. наук : 10.02.01. Львов, 1971. 45 с.
 151. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова. Харків : Вид-во при Харківському ун-ті «Вища школа», 1977. 114 с.
 152. Лисиченко Л. А. Багатозначність у лексико-семантичній системі : структурний, семантичний, когнітивний аспекти. Харків : Вид. група «Основа», 2008. 272 с.
 153. Личук М., Навальна М., Молоткіна Ю. Динаміка запозичень в українській мові на початку ХХІ ст. : монографія. Київ : Вид-во «Компринт», 2021. 228 с.
 154. Ломовцева А. Новітні англіцизми в українській мові і проблема лексичної варіантності. *Українська мова*. 2003. № 1. С. 96–102.
 155. Лукінова Т. Б. Українська лексика : семантичні зміни в запозичених словах. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 18–38.
 156. Ляхова О. В. Розвиток багатозначності внаслідок повторної реалізації словотвірної моделі. *Вісник Житомирського державного університету*. 2011. Вип. 58 : Філологічні науки. С. 160–164. URL: http://eprints.zu.edu.ua/6392/1/vip_58_38.pdf.
 157. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2002. 21 с.

158. Макар І. С. Латинізми освітньої сфери в українській мові. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2014. Вип. 692–693. С. 65–68.
159. Мамрак А. В. Проблеми словотвірної омонімії. *Мовознавство*. 1992. № 3. С. 35–39.
160. Мартинова Т. І., Кукушкін В. І. Англiцизми у сучасній українській мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 25. Т. 1. С. 56–59.
161. Мартиросян Л. Принципи класифікації гомогенних (семантико-етимологічних) дієслівних омонімів. *Науковий вісник Київського державного лінгвістичного університету*. 2000. № 1. С. 177–180.
162. Матвєєва Л. В., Черніков І. Ф. Передмова. Про тюркологічну спадщину академіка Агатангела Кримського. *А. Ю. Кримський. Вибрані сходознавчі праці : в 5 т. Т. II. Тюркологія*. Київ : ВД «Стилос», 2007. С. 7–26.
163. Мацьків П. В. Особливості функціонування дієслів мовлення в біблійному тексті. *Проблеми гуманітарних наук. Серія : Філологія*. 2018. Вип. 42. С. 98–106.
164. Мацьків П. Семантичний обшир лексем *добро, добрий* : словниково-діахронний аспект. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Дрогобич, 2021. № 15. С. 111–117.
165. Мацьків П., Разумна А. Вербалізація предметного та акціонального фреймів концепту *ЖИТТЯ* у фразеологічній парадигмі епістолярію Лесі Українки. *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : зб. наук. праць. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. 2023. Вип. 8. С. 111–115.
166. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови : навчальний посібник. Київ : Академія, 2007. 260 с.
167. Медведєва Т. М. Інолексеми як один із чинників становлення лексичної системи української мови. *Дослідження з лексикології і граматики*

- української мови : зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2013. Вип. 13. С. 66–74.
168. Миронова В. Латина як дипломатична мова української еліти XVI–XVII ст. *Studia Linguistica*. 2009. Вип. 3. С. 200–204.
 169. Молоткіна Ю., Костусяк Н., Навальна М. Іншомовна термінологічна лексика інформаційних технологій в українських інтернет-виданнях. *Волинь філологічна : текст і контекст*. 2021. № 31. С. 187–204.
 170. Мороховський О. М. Деякі питання теорії (іншомовних) запозичень. *Мовознавство*. 1984. № 1. С. 19–25. Морошану Л. І. Італійські запозичення в українській мові сфери образотворчого мистецтва. С. 152–155.
 171. Мрозіцька У. Л. Інтра- та екстралінгвальні чинники розвитку мови-реципієнта (на матеріалі латинських запозичень в українській мові) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15. Ужгород, 2001. 174 с.
 172. Муқан Г. М. Багатозначність і омонімія. *Українська мова і література в школі*. 1970. № 8. С. 30–36.
 173. Муқан Г. М. Перехідні явища в системі частин мови. *Українська мова і література в школі*. 1976. № 11. С. 15–22.
 174. Муравицька М. П. Психолінгвістичний аналіз лексичної омонімії. *Мовознавство*. 1975. № 3. С. 59–67.
 175. Муромцева О. Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX ст. Харків : Вид-во Харк. ун-ту, 1985. 152 с.
 176. Муромцева О. Г. Англiзм. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 26.
 177. Муромцева О. Г. Германізм. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія»

- ім. М. П. Бажана, 2004. С. 95
178. Муромцева О. Г., Скачкова В. В. Українсько-німецькі мовні контакти. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 742–743.
 179. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація : зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03. Київ, 2008. 22 с.
 180. Навальна М. І. Динаміка лексикону української періодики початку ХХІ ст. : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.
 181. Навальна М., Молоткіна Ю., Костусяк Н. Іншомовна термінологічна лексика інформаційних технологій в українських інтернет-виданнях. *Волинь філологічна : текст і контекст*. 2021. № 31. С. 187–204.
 182. Наконечна Г. В. Українська науково-технічна термінологія : історія і сучасність. Львів : Кальварія, 1999. 110 с.
 183. Нестеренко Д. Ю. Теоретичні засади вивчення запозичень у різних видах дискурсу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 74. С. 168–172.
 184. Ніколаєва А. О. Структурно-семантична характеристика термінології програмування, комп'ютерних мереж та захисту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 16 с.
 185. Новоселецька С. В., Шапран Н. В. Соціолінгвістична трансформація норм міжкультурного спілкування в реаліях глобалізованого світу. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. Vol. 31. Issue 118. P. 51–56.
 186. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника : монографія. Херсон : Айлант, 2005. 336 с.
 187. Олійник А. Д. Роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. С. 6–7.

188. Олійник І. С. Слово в лексичній системі української мови. *Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія* / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. С. 27–100.
189. Орешкина М. В. К вопросу классификации заимствованной лексики. *Функциональная лингвистика* : сб. науч. работ Крымского респ. ин-та последиплом. пед. образования. Симферополь. 1994. Ч. 1. С. 73–75.
190. Паньків У. Л. Історичні джерела лексичних латинізмів. *Studia Linguistica*. 2011. Вип. 5. С. 386–391.
191. Паславська А. Німецька мова та її носії в Україні : від витоків до сьогодення. *Наукові записки. Скрія : Філологічні науки*. Вип. 193. С. 191–200.
192. Пилипенко М., Корнейко І. Тривалість дії як компонент значення дії терміна. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. Київ, 1998. С. 159–161.
193. Пиц Т. Б. До історії дослідження німецьких запозичених слів в українській мові. *Українська мова*. 2013. № 2. С. 84–99.
194. Підлужна І. А. Шляхи пристосування німецьких лексичних запозичень зі сфери побуту до системи сучасної української мови на різних рівнях. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71). № 3. Ч. 1. С. 44–49.
195. Підлужна І. А. Німецькі лексичні запозичення у сфері побуту в сучасній українській мові. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 4. Ч. 1. С. 104–109.
196. Полюга Л. М. Омонімія і багатозначність слова. *Українська мова і література в школі*. 1985. № 7. С. 40–45.
197. Пономарів О. Д. Омоніми. *Сучасна українська мова : підручник* / за ред. О. Д. Пономарева. Вид. 2, перероб. Київ : Либідь, 2001. С. 42–46.
198. Пономарів О. Д. Грецизм. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2,

- виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 120.
199. Попова І. С. Синтаксична омонімія як похідна від синтаксичного зв'язку. *Український смисл.* 2015. С. 91–100. URL: <https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/107/124>.
 200. Попова Н. О. Структурно-семантичні особливості новітніх лексичних запозичень з англійської в українську мову (90-ті pp. XX ст. – початок XXI ст.) : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2004. 196 с.
 201. Потебня А. Мысль и языкъ. Изд. 2. Съ портретомъ автора. Харьковъ : Типографія Адольфа Даррѣ, 1892. 232 с.
 202. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Т. 1–2. Москва : Учпедгиз, 1958. Т. 1–2. 536 с.
 203. Прасол О. М. Історія дослідження явища запозичення в українському мовознавстві : проблемні питання. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць лінгвістичних кафедр Харківського державного педагогічного ун-ту імені Г. С. Сковороди. 2014. Вип. 37. С. 42–49.
 204. Радевич-Винницький Я. К. Двомовність в Україні : теорія, історія, мововживання : монографія. Київ – Дрогобич : Посвіт, 2011. 592 с.
 205. Рибалкін В. С. Арабізм. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 31.
 206. Рибалкін В. С. Гебраїзм. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 94.
 207. Рибачок С. М. Латинська мова для студентів-юристів : навч. посібник Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет,

2012. 191 с.
208. Роман В. В. Адаптація лексичних запозичень у мові-реципієнті (лінгвоісторіографічний аспект) : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.15. Слов'янськ, 2018. 243 с.
209. Рудакова Т. М. Принципи засвоєння неозапозичень в українській літературній мові : орфографічна адаптація. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2013. Кн. 1. С. 129–135.
210. Русанівський В. М. Семантичні процеси розвитку української лексики. *Історія української мови : Лексика і фразеологія*. Київ : Наукова думка, 1983. С. 660–715.
211. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ : Наукова думка, 1988. 240 с.
212. Рябініна І. М., Кочукова Н. І., Валковська Д. С. Функціонування італізмів у сучасній українській літературній мові. *Modern scientific strategies of development / compiled by V. Shpak*. GS Publishing services Sherman OAKS, 2022. С. 145–149.
213. Савченко А. Явище омонімії в термінології комп'ютерної галузі. *Стиль і текст*. 2013. Вип. 14. С. 58–65.
214. Савченко І. С. Принципи виділення лексичних омонімів-іменників в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 1994. 20 с.
215. Свешніков І. К. Битва під Берестечком. Львів : Слово, 1992. 304 с.
216. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля – К, 2006. 716 с.
217. Селігей П. О. Що нам робити із запозиченнями? *Українська мова*. 2007. № 4. С. 16–32.
218. Селігей П. О. Міжнародні та світові мови : критерії, рейтинги, прогнози. *Мовознавство*. 2021. № 5. С. 17–33.

219. Селмі Г. Аль, Сташкевич І. А. Арабізми в українській мові. *Матеріали XLIX науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ* (27–28 квітня 2020 р., м. Вінниця). 2020. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2020/paper/view/9717>.
220. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. Київ : Вища школа, 1974. 256 с.
221. Семчинський С. В. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Вища школа, 1988. 328 с.
222. Семчинський С. Латинізм. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 291.
223. Семчинський С. Галліцизм. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 92.
224. Сидор А. Р., Нанівський Р. С. Урахування лексичних особливостей сфери інформаційних технологій під час перекладу з англійської мови українською. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 7, т. 2. С. 47–50.
225. Сімонок В. П. Семантико-функціональний аналіз іншомовної лексики в сучасній українській мовній картині світу. Харків : Основа, 2000. 331 с.
226. Сімонок В. П. Лексико-семантична рецепція іншомовної лексики в українській мовній картині світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 36 с.
227. Сімонок В. П. Лексична омонімія у вимірі іномовних запозичень. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць Харківського національного педагогічного ун-ту імені Г. С. Сковороди. 2011. Вип. 31. С. 18–23.
228. Сімонок В. П. Розширення семантичної структури запозичених слів. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету*

- імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство). 2016. № 5. Т. 2. С. 96–99.
229. Скачкова В. В. Німецькі лексичні запозичення в сучасній українській мові у сфері рослинного і тваринного світу. *Филологические заметки* : сб. научных статей ХНПУ имени Г. С. Сковороды. Харьков : ХНПУ имени Г. С. Сковороды, 2009. С. 66–68.
230. Скиба І. Г. Особливості фіксації омонімів у словниках Є. Желехівського, С. Недільського та за ред. Б. Грінченка. *Лінгвістика* : зб. наук. праць. Луганськ ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2010. № 3 (21). С. 190–195.
231. Скорейко-Свірська І. П. До питання про класифікацію запозичень. 2022. URL: <https://z-lib.io/author/Скорейко-Свірська%20І.П.>
232. Соколова С. В. Транспозиційні передумови розвитку функціональної омонімії в українській мові (на матеріалі лексико-граматичного класу прислівників) : монографія. Київ : Альфа-М, 2010. 207 с.
233. Солдатова Л. П. Розмежування явищ повної лексичної омонімії та полісемії (словниковий та функціонально-стилістичний аспекти) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 264 с.
234. Солдатова Л. П. Розмежування явищ повної лексичної омонімії та полісемії (словниковий та функціонально-стилістичний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 23 с.
235. Сташкевич І. А., Анумедем Л. Лексичні запозичення з французької мови у різних сферах використання. *XLVII Науково-технічна конференція Інституту соціально-гуманітарних наук* : матеріали конференції (21–23 березня 2018 року, м. Вінниця). Вінниця : ВНТУ, 2018. С. 296–298. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2018/paper/view/4491/3641>.
236. Стецик М. С. Художня творчість о. Кирила Селецького в контексті духовно-просвітницьких та естетичних пошуків і мовно-ментальних

- викликів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2021. С. 141–151.
237. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія. Київ : Видавн. центр КНЛУ, 2003. 388 с.
238. Стишов О. А. Особливості адаптації нових іншомовних слів у сучасних мас-медіа. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. Київ : Логос, 2005. Вип 6. С. 21–224.
239. Стишов О. А. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних мас-медіа початку ХХІ століття. *Лінгвістика і поетика тексту. Філологічні студії*. 2015. Вип. 13. С. 364–374.
240. Стишов О. А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку ХХІ ст. *Філологічні студії*. 2017. Вип. 9. С. 66–75.
241. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. *Лексикологія. Лексикографія : навчальний посібник*. Біла Церква : Авторитет, 2019. 198 с.
242. Стишов О. Особливості словотворення неологізмів-іменників в українській мові ХХІ сторіччя. *Slavia orientalis*. 2024. Т. LXXIII, № 2. S. 99–110.
243. Стратулат Н. В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови. *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 69–77.
244. Стрижак О. О. Проблема лінгвістичної інтерференції в міжкультурній комунікації. *Мова. Література. Фольклор*. 2020. Вип. 2 (1). С. 51–58.
245. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ ст. Тернопіль : Астон, 2002. 352 с.
246. Струганець Л., Струганець Ю. Слово у лексико-семантичній системі. *Лексика на перетині наукових парадигм / за ред. Л. Струганець*. Тернопіль, 2018. С. 6–21.
247. Струганець Л. Чинники розвитку словникового складу літературної

- мови. *Лексика на перетині наукових парадигм* / за ред. Л. Струганець. Тернопіль, 2018. С. 21–25.
248. Струганець Л. Основні типи змін у лексико-семантичній системі української мови. *Лексика на перетині наукових парадигм* / за ред. Л. Струганець. Тернопіль, 2018. С. 26–37.
249. Струганець Л. В. Неозапозичення в лексиконі сучасної української мови : алгоритм аналізу. *Мовна комунікація : наука, культура, медицина : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (4–5 червня 2020 року, м. Тернопіль)*. Тернопіль : ТНМУ, 2020. С. 9–10.
250. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. О. Д. Пономарева. Вид. 3, перероб. Київ : Либідь, 2005. 448 с.
251. Таран А. А. Словотвірний потенціал неосемантизмів-інтернаціоналізмів (на матеріалі української і польської мов). *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Філологічні науки»*. 2017. № 2. С. 73–79.
252. Таран А. А. [Динаміка семантичної структури слова як спосіб оновлення лексикону](#). *У пошуках гармонії мови* / ред. Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Ю. Романюк, О. Савенко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2020. С. 374–380.
253. Тараненко О. О. Омоніми. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 434–436.
254. Титаренко В. М. Теорія мовних контактів крізь призму сучасної термінології. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. Вип. 14. С. 207–209.
255. Титаренко В. М. Лексика іншомовного походження в північноукраїнських пам'ятках XVI – XVII ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 22 с.

256. Тищенко К. Мовні контакти : свідки формування українців : монографія. Київ : Аквілон-Плюс, 2006. 416 с.
257. Тищенко К. Українські мовні контакти : три пласти фінізмів. *Етнічна історія народів Європи* : зб. наук. праць. Київ, 2018. Вип. 55. С. 17–25.
258. Ткаченко О. Б. Запозичення. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 194–195.
259. Ткаченко О. Б. Інтернаціоналізм. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 225.
260. Ткаченко О. Б. Інтерференція. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 225–226.
261. Ткаченко О. Б. Іншомовні слова. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 230.
262. Ткачівська М. Р. Іншомовні вкраплення та їх відтворення в німецькомовних перекладах. *Одеський лінгвістичний вісник. Науково-практичний журнал*. 2017. Вип. 9. Т. 3. С. 117–123.
263. Тодор О. Г. Французькі запозичення. *Культура слова*. 2002. №. 60. С. 11–15.
264. Українська мова : енциклопедія / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

265. Федик В. Запозичення як засіб збагачення словникового складу англійської мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип 56. Т. 3. С. 117–121.
266. Федина В. Арабські лексичні запозичення в українській мові. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2002. № 453. С. 179–182.
267. Федорець С. А. Англійські запозичення в мові сучасної української реклами : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2005. 18 с.
268. Філь О. М. Особливості засвоєння англійської комп'ютерної термінології лексичними системами української та польської мов : когнітивний аспект. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. 2013. Кн. 4. С. 284–287.
269. Хащеватська С. С. Інструментознавство : підручник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв III–IV рівнів акредитації. Вінниця : Нова Книга, 2008. 256 с.
270. Цигвінцева Ю. О. Роль нових омонімів у розвитку поняттєвої системи української мови. *Лексикографічний бюлетень* : зб. наук. праць. 2021. № 30. С. 110–122.
271. Цигвінцева Ю. О. Джерела та способи неосемантизації сучасної української лексики : дис. на здобуття наук. ступ. докт. філософії : 035 Філологія. Київ, 2021. 295 с.
272. Чернікова Л. Ф., Смілик Т. І. Англіцизми в сучасній українській мові. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 152. С. 129–133.
273. Черноіваненко А. Д. Академічне музично-інструментальне мистецтво як предмет музикознавчої систематології : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 704 с.
274. Черторизька Т. К. Особливості тлумачення слів різних категорій у словнику тлумачного типу. *Лексикологія та лексикографія*. Київ, 1969.

С. 5–18.

275. Чугай А. О., Костюк М. М. Галліцизми в українській військовій термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2022 № 57. С. 106–110.
276. Шаблій О. А. Міжмовна термінологічна омонімія як проблема термінографії і перекладу (на матеріалі німецької та української юридичних терміносистем) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ, 2002. 19 с.
277. Шапцев М. С. Астрагал з графіті з городища Кара-Тобе. *Археологія*. 2012. № 3. С. 108–110.
278. Шелудько Д. Німецькі елементи в українській мові. *Збірник Комісії для дослідження історії української мови*. 1931. Т. 1. С. 1–60.
279. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен : Молоде життя, 1951. 402 с.
280. Шестакова С. О. Запозичення як результат міжмовних контактів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія : Філологія*. 2018. № 37. Т. 1. С. 87–90.
281. Шипнівська О. О. Структурно-семантичні та функціональні характеристики міжчастиномовної морфологічної омонімії сучасної української омонімії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ, 2007. 21 с.
282. Щербина Д. В. Основні критерії класифікації міжмовних омонімів у сучасній лінгвістичній науці. *Нова філологія*. 2023. Вип. 90. С. 125–133.
283. Щербина Д. Повні українсько-білоруські міжмовні омоніми. *Філологіка / Philologica*. 2020. Вип. 21. С. 97–112.
284. Яремко Я. П., Лужецька Н. Я. Іван Франко і поступ новітньої лінгвістики : монографія. Львів : Апріорі, 2021. 432 с.
285. Яремко Я. П., Сеньків С. С. Політоніми-неологізми в лексиконі українського підпілля 20-х рр. XX ст. : лінгвокогнітологічний вимір.

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство). 2024. № 22. С. 70–75.

286. Aristotle. Categories. *Organon and other works* / translated under the editorship of W. D. Ross. P. 2–46. URL: <https://archive.org/details/AristotleOrganon/mode/2up>.
287. Aristotle. Topics. *Organon and other works* / translated under the editorship of W. D. Ross. P. 326–532. URL: <https://archive.org/details/AristotleOrganon/mode/2up>.
288. Aristotle. On Sophistical Refutations. *Organon and other works* / translated under the editorship of W. D. Ross. P. 533–601. URL: <https://archive.org/details/AristotleOrganon/mode/2up>.
289. Aristotle. Physics. *Organon and other works* / translated under the editorship of W. D. Ross. P. 602–851. URL: <https://archive.org/details/AristotleOrganon/mode/2up>.
290. Aristotle. Nicomachean Ethics. *Organon and other works* / translated under the editorship of W. D. Ross. P. 2536–2787. URL: <https://archive.org/details/AristotleOrganon/mode/2up>.
291. Bally Ch. Linguistique Générale et linguistique française. 2e éd. entièrement refondue. Berne, Switzeland : A. Francke S. A., 1944. 449 p.
292. Baudouin de Courtenay J., & Stankiewicz E. Chapter IX. On the Mixed Character of All Languages. *A Baudouin de Courtenay Anthology : The Beginnings of Structural Linguistics*. Bloomington : Indiana University Press, 1972. P. 216–226. URL: muse.jhu.edu/book/84822.
293. Beretta A., Fiorentino R. & Poeppel D. The effects of homonymy and polysemy on lexical access : An MEG study. *Cognitive Brain Research* 2005. Vol. 24. P. 57–65.
294. Bergenholtz H. & Agerbo H. There is no need for the terms polysemy and homonymy in lexicography. *Lexikos*. 2014. Issue 24. P. 27–35.

295. Bloomfield L. *Language*. With a new Foreword by C. F. Hockett. Chicago and London : The University of Chicago Press, 1984. 564 p.
296. Buttler D. Problematyka badań nad homonimią. *Przegląd Humanistyczny*. 1968. Z. 3. S. 57–79.
297. Dash Niladri S. Polysemy and Homonymy. A Conceptual Labyrinth : Proceedings of the IndoWordNet Workshop 2012 (8th December 2010, Kharagpur, India). 2010. P. 1–7.
298. Ducháček O. O vzájemném vlivu tvaru a významu slov. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1953.
299. Dutka O., Dzyubak N., Pabat V., Bevzo H., Tamozhska I. Formation and development of Ukrainian communicative vocabulary. *AD ALTA : Journal Of Interdisciplinary Research*. 2021. Issue XXIV. P. 132–136.
300. Ďurovič L. Homonymá v slovníku. *Lexikografický sborník*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied, 1953. S. 63–82.
301. Fraaß I. Polysemie und Homonymie in einsprachigen Wörterbüchern der portugiesischen Gegenwartssprache. Berlin : Univ. Diss. A, 1985. 269 S.
302. Gilléron J. Généalogie des mots qui désignent l'abeille, d'après L'Atlas linguistique de la France. Paris : Champion, 1918. 360 p. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k209268k>.
303. Harris Cyril M. *Illustrated Dictionary of Historic Architecture*. Courier Corporation, 2013. 592 p.
304. Haugen E. The Analysis of Linguistic Borrowing. *Language*. 1950. Vol. 26. No. 2. P. 210–231.
305. Haugen E. Language Contact. Proceedings of the 8-th International Congress of Linguists. Oslo, 1958. P. 770–792.
306. Haugen E. The ecology of language / gen. ed. A. S. Dil. Stanford : Stanford University Press, 1972. 368 p.
307. Haugen E. Blessings of Babel : bilingualism and language planning : problems and pleasures. Berlin; New York; Amsterdam : Mouton de Gruyter, 1987.

176 p.

308. Havlová E. Homonyma v etymologických slovnících. *Čeština – univerzália a specifika*. Brno 1999. S. 107–116.
309. Heger K. Homographie, Homonymie und Polysemie. *Zeitschrift für Romanische Philologie*. 1963. Nr. 79. S. 471–491.
310. Ivanová-Šalingová M. Teória lexikálnej homonymie. *Slovo a slovesnosť*. 1980. No. 41. S. 217–221.
311. Kiley K. F. Illustrated Encyclopedia of the Uniforms of the Roman World. Anness Publishing, 2012. 256 p.
312. Koskela A. & Murphy M. L. Polysemy and homonymy. *Encyclopedia of language and linguistics* / K. Brown (ed.). Oxford : Elsevier, 2006. P. 742–744.
313. Lipka L. Homonymie, Polysemie und Ableitung im heutigen Englisch. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*. 1986. Vol. 34. Issue 2. P. 128–138.
314. Lyons J. Structural Semantics. Cambridge : Cambridge University Press, 1963
315. Matskiv P., Kotovych V., Lehka L., Melnyk L., Prokopovych L., Fedurko O. Lexical and paremia objectivation of the concept of *wealth* in the Ukrainian language. *AD ALTA : Journal of interdisciplinary research*. 2022. Vol. 12. Issue 2. Special Issue XXIX. P. 218–223.
http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120229/papers/A_38.pdf
316. Matskiv P., Botvyn T. The Semantic Scope of the Lexeme *Fear* in the Biblical Text. *Neophilologica*. 2022. Vol. 34. P. 1–15. URL:
https://www.researchgate.net/publication/370037531_The_Semantic_Scope_of_the_Lexeme_Fear_in_the_Biblical_Text
317. Martinet A. Elements of general linguistics. Chicago : University of Chicago Press, 1960. 223 p.
318. Navalna M., Kostusiak N., Mezhov O., Marchuk L., Buhaiova O., Novoseletska S., Shapran N., Khomych T., Musiichuk T., Bobkov V. Graphobarbarisms in the headlines of Ukrainian media texts. *AD ALTA : Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14. Issue 2. Spec. Issue

XLIV. P. 59–66.

319. Osolobě K. Homonymie jako jeden z problémů lingvistického využití jazykových korpusů. *Letní škola slovanských (bohemistických) studií : přednášky a besedy ze XLVIII. ročníku LŠSS*. Vyd.1 / Rusinová, E. (ed.). Brno : Masarykova univerzita, 2015. S. 125–137.
320. Panman O. Homonymy and Polysemy. *Lingua*. 1982. Vol. 58. Issue 1–2. P. 105–136.
321. Paul H. Prinzipien der Sprachgeschichte. Halle A. S. Verlag von Max Niemeyer, 1920. 456 S.
322. Paul P. Homonyms, Semantic Divergence and Valency. *Lingua*. 1982. Vol. 58. № 3–4. P. 291–307.
323. Pauliny E. K pojmu homonymie. *Jazykovedné štúdie*. 1980. No. 15. S. 209–212.
324. Peciar Š. Vzťah polysémie a homonymie. *Slovo a slovesnosť*. 1980. No. 41. P. 86–92.
325. Persson G. Homonymy, polysemy, heterosemy : The types of lexical ambiguity in English. Proceedings of the Third International Symposium on Lexicography / K. Hyldgaard-Jensen & A. Zettersten (eds.). Tübingen : Max Niemeyer, 1988. P. 269–280.
326. Sapir E. Language. An Introduction to the Study of Speech. New York, 1992. 480 p.
327. Saussure de F. Course in General Linguistics / ed. by Ch. Bally and A. Sechehaye; translated from the French by W. Baskin. New York : Philosophical Library, 1959. 240 p.
328. Schuchardt-Brevier H. Ein Vademekum der allgemeinen Sprachwissenschaft. Halle (Saale) : Verlag- Max Niemeyer, 1922. 375 S.
329. Stette H. M. Homonymy in Aristotle : MA Thesis in Philosophy at IFIKK. Oslo : University of Oslo, 2011. 78 p.
330. Touratier Ch. Chapitre 4. Homonymie et polysémie. *La sémantique*. Paris,

- Armand Colin : Cursus, 2010. P. 98–143.
331. Trnka B. Bemerkungen zur Homonymie. *Travaux du cercle linguistique de Prague*. 1931. Vol. IV. P. 152–155.
332. Trnka B. O homonymii, její terapii a profylaxi. *Časopis pro moderní filologii*. Praha, 1931. No. 17. S. 141–147.
333. Ullmann S. *Semantics: An introduction to the science of meaning*. Oxford, Great Britain: Basil Blackwell, 1962.
334. Vakulenko M. Borrowings in Ukrainian: Etymological, Semantic, and Orthographic Issues. *Slavia*. Praha, 2015. Sešit 1. P. 1–24.
335. Valera S. Polysemy versus homonymy. *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. 2020. URL: <http://hdl.handle.net/10481/70414>.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування / авт.-уклад. : Е. М. Пройдаков, Л. А. Теплицький та ін. Київ : ВД «СофтПрес», 2005. Вид. 1. 552 с. Бирик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів. Тлумачення, словотворення та слововживання : близько 35000 слів і словосполучень / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2005. 623 с.
2. Безуглий А. М., Співачевський І. Г. Шкільний геологічний словник-довідник. Київ : Радянська школа, 1978. 164 с.
3. Білецький-Носенко П. Словник української мови / упоряд. В. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1966. 424 с.
4. Бойків І., Ізюмов О., Калишевський Г., Трохименко М. Словник чужомовних слів. Вид 2, випр. Нью-Йорк : Вид-во Михайла Борецького, 1955. 533 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
6. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
7. Глібчук Н., Добосевич У. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови. Львів : Априорі, 2016. 640 с.
8. Гороть Є. І., Коцюк Л. М., Малімон Л. К., Павлюк А. Б. Англо-український словник. Вінниця : Нова Книга, 2006. 1700 с.
9. Давньогрецько-український словник : для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів / укл. О. В. Сучалкін, О. Ю. Ярko. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 124 с.
10. Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь : у 2 т. Москва, 1958. Т. 1. 1043 с.; Т. 2. 1906 с.
11. Демська О. М., Кульчицький І. М. Словник омонімів української мови. Львів : Фенікс, 1996. 223 с.

12. Доманицький В. Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів. Київ : Друк. С. А. Борисова, 1906. 128 с.
13. Дубровський В. Українсько-російський словник / за ред. І. Стешенка. Київ : Час, 1909. 318 с.
14. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
15. Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
16. Желеховский С., Недільский С. Малоруско-німецкий словарь : у 2 т. Львів, З друкарні тов. им. Шевченка, під зарядом К. Беднарского, 1885–1886. 1121 с.
17. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : у 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 1. 402 с.; Т. 2. 350 с.; Т. 3. 426 с.; Т. 4. 388 с.
18. Зайковські С., Адамовська Л. Англо-український, українсько-англійський ілюстрований словник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2020. 1248 с.
19. Іспансько-український словник. Українсько-іспанський словник / за ред. В. Бусела. Київ; Ірпінь : Перун, 2013. 1136 с.
20. Італійсько-український словник. Українсько-італійський словник / за ред. В. Бусела. Київ; Ірпінь : Перун, 2013. 1124 с.
21. Клименюк Т. М., Проскуряков В. І., Ковальчук Х. І. Ілюстрований словник архітектурних термінів. Львів : Вид-во «Львівської політехніки», 2010. 180 с.
22. Кушлик О. П. Омоніми незмінних класів слів : словник-довідник. Дрогобич : Коло, 2007. 100 с.
23. Лазур К. Р., Олійник Т. М. Швейне виробництво та матеріалознавство : словник. Львів : Новий Світ, 2012. 246 с.
24. Лисько З. Музичний словник. Стрий : Вид-во Музичного товариства ім. М. Лисенка, 1933. 168 с.

25. Лозова Н. Є., Фридрак В. Б. Дзвона чи дзвону? або -а(-я) чи -у(-ю) в родовому відмінку? : словник-довідник. Київ : Наукова думка, 2007. 168 с.
26. Лук'янюк В. Словник іншомовних слів. 2001. URL: <https://www.jnsm.com.ua/ures/book/index.shtml?14966>.
27. Мазурик Д. Нове в українській лексиці. Словник-довідник. – Львів: Світ, 2002. – 130 с.
28. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам : труд И. И. Срезневского. Санкт-Петербург : Издание Отделения рус. яз. и словесности Императорской акад. наук, 1890–1913. Т. I–III.
29. Мюллер В. Великий німецько-український словник. Київ : Чумацький Шлях, 2005. 792 с.
30. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків : Торсинг ПЛЮС, 2007. 768 с.
31. Ніковський А. . Словник українсько-російський. Київ : Горно, 1926. 864 с.
32. Нові й актуалізовані слова та значення : словникові матеріали (2002–2010) / кер. проєкту і відп. ред. О. М. Тищенко, авт. Колектив : В. О. Балог, Н. Є. Лозова, Л. О. Тищенко, О. М. Тищенко [Інститут української мови НАН України]. Київ : Видасничий дім Дмитра Бураго, 2010. 280 с.
33. Новітній англо-український, українсько-англійський словник : 100 000 слів / уклад. С. М. Крисенко. Харків : ВАТ «Харківська книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе», 2005. 959 с.
34. Орел А. Словник чужомовних слів : у 2 т. Нью-Йорк, 1963. Т. 1–2.
35. Повна електронна версія академічного «Російсько-українського словника» 1924–1933 рр. / за ред. А. Кримського (А–П); підготував О. Телемко. Київ : К. І. С., 2007. 3060 с.

36. Польсько-український словник : у 2 т. Київ : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958–1960.
37. Різників О. Одноримки. Словник омонімів та схожословів. Вид. 2, допов. і перероб. Тернопіль : Богдан, 2011. 408 с.
38. Російсько-український словник : в 4 т. / редкол.: П. Ю. Гриценко, І. С. Гнатюк, С. І. Головащук, В. В. Жайворонок, О. М. Миронюк; Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ : Знання, 2011–2014.
39. Русско-украинский словарь : у 3 т. / редкол.: И. К. Белодед (председатель) [и др.]. Київ : Наукова думка, 1969. Т. 1–3.
40. Скорина Л. П., Скорина О. А. Латинсько-український, українсько-латинський словник. Київ : Обереги, 2004. 447 с
41. Словар чужих слів : 12000 слів чужого походження в українській мові / збір. З. Кузеля, М. Чайковський; ред. З. Кузеля. Чернівці : З дукарні тов. «Руска Рада», під зарядом Івана Захарка, 1910. 368 с.
42. Словарь української мови : в 4 т. / за ред. Б. Грінченка. Київ : Вид-во АН Української РСР, 1958–1959. Т. 1–4.
43. Словник іншомовних слів / за ред. І. В. Льохіна і проф. Ф. М. Петрова. Київ : Держ. вид-в політич. л-ри УРСР, 1955. 826 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000025745>
44. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Вид. 2, випр. і допов. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. 966 с.
45. Словник іншомовних слів / укл. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк. Київ : «Довіра» – УНБЦ «Рідна мова», 2000. 1017 с.
46. Словник іншомовних слів / укл. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с. URL: <https://archive.org/details/slovninshomovn>
47. Словник іншомовних слів / укл. Л. В. Музичко, Л. М. Шкарапута,

- С. М. Морозов. Київ : Наукова думка, 2019. 785 с.
48. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : в 2 т. / за ред. Л. Л. Гумецької, І. М. Керницького. Київ : Наукова думка, 1977–1978. Т. I–II.
 49. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.
 50. Словник української мови : у 20 т. URL: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0>.
 51. Словник української мови : у 3 т. / упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко; за ред. С. Єфремова та А. Ніковського. Київ : Горно, 1927–1928.
 52. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Львів, 1994 [і наступ.]. Вип. 1 [і наступ.].
 53. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / уклад. Н. Кусайкіна, Ю. Цибульник. Харків : ВД «Школа», 2011. 784 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kusaikina_Nina/Suchasnyi_tlumachnyi_slovnuk_ukrainskoi_movy/
 54. [Тимченко Є. Г. Історичний словник українського языка. Харків – Київ, 1930–1932. Т.1. Вип.1, 2.](#)
 55. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : в 2 т. / підгот. до вид. В. В. Німчук та Г. І. Лиса. Київ; Нью-Йорк, 2002. Т. I–II
 56. Туровська Л. В., Василькова Л. М. Нові слова та значення. Київ : Довіра, 2008. 271 с.
 57. Українсько-російський словник : у 6 т. / за ред. І. М. Кириченка. Київ : Вид-во АН УРСР, 1953–1963. Т. I–VI.
 58. Уманець М. і Спілка А. Словарь російсько-український. Львів : НТШ, 1893–1898. Т. I–IV.
 59. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Изд. 4, доп.

- Москва : Астрель, 2004. Т. I–IV. URL:
<https://lexicography.online/etymology/vasmer/>
60. Французько-український словник. Українсько-французький словник / під заг. ред. В. Бусела. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2012. 1104 с.
61. Юсипова Р. Р. Турецько-руський словарь. Москва : Русский язык : Медиа, 2005. 692 с.
62. Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 352 с.
63. Шевченко Л. І., Ніка О. І., Хом'як О. І., Дем'янюк А. А. Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 слів і словосполучень / за ред. Л. І. Шевченко. Київ : АРІЙ, 2008. 672 с.
64. [Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego, Warszawa 2005.](#)
65. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków : Krakowska Spółka Wydawnicza, 1927. 806 s.
66. _Cambridge Dictionary. URL:
<https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/cutter>
67. Dictionnaire Étymologique de la Langue Française / par Albert Dauzat. Librairie Larousse. Paris – VI. 1938. 825 p.
68. Harris Cyril M. Illustrated Dictionary of Historic Architecture. Courier Corporation, 2013. 592 p.
69. Online Etymology Dictionary. URL:
<https://www.etymonline.com/search?q=cutter>
70. Pianigiani O. Vocabolario etimologico della lingua italiana. Società editrice Dante Alighieri di Albrighi. Segati, 1907. 1559 p.

ДОДАТКИ

Додаток 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

1. Дутка О. Я. Омонімія в колі сучасних наукових проблем. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 2014. Вип. 19. С. 36–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2014_19_8
2. Дутка О. Я. Запозичення з грецької та латинської мов як джерело омонімії в сучасній українській мові. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 2019. Вип. 24. С. 39–43. URL: <https://surl.li/zjoofl>
3. Дутка О. Я. Роль французьких запозичень у розвитку омонімії української мови. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 7–11. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_1/4.pdf
4. Дутка О. Я. Грецькі та латинські запозичення у складі омонімів української мови. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2020. Вип. 14. С. 46–52. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2020/NV_2020_14/11.pdf
5. Дутка О. Я. Збагачення омонімічного складу української мови внаслідок запозичень із германських мов. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2021. Т. 32 (71). № 2. С. 20–26. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/2_2021/part_1/6.pdf
6. Дутка О. Я. Запозичення з трьох і більше мов як джерело омонімії української мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса, 2021. № 48. С. 63–65. URL:

http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v48/part_1/Filologi48_1.pdf#page=63

7. Дутка О. Я. Параметризація іменникової омонімії в комплексі «питоме слово – запозичення» як результату засвоєння слів з інших мов (на матеріалі англійської і німецької мов). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2023. Вип. 19. С. 29–35. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2023/NV_2023_19/5.pdf
8. Dutka O., Dzyubak N., Pabat V., Bevzo H., Tamozhska I. Formation and development of Ukrainian communicative vocabulary. *AD ALTA : Journal Of Interdisciplinary Research*. 2021. Issue XXIV. P. 132–136. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110224/papers/A_24.pdf
9. Дутка О. Я. Германізми у складі омонімів сучасної української мови. *Молодий вчений*. 2020. № 3 (79). С. 144–148. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/3/32.pdf>
10. Дутка О. Я. Тюркізми як джерело поповнення омонімів сучасної української мови. *Науковий огляд*. 2020. № 3 (66). С. 162–174. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2053>
11. Дутка О. Я. Про деякі запозичення у складі омонімів української мови. *Студії з філології та журналістики : зб. наук. праць / міжнар. редкол.: М. Вашичек, Н. Венжинович (відп. ред.), М. Горди та ін. Ужгород, 2020. Вип. 6. С. 34–38.*
12. Дутка О. Я. Запозичення з двох мов (французької та інших) як джерело омонімії української мови. *Мова та література у полікультурному просторі : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2020 року, м. Львів). Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2020. Ч. I. С. 78–82.*
13. Дутка О. Я. Запозичення з двох мов у складі омонімічних рядів української

мови. *Філологія та лінгвістика у сучасному світі* : матеріали Міжнародної науково-практ. конф. (28–29 серпня 2020, м. Запоріжжя). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2020. С. 28–33.

Додаток 2

ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ ОМОКОМПЛЕКСІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ-
ЗАПОЗИЧЕННЯМ

Омоніми Параметри	тип спорід.	мова- донор	структ. одиниця	походження	ступінь омонімії- ності
АВІЗО ¹ АВІЗО ²	далекосп. далекосп.	іт. іт.	омопара	гомогенні	повні
АГЕНТ ¹ АГЕНТ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
АЖУР ¹ АЖУР ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	повні
АЙСИНГ ¹ АЙСИНГ ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	неповні
АКОЛАДА ¹ АКОЛАДА ² АКОЛАДА ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. фр. фр.	оморяд	гомогенні	повні
АКОРД ¹ АКОРД ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
АКТИВ ¹ АКТИВ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	неповні
АКЦІЯ ¹ АКЦІЯ ²	далекосп. далекосп.	голл. лат.	омопара	гетерогенні	повні
АМБРОЗІЯ ¹ АМБРОЗІЯ ²	далекосп. далекосп.	грец. грец.	омопара	гомогенні	повні
АНІС ¹ АНІС ²	далекосп. далекосп.	грец. грец.	омопара	гомогенні	неповні
АНТИФОН ¹ АНТИФОН ²	далекосп. далекосп.	грец. грец.	омопара	гетерогенні	неповні
АПОРТ ¹ АПОРТ ²	далекосп. далекосп.	нім. фр.	омопара	гетерогенні	неповні
АРКАН ¹ АРКАН ²	неспорід. далекосп.	тюрк. лат.	омопара	гетерогенні	неповні
АСПІД ¹ АСПІД ²	далекосп. далекосп.	грец. грец.	омопара	гетерогенні	неповні
АСПІРАЦІЯ ¹ АСПІРАЦІЯ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	неповні
АСТРАГАЛ ¹ АСТРАГАЛ ² АСТРАГАЛ ³ АСТРАГАЛ ⁴	далекосп. далекосп. далекосп. далекосп.	грец. грец. грец. грец.	оморяд	гомогенні	неповні
АУРА ¹ АУРА ²	далекосп. далекосп.	грец. грец.	омопара	гомогенні	неповні
БАК ¹ БАК ²	далекосп. далекосп.	голл. фр.	омопара	гетерогенні	повні
БАКАРА ¹ БАКАРА ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	повні
БАЛ ¹ БАЛ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гетерогенні	неповні

БАЛАБАЊ ¹ БАЛАБАЊ ² БАЛАБАЊ ³ БАЛАБАЊ ⁴ БАЛАБАЊ ⁵ БАЛАБАЊ ⁶	далекосп. далекосп. далекосп. далекосп. далекосп. далекосп.	тюрк. тюрк. тюрк. тюрк. тюрк. тюрк.	оморяд	комбіновані	неповні
БАЛАНС ¹ БАЛАНС ² БАЛАНС ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. фр. фр.	оморяд	гетерогенні	неповні
БАЛДА ¹ БАЛДА ²	неспорід. неспорід.	тюрк. тюрк.	омопара	гомогенні	повні
БАЛЪБОА ¹ БАЛЪБОА ²	далекосп. далекосп.	ісп. ісп.	омопара	гомогенні	повні
БАНК ¹ БАНК ² БАНК ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. фр. фр.	оморяд	гомогенні	неповні
БАНКА ¹ БАНКА ² БАНКА ³	далекосп. далекосп. далекосп.	пол. голл. голл.	оморяд	комбінов.	повні
БАНКЕТ ¹ БАНКЕТ ² БАНКЕТ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. фр. фр.	оморяд	комбіновані	неповні
БАНКО ¹ БАНКО ²	далекосп. неспорід.	іт. афр.	омопара	гетерогенні	повні
БАР ¹ БАР ² БАР ³ БАР ⁴	далекосп. далекосп. далекосп. далекосп.	англ. гр. фр. англ.	оморяд	гетерогенні	неповні
БАРАНТА ¹ БАРАНТА ²	неспорід. неспорід.	тюрк. тюрк.	омопара	гомогенні	неповні
БЕК ¹ БЕК ²	далекосп. неспорід.	тюрк. англ.	омопара	гетерогенні	повні
БЕРГАМОТ ¹ БЕРГАМОТ ²	далекосп. далекосп.	іт. англ.	омопара	гомогенні	повні
БІНДЕР ¹ БІНДЕР ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	повні
БІТ ¹ БІТ ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гетерогенні	неповні
БЛОК ¹ БЛОК ² БЛОК ³ БЛОК ⁴ БЛОК ⁵	далекосп. далекосп. далекосп. далекосп. далекосп.	англ. нім. фр. фр./нім. фр.	оморяд	гетерогенні	неповні
БОБ ¹ БОБ ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гетерогенні	неповні
І. БОКС ¹ І. БОКС ² І. БОКС ³ І. БОКС ⁴	далекосп. далекосп. далекосп. далекосп.	англ. англ. англ. англ.	оморяд	комбіновані	неповні
ІІ. БОКС ¹ ІІ. БОКС ² ІІ. БОКС ³	далекосп. далекосп. далекосп.	англ. англ. англ.	оморяд	комбіновані	неповні
ІІІ. БОКС ¹ ІІІ. БОКС ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	повні

IV. БОКС ¹ IV. БОКС ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	неповні
V. БОКС ¹ V. БОКС ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	неповні
VI. БОКС ¹ VI. БОКС ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	неповні
БОЛІВАР ¹ БОЛІВАР ²	далекосп. далекосп.	ісп. ісп.	омопара	гомогенні	повні
БОР ¹ БОР ² БОР ³	далекосп. далекосп. далекосп.	перс. нім. англ.	оморяд	гетерогенні	неповні
БОСТОН ¹ БОСТОН ² БОСТОН ³	далекосп. далекосп. далекосп.	англ. англ. англ.	оморяд	гомогенні	неповні
БОТ ¹ БОТ ² БОТ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	голл. фр. англ.	оморяд	гетерогенні	повні
БРАС ¹ БРАС ²	далекосп. далекосп.	фр. голл.	омопара	гетерогенні	неповні
БУНТ ¹ БУНТ ²	далекосп. далекосп.	пол. нім.	омопара	гомогенні	неповні
БУР ¹ БУР ²	далекосп. далекосп.	голл. голл.	омопара	гетерогенні	повні
БУХТА ¹ БУХТА ²	далекосп. далекосп.	голл. нім.	омопара	гетерогенні	повні
ВАЙДА ¹ ВАЙДА ²	далекосп. неспорід.	нім. угор.	омопара	гетерогенні	неповні
ВЕРМИКУЛІТ ¹ ВЕРМИКУЛІТ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
ВИНО ¹ ВИНО ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
ВІЗІР ¹ ВІЗІР ²	далекосп. неспорід.	нім. араб.	омопара	гетерогенні	повні
ВІКТОРІЯ ¹ ВІКТОРІЯ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
ВІНЧЕСТЕР ¹ ВІНЧЕСТЕР ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	повні
ВІОЛА ¹ ВІОЛА ²	далекосп. далекосп.	лат. іт.	омопара	гомогенні	повні
ВІОЛАН ¹ ВІОЛАН ²	далекосп. далекосп.	іт. іт.	омопара	гетерогенні	неповні
ВІОЛЕНТ ¹ ВІОЛЕНТ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	неповні
ВІРАЖ ¹ ВІРАЖ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
ВОЛЬТ ¹ ВОЛЬТ ²	далекосп. далекосп.	іт. фр.	омопара	гетерогенні	повні
ВОЛЬТА ¹ ВОЛЬТА ² ВОЛЬТА ³	далекосп. далекосп. далекосп.	іт. фр. іт.	оморяд	гетерогенні	неповні
ГАБУН ¹ ГАБУН ²	далекосп. далекосп.	лат. фр.	омопара	гетерогенні	повні
ГАЗ ¹ ГАЗ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	оморяд	гетерогенні	неповні

ГАЗ ³	далекосп.	фр.			
ГАЗЕ́ЛЬ ¹	далекосп.	фр.	омопара	гетерогенні	повні
ГАЗЕ́ЛЬ ²	неспорід.	араб.			
ГА́ЙДА ¹	далекосп.	англ.	омопара	гетерогенні	повні
ГА́ЙДА ²	неспорід.	тур.			
ГАК ¹	далекосп.	нім.	омопара	гетерогенні	неповні
ГАК ²	далекосп.	нім.			
ГАЛ ¹	далекосп.	нім.	омопара	гетерогенні	повні
ГАЛ ²	далекосп.	нім.			
ГАЛУ́Н ¹	далекосп.	фр.	омопара	гетерогенні	неповні
ГАЛУ́Н ²	далекосп.	пол.			
ГАРМО́НІЯ ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	неповні
ГАРМО́НІЯ ²	далекосп.	гр.			
ГЕР ¹	далекосп.	нім.	омопара	гетерогенні	неповні
ГЕР ²	далекосп.	монг.			
ГПЕ́РБОЛА ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	неповні
ГПЕ́РБОЛА ²	далекосп.	гр.			
ГЛО́СА ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	неповні
ГЛО́СА ²	далекосп.	гр.			
ГРА́МОТА ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	неповні
ГРА́МОТА ²	далекосп.	гр.			
ГРАНА́Т ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	неповні
ГРАНА́Т ²	далекосп.	лат.			
ГРАНА́ТА ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
ГРАНА́ТА ²	далекосп.	іт.			
ГРАФ ¹	далекосп.	гр.	омопара	гетерогенні	повні
ГРАФ ²	далекосп.	нім.			
ГРА́ЦІЯ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	повні
ГРА́ЦІЯ ²	далекосп.	лат.			
ГРИФ ¹	далекосп.	гр.	оморяд	гетерогенні	повні
ГРИФ ²	далекосп.	нім.			
ГРИФ ³	далекосп.	фр.			
ГРОТ ¹	далекосп.	голл.	омопара	гетерогенні	повні
ГРОТ ²	далекосп.	іт.			
ГУ́МА ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	повні
ГУ́МА ²	далекосп.	лат.			
ГУРТ ¹	далекосп.	пол.	оморяд	комбіновані	неповні
ГУРТ ²	далекосп.	нім.			
ГУРТ ³	далекосп.	нім.			
ГУТА ¹	далекосп.	пол.	оморяд	гетерогенні	неповні
ГУТА ²	неспорід.	малайс.			
ГУТА ³	далекосп.	лат.			
ДЕ́ЛЬТА ¹	далекосп.	гр.	оморяд	гомогенні	неповні
ДЕ́ЛЬТА ²	далекосп.	гр.			
ДЕ́ЛЬТА ³	далекосп.	гр.			
ДЕ́МОН ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	повні
ДЕ́МОН ²	далекосп.	англ.			
ДЖИН ¹	далекосп.	англ.	оморяд	гетерогенні	неповні
ДЖИН ²	неспорід.	араб.			
ДЖИН ³	далекосп.	англ.			
ДИВА́Н ¹	далекосп.	перс.	оморяд	гетерогенні	неповні
ДИВА́Н ²	далекосп.	перс.			
ДИВА́Н ³	далекосп.	перс.			
ДИРЕ́КТОР ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	повні

ДИРЕ́КТОР ²	далекосп.	лат.			
ДІАСТÁЗ ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	повні
ДІАСТÁЗ ²	далекосп.	гр.			
ДОМІНО ¹	далекосп.	фр.	омопара	гетерогенні	повні
ДОМІНО ²	далекосп.	іт.			
ЕКІПÁЖ ¹	далекосп.	фр.	омопара	гомогенні	неповні
ЕКІПÁЖ ²	далекосп.	фр.			
ЕКСПРА́ЦІЯ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	неповні
ЕКСПРА́ЦІЯ ²	далекосп.	лат.			
ЕКЮ ¹	далекосп.	фр.	омопара	гетерогенні	повні
ЕКЮ ²	далекосп.	фр.			
ЕЛЬ ¹	далекосп.	англ.	омопара	гетерогенні	неповні
ЕЛЬ ²	далекосп.	нім.			
ЕМІ́СІЯ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	повні
ЕМІ́СІЯ ²	далекосп.	лат.			
ЕРГ ¹	далекосп.	гр.	омопара	гетерогенні	неповні
ЕРГ ²	неспорід.	араб.			
ЕРГОТІ́ЗМ ¹	далекосп.	гр.	омопара	гетерогенні	повні
ЕРГОТІ́ЗМ ²	далекосп.	фр.			
ÉСТРУС ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	неповні
ÉСТРУС ²	далекосп.	гр.			
ЗЕФІ́Р ¹	далекосп.	фр.	оморяд	гомогенні	неповні
ЗЕФІ́Р ²	далекосп.	фр.			
ЗО́ЛІ ¹	далекосп.	нім.	омопара	гетерогенні	повні
ЗО́ЛІ ²	далекосп.	нім.			
ІМПЕРІА́Л ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	повні
ІМПЕРІА́Л ²	далекосп.	лат.			
ІМПО́СТ ¹	далекосп.	іт.	омопара	гомогенні	повні
ІМПО́СТ ²	далекосп.	іт.			
ІРІ́С ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	неповні
ІРІ́С ²	далекосп.	гр.			
КАБАЛА́ ¹	неспорід.	тюрк.	омопара	гетерогенні	повні
КАБАЛА́ ²	неспорід.	гебрайс.			
КА́ННА	далекосп.	гр.	омопара	гетерогенні	повні
КА́ННА ²	неспорід.	афр.			
КАНТ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	повні
КАНТ ²	далекосп.	нім.			
КАПТÉЛЬ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	неповні
КАПТÉЛЬ ²	далекосп.	лат.			
КАР'Є́Р ¹	далекосп.	фр.	омопара	гетерогенні	неповні
КАР'Є́Р ²	далекосп.	іт.			
КАРАБІ́Н ¹	далекосп.	фр.	омопара	гетерогенні	повні
КАРАБІ́Н ²	далекосп.	нім.			
КАРАМБО́ЛЬ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
КАРАМБО́ЛЬ ²	далекосп.	фр.			
КАРБО́Н ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	повні
КАРБО́Н ²	далекосп.	лат.			
КАРБУ́НКУЛ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	неповні
КАРБУ́НКУЛ ²	далекосп.	лат.			
КАРДИНА́Л ¹	далекосп.	лат.	оморяд	комбіновані	неповні
КАРДИНА́Л ²	далекосп.	лат.			
КАРДИНА́Л ³	далекосп.	лат.			
КАРДИНА́Л ⁴	далекосп.	лат.			
КАРДИНА́Л ⁵	далекосп.	лат.			

КАРКАС ¹ КАРКАС ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	повні
КАРТЁЛЬ ¹ КАРТЁЛЬ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
КАТ ¹ КАТ ²	далекосп. далекосп.	голл. пол.	омопара	гетерогенні	повні
КАТРА́Н ¹ КАТРА́Н ²	неспорід. далекосп.	тюрк. гр.	омопара	гетерогенні	неповні
КАФЇ́ЗМА ¹ КАФЇ́ЗМА ²	далекосп. далекосп.	гр. гр.	омопара	гомогенні	неповні
КЕЛЪТ ¹ КЕЛЪТ ²	далекосп. далекосп.	англ. нім.	омопара	гетерогенні	повні
КЕШ ¹ КЕШ ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гетерогенні	повні
КИТ ¹ КИТ ²	далекосп. далекосп.	гр. нім.	омопара	гетерогенні	неповні
КІВІ ¹ КІВІ ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	повні
КЛАН ¹ КЛАН ²	далекосп. далекосп.	ірл. англ.	омопара	гетерогенні	неповні
КЛІ́НКЕР ¹ КЛІ́НКЕР ²	далекосп. далекосп.	англ. нім.	омопара	гетерогенні	неповні
КЛІ́РЕНС ¹ КЛІ́РЕНС ² КЛІ́РЕНС ³	далекосп. далекосп. далекосп.	англ. англ. англ.	оморяд	гомогенні	повні
КНЕХТ ¹ КНЕХТ ²	далекосп. далекосп.	голл. голл.	омопара	гомогенні	повні
КОК ¹ КОК ² КОК ³	далекосп. далекосп. далекосп.	гр. голл. фр.	оморяд	гетерогенні	повні
КОЛОКА́ЦІЯ ¹ КОЛОКА́ЦІЯ ²	далекосп. далекосп.	лат. англ.	омопара	гомогенні	повні
КОЛОН ¹ КОЛОН ²	далекосп. далекосп.	лат. ісп.	омопара	гетерогенні	повні
КО́МА ¹ КО́МА ² КО́МА ³	далекосп. далекосп. далекосп.	гр. гр. гр.	оморяд	гетерогенні	неповні
КОМПО́ЗІЦІЯ ¹ КОМПО́ЗІЦІЯ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	неповні
КОМУТА́ЦІЯ ¹ КОМУТА́ЦІЯ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	неповні
КОНДИЦІОНА́Л ¹ КОНДИЦІОНА́Л ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	неповні
КОНСО́ЛЬ ¹ КОНСО́ЛЬ ² КОНСО́ЛЬ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. англ. англ.	оморяд	гетерогенні	неповні
КОНСО́РТ ¹ КОНСО́РТ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
КОНСТИТУ́ЦІЯ ¹ КОНСТИТУ́ЦІЯ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	неповні
КО́РНЕР ¹ КО́РНЕР ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	неповні
КОРНЕ́Т ¹ КОРНЕ́Т ²	далекосп. далекосп.	фр. іт.	омопара	гетерогенні	повні

КОРТ ¹ КОРТ ²	далекосп. далекосп.	англ. нім.	омопара	гетерогенні	неповні
КРАН ¹ КРАН ² КРАН ³	далекосп. далекосп. далекосп.	нім. голл. перс.	оморяд	гетерогенні	повні
КРЕЙЦЕР ¹ КРЕЙЦЕР ¹	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гетерогенні	повні
КРОКЕТ ¹ КРОКЕТ ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гетерогенні	неповні
КРОКУС ¹ КРОКУС ²	далекосп. далекосп.	гр. гр.	омопара	гомогенні	неповні
КРОН ¹ КРОН ² КРОН ³	далекосп. далекосп. далекосп.	нім. нім. нім.	оморяд	гетерогенні	неповні
КРОНА ¹ КРОНА ² КРОНА ³	далекосп. далекосп. далекосп.	нім. нім. нім.	оморяд	комбіновані	повні
КРОС ¹ КРОС ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	неповні
КРОСИНГ ¹ КРОСИНГ ² КРОСИНГ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	англ. англ. англ.	оморяд	гомогенні	неповні
КУДУ ¹ КУДУ ²	неспорід. далекосп.	афр. інд.	омопара	гетерогенні	повні
КУЛІСА ¹ КУЛІСА ² КУЛІСА ³ КУЛІСА ⁴	далекосп. далекосп. далекосп. далекосп.	фр. фр. фр. фр.	оморяд	гомогенні	неповні
КУЛОН ¹ КУЛОН ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гетерогенні	неповні
КУПЮРА ¹ КУПЮРА ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	повні
КУРАЙ ¹ КУРАЙ ²	неспорід. неспорід.	тюрк. тюрк.	омопара	гомогенні	неповні
КУТЕР ¹ КУТЕР ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	повні
ЛАБРАДОР ¹ ЛАБРАДОР ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
ЛАВА ¹ ЛАВА ²	близькосп. далекосп.	пол. іт.	омопара	гетерогенні	неповні
ЛАГ ¹ ЛАГ ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гетерогенні	повні
ЛАМА ¹ ЛАМА ²	далекосп. неспорід.	ісп. тибет.	омопара	гетерогенні	повні
ЛАН ¹ ЛАН ²	далекосп. неспорід.	нім. кит.	омопара	гетерогенні	неповні
ЛАР ¹ ЛАР ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гетерогенні	повні
ЛЕГАТ ¹ ЛЕГАТ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гетерогенні	неповні
ЛЕГЕНДА ¹ ЛЕГЕНДА ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
ЛЕМА ¹ ЛЕМА ²	далекосп. далекосп.	гр. гр.	омопара	гомогенні	повні

ЛЕМУР ¹ ЛЕМУР ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
ЛЕ́Я ¹ ЛЕ́Я ²	далекосп. далекосп.	фр. рум.	омопара	гетерогенні	повні
ЛІ́ВЕР ¹ ЛІ́ВЕР ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гетерогенні	неповні
ЛІ́ГА ¹ ЛІ́ГА ² ЛІ́ГА ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. іт. англ.	оморяд	гетерогенні	неповні
ЛІ́РА ¹ ЛІ́РА ²	далекосп. далекосп.	гр. іт.	омопара	гетерогенні	повні
ЛІ́ТУРГІ́Я ¹ ЛІ́ТУРГІ́Я ²	далекосп. далекосп.	гр. гр.	омопара	гомогенні	повні
І. ЛОТ ¹ І. ЛОТ ² І. ЛОТ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	голл. нім. англ.	оморяд	комбіновані	неповні
ІІ. ЛОТ ¹ ІІ. ЛОТ ²	далекосп. далекосп.	голл. англ.	омопара	комбіновані	неповні
ІІІ. ЛОТ ¹ ІІІ. ЛОТ ²	далекосп. далекосп.	голл. нім.	омопара	комбіновані	повні
ЛЮ́КС ¹ ЛЮ́КС ²	далекосп. далекосп.	лат. фр.	омопара	гетерогенні	неповні
ЛЮ́СТРА́ЦІ́Я ¹ ЛЮ́СТРА́ЦІ́Я ²	далекосп. близькосп.	лат. пол.	омопара	гетерогенні	повні
ЛЮ́ФА ¹ ЛЮ́ФА ²	близькосп. неспорід.	пол. араб.	омопара	гетерогенні	неповні
МА́ЙЯ ¹ МА́ЙЯ ² МА́ЙЯ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	іт. інд. інд.	оморяд	гетерогенні	повні
МАКІ́НТО́Ш ¹ МАКІ́НТО́Ш ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
МАНДА́РІН ¹ МАНДА́РІН ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
МА́РКА ¹ МА́РКА ² МА́РКА ³	далекосп. далекосп. далекосп.	нім. нім. нім.	оморяд	гетерогенні	повні
МА́РКЕ́Р ¹ МА́РКЕ́Р ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
МА́РКЕ́Р ¹ МА́РКЕ́Р ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
МА́РКІ́ЗА ¹ МА́РКІ́ЗА ² МА́РКІ́ЗА ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. фр. фр.	оморяд	гомогенні	повні
МА́РТИНГА́Л ¹ МА́РТИНГА́Л ² МА́РТИНГА́Л ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. фр. фр.	оморяд	гомогенні	неповні
МА́Т ¹ МА́Т ² МА́Т ³	далекосп. далекосп. далекосп.	перс. англ. нім.	оморяд	гетерогенні	неповні
МЕ́ДІА ¹ МЕ́ДІА ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
МЕ́ДІАТО́Р ¹ МЕ́ДІАТО́Р ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
МЕ́ДІУМ ¹	далекосп.	фр.	омопара	гомогенні	неповні

МЕ́ДУМ ²	далекосп.	фр.			
МЕ́ТА ¹	далекосп.	фр.	омопара	гомогенні	неповні
МЕ́ТА ²	далекосп.	фр.			
МЕТР ¹	далекосп.	гр.	оморяд	комбіновані	неповні
МЕТР ²¹⁸¹	далекосп.	фр.			
МЕТР ³	далекосп.	фр.			
МЕ́ТРИКА ¹	далекосп.	гр.	оморяд	комбіновані	неповні
МЕ́ТРИКА ¹	далекосп.	лат.			
МЕ́ТРИКА ¹	далекосп.	гр.			
МІНА ¹	далекосп.	фр.	оморяд	гомогенні	неповні
МІНА ²	далекосп.	фр.			
МІНА ³	далекосп.	гр.			
МІНА ⁴	далекосп.	нім.			
МІНА ⁵	далекосп.	фр.			
МІНО́Р ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	неповні
МІНО́Р ²	далекосп.	іт.			
МІНЬЙО́Н ¹	далекосп.	фр.	оморяд	гомогенні	неповні
МІНЬЙО́Н ²	далекосп.	фр.			
МІНЬЙО́Н ³	далекосп.	фр.			
МІНЬЙО́Н ⁴	далекосп.	фр.			
МІРА́Ж ¹	далекосп.	фр.	омопара	гетерогенні	повні
МІРА́Ж ²	далекосп.	фр.			
МОЛОХ ¹	неспорід.	фінік.	омопара	гомогенні	неповні
МОЛОХ ²	неспорід.	фінік.			
МОЛЬ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
МОЛЬ ²	далекосп.	іт.			
МОНА́ДА ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	повні
МОНА́ДА ²	далекосп.	гр.			
МОНСТРА́ЦІЯ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	повні
МОНСТРА́ЦІЯ ²	далекосп.	лат.			
МОРГ ¹	далекосп.	фр.	омопара	гетерогенні	повні
МОРГ ²	далекосп.	нім.			
МУЛІ́НЄ ¹	далекосп.	фр.	омопара	гомогенні	повні
МУЛІ́НЄ ²	далекосп.	фр.			
МУ́ЛЬДА ¹	далекосп.	нім.	омопара	гомогенні	повні
МУ́ЛЬДА ²	далекосп.	нім.			
МУ́МІЯ ¹	неспорід.	араб.	омопара	гомогенні	неповні
МУ́МІЯ ²	неспорід.	араб.			
МУТО́Н ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
МУТО́Н ²	далекосп.	фр.			
НЕГА́ТИВ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	неповні
НЕГА́ТИВ ²	далекосп.	фр.			
НЕФРІ́Т ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	повні
НЕФРІ́Т ²	далекосп.	нім.			
НОМ ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	неповні
НОМ ²	далекосп.	гр.			
НО́ТА ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	неповні
НО́ТА ²	далекосп.	лат.			
НУ́БА ¹	неспорід.	араб.	омопара	гомогенні	повні
НУ́БА ²	неспорід.	араб.			
НУ́КЛЕУС ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	неповні
НУ́КЛЕУС ¹	далекосп.	лат.			
ОКСА́МІТ ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	повні
ОКСА́МІТ ²	далекосп.	гр.			

ΟΗΆΓΡ ¹ ΟΗΆΓΡ ²	далекосп. далекосп.	гр. гр.	омопара	гомогенні	повні
ΟΡΑΤΌΡΙΑ ¹ ΟΡΑΤΌΡΙΑ ¹	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	неповні
ΌΡΔΕΝ ¹ ΌΡΔΕΝ ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гомогенні	неповні
ΌΡΔΕΡ ¹ ΌΡΔΕΡ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
ΟΡΤ ¹ ΟΡΤ ² ΟΡΤ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	нім. нім. гр.	оморяд	гетерогенні	неповні
ΠΑЙ ¹ ΠΑЙ ² ΠΑЙ ³	неспорід. далекосп. далекосп.	тур. інд. англ.	оморяд	гетерогенні	неповні
ΠΑΪΖΑ ¹ ΠΑΪΖΑ ²	неспорід. неспорід.	япон. тюрк.	омопара	гетерогенні	неповні
ΠΑΛΜΪΡΑ ¹ ΠΑΛΜΪΡΑ ²	далекосп. далекосп.	гр. гр.	омопара	гомогенні	повні
ΠΑΝΑΜΑ ¹ ΠΑΝΑΜΑ ² ΠΑΝΑΜΑ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. фр. фр.	оморяд	гомогенні	неповні
ΠΑΡΚΕΤ ¹ ΠΑΡΚΕΤ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гетерогенні	неповні
ΠΑΣ ¹ ΠΑΣ ² ΠΑΣ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	пол. англ. фр.	оморяд	гетерогенні	неповні
ΠΑΣΆЖ ¹ ΠΑΣΆЖ ² ΠΑΣΆЖ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. фр. фр.	оморяд	гомогенні	неповні
ΠΑΤ ¹ ΠΑΤ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гетерогенні	неповні
ΠΑΤΡΌΝ ¹ ΠΑΤΡΌΝ ² ΠΑΤΡΌΝ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	лат. нім. нім.	оморяд	комбіновані	повні
ΠΕΌН ¹ ΠΕΌН ¹	далекосп. далекосп.	гр. ісп.	омопара	гетерогенні	повні
ΠΕΡΜΥΤΆЦΙΑ ¹ ΠΕΡΜΥΤΆЦΙΑ ² ΠΕΡΜΥΤΆЦΙΑ ³ ΠΕΡΜΥΤΆЦΙΑ ⁴	далекосп. далекосп. далекосп. далекосп.	лат. лат. лат. лат.	оморяд	гомогенні	неповні
ΠΪКА ¹ ΠΪКА ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
ΠΚΕ ¹ ΠΚΕ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	повні
ΠΚΕΤ ¹ ΠΚΕΤ ² ΠΚΕΤ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. фр. фр.	оморяд	гомогенні	повні
ΠΪΝΤΑ ¹ ΠΪΝΤΑ ²	далекосп. далекосп.	англ. ісп.	омопара	гетерогенні	неповні
ΠΪΣΤΌЛЬ ¹ ΠΪΣΤΌЛЬ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гетерогенні	повні
ΠΛАЗ ¹ ΠΛАЗ ² ΠΛАЗ ³	далекосп. близькосп. близькосп.	фр. пол. пол.	оморяд	гетерогенні	неповні

ПЛОМБІР ¹ ПЛОМБІР ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гетерогенні	неповні
ПÓМПА ¹ ПÓМПА ²	далекосп. далекосп.	лат./фр. іт./фр.	омопара	гетерогенні	неповні
ПОРТ ¹ ПОРТ ² ПОРТ ³	далекосп. близькосп. близькосп.	фр. англ. англ.	оморяд	гетерогенні	неповні
ПРИЗ ¹ ПРИЗ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гетерогенні	неповні
ПРОТÉКТОР ¹ ПРОТÉКТОР ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
ПУЛ ¹ ПУЛ ² ПУЛ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	англ. перс. англ.	оморяд	комбіновані	неповні
РАБА́Т ¹ РАБА́Т ²	далекосп. неспор.	нім. араб.	омопара	гетерогенні	неповні
РАДИКА́Л ¹ РАДИКА́Л ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
РАМА ¹ РАМА ²	далекосп. далекосп.	нім. санскр.	омопара	гетерогенні	неповні
РЕА́Л ¹ РЕА́Л ²	далекосп. далекосп.	нім. ісп.	омопара	гетерогенні	повні
РЕЙД ¹ РЕЙД ²	далекосп. далекосп.	голл. англ.	омопара	гетерогенні	повні
РЕЙС ¹ РЕЙС ²	далекосп. далекосп.	нім. порт.	омопара	гетерогенні	неповні
РЕКС ¹ РЕКС ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
РЕМІ́ЗА ¹ РЕМІ́ЗА ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	повні
РИНГ ¹ РИНГ ² РИНГ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	англ. англ. англ.	оморяд	гомогенні	неповні
РИФ ¹ РИФ ² РИФ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	нім. голл. англ.	оморяд	гетерогенні	неповні
РІ́ШТА ¹ РІ́ШТА ²	неспорід. неспорід.	тюрк. тюрк.	омопара	гомогенні	неповні
РУ́НА ¹ РУ́НА ²	далекосп. неспорід.	нім. фін.	омопара	гетерогенні	повні
РУ́ПІЯ ¹ РУ́ПІЯ ² РУ́ПІЯ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	інд. лат. лат.	оморяд	гетерогенні	неповні
САК ¹ САК ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
САЛА́Т ¹ САЛА́Т ²	далекосп. неспорід.	іт. араб.	омопара	гетерогенні	неповні
САМБУ́К ¹ САМБУ́К ¹ САМБУ́К ¹	далекосп. далекосп. далекосп.	лат. іт. гр.	оморяд	комбіновані	неповні
САНДА́Л ¹ САНДА́Л ² САНДА́Л ³	далекосп. неспорід. далекосп.	гр. тюрк. корсик.	оморяд	гетерогенні	неповні
САФА́РІ ¹	неспорід.	араб.	омопара	гомогенні	повні

САФАРІ ²	неспорід.	араб.			
СЕКРЕТ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
СЕКРЕТ ²	далекосп.	лат.			
СЕКРЕТАР ¹	далекосп.	нім./лат.	омопара	гомогенні	повні
СЕКРЕТАР ²	далекосп.	нім.			
СЕКРЕЦІЯ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	неповні
СЕКРЕЦІЯ ²	далекосп.	лат.			
СЕКЦІЯ ¹	далекосп.	лат.	оморяд	гомогенні	неповні
СЕКЦІЯ ¹	далекосп.	лат.			
СЕКЦІЯ ¹	далекосп.	лат.			
СЕЛАДОН ¹	далекосп.	фр.	омопара	гомогенні	неповні
СЕЛАДОН ²	далекосп.	фр.			
СЕЛЕНІТ ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	неповні
СЕЛЕНІТ ²	далекосп.	гр.			
СЕНЬЙОР ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	повні
СЕНЬЙОР ¹	далекосп.	ісп.			
СЕРВЕР ¹	далекосп.	англ.	омопара	гомогенні	повні
СЕРВЕР ²	далекосп.	англ.			
СКАТ ¹	далекосп.	рос.	оморяд	гетерогенні	неповні
СКАТ ²	далекосп.	рос.			
СКАТ ³	далекосп.	норв.			
СКАТ ⁴	далекосп.	нім.			
СКЕЙТ ¹	далекосп.	англ.	омопара	гомог./гетерог.	повні
СКЕЙТ ²	далекосп.	англ.			
СКИТ ¹	далекосп.	гр.	оморяд	гетерогенні	неповні
СКИТ ²	далекосп.	гр.			
СКИТ ³	далекосп.	англ.			
СКІФ ¹	далекосп.	гр.	омопара	гетерогенні	повні
СКІФ ²	далекосп.	англ.			
СЛІП ¹	далекосп.	англ.	оморяд	гомогенні	повні
СЛІП ²	далекосп.	англ.			
СЛІП ³	далекосп.	англ.			
СОЛІТЕР ¹	далекосп.	фр.	омопара	гомогенні	повні
СОЛІТЕР ²	далекосп.	фр.			
СОЛЬ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
СОЛЬ ²	далекосп.	ісп.			
СОМА ¹	далекосп.	гр.	омопара	гетерогенні	повні
СОМА ²	далекосп.	інд.			
СОН ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	повні
СОН ²	далекосп.	ісп.			
СПОРТ ¹	далекосп.	англ.	омопара	гомогенні	повні
СПОРТ ²	далекосп.	англ.			
СТЕК ¹	далекосп.	англ.	омопара	гетерогенні	повні
СТЕК ²	далекосп.	англ.			
СУЛТАН ¹	неспорід.	араб.	омопара	гомогенні	повні
СУЛТАН ²	неспорід.	араб.			
ТАБУН ¹	далекосп.	англ.	омопара	гетерогенні	неповні
ТАБУН ²	неспорід.	тюрк.			
ТАКСА ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
ТАКСА ²	далекосп.	нім.			
ТАКТ ¹	далекосп.	нім.	омопара	гомогенні	неповні
ТАКТ ²	далекосп.	фр.			
ТАЛА ¹	неспорід.	тюрк.	оморяд	гетерогенні	неповні
ТАЛА ²	неспорід.	самоан.			

ТА́ЛА ³	далекосп.	інд.			
ТАЛÁНТ ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	неповні
ТАЛÁНТ ²	далекосп.	гр.			
ТА́ЛЕР ¹	далекосп.	нім.	омопара	гетерогенні	повні
ТА́ЛЕР ²	далекосп.	нім.			
ТА́ЛІЯ ¹	далекосп.	фр.	омопара	гомогенні	неповні
ТА́ЛІЯ ²	далекосп.	фр.			
ТА́ЛЬЯ ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
ТА́ЛЬЯ ²	далекосп.	фр.			
ТА́МБУР ¹	далекосп.	фр.	оморяд	гомогенні	неповні
ТА́МБУР ²	далекосп.	фр.			
ТА́МБУР ³	далекосп.	фр.			
ТА́НК ¹	далекосп.	англ.	омопара	гомогенні	повні
ТА́НК ²	далекосп.	англ.			
ТА́НКА ¹	неспорід.	япон.	омопара	гетерогенні	неповні
ТА́НКА ²	неспорід.	тибет.			
ТАРА́Н ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
ТАРА́Н ²	далекосп.	іт.			
ТЕ́НДЕР ¹	далекосп.	англ.	омопара	гомогенні	повні
ТЕ́НДЕР ²	далекосп.	англ.			
ТЕ́ІЗМ ¹	далекосп.	гр.	омопара	гетерогенні	повні
ТЕ́ІЗМ ²	неспорід.	кит.			
ТЕ́РМІН ¹	далекосп.	лат.	омопара	гомогенні	неповні
ТЕ́РМІН ²	далекосп.	лат.			
ТЕРМІНА́ТОР ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
ТЕРМІНА́ТОР ²	далекосп.	англ.			
ТЕРМІ́Т ¹	далекосп.	нім.	омопара	гетерогенні	неповні
ТЕРМІ́Т ²	далекосп.	фр.			
ТИК ¹	далекосп.	фр.	оморяд	гетерогенні	неповні
ТИК ²	далекосп.	голл.			
ТИК ³	далекосп.	англ.			
ТИМПА́Н ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	повні
ТИМПА́Н ²	далекосп.	гр.			
ТИР ¹	далекосп.	фр.	омопара	гетерогенні	неповні
ТИР ²	далекосп.	голл.			
ТИТА́Н ¹	далекосп.	гр.	омопара	гомогенні	неповні
ТИТА́Н ²	далекосп.	гр.			
ТОП ¹	далекосп.	голл.	оморяд	комбіновані	неповні
ТОП ²	далекосп.	англ.			
ТОП ³	далекосп.	англ.			
ТОР ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
ТОР ²	далекосп.	іт.			
ТОСТ ¹	далекосп.	англ.	омопара	гомогенні	неповні
ТОСТ ²	далекосп.	англ.			
ТРА́ВЕРС ¹	далекосп.	фр.	омопара	гетерогенні	неповні
ТРА́ВЕРС ²	далекосп.	фр.			
ТРАП ¹	далекосп.	голл.	оморяд	комбіновані	неповні
ТРАП ²	далекосп.	нім.			
ТРАП ³	далекосп.	англ.			
ТРИ́БА ¹	далекосп.	лат.	омопара	гетерогенні	неповні
ТРИ́БА ²	далекосп.	лат.			
ТРИТО́Н ¹	далекосп.	гр.	оморяд	комбіновані	неповні
ТРИТО́Н ²	далекосп.	гр.			
ТРИТО́Н ³	далекосп.	гр.			

ТРИАДА ¹ ТРИАДА ²	далекосп. неспорід.	гр. кит.	омопара	гетерогенні	неповні
ТРОМБ ¹ ТРОМБ ²	далекосп. далекосп.	гр. іт.	омопара	гетерогенні	повні
ТУБА ¹ ТУБА ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
ТУЗ ¹ ТУЗ ²	далекосп. далекосп.	англ. нім.	омопара	гетерогенні	повні
ТУМАН ¹ ТУМАН ²	неспорід. далекосп.	тюрк. перс.	омопара	гетерогенні	неповні
ТУНІКА ¹ ТУНІКА ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
ТУШ ¹ ТУШ ² ТУШ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	нім. нім. фр.	оморяд	гетерогенні	неповні
УНІВЕРСАЛ ¹ УНІВЕРСАЛ ¹	близькосп. далекосп.	пол. лат.	омопара	гетерогенні	неповні
ФАЕТОН ¹ ФАЕТОН ¹	далекосп. далекосп.	гр. гр.	омопара	гомогенні	повні
ФАНГ ¹ ФАНГ ² ФАНГ ³	далекосп. неспорід. неспорід.	нім. фанг фанг	оморяд	комбіновані	неповні
ФЕН ¹ ФЕН ² ФЕН ³	далекосп. далекосп. далекосп.	нім. англ. гр.	оморяд	гетерогенні	неповні
ФЕРМА ¹ ФЕРМА ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гетерогенні	повні
ФІЛЕ ¹ ФІЛЕ ¹	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гетерогенні	повні
ФІЛЬЄРА ¹ ФІЛЬЄРА ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	повні
ФЛАМІН ¹ ФЛАМІН ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гетерогенні	неповні
ФЛАТ ¹ ФЛАТ ²	далекосп. далекосп.	англ. англ.	омопара	гомогенні	неповні
ФЛЕШ ¹ ФЛЕШ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	повні
ФЛУОР ¹ ФЛУОР ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	неповні
ФЛЮС ¹ ФЛЮС ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гетерогенні	повні
ФОКУС ¹ ФОКУС ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гетерогенні	неповні
ФОН ¹ ФОН ² ФОН ³ ФОН ⁴	далекосп. далекосп. неспорід. неспорід.	лат. гр. фон фон	оморяд	комбіновані	неповні
ФРАКЦІЯ ¹ ФРАКЦІЯ ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	неповні
ФРАНК ¹ ФРАНК ²	далекосп. далекосп.	фр. фр.	омопара	гомогенні	повні
ФРИЗ ¹ ФРИЗ ² ФРИЗ ³	далекосп. далекосп. далекосп.	фр. фр. нім.	оморяд	комбіновані	неповні

ФЎГА ¹ ФЎГА ² ФЎГА ³	далекосп. далекосп. далекосп.	іт. нім. лат.	оморяд	гетерогенні	повні
ФЎЗІЯ ¹ ФЎЗІЯ ² ФЎЗІЯ ³	близькосп. далекосп. далекосп.	пол. лат. лат.	оморяд	комбіновані	неповні
ФУНТ ¹ ФУНТ ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гомогенні	повні
ХЕДЕР ¹ ХЕДЕР ²	далекосп. неспорід.	англ. гебрайс.	омопара	гетерогенні	неповні
ХРОНОГРАФ ¹ ХРОНОГРАФ ²	далекосп. далекосп.	гр. гр.	омопара	гомогенні	повні
ЦЕНТУРІЯ ¹ ЦЕНТУРІЯ ²	далекосп. далекосп.	лат. лат.	омопара	гомогенні	повні
ЦИНК ¹ ЦИНК ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гомогенні	неповні
ЧАУШ ¹ ЧАУШ ²	неспорід. неспорід.	тюрк. тюрк.	омопара	гомогенні	неповні
ШАРФ ¹ ШАРФ ²	далекосп. далекосп.	нім. фр.	омопара	гомогенні	повні
ШАХ ¹ ШАХ ²	далекосп. далекосп.	перс. перс.	омопара	гомогенні	повні
ШЕРІФ ¹ ШЕРІФ ²	далекосп. неспорід.	англ. араб.	омопара	гетерогенні	повні
ШИХТА ¹ ШИХТА ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гомогенні	неповні
ШПАТ ¹ ШПАТ ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гомогенні	неповні
ШПУНТ ¹ ШПУНТ ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гомогенні	повні
ШТАТ ¹ ШТАТ ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гетерогенні	повні
ШТИБ ¹ ШТИБ ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гетерогенні	неповні
ШТИК ¹ ШТИК ² ШТИК ³	далекосп. неспорід. неспорід.	нім. нім. голл.	оморяд	комбіновані	повні
ШТИЛЬ ¹ ШТИЛЬ ² ШТИЛЬ ³ ШТИЛЬ ⁴	далекосп. далекосп. неспорід. неспорід.	голл. нім. лат. лат.	оморяд	комбіновані	неповні
ШТОК ¹ ШТОК ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гомогенні	неповні
ШТОФ ¹ ШТОФ ²	далекосп. далекосп.	нім. нім.	омопара	гетерогенні	неповні

СЛОВНИК ОМОНІМІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ-ЗАПОЗИЧЕННЯМ

Омокомплекси		Значення
АВІЗО ¹	–	<i>фін.</i> офіційне повідомлення про виконання розрахункових операцій (СУМ-20, I, 91; ССІС, 13; СІС (Пуст.), 17), АБО 1) ' <i>фін.</i> письмове банківське повідомлення клієнтові або іншому банкові про виконану розрахункову операцію або про зміни щодо стану взаємних розрахунків'; 2) 'повідомлення про видачу фізичною або юридичною особою переказного квитка, векселя, наказу, тобто документа, за яким отримувач повинен сплатити встановлену суму у зазначений в авізо строк в обмін на виданий на нього документ' (ВТССУМ, 5; НСІС, 11)
АВІЗО ²	–	<i>іст., мор.</i> у деяких іноземних військових флотах невелике швидкохідне судно, яке використовувалося для розвідки та зв'язку (СУМ-20, I, 91; ССІС, 13; СІС (Пуст.), 17; РУС (Гриц.), I, 7)
АГЕНТ ¹	–	1) представник, довірена особа організації, установи і т. ін., що виконує різні доручення, завдання; 2) особа, що є чийсь ставлеником, служить чийсь інтересам; 3) таємний співробітник органів розвідки якої-небудь держави, організації; шпигун (СУМ, I, 15)
АГЕНТ ²	–	<i>книж.</i> причина, що викликає ті або інші явища в природі, в організмі людини і т. ін.; чинник речовина або суміш речовин, що вводиться в систему і викликає в ній певні процеси (ВТССУМ, 9)
АЖУР ¹	–	<i>розм.</i> повний порядок (ВТССУМ, 15).
АЖУР ²	–	просвітчає в'язання, плетіння, вишивання просвітчає тканина (ВТССУМ, 15).
АЙСИНГ ¹	–	<i>спорт.</i> у хокеї з шайбою: прокидання шайби через усі зони при рівній кількості гравців на майданчику (СУМ-20, I, 147)
АЙСИНГ ²	–	цукрова глазур, якою покривають кондитерські вироби (СУМ-20, I, 147)
АКОЛАДА ¹	–	пряма або фігурна дужка, яка з'єднує два чи більше нотоносців у фортепіанних, органних п'єсах, хорових та інструментальних партитурах (ВТССУМ, 17), АБО 1) ' <i>муз.</i> пряма або фігурна дужка, що з'єднує кілька нотних станів в органних і фортепіанних п'єсах, партитурах'; 2) ' <i>полігр.</i> фігурна дужка' (СУМ-20, I, 153)
АКОЛАДА ²	–	у Західній Європі в середні віки обряд посвячення у лицарі (ВТССУМ, 17), АБО 1) 'у середньовіччі один із моментів обряду посвячення у лицарі: удар плазом меча по плечу; обійми і т. ін.'; 2) 'форма привітання у вигляді доторку щоки до щоки' (СУМ-20, I, 153)
АКОЛАДА ³	–	орнаментальна обробка над аркою, дверима або вікном, що складається з двох овальних кривих, які перетинаються посередині; часто це багатодекорована ліпнина (ІДНА, 3)
АКОРД ¹	–	гармонійне поєднання кількох музичних звуків або голосів (СУМ, I, 27; ВТССУМ, 17; СУМ-20, I, 154; СІС (Бибик), 25; ЕСУМ, I, 56)

АКО́РД ²	–	заст. угода, договір між ким-небудь (СУМ, I, 27; ВТССУМ, 17; СУМ-20, I, 154; СІС (Бибик), 25; ЕСУМ, I, 56)
АКТИ́В ¹	–	найбільш діяльна, ініціативна частина суспільства, організації, колективу і т. ін.; протилежне <i>пасив</i> (СУМ-20, I, 159)
АКТИ́В ²	–	1) <i>фін.</i> частина бухгалтерського балансу банку, підприємства і т. ін., що включає всі види матеріальних цінностей, коштів та боргових вимог; протилежне <i>пасив</i> ; 2) <i>перен.</i> досягнення, надбання; 3) <i>активи, юр.</i> власність фізичних та юридичних осіб у вигляді рухомого й нерухомого майна, землі, лісових угідь, запасів корисних копалин та інших цінностей, що мають грошову вартість (СУМ-20, I, 159), АБО 1) <i>фін.</i> частина господарського балансу, що відображає на певну дату всі матеріальні цінності, кошти й боргові вимоги, належні цьому підприємству або установі; протилежне – <i>пасив</i> ; 2) <i>перен.</i> досягнення, надбання, успіхи, переваги в роботі або суспільній діяльності кого-небудь (СІС (Бибик), 26)
А́КЦІЯ ¹	–	цінний папір, який свідчить про те, що його власник вніс певний пай у капіталістичне підприємство та має право на участь у справах і прибутках цього підприємства (СУМ, I, 32; СУМ-20, I, 169; ССІС, 34; НСІС, 31; СОУМ, 9; ВТССУМ, 20).
А́КЦІЯ ²		дія, діяльність, спрямовані на досягнення якої-небудь мети (СУМ, I, 32; СУМ-20, I, 169; ССІС, 34; НСІС, 31; СОУМ, 9; ВТССУМ, 20).
АМБРО́ЗІЯ ¹	–	1) у давньогрецькій міфології їжа богів, що нібито надавала їм вічної юності, краси та безсмертя; 2) <i>заст.</i> 'пахощі, аромат (СУМ-20, I, 189), АБО у давньогрецькій міфології ароматна їжа богів, що нібито забезпечувала їм вічну юність, красу й безсмертя (СІС (Бибик), 34)
АМБРО́ЗІЯ ²	–	1) <i>бот.</i> рід однорічних або багаторічних трав родини складноцвітих'; 2) <i>бот.</i> нальоти міцелію (грибниці) найпростіших сумчастих грибів, що вистилаються у деревині, де живуть личинки жуків-короїдів, які харчуються цим міцелієм (СУМ-20, I, 189), АБО 1) злісний бур'ян родини складноцвітих; 2) <i>бот.</i> нальоти міцелію (грибниці) найпростіших сумчастих грибів, що вистилаються у деревині, де живуть личинки жуків-короїдів, які харчуються цим міцелієм (СІС (Бибик), 2005, 34).
АНІ́С ¹	–	1) однорічна трав'яниста ефіроносна рослина родини зонтичних із насінням (плодами), що використовуються в медицині, а також як прянощі; ганус; 2) насіння (плоди) цієї рослини (СУМ, I, 46; ВТССУМ, 31; СУМ-20, I, 216; СОУМ, 9)
АНІ́С ²	–	1) сорт яблуні; 2) запашні кисло-солодкі плоди цієї яблуні (СУМ, I, 46; ВТССУМ, 31; СУМ-20, I, 216), АБО сорт яблуні, а також плоди цієї яблуні' (СІС (Бибик), 42; СТСУМ, 35).
АНТИФО́Н ¹	–	муз. спів, який виконують по черзі два хори або соліст і хор (СУМ-20, I, 235; СІС (Бибик), 45)
АНТИФО́Н ²	–	<i>спец.</i> вкладка для вух із вати та марлі або особливий навушник для захисту організму від дії сильного шуму (СУМ-20, I, 235; СІС (Бибик), 45)

ΑΠÓΡΤ ¹	–	1) один із осінньо-зимових сортів яблунь; 2) великий кисло-солодкий плід цього дерева (ВТССУМ, 37; СТСУМ, 39)
ΑΠÓΡΤ ²	–	<i>фін.</i> плата за акції у вигляді майна, що надходить до акціонерного товариства (ВТССУМ, 37; СТСУМ, 39)
ΑΡΚΆΝ ¹	–	довгий мотузок із зашморгом на кінці, за допомогою якого ловлять коней та інших тварин (НСІС, 62)
ΑΡΚΆΝ ²	–	таємне вчення (НСІС, 62)
ΆСПΔ ¹	–	рід отруйних змій (ВТССУМ, 43), АБО 1) отруйна змія; поширена в Австралії, Пд. Та Пн. Америці; 2) <i>перен.</i> зля, підступна людина (СУМ-20, I, 277; СІС (Пуст.), 123; ССІС, 65; СІС УРЕ, 87; СТСУМ, 44)
ΆСПΔ ²	–	<i>заст.</i> різновидність сланцю (ВТССУМ, 43), АБО <i>геол.</i> різновид сланцю (СУМ-20, I, 277), АБО сланець чорного кольору, з якого виготовляють грифельні дошки (СТСУМ, 44)
ΑΣΠΡΆЦΙΑ ¹	–	1) відсмоктування пилу із забруднених виробничих приміщень; 2) проникнення сторонніх речовин у дихальні шляхи під час вдиху; 3) відсмоктування рідин або повітря, скупчених внаслідок різних захворювань у якій-небудь порожнині тіла (ВТССУМ, 43)
ΑΣΠΡΆЦΙΑ ²	–	<i>муз.</i> старовинний прийом виконання, близький до сучасного стакато (ВТССУМ, 43)
ΑΣΤΡΑΓΆΛ ¹	–	кістка, яка розташована в гомілці між гомілковою і п'ятковою кістками (СЧС (Орел), I, 97); (РУС (Гриц.), I, 69)
ΑΣΤΡΑΓΆΛ ²	–	гра в кості (ДРС, I, 252)
ΑΣΤΡΑΓΆΛ ³	–	однорічна чи багаторічна трав'яниста або кушова рослина родини бобових (СУМ-20, I, 279; СІС (Бибик), 57)
ΑΣΤΡΑΓΆΛ ⁴		<i>архт.</i> деталь у класичній архітектурі, що має форму валика (іноді оздобленого ниткою стилізованого намиста) з поличкою (з'єднує стовп колони з капітеллю або базою) (СУМ-20, I, 279; СІС (Бибик), 57)
ΆΥΡΑ ¹	–	1) гіпотетичне поле, яке створюється живим організмом; біополе; 2) <i>розм.</i> про психологічний вплив кого-небудь на тих, хто їх оточує; про атмосферу, обстановку, що ненавмисне створюється ким-небудь (ВТССУМ, 46), АБО 1) у парапсихології – сукупність енергетичних випромінювань людини; біополе; 2) у фізиці – випромінювання електромагнітних хвиль від предмета у вигляді невидимого ореола навколо нього; 3) у релігії – сяйво, випромінюване божественними істотами і святими, зображуване у вигляді німба, а також узагалі слабе сяйво навколо предметів; 4) в астрології – про невидиму повітряну оболонку Землі, що сприймає вплив космічних сил на життя і долю людей; 5) <i>перен.</i> навколишні умови; психологічний клімат якої-небудь групи людей (СУМ-20, I, 290)
ΆΥΡΑ ²	–	щипковий язичковий інструмент (ВТССУМ, 46; СУМ-20, I, 290)

БАК ¹	–	велика закрита металева посудина для рідини (СУМ, I, 91; ВТССУМ, 56; СУМ-20, I, 329; СОУМ, 10; СІС УРЕ, 100; НСІС, 78; СТСУМ, 51)
БАК ²	–	передня (носова) частина верхньої палуби судна (СУМ, I, 91; ВТССУМ, 56; СУМ-20, I, 329; СОУМ, 10; СІС УРЕ, 100; НСІС, 78; СТСУМ, 51)
БАКАРА ¹	–	цінний сорт кришталю (ВТССУМ, 56; СУМ-20, I, 329; СІС (Мороз.), 69; СІС (Бибик), 65; НСІС, 78; СІС (Музич.), 94)
БАКАРА ²	–	заст. азартна гра в карти (ВТССУМ, 56; СУМ-20, I, 329; СІС (Мороз.), 69; СІС (Бибик), 65; НСІС, 78; СІС (Музич.), 94)
БАЛ ¹	–	великий вечір з танцями (СУМ, I, 93; ВТССУМ, 57; СУМ-20, I, 333), АБО урочистий вечір із танцями під музику, іноді у святковому вбранні з масками (СІС (Музич.), 94; СІС УРЕ, 101; ССІС, 74; СІС (Пуст.), 145 СОУМ, 10)
БАЛ ²	–	1) одиниця виміру сили якого-небудь природного явища (вітру, землетрусу і т. ін.); 2) виражена цифрою оцінка знань і поведінки учня (ВТССУМ, 57), АБО 1) одиниця виміру сили якого-небудь природного явища (вітру, землетрусу і т. ін.); 2) виражена цифрою оцінка знань і поведінки учня цифрова оцінка успіхів у спортивних змаганнях (СУМ, I, 93; СУМ-20, I, 333), АБО 1) умовна одиниця для оцінки ступеня інтенсивності або якості певного явища (швидкості вітру, інтенсивності землетрусу, врожайності тощо); 2) оцінка успішності й поведінки в навчальних закладах; 3) одиниця для оцінки в деяких видах спортивних змагань; 4) куля для голосування (балотування) (СІС (Музич.), 94; СІС (Бибик), 66; СІС УРЕ, 101; СІС (Пуст.), 145)
БАЛАБАЃ ¹	–	трав'яниста рослина зі суцвіттями білих квіток (СУМ, I, 93; ВТССУМ, 57; СУМ-20, I, 333; СОУМ, 10)
БАЛАБАЃ ²	–	птах родини соколових (СУМ, I, 93; ВТССУМ, 57; СУМ-20, I, 333; СОУМ, 10)
БАЛАБАЃ ³	–	узбецький і дагестанський духовий язичковий музичний інструмент (СУМ, I, 93; ВТССУМ, 57)
БАЛАБАЃ ⁴		велика квасоля (ЕСУМ, I, 121–122).
БАЛАБАЃ ⁵		вид печива (ЕСУМ, I, 121–122).
БАЛАБАЃ ⁶		старовинний мембранний ударний музичний інструмент, що має вигляд циліндра, обтягнутого з двох боків шкірою (С. Булик-Верхола, 15)
БАЛАНС ¹	–	1) бухг. порівняльний результат прибутків і видатків при завершенні розрахунків, а також відомість, у якій зафіксовано цей підсумок; 2) співвідношення між взаємозв'язаними частинами, сторонами чого-небудь, між тим, що надходить і що витрачається; 3) усталена рівновага будь-яких політичних сил, суспільних груп, поглядів і т. ін. (СУМ-20, I, 336–337; СІС (Бибик), 66–67), АБО 1) співвідношення між взаємозв'язаними частинами, сторонами чого-небудь, між тим, що надходить і що витрачається; 2) екон. система показників, що характеризують наявність матеріальних, трудових, грошових ресурсів та їх використання; 3) бухгалтерський звіт, що показує активи, пасиви та власний капітал фірми (СІС (Пуст.), 145–146)

БАЛАНС ²	–	деталь годинникового механізму, призначена для регулювання ходу (СУМ-20, I, 337; СІС (Бибик), 67; СІС (Льох.), 92)
БАЛАНС ³	–	колоди певного розміру, які використовують для виготовлення целюлози і деревної маси в паперовій промисловості (СІС (Пуст.), 146; СІС (Льох.), 92)
БАЛДА ¹	–	розм. великий з довгим держаком молот (ВТССУМ, 58; СУМ-20, I, 339; СЧС (Кузеля), 34; SEJP, 12)
БАЛДА ²	–	розм. недотепа (ВТССУМ, 58; СУМ-20, I, 339; ЕСУМ, I, 126)
БАЛЬБОА ¹	–	грошова одиниця Панами, яка дорівнює 100 сентесимо (СУМ-20, I, 343)
БАЛЬБОА ²	–	особливий вид парного танцю, який не вимагає спеціальних навичок для виконання (СУМ-20, I, 343)
БАНК ¹	–	1) кредитно-фінансова установа, яка зосереджує кошти і капіталовкладення, надає кредити, здійснює грошові розрахунки між підприємствами або приватними особами, регулює грошовий обіг у країні, в тому числі випуск (емісію) нових грошей; 2) у деяких картярських іграх – поставлена на кін сума грошей; 3) назва азартної гри в карти; банчок (ВТССУМ, 60), АБО 1) установа, що концентрує грошові кошти і накопичення, надає кредити, здійснює грошові розрахунки, облік векселів, емісію грошей та цінних паперів, операції з золотом, іноземною валютою і т. ін.; 2) приміщення, де розташовано такий заклад (СУМ-20, I, 351)
БАНК ²	–	1) зібрання, фонд яких-небудь даних, що використовуються з інформаційною, пошуковою та іншою метою; 2) сховище підданих консервації органів і тканин людини, тварин, що використовуються при трансплантації та з дослідницькою метою, а також клітин різних організмів або рослин (ВТССУМ, 60), АБО 1) фонд яких-небудь даних, що зберігаються в науковому центрі та використовуються з певною метою (інформаційною, пошуковою і т. ін.); 2) систематизоване зібрання органів і тканин людини або тварин, а також клітин різних організмів або рослин, які використовуються для практичних та дослідницьких цілей (СУМ-20, I, 351–352)
БАНК ³		1) назва азартної гри в карти; банчок; 2) сума грошей, поставлена на кін у картярській грі (СУМ-20, I, 352)
БАНКА ¹	–	1) скляна, металева і т. ін. посудина переважно циліндричної форми; 2) мед., звичайно мн. банки невеликі грушовидні скляночки з потовщеними вінцями, що застосовуються для того, щоб викликати приплив крові на окремих ділянках тіла (СУМ, I, 100; ВТССУМ, 60; СУМ-20, I, 352; НСІС, 81)
БАНКА ²	–	мор., геол. підвищення морського дна, мілина в морі (СУМ, I, 100; ВТССУМ, 60; СУМ-20, I, 352)
БАНКА ³	–	мор. лавка для сидіння веслярів у човні (СУМ, I, 100; ВТССУМ, 60), АБО мор. дошка, яка надає шлюпці або човну поперечної міцності й одночасно служить сидінням для веслярів (СУМ-20, I, 352)
БАНКЕТ ¹	–	урочистий обід, сніданок або вечеря, що влаштовується на честь кого-небудь або на відзначення якоїсь події взагалі багатолюдна учта, бучне гуляння з частуванням (СУМ, I, 101; ВТССУМ, 60; СУМ-20, I, 353; СІС

		УРЕ, 104; СІС (Бибик), 69; НСІС, 81; СІС (Пуст.), 150; ССІС, 76; СОУМ, 11)
БАНКѢТ ²	–	<i>див. банкѣти</i> (закриті ящики в житловому приміщенні корабля, де зберігається одяг матросів) (СУМ, I, 101; ВТССУМ, 60; СУМ-20, I, 353; СІС (Бибик), 69; СОУМ, 11)
БАНКѢТ ³	–	<i>буд.</i> земляний або кам'яний насип для якої-небудь споруди (СУМ, I, 101; ВТССУМ, 60; СУМ-20, I, 353; СОУМ, 11), АБО 1) невисокий земляний вал уздовж верхнього краю дорожньої виїмки, який захищає її від розмивання водою; 2) <i>військ.</i> насип для внутрішньої крутості високого брустверу, призначений для розміщення стрільців, що ведуть вогонь; 3) підвищення на судні для встановлення компасів (СІС УРЕ, 104; ССІС, 76), АБО 1) підвищення на кораблі для встановлення компасів, дальномірів тощо; 2) невисокий земляний вал для захисту дорожньої виїмки від стікання в неї води та розмивання (СІС (Пуст.), 150), АБО 1) <i>іст.</i> дерев'яне або кам'яне підвищення біля вікон фортеці, де розміщалися стрілки; 2) насип із ґрунту або каміння для захисту залізничного полотна або гідротехнічної споруди від розмивання водою; 3) майданчик на судні для розміщення компасів, далекомірів та інших приладів (НСІС, 81)
БАНКО ¹	–	ціна або курс, за яким банк здійснює продаж і купівлю цінних паперів (СУМ-20, I, 353; СІС (Пуст.), 150; СІС (Бибик), 69; НСІС, 81)
БАНКО ²	–	будівельний матеріал із суміші глини з солом'яною, який використовують у країнах тропічної Африки для спорудження хатин і мечетей (СУМ-20, I, 353; СІС (Пуст.), 150; СІС (Бибик), 69; НСІС, 81)
БАР ¹	–	1) невеликий ресторан, у якому напої та закуски споживають біля стойки буфету або за столиками; 2) відділення для спиртних напоїв у серванті, шафі (СУМ, I, 103; ВТССУМ, 61; СУМ-20, I, 357; СІС (Льох.), 95; СІС УРЕ, 104–105; СІС (Пуст.), 151; СІС (Бибик), 70; ССІС, 77; НСІС, 81); СТСУМ, 54; СОУМ, 11)
БАР ²	–	одиниця виміру атмосферного тиску (СУМ, I, 103; ВТССУМ, 61; СУМ-20, I, 357; СІС (Льох.), 95; СІС УРЕ, 104–105; СІС (Пуст.), 151; СІС (Бибик), 70; ССІС, 77; НСІС, 81); СТСУМ, 54; СОУМ, 11)
БАР ³	–	<i>мор.</i> наносний підводний вал у прибережній зоні моря або в гирлі річки; мілина (СУМ, I, 103; ВТССУМ, 61; СУМ-20, I, 357; СІС (Льох.), 95; СІС УРЕ, 104–105; СІС (Пуст.), 151; СІС (Бибик), 70; ССІС, 77; НСІС, 81); СТСУМ, 54; СОУМ, 11)
БАР ⁴	–	деталь врубової машини і гірничого комбайна, яка робить зарубну щілину в пласті (СУМ, I, 103; ВТССУМ, 61; СУМ-20, I, 357; СІС (Льох.), 95; СІС УРЕ, 104–105; СІС (Пуст.), 151; СІС (Бибик), 70; ССІС, 77; НСІС, 81); СТСУМ, 54; СОУМ, 11)
БАР ⁵	–	в дилерських угодах так називається сума в 1 млн. фунтів стерлінгів (ВТССУМ, 61)
БАРАНТА́ ¹	–	<i>іст.</i> у Середній Азії до 1917 р. самовільне захоплення худоби; пограбування аулів, захоплення людей, відгін скоту і т. ін. з метою примусити населення задовольнити якісь вимоги (СУМ-20, I, 360; ВТССУМ, 61)
БАРАНТА́ ²	–	отара овець (СУМ-20, I, 360; ВТССУМ, 61)

БЕК ¹	–	1) <i>іст.</i> у Закавказзі й Середній Азії – титул людей знатного походження, князів або начальників невеликих племен, урядових осіб і військовиків; 2) у деяких східних країнах додається до власного імені і означає ‘пан’ (ВТССУМ, 74; СУМ-20, I, 459; СІС УРЕ, 111; СІС (Пуст.), 159; НСІС, 86)
БЕК ²	–	захисник у командних спортивних іграх з м’ячем або з шайбою (ВТССУМ, 74; СУМ-20, I, 459; СІС УРЕ, 111; СІС (Пуст.), 159; НСІС, 86)
БЕРГАМОТ ¹	–	сорт гібридного дерева – груші; назва групи столових сортів груші (СУМ, I, 157; ВТССУМ, 75; СУМ-20, I, 466; СІС (Бирик), 75; СОУМ, 11)
БЕРГАМОТ ²	–	1) невелике цитрусове ефіроносне дерево, з листя, квіток, пагінців і плодової шкірки якого добувають цінну для парфумерної і кондитерської промисловості ефірну ароматичну олію; 2) кисло-солодкий плід цього дерева (СУМ, I, 157; ВТССУМ, 75; СУМ-20, I, 466; СІС (Бирик), 75; СОУМ, 11)
БІНДЕР ¹	–	<i>фінанс.</i> форма тимчасової угоди між страховиком та страхувальником, що передуює укладанню страхового договору (СУМ-20, I, 520)
БІНДЕР ²	–	<i>полігр.</i> брошурувальний апарат, признач. для створення представницьких книжок, збірок буклетів і т. ін., скріплених пластиковими пружинами (СУМ-20, I, 521)
БІТ ¹	–	1) мінімальна одиниця виміру кількості інформації та об’єму пам’яті комп’ютера (дорівнює одній комірці або одному двійковому знаку типу "так-ні"); 2) одиниця ємності пам’яті, яка відповідає одному двійковому розряду (ВТССУМ, 85), АБО <i>інф.</i> 1) одиниця вимірювання кількості інформації та об’єму пам’яті комп’ютера; 2) елемент кодового набору (СУМ-20, I, 537), АБО одиниця кількості інформації у двійковій системі числення (СІС (Пуст.), 172), АБО мінімальна одиниця кількості інформації та об’єму пам’яті комп’ютера (СІС (Бирик), 82)
БІТ ²	–	чіткий ритм в музиці; ‘те саме, що <i>біт-музика</i> (ВТССУМ, 85), АБО 1) спосіб акцентування, що виражається в чергуванні однаково підкреслених ударів у джазовій музиці; 2) ритмічна інтенсивність виконання, вказівка на велику чи малу інтенсивність свінгу у музичному творі; 3) те саме, що <i>біт-музика</i> (СУМ-20, I, 537), АБО 1) <i>муз.</i> спосіб акцентування, що виражається в чергуванні однаково підкреслених ударів у джазовій музиці; 2) ритмічна інтенсивність виконання, вказівка на велику чи малу інтенсивність свінгу у музичному творі (СІС (Пуст.), 172; СІС (Бирик), 82)
БЛОК ¹	–	<i>техн.</i> простий механізм для підняття важких предметів, що має форму колеса (на осі) з жолобом, через яке перекинута ланцюг, канат і т. ін. (СУМ, I, 201; СУМ-20, I, 558; СІС (Бирик), 84; СТСУМ, 67), АБО 1) <i>техн.</i> простий механізм для підняття важких предметів, що має форму колеса (на осі) з жолобом, через яке перекинута ланцюг, канат і т. ін.;

		2) головна деталь ремінної передачі (з ременем трапецієподібного поперечного перетину) (ВТССУМ, 88), АБО 1) підйомний механізм у формі колеса з жолобком по околу для троса чи каната; 2) вузол машини, механізму з кількох однакових частин, напр., циліндрів у двигуні внутрішнього згоряння; 3) камінь (бетонний, керамічний) великих розмірів для будівництва дорожніх покриттів; 4) конструктивний монтажний елемент; 5) пака, що містить кілька пакунків, напр., цигарок (СІС (Мороз.), 86; СІС (Музич.), 113–114)
БЛОК ²	–	1) <i>техн.</i> окрема, незалежна частина споруди, машини і т. ін., що складається також з окремих елементів або деталей; 2) <i>буд.</i> природний або штучний будівельний камінь, порізаний на плити (СУМ, I, 201; СІС (Бибик), 84), АБО 1) <i>техн.</i> окрема, незалежна частина споруди, машини і т. ін., що складається також з окремих елементів або деталей; 2) одне або декілька приміщень, будівель якого-небудь єдиного призначення у побутовому, виробничому і т. ін. комплексі; 3) <i>буд.</i> природний або штучний будівельний камінь, порізаний на плити (ВТССУМ, 88), АБО 1) <i>техн.</i> окрема, незалежна частина споруди, машини і т. ін., що складається також з окремих елементів або деталей; 2) <i>буд.</i> природний або штучний будівельний камінь, порізаний на плити; 3) упакування, що містить кілька (багато) однакових предметів (СУМ-20, I, 558), АБО угода, союз між державами, партіями (СІС УРЕ, 124; СІС (Мороз.), 86; СІС (Музич.), 113–114), АБО об'єднання держав, організацій, партій тощо з метою досягнення спільної мети (СІС (Пуст.), 175)
БЛОК ³	–	<i>політ.</i> об'єднання держав, організацій, партій і т. ін. (ВТССУМ, 88; СУМ, I, 201–202; СІС (Бибик), 84), АБО 1) <i>політ.</i> об'єднання держав, організацій, партій і т. ін.; 2) серія однотипних теле- або радіопрограм, переданих одна за одною, або кілька друкованих матеріалів на одну тему; 3) логічно завершена частина певної програми або переліку дій (СУМ-20, I, 558), АБО <i>геол.</i> стабільна або рухома ділянка земної кори, обмежена тектонічними розривами (СІС УРЕ, 124)
БЛОК ⁴	–	1) упаковка сигарет, що містить звичайно 10 пачок; 2) серія однотипних теле- або радіопрограм, переданих одна за одною, або декілька статей, заміток на одну тему, вміщених у газеті (ВТССУМ, 88)
БЛОК ⁵	–	захист, перешкода у деяких видах спорту – захисний прийом по відношенню до м'яча або гравця команди супротивника; прийом захисту від удару (ВТССУМ, 88)
БЛОК ⁶	–	
БОБ ¹	–	те саме, що <i>бобслей 2'</i> (дво- або чотиримісні сани для заняття бобслеєм як видом спорту) (СУМ-20, I, 566).
БОБ ²	–	хвилеподібна жіноча зачіска стилю модерн (СУМ-20, I, 566).
БОБ ³	–	
І. БОКС ¹	–	вид спорту, кулачний бій між двома спортсменами в захисних рукавичках, що ведеться на ринзі за певними правилами (НСІС, 99)

I. БОКС ²	–	1) герметизована або ізольована камера для роботи з мікроорганізмами, радіоактивними речовинами тощо; 2) обгороджена частина приміщення в лікувальних закладах для ізоляції інфекційних хворих; 3) відокремлене місце для автомобіля в колективному гаражі; 4) металева коробка, через яку телефонний кабель входить у кабельну скриньку (НСІС, 99)
I. БОКС ³	–	хромолужена шкіра, яку використовують для виготовлення взуття (НСІС, 99)
I. БОКС ⁴	–	коротка чоловіча стрижка (НСІС, 99)
II. БОКС ¹	–	<i>спорт.</i> кулачний бій особливого виду між двома спортсменами (ВТССУМ, 91; СУМ-20, I, 586)
II. БОКС ²	–	вид чоловічої стрижки (ВТССУМ, 91; СУМ-20, I, 586)
II. БОКС ³	–	1) приміщення в поліклініках, лікарнях і т. ін. для ізоляції інфекційних хворих або виявлення бацилоносіїв; 2) відгороджене місце для автомобіля у колективному гаражі; 3) пристосування у вигляді коробки, футляра і т. ін.; 4) ізольована зашклена камера зі входом через тамбур, призначена для мікробіологічних та інших біологічних робіт (ВТССУМ, 91; СУМ-20, I, 586)
III. БОКС ¹		кулачний бій особливого виду між двома спортсменами (СУМ, I, 213; СОУМ, 13)
III. БОКС ²		вид чоловічої стрижки (СУМ, I, 213; СОУМ, 13)
IV. БОКС ¹		вид спорту, що становить врегульований правилами кулачний бій двох спортсменів, які мають спеціальні рукавиці (ССІС, 86)
IV. БОКС ²		1) герметична камера для роботи з радіоактивними речовинами, мікроорганізмами; 2) окрема палата в лікарні для запобігання захворювання (ССІС, 86)
V. БОКС ¹		1) вид кулачного бою між двома спортсменами за спеціально встановленими правилами; 2) команда спортивного судді боксерів для продовження бою
V. БОКС ²		1) герметизована камера для роботи з небезпечними речовинами або для роботи в стерильних умовах; 2) у медичних установах спеціальне приміщення для ізоляції інфекційних хворих з метою запобігання поширенню інфекції; 3) відділення в гаражах, промислових приміщеннях для розміщення автомобілів та ін.; 4) металева коробка з мідною втулкою, через яку входить телефонний кабель у розподільну шафу чи кабельну скриньку (СІС (Пуст.), 178)
VI. БОКС ¹		1) бій двох спортсменів у спеціальних шкіряних рукавичках на рингу за певними правилами; 2) чоловіча коротка стрижка (вид стрижки для змагання боксерів)
VI. БОКС ²		1) герметична або ізольована камера для роботи з мікроорганізмами, радіоактивними речовинами; 2) відділення в гаражах, промислових приміщеннях для автомобілів, дослідних установок тощо; 3) відокремлена палата в лікарнях або клініках для ізоляції інфекційно хворих (СІС (Мороз), 87; СІС (Музич.), 116).
БОЛІВАР ¹	–	грошова одиниця Венесуели, що дорівнює 100 сентимо (СУМ-20, I, 587; РУС, I, 170)
БОЛІВАР ²	–	чоловічий капелюх із широкими крисами, що був популярний у 20-х роках ХІХ ст. (СУМ-20, I, 587; РУС, I, 170)

БОР ¹	–	хімічний елемент, що входить до складу деяких мінералів (СУМ, I, 217; ВТССУМ, 92; СУМ-20, I, 598; СІС (Льох.), 113; СІС (Мороз.), 89; НСІС, 100; СОУМ, 13; СТСУМ, 72)
БОР ²	–	сталеве свердло, що застосовується у зуболікарській справі (СУМ, I, 217; ВТССУМ, 92; СУМ-20, I, 598; СІС (Льох.), 113; СІС (Мороз.), 89; НСІС, 100; СОУМ, 13; СТСУМ, 72)
БОР ³		припливна хвиля у гирлах і естуаріях деяких річок, яка має велику швидкість поширення (до 16 км/год) (СІС УРЕ, 127; СІС (Пуст.), 180)
БОСТОН ¹	–	високосортна цупка вовняна тканина звичайно темних тонів (СУМ-20, I, 610; СОУМ, 13)
БОСТОН ²	–	старовинна гра в карти (СУМ-20, I, 610; СОУМ, 13)
БОСТОН ³	–	парний танець, різновид повільного вальсу (СУМ-20, I, 610; СОУМ, 13)
БОТ ¹	–	невелике веслове, парусне (звичайно з однією щоглою) або моторне судно (СУМ, I, 223; ВТССУМ, 94; СУМ-20, I, 611; ЕСУМ, I, 238)
БОТ ²	–	зимове взуття, яке носять поверх черевиків (СУМ, I, 223; ВТССУМ, 94; СУМ-20, I, 611; ЕСУМ, I, 238)
БОТ ³	–	програма, що автономно вирішує те або те завдання; функціональний програмний модуль (АУТС, 72)
БРАС ¹	–	<i>спорт.</i> спосіб плавання на грудях, який характеризується одночасними симетричними рухами рук і ніг у горизонтальній площині (СУМ-20, I, 620; СІС УРЕ, 130; СІС (Пуст.) 184; СІС (Бибик), 88; НСІС, 102; УРС (Кирич.), I, 85–86)
БРАС ²	–	<i>мор.</i> спорядження, яке закріплюється на кінцях реї і служить для її обертання в горизонтальній площині (СУМ-20, I, 620; СІС УРЕ, 130; СІС (Пуст.) 184; СІС (Бибик), 88; НСІС, 102; УРС (Кирич.), I, 85–86)
БУМ ¹	–	1) різке короткочасне зростання попиту на які-небудь товари, акції і т. ін., яке супроводжується збільшенням цін на них, зростанням виробництва, торгівлі і т. ін. штучне пожвавлення, галас, створювані з метою підвищення грошового курсу; 2) період швидкого економічного зростання; 3) <i>перен.</i> галас, пожвавлення навколо чого-небудь (ВТССУМ, 102; СУМ-20, I, 682; НСІС, 107; СІС (Пуст.), 191)
БУМ ²	–	спортивний прилад (снаряд) для вправ з рівноваги (ВТССУМ, 102; СУМ-20, I, 682; СІС (Пуст.), 191), АБО гімнастичний снаряд для вправ із рівноваги у вигляді горизонтального бруса на стійках; колода (НСІС, 107)
БУНТ ¹	–	стихійне повстання, заколот (СУМ, I, 256; ВТССУМ, 102; СУМ-20, I, 683; ЕСУМ, I, 296)
БУНТ ²	–	зв'язка, сувій, пачка або тюк якихось матеріалів (СУМ, I, 256; ВТССУМ, 102; СУМ-20, I, 683; ЕСУМ, I, 296)
БУР ¹	–	інструмент для буріння свердловин у ґрунті та різних гірських породах (СУМ, I, 257; ВТССУМ, 102; СУМ-20, I, 257; ЕСУМ, I, 297–298; СОУМ, 14; РУС (Гриц.), I, 192)
БУР ²	–	(мн. <i>бу́ри</i>) народність у південній Африці, нащадки європейських (головним чином голландських) колоністів (СУМ, I, 257; ВТССУМ, 102; СУМ-20, I, 257; ЕСУМ, I, 297–298; СОУМ, 14; РУС (Гриц.), I, 192)

БУХТА ¹	–	невелика глибока затока (СУМ, I, 267– 268; ВТССУМ, 105; СУМ-20, I, 711; СОУМ, 15; СІС (Льох.), 122; СІС УРЕ, 138; СІС (Мороз.), 96; СІС (Пуст.), 195; СІС (Бирик), 94; НСІС, 109; СТСУМ, 83; ЕСУМ, I, 312; УРС (Кирич.), I, 105; РУС (Гриц.), 196)
БУХТА ²	–	мор. складений кружком канат, трос і т. ін. (СУМ, I, 267– 268; ВТССУМ, 105; СУМ-20, I, 711; СОУМ, 15; СІС (Льох.), 122; СІС УРЕ, 138; СІС (Мороз.), 96; СІС (Пуст.), 195; СІС (Бирик), 94; НСІС, 109; СТСУМ, 83; ЕСУМ, I, 312; УРС (Кирич.), I, 105; РУС (Гриц.), 196)
ВАЙДА ¹	–	рід трав родини капустяних із продовгуватим листям і жовтими дрібними квітками, зібраними у великі волотеві суцвіття (СУМ-20, I, 31–32)
ВАЙДА ²	–	етн. виборний вождь кочового табору циган (СУМ-20, I, 31–32)
ВЕРМИКУЛІТ ¹	–	мед. апендицит (ВТССУМ, 122)
ВЕРМИКУЛІТ ²	–	мінерал класу силікатів бурого, жовтувато-бурого або золотисто-жовтого кольору (ВТССУМ, 122)
ВИНО ¹	–	напій з виноградного або з деяких інших ягідних та плодових соків, що перебродили, набувши певної алкогольної міцності й аромату (ВТССУМ, 143; СУМ, I, 441; СОУМ, 19), АБО 1) напій із виноградного або з деяких інших ягідних та плодових соків, що, перебродивши, набули певної алкогольної міцності й аромату; 2) <i>заст.</i> виноград (СУМ-20, II, 356)
ВИНО ²	–	масть карт у вигляді наконечників списа чорного кольору; піки (ВТССУМ, 143; СУМ, I, 441; СОУМ, 19)
ВІЗІР ¹	–	1) пристрій у фото- або кіноапараті для наведення об'єктива на предмет, який фотографують; видошукач; 2) <i>військ.</i> деталь прицілу з вузькою щілиною; 3) <i>спец.</i> щілина для візування; 4) <i>спец.</i> прилад для вимірювання відхилень літака від заданого курсу під впливом вітру (СІС (Льох.), 136; СІС УРЕ, 153–154; СІС (Мороз.), 107–108; СІС (Музич.), 140; СІС (Бирик), 107; НСІС, 120), АБО 1) пристрій у фото- або кіноапараті для наведення об'єктива на предмет, який фотографують; видошукач; 2) <i>військ.</i> деталь прицілу з вузькою щілиною; 3) <i>спец.</i> щілина для візування (ВТССУМ, 186; СУМ, I, 668), АБО 1) пристрій у фото- або кіноапараті для наведення об'єктива на предмет, який фотографують; видошукач; 2) механічне або оптичне пристосування для наведення зорової труби кутомірного, далекомірного або спостережного приладу у напрямку візування (СУМ-20, III, 69)
ВІЗІР ²	–	за середньовіччя вищий урядовий сановник у деяких країнах Близького й Середнього Сходу (СУМ, I, 668; ВТССУМ, 186; СУМ-20, III, 69; СОУМ, 23; СІС (Льох.), 136; СІС УРЕ, 153–154; СІС (Мороз.), 107–108; СІС (Музич.), 140; СІС (Бирик), 107; НСІС, 120)
ВІКТО́РІЯ ¹	–	водяна тропічна рослина родини лататтевих, що має велике кругле листя із загнутими вгору краями і квітки рожевого або червоного кольору (СУМ-20, III, 87–88; РУС (Гриц.), I, 267)
ВІКТО́РІЯ ²	–	<i>книжн.</i> те саме, що перемога (СУМ-20, III, 87–88; РУС (Гриц.), I, 267)
ВІНЧЕ́СТЕР ¹	–	назва магазинних, а згодом і автоматичних рушниць (СУМ-20, III, 103; СІС (Бирик), 109; НСІС, 121)

ВІНЧЕСТЕР ²	–	<i>інф.</i> жорсткий магнітний диск комп'ютера, призначений для зберігання інформації (СУМ-20, III, 103), АБО герметизований носій магнітного запису інформації (СІС (Мороз.), 109; СІС (Музич.), 143; СІС (Бибик, 109), АБО пристрій пам'яті комп'ютера у вигляді твердого магнітного диска (НСІС, 121)
ВІОЛА ¹	–	те саме, що <i>фіалка</i> (СУМ-20, III, 105)
ВІОЛА ²	–	1) смичковий чотириструнний музичний інструмент, що має лад, октавою вищий за віолончель та квінтою нижчий від скрипки; альт; 2) <i>іст.</i> старовинний смичковий музичний інструмент, що мав звичайно шість струн, натягнених над грифом, і стільки ж струн того ж ладу під грифом (СУМ-20, III, 105)
ВІОЛАН ¹	–	напівпрозорий мінерал групи піроксенів, блакитно-фіолетовий різновид монокристалічного діопсиду (СУМ-20, III, 105)
ВІОЛАН ²	–	бразильський струнно-щипковий музичний інструмент (СУМ-20, III, 105)
ВІОЛЕНТ ¹	–	<i>біол.</i> вид, який відзначається великою здатністю захоплювати територію і витіснити з них конкурентів (СУМ-20, III, 105)
ВІОЛЕНТ ²	–	<i>екон.</i> компанія, яка створює регіональні бренди, формуючи при цьому стандарти споживання і переваги для користувачів продукції (СУМ-20, III, 105)
ВІРАЖ ¹	–	1) рух по кривій літака, автомобіля тощо; поворот; ділянка дороги, велосипедного треку тощо на повороті, що має нахил до середини кривої напрямку руху; 2) ділянка дороги, велосипедного треку і т. ін. на повороті, що має нахил до середини кривої напрямку руху; 3) <i>перен.</i> зміна, поворот чого-небудь (СУМ-20, III, 107–108), АБО 1) рух по кривій літака, автомобіля тощо; поворот; ділянка дороги, велосипедного треку тощо на повороті, що має нахил до середини кривої напрямку руху; 2) ділянка дороги, велосипедного треку і т. ін. на повороті, що має нахил до середини кривої напрямку руху (СУМ, I, 679; ВТССУМ, 189), АБО 1) фігура пілотажу із розвертанням літака на 360°; 2) рух по кривій літака, автомобіля і т. ін.; поворот; 3) ділянка дороги, велосипедного треку тощо на повороті, що має однобічний нахил усередину кривої напрямку руху; 4) <i>перен.</i> зміна, поворот чого-небудь (СІС (Бибик), 109)
ВІРАЖ ²	–	<i>фот.</i> хімічний розчин, у якому промивають відбитий знімок для надання йому бажаного кольору (СУМ, I, 679; ВТССУМ, 189; СУМ-20, III, 107–108; СІС (Бибик), 109)
ВІРИДІН ¹	–	збагачений марганцем різновид андалузиту, напівпрозорий темно-зелений з коричневим відтінком, рідкісний оздоблювальний мінерал (СУМ-20, III, 108; СІС (Бибик), 110)
ВІРИДІН ²	–	<i>фарм.</i> антибіотик, який отримують з гриба зеленої триходерми (СУМ-20, III, 108; СІС (Бибик), 110)

ВОЛЬТ ¹	–	одиниця виміру напруги електричного струму (СУМ, I, 736; СУМ-20, III, 275–276), АБО міжнародна одиниця електричної напруги, електричного потенціалу, різниці електричних потенціалів, електрорушійної сили (ВТССУМ, 201), АБО одиниця електрорушійної сили (різниці потенціалів або електричної напруги), що дорівнює напрузі на кінцях провідника з опором в 1 ом, через який проходить струм силою в 1 ампер (СІС (Льох.), 139; НСІС, 124; СІС (Пуст.), 224; СІС УРЕ, 159)
ВОЛЬТ ²	–	1) <i>спорт.</i> об'їзд манежу по колу під час вправ з верхової їзди доріжка на манежі, що має форму кола крутий поворот коня під час манежної їзди будь-який крутий поворот; 2) <i>спорт.</i> ухилення від удару супротивника під час фехтування; 3) підтасовування, пересмикування карт під час гри, щоб обдурити партнерів (СУМ, I, 736; ВТССУМ, 201; СУМ-20, III, 275–276; СІС (Льох.), 139; СІС (Мороз.), 111; СІС (Музич.), 146), НСІС, 124; ССІС, 104), АБО 1) повільний коловий рух коня (поворот вправо чи вліво); 2) підтасовка в азартній грі, пересмикування карт; 3) у фехтуванні ухилення від удару противника; 4) в акробатиці чи цирковій гімнастиці поворот акробата чи гімнаста на 180° (СІС УРЕ, 159; СІС (Пуст.), 224), АБО 1) спорт. об'їзд манежу по колу під час вправ із верхової їзди; 2) доріжка на манежі, що має форму кола; 3) крутий поворот коня при манежній їзді; 4) будь-який крутий поворот; 5) спорт. ухилення від удару супротивника у фехтуванні; 6) карт. підтасовування, пересмикування карт під час гри, щоб обдурити партнерів (СІС (Бибик), 113)
ВÓЛЬТА ¹	–	1) муз. музична аббревіатура нотного запису на позначення повторюваної частини твору; 2) старовинний парний танець (СУМ-20, III, 276; СІС (Льох.), 139; НСІС, 124),
ВÓЛЬТА ²	–	легка шовковиста бавовняна тканина полотняного переплетення ниток (СУМ-20, III, 276)
ВÓЛЬТА ³	–	машинне мастило для змащення підшипників динамо-машин і електродвигунів (СІС (Льох.), 140; НСІС, 124)
ГАБУН ¹	–	південне листяне дерево родини бурзерових (СУМ-20, III, 413)
ГАБУН ²	–	отруйна змія родини африканських гадюк, забарвлення якої складається з чорних, рожевих або пурпурових геометричних фігур (СУМ-20, III, 413)
ГАЗ ¹	–	1) речовина, здатна поширюватися в усьому доступному для неї просторі, рівномірно заповнюючи його отруйна речовина з такими властивостями загальна назва газоподібних або пароподібних речовин, які використовуються для опалення, освітлення та як рушійна сила; 2) <i>тільки мн.</i> газуваті виділення шлунка і кишківника; 3) третій агрегатний стан речовини (СУМ, II, 12; ВТССУМ, 216), АБО 1) агрегатний стан речовини, що характеризується дуже слабкими зв'язками між його складниками (молекулами, атомами або іонами), а також їх великою рухливістю загальна назва газоподібних або пароподібних речовин, що використовуються для опалення, освітлення та як рушійна сила отруйна речовина у газоподібному стані розм. газоподібні речовини, що утворюються внаслідок вихлопу автомобілів;

		2) <i>тільки мн.</i> газуваті виділення шлунка і кишок; 3) педаль акселератора в автомашинах (СУМ-20, III, 422–423), АБО агрегатний стан речовини, при якому кінетична енергія теплового руху його частинок (молекул, атомів, іонів) значно переважає потенційну енергію взаємодії між ними, у зв'язку з чим частинки рухаються вільно і за відсутності зовнішніх полів рівномірно заповнюють об'єм (СІС (Пуст.), 228), АБО 1) речовина в такому стані, що її частинки вільно рухаються, поширюючись по всьому доступному просторі, рівномірно заповнюючи його; 2) отруйна речовина в такому стані; 3) загальна назва газоподібних або пароподібних речовин, які використовуються для опалення, освітлення та як рушійна сила (СІС (Бибик), 115)
ГАЗ ²	–	дуже тонка прозора шовкова тканина (СУМ, II, 12; ВТССУМ, 216; НСІС, 126; СІС (Бибик), 115; СІС (Пуст.), 228; ЕСУМ, I, 450)
ГАЗ ³	–	<i>розм.</i> педаль керування подачею пального у двигуні внутрішнього згоряння в автомобілі; акселератор (ВТССУМ, 216), АБО те саме, що газик (автомобіль марки ГАЗ) (СУМ, II, 12)
ГАЗЕЛЬ ¹	–	тварина родини антилоп, швидка, з тонкими і довгими ногами (СУМ, II, 13; ВТССУМ, 216; СІС УРЕ, 161; СІС (Пуст.), 228; СІС (Бибик), 115; ССІС, 107; НСІС, 126; СТСУМ, 143), АБО 1) тварина родини антилоп, швидка, з тонкими і довгими ногами; 2) <i>перен.</i> струнка граціозна дівчина (НСІС, 126)
ГАЗЕЛЬ ²	–	віршова форма поезії народів Сходу, що складається з 10–12 двовіршів, об'єднаних однією римою, яка повторюється в кожному парному рядку (СУМ, II, 13; ВТССУМ, 216; СІС УРЕ, 161; СІС (Пуст.), 228; СІС (Бибик), 115; ССІС, 107; НСІС, 126; СТСУМ, 143)
ГАЙДА ¹	–	одиниця земельного наділу общинників у ранньосередньовічній Англії, земельний наділ общинників у ранньосередньовічній Англії (ВТССУМ, 217; СУМ-20, I, 437–438; НСІС, 127)
ГАЙДА ²	–	болгарський, сербський, польський музичний інструмент типу волинки (ВТССУМ, 217; СУМ-20, I, 437–438; НСІС, 127)
ГАК ¹	–	1) металевий або дерев'яний стрижень, загнутий на одному кінці; 2) те саме, що <i>багор</i> невеличкий загнутий металевий стрижень з гострим вістрям на одному кінці, що чіпляється другим кінцем до волосіні вудочки для ловлі риби; гачок; 3) те саме, що <i>защипка</i> 1); 4) <i>перен., розм.</i> про щось додаткове або зайве (ВТССУМ, 218; СУМ-20, III, 441), АБО мор. залізний гак для піднімання вантажів, підвішування шлюпок, закріплення блоків і снастей на судні (НСІС, 127)
ГАК ²	–	окладна одиниця у феодальній Прибалтиці, за якою визначався розмір повинностей феодалу (ВТССУМ, 218; СУМ-20, III, 441), АБО <i>заст.</i> міра земельної площі у старій Прибалтиці (НСІС, 127)
ГАЛ ¹	–	нарости на різних частинах рослин, утворені рослинними або тваринними паразитами (ВТССУМ, 218; СУМ-20, III, 442)

ГАЛ ²	–	<i>фіз.</i> найменування одиниці прискорення, що часто використовується в геофізиці (ВТССУМ, 218; СУМ-20, III, 442)
ГАЛУН ¹	–	тасьма, вишита золотими або срібними нитками, яку пов'язують на щонебудь, нашивають на одяг і т. ін.; ін. назва – <i>позумент</i> (СУМ, II, 22; ВТССУМ, 219; СУМ-20, III, 453; СОУМ, 30; ССІС, 110; СІС (Музич.), 150; ЕСУМ, I, 462; УРС (Кирич.), I, 313)
ГАЛУН ²	–	подвійна сірчаноокисла сіль алюмінію, хрому, заліза і якого-небудь лужного металу або амонію; застосовується в техніці і як дезинфікувальний засіб (СУМ, II, 22; ВТССУМ, 219; СУМ-20, III, 453; СОУМ, 30; ССІС, 110; СІС (Музич.), 150; ЕСУМ, I, 462; УРС (Кирич.), I, 313)
ГАРМОНІЯ ¹	–	1) муз. закономірне поєднання тонів в одночасному звучанні; співзвуччя; 2) злагожене звучання, приємне для слуху; милозвучність; 3) поєднання, злагоженість, взаємна відповідність якостей (предметів, явищ, частин цілого) (СУМ, II, 33; ВТССУМ, 223; СОУМ, 30), АБО 1) муз. закономірне поєднання тонів в одночасному звучанні; співзвуччя; 2) злагожене звучання, приємне для слуху; милозвучність; 3) емоційно-чуттєвий стан спокою, радості людини; 4) поєднання, злагоженість, взаємна відповідність якостей (предметів, явищ, частин цілого) (СУМ-20, III, 478)
ГАРМОНІЯ ²	–	пневматичний музичний інструмент (ручний, губний) з металевими язичками, що приводяться в рух струменем повітря (СУМ, II, 33; ВТССУМ, 223; СУМ-20, III, 478; СОУМ, 30)
ГЕР	–	ввічливе звертання або йменування чоловіка у німців та інших німецькомовних народів, що вживається звичайно перед прізвищем' (СУМ-20, III, 534)
ГЕР	–	повстяна юрта; національне житло монголів і бурятів (СУМ-20, III, 534)
ГПЕРБОЛА ¹	–	стилістичний засіб навмисного перебільшення з метою посилення виразності всяке перебільшення (СУМ, II, 72; ВТССУМ, 240; СУМ-20, III, 586; СІС (Мороз.), 132; СІС (Музич.), 169; СІС (Бибик), 140; НСІС, 154; СОУМ, 30; РУС (Гриц.), I, 458)
ГПЕРБОЛА ²	–	<i>мат.</i> незамкнена крива з двох віток, що утворюються при перетині площиною обох порожнин конуса (СУМ, II, 72; ВТССУМ, 240; СУМ-20, III, 586; СІС (Мороз.), 132; СІС (Музич.), 169; СІС (Бибик), 140; НСІС, 154; СОУМ, 30; РУС (Гриц.), I, 458)
ГЛОСА ¹	–	пояснення незрозумілого слова, виразу, уміщене на берегах або в самому тексті давніх рукописів (НСІС, 161; СІС (Льох.), 178), АБО 1) <i>лінгв.</i> коментар, пояснення до незрозумілих слів і виразів, що подають на полях або в самому тексті стародавніх і середньовічних рукописів; 2) <i>юр.</i> коментар законів або судових рішень (СУМ-20, III, 627).
ГЛОСА ²	–	риба родини камбалових із тілом овальної форми і сплюснутими боками (СУМ-20, III, 627; НСІС, 161)
ГРАМОТА ¹	–	уміння читати і писати освіта <i>перен.</i> елементарні початкові відомості з якої-небудь галузі знання (СУМ, II, 155; ВТССУМ, 258; СУМ-20, III, 627; СОУМ, 32), АБО

		1) уміння читати і писати; освіта; 2) перен. елементарні початкові відомості з якої-небудь галузі знання (СІС (Бибик), 151)
ГРАМОТА ²	–	1) офіційний письмовий акт правового значення, документ, що свідчить або встановлює що-небудь; 2) <i>іст.</i> лист, послання або який-небудь запис (СУМ, II, 155; ВТССУМ, 258; СУМ-20, III, 627), АБО 1) офіційний письмовий акт правового значення, документ, що посвідчує або встановлює що-небудь; 2) документ, яким нагороджують за успіхи в якій-небудь справі; 3) <i>іст.</i> лист, послання або який-небудь запис (СІС (Бибик), 151)
ГРАНАТ ¹	–	1) плодове дерево або кущ, що росте в місцях із теплим кліматом; 2) яскраво-червоні квіти цієї рослини; 3) круглий плід цієї рослини з товстою шкірою, наповнений насінням (ВТССУМ, 258; СУМ, II, 156; СУМ-20, III, 756; СІС (Бибик), 151; СТСУМ, 172), АБО дерево або чагарник родини гранатникових із яскраво-червоними квітками; поширене в субтропіках Азії, а також плід цієї рослини з великою кількістю насіння (НСІС, 169).
ГРАНАТ ²	–	самоцвіт, напівдорогоцінне каміння найчастіше червоного кольору, рідко зеленого (ВТССУМ, 258; СУМ, II, 156; СІС (Бибик), 151; НСІС, 169), АБО 1) мінерал, напівкоштовне каміння найчастіше темно-червоного кольору; 2) окремий камінець з цього мінералу, самоцвіт, що використовується як ювелірна прикраса (СУМ-20, III, 756; СТСУМ, 172)
ГРАНАТА ¹	–	<i>див. гранат¹</i> (1) плодове дерево або кущ, що росте в місцях із теплим кліматом; 2) яскраво-червоні квіти цієї рослини; 3) круглий плід цієї рослини з товстою шкірою, наповнений насінням) (СУМ, II, 156; ВТССУМ, 258; СУМ-20, III, 756)
ГРАНАТА ²	–	1) розривний артилерійський снаряд, наповнений вибуховою речовиною снаряд для метання в легкій атлетиці невеликий розривний снаряд, якого кидають (метають) рукою; 2) снаряд для метання в легкій атлетиці (СУМ, II, 156; ВТССУМ, 258; СУМ-20, III, 756)
ГРАФ ¹	–	у Західній Європі та дореволюційній Росії – дворянський титул (середній між князем і бароном), а також особа, що має цей титул (ВТССУМ, 259)
ГРАФ ²	–	математична система об'єктів довільної природи і зв'язок, що сполучають будь-які пари цих об'єктів; логічна схема (ВТССУМ, 259), АБО <i>спец.</i> математична модель об'єктів довільної природи, яка є сукупністю точок та відрізків, що їх з'єднують' (СУМ-20, III, 765–766; СІС УРЕ, 221; СІС (Пуст.), 308; СІС (Мороз.), 163; СІС (Музич.), 183; СІС (Бибик), 152; ССІС, 155)
ГРАЦІЯ ¹		1) витонченість, краса в позах, рухах; 2) <i>перен., поет., заст.</i> про надзвичайно гарну жінку; красуня (СУМ-20, III, 769)
ГРАЦІЯ ²		<i>фін.</i> установлена відстрочка сплати грошей за векселем після закінчення зазначеного у ньому терміну (СУМ-20, III, 769)
ГРИФ ¹	–	1) у міфології стародавнього світу фантастичну істоту з головою орла й тулубом лева; грифон; 2) великого хижого птаха ряду соколоподібних,

		що живе в деяких горах і живиться падаллю (СУМ, II, 169; СУМ-20, III, 786; СОУМ, 33; РУС (Гриц.), I, 500)
ГРИФ ²	–	довга вузька частина струнних інструментів, вздовж якої натягнуті струни (СУМ, II, 169; СУМ-20, III, 786; СОУМ, 33; РУС (Гриц.), I, 500), АБО 1) ‘муз. пластинка з дерева чи пластмаси, наклеєна на верхню частину струнного смичкового інструмента; лежить під струнами; у гармонії, баяні, акордеоні – деталь корпусу, до якої кріпиться клавіатура правої руки...’; 2) ‘сталевий стрижень спортивної штанги’; 3) ‘рукоятка шаблі чи іншої холодної зброї’ (СІС (Пуст.), 311; СІС (Бибик), 154; ССІС, 157; НСІС, 171)
ГРИФ ³	–	печатка, штемпель із зображенням чийого-небудь підпису або якогось іншого рукописного тексту, а також відбиток такого підпису чи тексту на документі і т. ін. (СУМ, II, 169; СУМ-20, III, 786; СОУМ, 33; РУС (Гриц.), I, 500)
ГРОТ ¹	–	печероподібна заглибина чи порожнина у земній корі природного або штучного характеру (СУМ, II, 176; ВТССУМ, 263; СУМ-20, III, 801; СІС (Льох.), 189; СІС (Бибик), 154; ССІС, 157), АБО невелика печера, що має склепінчасту стелю та широкий вхід (ССІС, 157), АБО 1) невелика печера, що має склепінчасту стелю та широкий вхід; 2) ніша в кінці льодовика, звідки витікають талі води (СІС УРЕ, 224) АБО 1) паркова споруда у вигляді печери; 2) неглибока печера з широким входом (СІС (Пуст.), 312; НСІС, 172)
ГРОТ ²	–	нижній великий парус на другій від носа щоглі (СУМ, II, 176; ВТССУМ, 263; СУМ-20, III, 801; СІС (Льох.), 189; СІС (Бибик), 154; ССІС, 157)
ГУМА ¹	–	1) еластична речовина, що не пропускає води, повітря і виготовляється способом вулканізації каучуку; 2) предмет, виготовлений з такої речовини.
ГУМА ²	–	мед. вузлоподібне розрощення сполучної тканини, яке виникає в пізніх періодах сифілісу; сифілома.
ГУРТ ¹	–	1) зібрання, скупчення людей на протилежність одній людині; 2) стадо великої рогатої худоби або взагалі група однорідних свійських тварин, об’єднаних з певною господарською метою група птахів, що разом літають, ходять і т. ін. (СУМ, II, 196; СУМ-20, III, 842), АБО 1) зібрання, скупчення людей на протилежність одній людині; 2) стадо великої рогатої худоби або взагалі група однорідних свійських тварин, об’єднаних з певною господарською метою група птахів, що разом літають, ходять і т. ін.; 3) невеликий інструментальний ансамбль (ВТССУМ, 267; ССІС, 160).
ГУРТ ²	–	ребро, смуга, пояс, що виступають на стіні будови (СУМ, II, 196; СУМ-20, III, 842)
ГУРТ ³	–	бічна поверхня монети, медалі, її ребро, відповідно оформлена для запобігання ушкодженням (ВТССУМ, 267)
ГУТА ¹	–	склоплавильний завод (СУМ, II, 200; ВТССУМ, 267; СУМ-20, III, 849)

ГУТА ²	–	цінна речовина у вигляді затверділого соку, що міститься в корінні деяких рослин і з якої виготовляють гутаперчу.
ГУТА ³	–	прикраси у вигляді маленьких <u>зрізаних конусів</u> або циліндрів у <u>доричному ордері</u> ; нагадують краплі води, що стікає з <u>карниза</u> після дощу (IDHA, 270)
ДЕК ¹	–	<i>мор.</i> палуба, а також простір між палубами на морському або річковому судні (СУМ-20, 4, 92; ВТССУМ, 280; СІС (Бибик), 163; СТСУМ, 188)
ДЕК ²	–	<i>інф.</i> абстрактна структура даних у вигляді списку, який можна доповнювати на початку і в кінці (СУМ-20, 4, 92; ВТССУМ, 280; СІС (Бибик), 163; СТСУМ, 188)
ДЕЛЬТА ¹	–	гирло річки з численними острівцями й протоками на замуленій низині (СУМ, II, 237; ВТССУМ, 282; СУМ-20, IV, 107; СОУМ, 33), АБО складена річковими наносами низовинна ділянка суходолу в гирлі річки (СІС УРЕ, 239; СТСУМ, 189–190)
ДЕЛЬТА ²	–	<i>екон.</i> 1) позначення, яке використовують щодо збільшення певної змінної або фактора; 2) різниця цін; 3) зміна ціни опціону на майбутню покупку або продаж акцій (ВТССУМ, 282), АБО назва четвертої літери грецького алфавіту (СУМ, II, 237; СУМ-20, IV, 107; СОУМ, 33), АБО 1) назва четвертої літери грецького алфавіту; 2) позначення одного зі станів речовини (СІС УРЕ, 239; СТСУМ, 189–190)
ДЕЛЬТА ³	–	назва четвертої літери грецького алфавіту (ВТССУМ, 282)
ДЕМОН ¹	–	1) в античній міфології і язичництві – будь-яке божество чи дух-охоронець, який сприяє або перешкоджає людині у виконанні її намірів; 2) у деяких релігіях та міфології – дух, звичайно злий; біс (див. біс) (СУМ-20, IV, 115)
ДЕМОН ²	–	<i>інф.</i> фонові комп'ютерна програма, що збирає інформацію чи виконує інші завдання (СУМ-20, IV, 115), АБО прихований від користувача процес (часто виконуваний у фоновому режимі), який викликають під час виконання якоїсь функції (або в конкретний момент часу), наприклад стандартного форматування документа чи друкування (АУТС, 135)
ДЖИН ¹	–	горілка, перегнана з ялівцевими ягодами (СУМ, II, 263; ВТССУМ, 291; СУМ-20, IV, 183; СІС УРЕ, 251; СІС (Пуст.), 353; СІС (Бибик), 176; ССІС, 180; НСІС, 190; СОУМ, 33; СТСУМ, 196)
ДЖИН ²	–	в арабській та іранській міфології назва добрих і злих духів (СУМ, II, 263; ВТССУМ, 291; СУМ-20, IV, 183; СІС УРЕ, 251; СІС (Пуст.), 353; СІС (Бибик), 176; ССІС, 180; НСІС, 190; СОУМ, 33; СТСУМ, 196)
ДЖИН ³		машина для відокремлення волокна від насіння бавовника (СІС (Пуст.), 353; СІС (Бибик), 176; ССІС, 180; НСІС, 190; СОУМ, 33; СТСУМ, 196)
ДИВАН ¹	–	1) список розподілу державних доходів і податково-фінансове відомство в деяких мусульманських країнах за феодалізму; 2) рада з вищих сановників у колишній султанській Туреччині, а також при кримському ханові; 3) у деяких сучасних мусульманських країнах – урядова установа в судових та адміністративних справах (ВТССУМ, 293; ССІС, 181),

		АБО 1) <i>іст.</i> дорадчий орган у султанській Туреччині, що складався з вищих сановників; 2) <i>літ.</i> у літературі Близького і Середнього Сходу – поетична збірка одного автора (СУМ-20, IV, 196–197), АБО 1) рада з вищих сановників у султанській Туреччині; 2) у деяких мусульманських країнах урядова установа в судових та адміністративних справах (СІС (Мороз.), 166; СІС (Музич.), 208–209), АБО рада сановників при султані в Середньовічній Туреччині, а також урядовий заклад у деяких сучасних країнах мусульманського Сходу (НСІС, 191), АБО 1) дорадчий орган у султанській Туреччині, що складався з вищих сановників; 2) у деяких сучасних країнах мусульманського Сходу урядові установи в адміністративних та судових справах (СІС (Бирик), 177; СІС (Пуст.), 354)
ДИВА́Н ²	–	збірка віршів у літературах Близького та Середнього Сходу (ВТССУМ, 293; ССІС, 181; НСІС, 191), АБО у літературах Близького та Середнього Сходу збірка віршів одного поета з суворим порядком жанрової і римової послідовності (СІС (Мороз.), 166; СІС (Музич.), 208–209), АБО у мовах народів Близького Сходу збірки ліричних віршів одного чи кількох авторів, у яких вірші розташовані або за алфавітним порядком їхніх рим, або за формою вірша (СІС (Бирик), 177; СІС (Пуст.), 354)
ДИВА́Н ³	–	рід великих м'яких меблів (ВТССУМ, 293), АБО предмет меблів – звичайно м'яких – для сидіння і лежання, що має спинку і боки у вигляді валиків і подушок (СУМ-20, IV, 196), АБО вид м'яких меблів зі спинкою і ручками чи валиками, призначеними для сидіння чи лежання (СІС (Пуст.), 354; НСІС, 191)
ДИРЕ́КТОР ¹	–	керівник підприємства, установи або навчального закладу (СУМ, II, 281–282; ВТССУМ, 297; СУМ-20, IV, 223; СІС (Бирик), 181–182; СОУМ, 34)
ДИРЕ́КТОР ²	–	<i>спец.</i> провідник у радіоапаратурі, який служить для збирання, фокусування випромінювання у вузький промінь (СУМ, II, 281–282; ВТССУМ, 297; СУМ-20, IV, 223; СІС (Бирик), 181–182; СОУМ, 34)
ДІАСТА́З ¹	–	<i>біол.</i> азотиста органічна речовина, що знаходиться в насінні рослин, яке проростає, і має властивість перетворювати крохмаль на цукор (СУМ-20, IV, 255)
ДІАСТА́З ²	–	<i>мед.</i> розходження прямих м'язів живота, викликане тиском на сполучну тканину, яка з'єднує ці м'язи (СУМ-20, IV, 255)
ДОМІНО́ ¹	–	1) маскарадний костюм у вигляді широкого плаща з рукавами і з каптуром, а також людина, одягнена в цей костюм; 2) плащ з відлогою у католицьких ченців (СУМ, II, 363; ВТССУМ, 316; СУМ-20, IV, 376; СІС (Пуст.), 387; СІС (Бирик), 192; ССІС, 198; СТСУМ, 210)
ДОМІНО́ ²	–	гра, у якій використовується 28 пластинок, на лицьовому боці яких нанесені очки, а також набір пластинок для цієї гри (СУМ, II, 363;

		ВТССУМ, 316; СУМ-20, IV, 376; СІС (Пуст.), 387; СІС (Бибик), 192; ССІС, 198; СТСУМ, 210)
ЕКПА́Ж ¹	–	загальна назва легких ресорних пасажирських візків (СУМ-20, IV, 564)
ЕКПА́Ж ²	–	1) особовий склад корабля, літака, танка і т. ін.; 2) берегова військова частина морської піхоти (перев. для поповнення флотських команд) (СУМ-20, IV, 564; СІС (Музич.), 235; СІС (Бибик), 201; СІС УРЕ, 287)
ЕКСПРА́ЦІЯ ¹	–	лінгв. видихання повітря за творення звуків мови (ВТССУМ, 341)
ЕКСПРА́ЦІЯ ²	–	1) <i>фін.</i> настання дати завершення угоди; 2) настання дати закінчення терміну дії опціону; останній день для реалізації опціону (ВТССУМ, 341)
ЕКЮ ¹	–	старовинна французька золота або срібна монета із зображенням щита, яку карбували в XIII–XVIII ст. (СУМ-20, IV, 600; СІС (Мороз.), 194; СІС (Пуст.), 413; СІС (Музич.), 242; НСІС, 223; ССІС, 220; СТСУМ, 228)
ЕКЮ ²	–	валютна розрахункова одиниця, якою з 1979 р. до запровадження євро в 1999 р. користувалися країни — члени європейської валютної системи (СУМ-20, IV, 600; СІС (Мороз.), 194; СІС (Пуст.), 413; СІС (Музич.), 242; НСІС, 223; ССІС, 220; СТСУМ, 228)
ЕЛЬ ¹	–	густе, міцне, світле англійське пиво, що виготовляють з ячменю (СУМ-20, IV, 629; СІС (Пуст.), 418; СІС (Бибик), 214; НСІС, 228; СТСУМ, 230)
ЕЛЬ ²	–	одиниця виміру довжини в деяких європейських країнах (СУМ-20, IV, 629; СІС (Пуст.), 418; СІС (Бибик), 214; НСІС, 228; СТСУМ, 230)
ЕМІ́СІЯ ¹	–	<i>фін.</i> випуск банкнотів, паперових грошей та цінних паперів (ВТССУМ, 349; СУМ, II, 477; СУМ-20, IV, 634; СІС (Льох.), 259; СІС (Бибик), 215; СІС (Пуст.), 420; ССІС, 225; СОУМ, 36)
ЕМІ́СІЯ ²	–	<i>фіз.</i> виділення, випромінювання електронів, іонів твердими або рідкими тілами в навколишнє середовище (ВТССУМ, 349; СУМ, II, 477; СУМ-20, IV, 634; СІС (Льох.), 259; СІС (Бибик), 215; СІС (Пуст.), 420; ССІС, 225; СОУМ, 36)
ЕРГ ¹	–	<i>фіз.</i> одиниця роботи або енергії, що дорівнює роботі, виконаній силою в одну дину на шляху в один сантиметр (СУМ-20, IV, 663; СІС (Пуст.), 429; СІС (Бибик), 221; НСІС, 237; СТСУМ, 235), АБО 1) <i>фіз.</i> одиниця роботи або енергії, що дорівнює роботі, виконаній силою в одну дину на шляху в один сантиметр; 2) <i>псих.</i> термін використовується в різних комбінаціях, які мають метафоричне значення і відносяться до енергії, сили, цілі або до динамічних якостей (ВТССУМ, 354)
ЕРГ ²	–	тип пустелі (ВТССУМ, 354; СУМ-20, IV, 663; СІС (Пуст.), 429; СІС (Бибик), 221; НСІС, 237; СТСУМ, 235)
ЕРГО́ТІЗМ ¹	–	<i>мед.</i> гостре захворювання від отруєння ріжками, які потрапляють у борошно (ВТССУМ, 355)
ЕРГО́ТІЗМ ²	–	аргументація; логічний висновок (ВТССУМ, 355)
Е́СТРУС ¹	–	овід родини коротковусих двокрилих комах, який має жовтувато-сіре забарвлення із чорними плямами і смугами на тілі завдовжки до 1 см (СУМ-20, IV, 674), АБО різновид оводів (СІС (Бибик), 225)

ЇСТРУС ²	–	зоол. одна зі стадій статевого циклу ссавців (СУМ-20, IV, 674; СІС (Бибик), 225); РУС (Гриц.), IV, 857)
ЗЕФІР ¹	–	поет. теплий легкий вітерець (СУМ, III, 562; ВТССУМ, 453; СУМ-20, VI, 110)
ЗЕФІР ²	–	вид тонкої бавовняної тканини для пошиття білизни (перев. чоловічих сорочок) (СУМ, III, 562; ВТССУМ, 453; СУМ-20, VI, 110)
ЗОЛІ ¹	–	дуже дрібні частки якої-небудь речовини в рідкому, твердому й газоподібному середовищі (НСІС, 249)
ЗОЛІ ²	–	Невеликі округлі впадини-ванни глибиною до 5 м і діаметром до 60 м, що утворюються як наслідок посадки ґрунту на місці забороненого водно-льодовиковими відкладеннями «мертвого» моря (НСІС, 249)
ІМПЕРІАЛ ¹	–	іст. Російська золота монета, рівноцінна 10 карбованцям, а після грошової реформи 1897 р. – 15 карбованцям (ВТССУМ, 493)
ІМПЕРІАЛ ²	–	верхній ярус у двоповерхових диліжансах, омнібусах (ВТССУМ, 493)
ІМПОСТ ¹	–	‘архит. верхній камінь стовпа, стіни, колони, який є підпорою арки чи балки’ (ВТССУМ, 493; СІС УРЕ, 342; ССІС, 253; НСІС, 258) АБО 1) ‘тяга, що слугує опорою для п’яти арки’; 2) ‘у візантійській архітектурі кам’яна подушка між капітеллю і п’ятою арки’; 3) ‘поперечний брус у віконній або дверній рамі’ (СІС (Льох), 291) АБО 1) ‘верхній камінь стовпа, стіни, який є підпорою арки або балки’; 2) ‘середник над віконними чи дверними стулками або між самими стулками’ (СІС (Пуст.), 461; СІС (Бибик), 248).
ІМПОСТ ²	–	податок, данина, дань (ВТССУМ, 493).
І. ІРІС ¹	–	1) бот. те саме, що півники; 2) анат. райдужна оболонка ока’ (СУМ, IV, 47; ВТССУМ, 505), АБО
І. ІРІС ²	–	гатунок цукерок у вигляді кубиків шоколадного кольору (СУМ, IV, 47; ВТССУМ, 505)
ІІ. ІРІС ¹	–	багаторічна трав’яниста рослина родини ірисових; півник (СУМ-20, VI, 606)
ІІ. ІРІС ²	–	анат. райдужна оболонка ока (СУМ-20, VI, 606)
КАБАЛА ¹	–	1) у Київській Русі та Московській державі XIV–XVIII ст. – боргове зобов’язання (з XVI ст. у письмовій формі), що призводило до особистої залежності боржника від позикодавця; 2) особливий вид рабства на Русі в XIV–XVI ст. – довічна залежність, що поставала внаслідок боргового зобов’язання; 3) перен. повна залежність; гніт, поневолення (ВТССУМ, 512), АБО 1) форма особистої залежності, пов’язана з позикою; поширена на Русі в XIV–XVIII ст.; 2) гніт, тяжка залежність (СІС УРЕ, 369), АБО 1) борговий обов’язок у Великому князівстві Литовському та Московській державі (XIV–XVII ст.), що ставив позичальника в особисту

		залежність від взаємодавця; 2) повна, дуже важка економічна залежність (НСІС, 273)
КАБАЛА ²	–	те саме, що <i>кабалістика</i> (релігійне пояснення світу в середні віки за допомогою символічного тлумачення єврейських священних текстів, у яких словам і числам надавали містичного значення) (ВТССУМ, 512), АБО середньовічна містична течія в іудаїзмі, що пояснювала світ за допомогою символічного тлумачення 10 цифр і 22 літер єврейського алфавіту (СІС УРЕ, 369), АБО 1) середньовічне містичне вчення в іудаїзмі, засноване на пошуку основи всіх речей у цифрах і буквах; 2) дещо, що має свій особливий зміст і незрозуміле для непосвячених (НСІС, 273).
КАННА ¹	–	багаторічна трав'яниста рослина, що має великі червоні квітки; вирощується як декоративна (СУМ, 4, 88; ВТССУМ, 519; СІС-20, VI, 720; СОУМ, 55; СІС (Льох.), 322; СІС УРЕ, 380; СІС (Бирик), 271; ССІС, 285; СІС (Пуст.), 498; НСІС, 280)
КАННА ²	–	найбільша африканська антилопа (СУМ, 4, 88; ВТССУМ, 519; СІС-20, VI, 720; СОУМ, 55; СІС (Льох.), 322; СІС УРЕ, 380; СІС (Бирик), 271; ССІС, 285; СІС (Пуст.), 498; НСІС, 280)
КАНТ ¹	–	1) 'кольоровий шнурок або вузька смужка тканини іншого кольору, яку вшивають у борти, у шви одягу, найчастіше – форменого; облямівка'; 2) 'спец. ребро, пруг дошки, бруса тощо' (СУМ, IV, 89; ВТССУМ, 520; СУМ-20, VI, 722; СОУМ, 55), АБО 1) кольоровий шнурок або вузька смужка тканини іншого кольору, яку вшивають у борти, у шви одягу, найчастіше – форменого; облямівка; 2) спец. ребро, пруг дошки, бруса тощо; 3) краї палітурки або обкладинки, які виступають за обріз книжкового блока (СІС (Бирик), 271), АБО 1) 'вишитий шнурок, вузька смужка тканини по краю або шву одягу'; 2) 'смужка, якою оздоблений у вигляді рамки малюнок, таблиця тощо' (СІС (Пуст.), 499; СІС (Музич.), 308; СТСУМ, 307)
КАНТ ²	–	заст. хвальна врочиста пісня духовного або світського змісту (СУМ, IV, 89; СУМ-20, VI, 722; СІС (Пуст.), 499; СІС (Музич.), 308; СТСУМ, 307), АБО 1) старовинна триголосна пісня, що виконувалася ансамблем співаків або хором без інструментального супроводу; 2) хвальна врочиста пісня духовного або світського змісту (ВТССУМ, 520)
КАПТЕ́ЛЬ ¹	–	архит. верхня частина (завершення) колони, пілястри або стовпа, на яку спирається балка або архітрав (СУМ-20, VI, 735–736)
КАПТЕ́ЛЬ ²	–	полігр. друковані літери, що мають розмір малих літер, а обрис — заголовних (СУМ-20, VI, 736)
КАР'Є́Р ¹	–	місце відкритого добування копалин, які залягають неглибоко, а також гірниче підприємство для такого добування місце, де добувають камінь, глину, пісок і т. ін. (СУМ, IV, 105; ВТССУМ, 525; СУМ-20, VI, 763; СОУМ, 55; СІС (Льох.), 331–332; СІС УРЕ, 389; СІС (Мороз.), 256; СІС (Пуст.), 506–507; СІС (Бирик), 277)

КАР'ЄР ²	–	прискорений галоп, найшвидший біг коня; чвал (СУМ, IV, 105; ВТССУМ, 525; СУМ-20, VI, 763; СОУМ, 55; СІС (Льох.), 331–332; СІС УРЕ, 389; СІС (Мороз.), 256; СІС (Пуст.), 506–507; СІС (Бирик), 277)
КАРАБІН ¹	–	1) гвинтівка полегшеної ваги, з коротким дулом; 2) мисливська рушниця (ВТССУМ, 522), АБО гвинтівка полегшеної ваги, з коротким дулом (СУМ-20, VI, 746)
КАРАБІН ²	–	пристрій, який служить для затискання, зачеплення чогось (ВТССУМ, 522), АБО гачок, зачіпка перев. з пружною частиною для затискання, зачіплювання (у ланцюжках, пенсне, рибальській снасті, альпіністському спорядженні і т. ін.) (СУМ-20, VI, 746)
КАРАМБОЛЬ ¹	–	1) у грі в більярд удар своєю кулею одночасно в декілька чужих; 2) у більярдній грі червона куля (СУМ-20, VI, 749)
КАРАМБОЛЬ ²	–	<i>рідко</i> те саме, що <i>карамбола</i> (1) вічнозелене тропічне дерево родини квасеницевих із сильно розгалуженою округлою кроною, рожевими квітками та плодами, які в поперечному розрізі нагадують зірку; 2) плід цього дерева (СУМ-20, VI, 749)
КАРБОН ¹	–	<i>геол.</i> скорочена назва кам'яновугільного періоду й кам'яновугільної системи (ВТССУМ, 523), АБО <i>геол.</i> п'ятий період палеозойської ери тривалістю близько 60 мільйонів років; відклади його становлять кам'яновугільну систему (СУМ-20, VI, 756)
КАРБОН ²	–	хімічний елемент (ВТССУМ, 523), АБО те саме, що вуглець (СУМ-20, VI, 755)
КАРБУНКУЛ ¹	–	<i>мед.</i> 1) гнійне запалення глибоких шарів шкіри й підшкірної клітковини; 2) скупчення на невеличкій ділянці шкіри кількох фурункулів (СУМ, IV, 104; ВТССУМ, 524; СУМ-20, VI, 758)
КАРБУНКУЛ ²	–	<i>заст.</i> коштовний камінь; червоний гранат (СУМ, IV, 104; ВТССУМ, 524; СУМ-20, VI, 758)
І. КАРДИНАЛ ¹	–	найвищий після папи духовний сан у католицькій церкві, а також особа, що має цей сан (ВТССУМ, 524; СУМ, IV, 104; ССІС, 292; СОУМ, 55; РУС (Гриц.), II, 27)
І. КАРДИНАЛ ²	–	співоча пташка родини в'юркових із яскраво-червоним пір'ям; живе в Північній і Південній Америці (ВТССУМ, 524; СУМ, IV, 104; ССІС, 292; СОУМ, 55; РУС (Гриц.), II, 27), АБО 1) співоча пташка родини в'юркових із яскраво-червоним пір'ям, що живе в Північній і Південній Америці; 2) акваріумна риба з яскраво-червоним забарвленням (СІС (Бирик), 276)
ІІ. КАРДИНАЛ ¹		найвищий після папи духовний сан у католицькій церкві, а також особа, що має цей сан (СУМ-20, VI, 759)
ІІ. КАРДИНАЛ ²		співоча пташка родини в'юркових із яскраво-червоним пір'ям; живе в Північній і Південній Америці (СУМ-20, VI, 759)
ІІ. КАРДИНАЛ ³		акваріумна риба родини корокових із яскраво-червоним, як мантія кардинала, забарвлення (СУМ-20, VI, 759)

П. КАРДИНА́Л ⁴		столовий сорт винограду з великими ягодами округлої форми фіолетово-червоного кольору та соковитим м'якушем (СУМ-20, VI, 759)
П. КАРДИНА́Л ⁵		<i>мат.</i> те саме, що <i>кардинальне число</i> (об'єкт, який характеризує потужність множини) (СУМ-20, VI, 759–760)
КАРКА́С ¹	–	металева або дерев'яна основа якої-небудь речі, споруди тощо; кістяк (СУМ, IV, 106; СУМ-20, VI, 766; ВТССУМ, 525)
КАРКА́С ²	–	дерево родини в'язових, що має дуже міцну деревину; залізне, кам'яне дерево (СУМ, IV, 106; СУМ-20, VI, 766; ВТССУМ, 525)
КАРТЕ́ЛЬ ¹	–	<i>екон.</i> одна з форм капіталістичної монополії, учасники якої для підвищення прибутку укладають угоду про поділ ринків збуту, розміри виробництва, рівень цін на продукцію тощо; характеризується збереженням комерційної та виробничої самостійності об'єднаних підприємств (СУМ, IV, 110; СУМ-20, VI, 775) 1) <i>екон.</i> одна з форм капіталістичної монополії, учасники якої для підвищення прибутку укладають угоду про поділ ринків збуту, розміри виробництва, рівень цін на продукцію тощо; характеризується збереженням комерційної та виробничої самостійності об'єднаних підприємств; 2) об'єднання чи угода між політичними партіями у якому-небудь питанні (ВТССУМ, 526; СІС (Льох.), 333–334)
КАРТЕ́ЛЬ ²	–	<i>заст.</i> письмовий виклик на дуель (СУМ, IV, 110; СУМ-20, VI, 775; ВТССУМ, 526; СІС (Льох.), 334)
КАТ ¹	–	снасть для підтягування якоря на палубу після того, як його витягнуто з води (ВТССУМ, 528), АБО 1) різновид судна в Данії; 2) снасть для підтягування якоря на палубу після того, як його витягнуто з води (НСІС, 289)
КАТ ²	–	1) той, хто здійснює смертні вироки або тілесне покарання, бере на тортури; 2) <i>перен.</i> той, хто тиранить, убиває, мучить; мучитель, недолюдок; 3) <i>лайл.</i> біс, чорт (ВТССУМ, 528), АБО палач (НСІС, 289)
КАТРА́Н ¹	–	<i>збірн.</i> трав'яниста рослина степів або напівпустель родини хрестоцвітих, що має велике листя й багато білих квіток (СУМ, IV, 120; ВТССУМ, 530; СУМ-20, VI, 803; СОУМ, 56; РУС (Кирич.), II, 37)
КАТРА́Н ²	–	промислова риба роду колючих акул із міцними колючками на спинних плавцях, із м'яса якої виготовляють балик, а з печінки одержують вітамін А (СУМ, IV, 120; ВТССУМ, 530; СУМ-20, VI, 803; СОУМ, 56; РУС (Кирич.), II, 37)
КАФІ́ЗМА ¹	–	один із двадцяти розділів Псалтиря, який прочитують у церкві за обрядом православного богослужіння (СУМ-20, VI, 806)
КАФІ́ЗМА ²	–	імператорська ложа на східній трибуні Великого іподрому (цирку) в Константинополі (СУМ-20, VI, 806)
КЕЛЬТ ¹	–	представник племені кельтів індоєвропейської мовної групи, які на початку I тис. до н. е. населяли басейни річок Сени, Рейну, Луари, верхнього та середнього Дунаю (ВТССУМ, 534)
КЕЛЬТ ²	–	стародавнє знаряддя для рубання; мало вигляд сокири або тесла (ВТССУМ, 534)

КЕШ ¹	–	<i>інф.</i> пам'ять електронно-обчислювальних машин, що служить для зберігання проміжних або часто використовуваних результатів, даних і команд (СУМ-20, VII, 44)
КЕШ ²	–	<i>розм.</i> готівка; оплата готівкою (СУМ-20, VII, 44)
КИТ ¹	–	1) найбільший морський ссавець, схожий на рибу; 2) <i>перен. розм.</i> про особу, що відіграє дуже важливу роль у якій-небудь галузі, сфері діяльності (СУМ, IV, 155; ВТССУМ, 538; СУМ-20, VII, 68; ЕСУМ, II, 438–439; СОУМ, 56; СТСУМ, 319–320)
КИТ ²	–	<i>розм.</i> спеціально виготовлена речовина для замазування щілин, тріщин; замазка (СУМ, IV, 155; ВТССУМ, 538; СУМ-20, VII, 68; ЕСУМ, II, 438–439; СОУМ, 56; СТСУМ, 319–320)
КІВІ ¹	–	нелітаючий безкрилий птах з довгим дзьобом і чотирипалими ногами, що живе на островах Нової Зеландії (ВТССУМ, 539; СІС (Бибик), 287; ССІС, 310), АБО 1) рід нелітаючих безкрилих птахів ряду ківіподібних розміром з велику курку, з довгим дзьобом і чотирипалими ногами, поширений у густих лісах на островах Нової Зеландії; 2) <i>жарт.</i> прізвисько новозеландців (СУМ-20, VII, 78)
КІВІ ²	–	тропічне плодове дерево, що дає зеленувато-коричневі плоди з бархатистою шкіркою та кисло-солодким смаком; плід такого дерева (ВТССУМ, 539), АБО 1) субтропічна рослина родини актинідієвих з ароматними соковитими плодами, вкритими коричневою шкіркою; 2) плід цієї рослини (СУМ-20, VII, 78; СІС (Бибик), 287; ССІС, 310)
КЛАН ¹	–	1) <i>іст.</i> родова громада, рід (спочатку в кельтських племен); 2) <i>перен.</i> про групу осіб, пов'язаних сімейними, діловими і т. ін. стосунками (ВТССУМ, 543)
КЛАН ²	–	те саме, що <i>ку-клукс-клан</i> (таємна терористична расистська організація в США) (ВТССУМ, 543)
КЛІНКЕР ¹	–	1) дуже міцна, сплавлена під час випалювання цегла, що не вбирає вологи; 2) випалена до спікання цементна сировина у вигляді дуже твердих грудок; напівфабрикат для виробництва цементу (СУМ-20, VII, 152; СІС (Мороз.), 272; СІС (Бибик), 292; НСІС, 302; СІС (Музич.), 336; РУС (Гриц.), II, 52), АБО 1) дуже міцна, сплавлена під час випалювання цегла, що не вбирає вологи; 2) випалена до спікання цементна сировина у вигляді дуже твердих грудок; напівфабрикат для виробництва цементу; 3) спечений залишок після обробки нагріванням матеріалів, що містять цинк (наприклад, шлаків) (СІС (Мороз.), 272)
КЛІНКЕР ²	–	вузький довгий веслувальний човен із дощаною обшивкою (СУМ-20, VII, 152; СІС (Мороз.), 272; СІС (Бибик), 292; НСІС, 302; СІС (Музич.), 336; РУС (Гриц.), II, 52)
КЛІРЕНС ¹	–	віддаць від найнижчих точок конструкції автомобіля (за винятком коліс) до рівня землі (ВТССУМ, 546; СІС (Мороз.), 272; СІС (Музич.), 336)
КЛІРЕНС ²	–	1) звільнення від формальностей митниці; 2) дотримання вимог про порядок заходження у порт та виходу з порту суден, ввезення та

		вивезення з країни вантажів (ВТССУМ, 546; СІС (Мороз.), 272; СІС (Музич.), 336)
КЛІРЕНС ³		швидкість очищення плазми крові, ін. середовищ або тканин від будь-якої речовини (ВТССУМ, 546)
КНЕХТ ¹	–	одна з парних тумб на палубі судна або на пристані для закріплення швартових тросів (СУМ-20, VII, 178).
КНЕХТ ²	–	<i>розм.</i> те саме, що <i>ландскнехт</i> (у Західній Європі XV–XVIII ст. – найманий солдат) (СУМ-20, VII, 178)
КОК ¹	–	одна з бактерій з кулястою формою клітин; у циклі розвитку її ніколи не утворюються паличкоподібні форми (СУМ, IV, 214; ВТССУМ, 552; СУМ-20, VII, 214; СОУМ, 57)
КОК ²	–	кухар на кораблі (СУМ, IV, 214; ВТССУМ, 552; СУМ-20, VII, 214; СОУМ, 57; НСІС, 305)
КОК ³	–	зачіска у вигляді збитого або завитого пасма волосся, що стирчить догори над чолом (СУМ, IV, 214; ВТССУМ, 552; СУМ-20, VII, 214; СОУМ, 57; НСІС, 305)
КОЛОКА́ЦІЯ ¹	–	<i>лінгв.</i> словосполучення, що має ознаки синтаксично й семантично цілісної одиниці (СУМ-20, VII, 257)
КОЛОКА́ЦІЯ ²	–	<i>інф.</i> вид сервісу, коли провайдер розміщує сервер клієнта на своїй технічній площі (СУМ-20, VII, 257)
КОЛОН ¹	–	1) <i>іст.</i> у Римській імперії, країнах Західної Європи та Візантії в період раннього середньовіччя – сільський мешканець, що орендував невелику ділянку землі, яка належала багатому землевласникові, і за це платив натурою і відробляв; 2) селянин (батрак, напівкріпак, орендар і т. ін.) у романських країнах і країнах Латинської Америки (ВТССУМ, 556)
КОЛОН ²	–	грошова одиниця Коста-Рики, Сальвадору (СУМ-20, VII, 258; СІС УРЕ, 424; НСІС, 307; СІС (Пуст.), 536)
КО́МА ¹	–	1) <i>грам.</i> розділовий знак, що має форму гачка (,); уживається для відокремлення слів, словосполук і речень; 2) знак, яким у нотному запису вокальних творів для духових інструментів відмічаються місця, де виконавець може перевести подих, незважаючи на відсутність виписаної наузи (ВТССУМ, 558), АБО <i>грам.</i> розділовий знак, що має форму гачка (,); уживається для відокремлення слів, словосполук і речень (СУМ, IV, 239; СУМ-20, VII, 277; СІС УРЕ, 426; ССІС, 325)
КО́МА ²	–	<i>мед.</i> стан організму, що характеризується втратою свідомості з порушенням чутливості, розладом життєво важливих функцій – кровообігу її дихання (ВТССУМ, 558; СУМ, IV, 239), АБО <i>мед.</i> стан глибокого пригнічення функцій центральної нервової системи, що характеризується повною втратою свідомості, реакцій на зовнішні подразники і розладом життєво важливих функцій організму (СУМ-20, VII, 277), АБО тяжкий стан, що характеризується непритомністю з порушенням чутливості й рефлексів, розладом життєво важливих функцій – кровообігу, дихання, процесів обміну; спостерігається при гепатиті, уремії, цукровому діабеті, травмах головного мозку тощо (СІС УРЕ, 426),

		АБО виключно важкий паталогічний стан організму із втратою свідомості, порушенням кровообігу, дихання, процесів обміну (НСІС, 309), АБО стан непритомності з порушенням чутливості і рефлексів, розладом життєво важливих функцій (кровообігу, функцій) (ССІС, 325)
КОМА ³	–	1) <i>фіз.</i> один із недоліків зображень, утворюваних оптичними системами; 2) <i>астр.</i> газова туманність оболонки ядра комети, що разом з ним створює голову комети (ВТССУМ, 558; СІС УРЕ, 426; НСІС, 309; ССІС, 325)
КОМПОЗИЦІЯ ¹	–	у древньому праві – грошове відшкодування потерпілому за нанесені йому тілесні ушкодження (ВТССУМ, 561)
КОМПОЗИЦІЯ ²	–	1) будова, структура, розташування та взаємний зв'язок складових частин художнього твору, картини тощо; 2) музичний твір твір живопису, скульптури тощо, який має певну будову; твір, який складається з літературної та музичної частин, об'єднаних однією темою, сюжетом; 3) теорія складання музичних творів; 4) <i>мат.</i> бінарна алгебраїчна операція (ВТССУМ, 561)
КОМУТАЦІЯ ¹	–	<i>іст.</i> процес заміни натурального оброку та панщини феодальною грошовою рентою, обумовлений розвитком товарно-грошових відносин (ВТССУМ, 562)
КОМУТАЦІЯ ²	–	1) <i>спец.</i> перемикання електричних кіл та їхніх частин; зміна напрямку струму в цих колах (зміна полюсів); 2) система електричних з'єднань на електричних, телефонних та інших станціях і підстанціях; 3) установлення зв'язку; 4) селекція пристроїв та встановлення з ними зв'язку; 5) підімкнення віддаленого термінала до ЕОМ викликом за кодом із допомогою кодонабирача; 6) налаштування пристрою на певний вид роботи вручну з'єднанням контактів на комутаційній дошці шнуром (ВТССУМ, 562)
КОНДИЦІОНАЛ ¹	–	<i>книжн.</i> прибічник, послідовник <i>кондиціоналізму</i> (теорія пізнання, у якій поняття причини, внаслідок того, що воно надто аморфне та ненаукове, замінено поняттям сукупності умов) (СУМ-20, VII, 341)
КОНДИЦІОНАЛ ²	–	<i>лінгв.</i> умовний спосіб (СУМ-20, VII, 341)
КОНСОЛЬ ¹	–	1) <i>архит.</i> виступ у стіні будинку, що підтримує карниз, балкон, архітектурні прикраси і т. ін.; 2) пересувна підставка для статуеток, квітів і т. ін. (СУМ-20, VII, 360)
КОНСОЛЬ ²	–	у Великій Британії – облігація державних довготермінових (консолідованих) позик (СУМ-20, VII, 360)
КОНСОЛЬ ³	–	<i>інф.</i> пристрій, що забезпечує взаємодію користувача з комп'ютером' (СУМ-20, VII, 360), АБО 1) термінал, складений із монітора та клавіатури, або ПК, який виступає в ролі пристрою вводу команд для комп'ютерів, відділеного комп'ютера, ЛОМ тощо; 2) монітор і клавіатура сервера в системі NetWare; 3) термінал або виділене вікно екрана, на яке виводять повідомлення системи (АУТС, 119).
КОНСОРТ ¹	–	у європейських монархіях – чоловік королеви, який не є монархом; принц-консорт (СУМ-20, VII, 360)

КОНСО́РТ ²	–	<i>біол.</i> елемент <i>консорції</i> (групи організмів, пов'язаних із певною популяцією ін. рослин або тварин) (СУМ-20, VII, 360)
КОНСТИТУ́ЦІЯ ¹	–	основний закон держави, що визначає суспільний і державний лад, виборчу систему, принципи організації та діяльності державних органів, основні права й обов'язки громадян (СУМ, IV, 266; ВТССУМ, 566; СУМ-20, VII, 364; СІС (Льох.), 375–376; СІС (Бибик), 310; СОУМ, 58), АБО 1) у Стародавньому Римі акти, які видавав імператор; 2) основний закон держави, що закріплює суспільний і державний устрій, порядок утворення, принципи організації і діяльності державних органів, виборчу систему, а також основні права й обов'язки громадян (ССІС, 336–337)
КОНСТИТУ́ЦІЯ ²	–	будова організму, зумовлена певним співвідношенням у розвитку органів і тканин (СУМ, IV, 266; ВТССУМ, 566; СІС (Бибик), 310), АБО анатомо-фізіологічні й морфологічні особливості організму людини і тварин, що зумовлюють його будову (СУМ-20, VII, 364), АБО <i>біол.</i> індивідуальні і фізіологічні та анатомічні особливості людини, що складаються в певних соціальних і природних умовах і проявляються в її реакції на різні (у тому числі і хвороботворні) діяння (СІС (Льох.), 377), АБО будова, фізіологічні й анатомічні особливості організму (СІС (СОУМ, 58; ССІС, 337)
КО́РНЕР ¹	–	<i>спорт.</i> у футбольній грі штрафний кутовий удар у напрямі воріт тієї команди, один із гравців якої вибив м'яч за лінію своїх воріт (ВТССУМ, 575), АБО <i>спорт.</i> штрафний кутовий удар у футболі (СУМ-20, VII, 452)
КО́РНЕР ²	–	угода про скупку якого-небудь товару з метою наступного перепродажу (ВТССУМ, 575; СІС (1955), 388; ССІС, 348), АБО <i>екон.</i> форма тимчасового об'єднання підприємців, що уклали угоду про скуповування товарів або цінних паперів для подальшого спекулятивного перепродажу, створення штучного дефіциту (СУМ-20, VII, 452; СІС УРЕ, 454; СІС (Бибик), 319), АБО одна з найпростіших форм монополій і водночас короткочасна угода з метою оволодіння ринком будь-якого товару скуповуванням його для спекулятивного перепродажу за монопольними цінами (СІС (Мороз.), 299; СІС (Музич.), 366)
КОРНѐ́Т ¹	–	у царській армії – перший офіцерський чин у кавалерії, що відповідав підпоручикові в піхоті, а також особа, що мала такий чин; хорунжий (СУМ, IV, 294; ВТССУМ, 575), АБО 1) військове звання в арміях багатьох країн, переважно в кавалерії, а також особа, яка має це звання; 2) у російській царській армії – перший офіцерський чин у кавалерії, що відповідав підпоручикові в піхоті, а також особа, що мала такий чин (СУМ-20, VII, 452), АБО перший офіцерський чин у кавалерії дореволюційної російської армії (СІС (Льох.), 388; СІС (Мороз), 299; СІС (Музич.), 366; СОУМ, 58),

		АБО молодший офіцерський чин у кавалерії ряду країн (СІС (Пуст.), 560; СІС (Бибик), 319), АБО перше офіцерське звання в кавалерії російської армії до 1917 року відповідно до звання підпоручника в піхоті (НСІС, 325)
КОРНЕТ ²	–	духовий мідний музичний інструмент типу вкороченої труби (СУМ, IV, 294; ВТССУМ, 575; СУМ-20, VII, 452; СІС (Льох.), 389; СОУМ, 58; СІС (Бибик), 319), АБО мідний духовий музичний інструмент у вигляді ріжка (НСІС, 325), АБО духовий музичний інструмент у вигляді вузької трубки з незначним розширенням з одного боку (СІС (Пуст.), 560)
КОРТ ¹	–	майданчик для гри в теніс (СУМ, IV, 301; ВТССУМ, 577; СУМ-20, VII, 473)
КОРТ ²	–	заст. бавовняна тканина для верхнього одягу (СУМ, IV, 301; ВТССУМ, 577; СУМ-20, VII, 473)
КРАН ¹	–	1) трубка з затвором, прикріплена до водопроводу, газопроводу чи іншого резервуару для впливання рідини, випускання газу; 2) пристрій особливої конструкції для перекриття трубопроводу (СУМ, IV, 323; ВТССУМ, 582; СУМ-20, VII, 532; НСІС, 327)
КРАН ²	–	механізм для підймання й переміщення вантажів (СУМ, IV, 323; ВТССУМ, 582; СУМ-20, VII, 532–533; НСІС, 327)
КРАН ³	–	колишня грошова одиниця Ірану (СІС (Льох.), 393; СЧС (Бойків), 224)
КРЕЙЦЕР ¹	–	у колишній Австро-Угорщині, Німеччині та деяких інших західно-європейських країнах (до кінця 19 ст.) дрібна розмінна монета (¹ / ₁₀₀ гульдена – в Австро-Угорщині, ¹ / ₆₀ гульдена – у Німеччині) (ВТССУМ, 584)
КРЕЙЦЕР ²	–	1) <i>мисл.</i> ворогове пристосування на кінці шомпола для розряджування шомпольних рушниць; 2) <i>мисл.</i> рукоятка із зубчастими коліщатками, якою витягують зі стволів паперові гільзи (ВТССУМ, 584), АБО <i>мисл.</i> пристосування для розряджання шомпольних рушниць (СУМ-20, VII, 555).
КРОКЕТ ¹	–	спортивна гра, за правилами якої крізь розставлені в певному порядку на майданчику дротяні ворітця проганяють дерев'яними молотками дерев'яні кулі (СУМ-20, VII, 622)
КРОКЕТ ²	–	невеликий кулінарний виріб циліндричної або округлої форми, виготовлений із м'ясного чи овочевого фаршу переважно в панірувальних сухарях, який обсмажують у фритюрі (СУМ-20, VII, 622)
КРОКУС ¹	–	те саме, що <i>крóкіс</i> (1) багаторічна декоративна трав'яниста рослина з яскравими жовтогарячими квітками, зібраними в кошикоподібні суцвіття; дикий шафран; 2) медунка м'якенька (СУМ, IV, 364; ВТССУМ, 590; СУМ-20, VII, 624)
КРОКУС ²	–	порошок окису заліза жовтогарячого (шафранового) кольору, що використовується для полірування металу, скла тощо (СУМ, IV, 364; ВТССУМ, 590; СУМ-20, VII, 624)

КРОН ¹	–	<i>спец.</i> мінеральна хромово фарба (СУМ, IV, 365; ВТССУМ, 590)
КРОН ²		оптичне скло з порівняно невеликим показником заломлення (НСІС, 332; РУС (Гриц.), II, 140).
КРОН ³	–	<i>муз.</i> спеціальна висувна трубка, яка подовжує стовп повітря в мідному духовому інструменті й таким чином змінює його стрій (ВТССУМ, 590)
КРО́НА ¹	–	верхня частина дерева, що становить сукупність його гілок (СУМ, IV, 365; ВТССУМ, 590; СУМ-20, VII, 626; СІС УРЕ, 466; ССІС, 358; СІС (Пуст.), 568; НСІС, 332)
КРО́НА ²	–	грошова одиниця Данії, Норвегії, Швеції – 100 ере; Естонії – 100 центі; Ісландії – 100 ейре; Словаччини, Чехії – 100 гелерів (ВТССУМ, 590), АБО у деяких європейських країнах – грошова одиниця різної вартості, а також монета відповідної вартості (СУМ, IV, 365), АБО 1) у деяких європейських країнах – грошова одиниця різної вартості, а також монета відповідної вартості; 2) <i>іст.</i> грошова одиниця деяких європейських країн (Австро-Угорщини, Естонії, Ліхтенштейну, Чехословаччини і т. ін.), а також монета відповідної вартості (СУМ-20, VII, 626), АБО 1) старовинна англійська срібна монета; 2) старовинна золота монета у Франції (XIV–XVII ст.), Англії (XVI–XVIII ст.) та деяких інших країнах; 3) грошова одиниця Чехії та Словацької Республіки, Швеції, Норвегії, Данії, Ісландії (СІС УРЕ, 466; ССІС, 358–359; НСІС, 332), АБО грошова одиниця Данії, Норвегії, Швеції, Естонії, Ісландії, Словаччини та Чехії (СІС (Пуст.) 568)
КРОНА ³	–	<i>муз.</i> невелика додаткова трубочка в мідних духових інструментах; за її допомогою знижується звучання інструмента (ВТССУМ, 590)
КРОС ¹	–	1) вид спортивних змагань – біг, ходіння або перегони на лижах, велосипедах, мотоциклах, автомобілях і т. ін. по пересіченій місцевості; 2) у боксі – зустрічний удар, коли рука боксера перехрещує руку супротивника (СУМ-20, VII, 629–630; СІС (Бибик), 327)
КРОС ²	–	<i>техн.</i> зібрані в джгут драти, прокладені й закріплені на шасі радіоапаратури, пультах керування і т. ін.; 2) приміщення телефонної станції або телеграфного підприємства, де встановлюється щит перемикачів – місце з'єднання зовнішніх абонентських ліній із дротами абонентських приладів телефонної станції (СУМ-20, VII, 630; СІС (Бибик), 327)
КРО́СИНГ ¹	–	гірнична виробка, зроблена над основою для вентиляції; повітряний міст (СУМ, IV, 366; ВТССУМ, 591), АБО вентиляційна гірнична виробка, що проходить над основою (СІС (Бибик), 327; ССІС, 359), АБО <i>гірн.</i> підземна вентиляційна установка в шахті, признач. для розділення повітряних струменів, які перетинаються (СУМ-20, VII, 630)
КРО́СИНГ ²	–	у деяких спортивних змаганнях та іграх – положення, коли один з учасників заважає супротивникові (СУМ, IV, 366), АБО

		у деяких спортивних змаганнях та іграх – заборонений прийом, коли один з учасників заважає супротивникові (ВТССУМ, 591), АБО заборонений прийом у спорті – положення, коли один із учасників бігу, перегонів і т. ін. різко перетинає шлях супернику відразу після обгону (СУМ-20, VII, 630; СІС (Бибик), 327; ССІС, 359)
КРО́СИНГ ³	–	операція купівлі-продажу на біржі, яку дилер виконує за відмінною від біржової ціною (ВТССУМ, 591), АБО обмін чим-небудь між людьми (книгами, речами, листівками і т. ін.) (СУМ-20, VII, 630)
КУДУ́ ¹	–	рід парнокопитих тварин родини порожнисторогих (ВТССУМ, 595; СІС УРЕ, 469; СІС (Пуст.), 572; НСІС, 334)
КУДУ́ ²	–	декоративний елемент у формі підковоподібної арки, типовий для індійської архітектури (ВТССУМ, 595; СІС УРЕ, 469; СІС (Пуст.), 572; НСІС, 334)
КУЛІ́СА ¹	–	1) частини театральної декорації, що розміщуються з боків сцени; лаштунки (у 1 знач.); 2) смуги високостеблових рослин (соняшнику, кукурудзи, сорго і т. ін.), висаджені, щоб запобігти вимерзанню та засиханню ґрунту (СУМ-20, VII, 683)
КУЛІ́СА ²	–	<i>техн.</i> важіль або система важелів, що служать для зміни ходу механізму (СУМ-20, VII, 683)
КУЛІ́СА ³	–	<i>фін.</i> неофіційна біржа, на якій укладаються угоди без посередництва офіційних біржових маклерів (СУМ-20, VII, 683)
КУЛІ́СА ⁴	–	висувна частина духових музичних інструментів (269, 213).
КУЛІ́ОН ¹	–	жіноча прикраса з дорогоцінного каменю або іншого матеріалу на ланцюжку, яку носять на шиї (СУМ, IV, 391; ВТССУМ, 595; СУМ-20, VII, 684; СІС (Бибик), 329), АБО ювелірний виріб, прикраса у вигляді оправленого дорогоцінного каміння на ланцюжку для носіння на шиї, предмет біжутерії такого ж вигляду (СІС (Мороз.), 308; СІС (Музич.), 377), АБО ювелірний виріб, прикраса (СІС УРЕ, 470; ССІС, 362;), АБО ювелірна прикраса з одного або кількох коштовних камінців на ланцюжку (СІС (Пуст.), 573; НСІС, 335)
КУЛІ́ОН ²	–	міжнародна одиниця кількості електрики (електричного заряду) і потоку електричного зміщення (Кл) (ВТССУМ, 595), АБО одиниця виміру кількості електрики (СУМ, IV, 391; СІС (Бибик), 329), АБО одиниця кількості електрики в Міжнародній системі одиниць; від прізвища французького фізика Ш.-О. Кулона (СІС (Мороз.), 308; СІС (Музич.), 329; ССІС, 362; СІС (Пуст.), 572–573), АБО одиниця вимірювання кількості електрики в Міжнародній системі одиниць, що дорівнює кількості електрики, яка протікає через поперечний перетин провідника за 1 с. при силі струму 1 ампер (НСІС, 335), АБО

		1) одиниця електричного заряду та електричної індукції в Міжнародній системі одиниць; дорівнює кількості електрики, що протікає через поперечний переріз провідника за 1 с. при силі постійного струму 1 ампер; 2) потік електричної індукції крізь замкнуту поверхню, всередині якої міститься вільний електричний заряд в у Кл (кулон) (СІС УРЕ, 470)
КУПЮРА ¹	–	скорочення в тексті літературного або музичного твору (СУМ, IV, 406; ВТССУМ, 598; СУМ-20, VII, 715; СІС (Бибик), 330; СІС (Пуст.), 575)
КУПЮРА ²	–	окрема одиниця цінного паперу (облігації, грошового знаку) визначеної номінальної вартості (СУМ, IV, 406; ВТССУМ, 598; СУМ-20, VII, 715; СІС (Бибик), 330; СІС (Пуст.), 575)
КУРАЙ ¹	–	трав'яниста степова рослина групи перекотиполе (СУМ, IV, 406; ВТССУМ, 598; СУМ-20, VII, 716; СОУМ, 61)
КУРАЙ ²	–	старовинний народний башкирський музичний інструмент; рід сопілки (СУМ, IV, 406; ВТССУМ, 598; СУМ-20, VII, 716; СОУМ, 61)
КУТЕР ¹	–	машина для подрібнення фаршу та змішування його з іншими компонентами у ковбасному виробництві (ВТССУМ, 560; СУМ-20, VII, 741)
КУТЕР ²	–	те саме, що <i>ténđer</i> (однощоглове судно з двома косими вітрилами) (ВТССУМ, 560; СУМ-20, VII, 741)
ЛАБРАДОР ¹	–	мінерал групи польових шпатів темно-сірого кольору з синьо-зеленим або червонуватим відтінками, який використовують у будівництві (СУМ-20, VIII, 12; СІС (Бибик), 333)
ЛАБРАДОР ²	–	1) порода великих службових собак; 2) собака цієї породи (СУМ-20, VIII, 12), АБО порода великих службових собак, а також собака цієї породи (СІС (Бибик), 333)
ЛАВА ¹	–	вибій у шахті із суцільною системою розробки вугільного чи інших пластів корисних копалин (СУМ, IV, 429; ВТССУМ, 602; СУМ-20, VIII, 14; СІС (Бибик), 333), АБО 1) підземна очисна гірнична виробка з вибоєм значної протяжності; 2) особливий бойовий порядок у козаких військах і рос. кавалерії (СІС УРЕ, 476), АБО 1) бойовий порядок кінноти для одночасної атаки з флангів і тилу; 2) підземна гірська виробка, з якої видобуваються корисні речовини (НСІС, 339)
ЛАВА ²	–	1) розплавлена силікатна маса, що виливається на земну поверхню під час вибуху вулкана; 2) <i>перен.</i> велика кількість кого-, чого-небудь, що навально, нестримно рухається суцільною масою (СУМ, IV, 429; ВТССУМ, 602; СУМ-20, VIII, 14–15; СІС (Бибик), 333), АБО природний вогняно-рідкий розплав, що виливається на поверхню з тріщин у земній корі або з кратерів вулканів під час виверження (СІС УРЕ, 476), АБО

		1) розплавлена мінеральна маса, що викидається вулканом на поверхню землі; 2) <i>перен.</i> стрімка, нестримувана маса чого-небудь; лавина (НСІС, 339)
ЛАГ ¹	–	1) <i>мор.</i> навігаційний прилад для вимірювання швидкості руху судна або пройденого ним шляху; 2) борт судна (ВТССУМ, 603; СІС (Мороз), 313; СІС (Музич.), 382; СІС (Бибик), 333; СІС (Пуст.), 578; ССІС, 368; НСІС, 339))
ЛАГ ²	–	показник, що відображає відставання або випередження у часі одного явища (зокрема економічного) порівняно з іншим, пов'язаним з ним явищем (ВТССУМ, 603), АБО розрив у часі між двома процесами або явищами, які мають причиново-наслідковий зв'язок (напр., між випуском товарів та їх реалізацією) (СУМ-20, VIII, 18; СІС (Мороз), 313; СІС (Музич.), 383; СІС (Бибик), 333; СІС (Пуст.), 578–579; ССІС, 368); НСІС, 339)
ЛАМА ¹	–	південноамериканська в'ючна тварина родини верблюдів (СУМ, IV, 440; ВТССУМ, 605; СУМ-20, VIII, 41; СІС (Льох.), 411; СІС УРЕ, 478; СІС (Пуст.), 581; СІС (Мороз.), 315; СІС (Бибик), 334; ССІС, 370; НСІС, 340; СІС (Музич.), 384; СТСУМ, 352; СОУМ, 61 УРС (Кирич.), II, 428; РУС (Гриц.), II, 171; ЕВ РУС, 900).
ЛАМА ²	–	у Тибеті та Монголії – монах-буддист (СУМ, IV, 440; ВТССУМ, 605; СУМ-20, VIII, 41; СІС (Льох.), 411; СІС УРЕ, 478; СІС (Пуст.), 581; СІС (Мороз.), 315; СІС (Бибик), 334; ССІС, 370; НСІС, 340; СІС (Музич.), 384; СТСУМ, 352; СОУМ, 61 УРС (Кирич.), II, 428; РУС (Гриц.), II, 171; ЕВ РУС, 900).
ЛАН ¹	–	1) безліса рівнина, рівний, широкий простір; поле; 2) ділянка оброблюваної землі в межах 10-30 десятин як міра площини; 3) простір, у межах якого відбувається певна дія галузь, сфера діяльності (СУМ, IV, 443; ВТССУМ, 605; СОУМ, 61)
ЛАН ²	–	1) у Китаї та Кореї – одиниця виміру маси; 2) стара китайська грошова одиниця (СУМ, IV, 443; ВТССУМ, 605; СОУМ, 61)
ЛАР ¹	–	лари – за релігійними уявленнями стародавніх римлян – душі померлих предків, захисники живих нащадків (СУМ-20, VIII, 41)
ЛАР ²	–	людиноподібна мавпа родини гібонових, у якої руки й ноги білого кольору (СУМ-20, VIII, 41)
ЛЕГАТ ¹	–	1) у Стародавньому Римі – намісник імператора в провінції в період принципату; 2) дипломатичний представник папи римського; нунцій (ВТССУМ, 609; СУМ-20, VIII, 90; СІС (Льох.), 416; СІС (Мороз.), 318; СІС (Музич.), 388; СІС (Бибик), 337; СІС (Пуст.), 585; ССІС, 374; СІС УРЕ, 483; НСІС, 343; РУС (Гриц.), II, 178; СЧС (Орел), II, 8)
ЛЕГАТ ²	–	у заповіті – доручення спадкоємцеві виплатити якійсь особі певну суму або передати їй певне майно (ВТССУМ, 609), АБО <i>юр.</i> обов'язок спадкоємця виконати певні дії на користь третьої особи згідно із заповітом спадкодавця (СУМ-20, VIII, 90), АБО викладене в заповіті доручення спадкоємцю сплатити якій-небудь особі певну суму або передати їй певне майно (СІС (Мороз.), 318; СІС (Музич.),

		388; СІС (Бибик), 337; СІС (Пуст.), 585; ССІС, 374; СІС УРЕ, 483; НСІС, 343)
ЛЕГЕНДА ¹	–	1) народне сказання або оповідання про якісь події чи життя людей, оповите казковістю, фантастикою вигадана, прикрашена розповідь про що-небудь; 2) що-небудь вигадане, неправдиве (СУМ, IV, 460; ВТССУМ, 609; СУМ, VIII, 91), АБО 1) твори фантастично-казкового характеру про життя та діяльність якоїсь особи чи незвичайну подію; 2) <i>перен.</i> вигадка, те, що здається неймовірним (ССІС, 374–375)
ЛЕГЕНДА ²	–	1) <i>спец.</i> напис на монеті; 2) сукупність умовних знаків і пояснень до карти, плану, малюнка і т. ін. (СУМ, IV, 460; ВТССУМ, 609; СУМ, VIII, 91), АБО 1) сукупність використаних у картографії і топографії умовних позначок та письмових пояснень до них; 2) напис на монеті, медалі (ССІС, 375)
ЛЕМА ¹	–	1) допоміжна теорема, необхідна для доказу іншої; 2) твердження, яке визнане істинним і яке використовують для доведення іншого твердження (ВТССУМ, 612), АБО 1) <i>мат.</i> допоміжна теорема, необхідна для доказу іншої; 2) <i>лог.</i> судження, засновками якого є умовні та розділювальні судження (СУМ-20, VIII, 125)
ЛЕМА ²	–	вексельна мітка – найменування документа словом «вексель», включеним в його текст, мовою, якою складено документ (ВТССУМ, 612), АБО <i>лінгв.</i> канонічна (початкова) форма лексеми (СУМ-20, VIII, 125)
ЛЕМУР ¹	–	1) тварина ряду приматів з густою довгою шерстю, що займає проміжне положення між мавпами і нижчими ссавцями; напівмавпа (СУМ-20, VIII, 127)
ЛЕМУР ²	–	за релігійними уявленнями стародавніх греків – душа померлого предка, яка вночі блукає землею у вигляді відьми або кістяка (СУМ-20, VIII, 127)
ЛЕЯ ¹		нашивка з цупкої тканини або шкіри на штанях у кавалеристів (СУМ, IV, 481; ВТССУМ, 613)
ЛЕЯ ²		грошова одиниця Румунії (СУМ, IV, 481; ВТССУМ, 613)
ЛІВЕР ¹	–	прилад для набирання рідини (СУМ, IV, 506; ВТССУМ, 617; СУМ-20, VIII, 193), АБО 1) прилад для набирання рідини, що являє собою відкриту з обох боків трубку з розширенням посередині; 2) ручний насос для перекачування рідини з однієї посудини в іншу (СІС (Бибик), 339), АБО 1) відкрита з обох кінців трубка з кулеподібним розширенням у верхній частині, якою переливають невелику кількість рідини; 2) ручний насос, яким перекачують рідину (СІС УРЕ, 489; ССІС, 380; СІС (Пуст.), 591; НСІС, 347)
ЛІВЕР ²	–	нутрощі забитої худоби, що вживаються як їжа (СУМ, IV, 507; ВТССУМ, 617; СУМ-20, VIII, 193; СІС (Бибик), 339; СІС (Пуст.), 591; НСІС, 347),

		АБО печінка, легені, серце та інші їстівні нутрощі забитих тварин (СІС УРЕ, 489; ССІС, 380)
ЛІГА ¹	–	об'єднання окремих осіб, організацій, держав; асоціація (СУМ, IV, 508), АБО спілка, об'єднання окремих осіб, установ або держав (СІС (Пуст.), 591), АБО 1) об'єднання окремих осіб, організацій, держав; асоціація; 2) у командних спортивних іграх – група команд одного класу, що змагаються між собою (ВТССУМ, 617; НСІС, 348), АБО 1) об'єднання окремих осіб, організацій, держав; асоціація; 2) <i>спорт</i> . об'єднання команд за рівнем майстерності (СУМ-20, VIII, 196–197), АБО 1) спілка, товариство, асоціація, об'єднання окремих осіб, організацій або держав; 2) у командних спортивних іграх група команд одного класу, що змагаються між собою (СІС (Мороз), 322), АБО союз, спілка, товариство, асоціація, об'єднання окремих осіб, організацій або держав (СІС УРЕ, 489), АБО спілка, товариство, асоціація, об'єднання окремих осіб, організацій або держав із суспільно-політичними цілями (ССІС, 380),
ЛІГА ²	–	муз. знак у вигляді дуги над нотами, який означає, що треба грати зв'язно, не відриваючи однієї ноти від другої (легато) (СУМ, IV, 508), АБО музичний знак у вигляді дуги над нотами, що свідчить про необхідність зв'язного, безперервного виконання (НСІС, 348), АБО муз. знак у вигляді дуги над нотами, який означає: а) що треба грати зв'язно, не відриваючи однієї ноти від іншої (легато); б) подовження звуку при об'єднанні цим знаком суміжних нот однієї висоти. У вокальній музиці пов'язує звуки, що виконуються на один склад тексту (ВТССУМ, 617; СІС (Мороз.), 322), АБО муз. знак у формі дуги над нотами, який означає зв'язне виконання групи звуків різної висоти, а також подовження звуків об'єднанням суміжних нот однієї висоти (СУМ-20, VIII, 197; СІС УРЕ, 489)
ЛІГА ³	–	міра відстані, прийнята у Великобританії і США, дорівнює трьом мілям (СІС УРЕ, 489; ССІС, 380), АБО одиниця довжини у Великобританії та США, що становить три милі (СІС (Пуст.), 591–592; НСІС, 348)
ЛІРА ¹	–	1) найдавніший струнний щипковий музичний інструмент; 2) давньогрецький струнно-щипковий музичний інструмент символ поезії, поетичної творчості; 3) старовинний струнно-клавішно-смичковий музичний інструмент, який був поширений в Україні, Росії та Білорусії (ВТССУМ, 621), АБО 1) старогрецький струнно-щипковий музичний інструмент; 2) тип дивана-тахти, контури якого нагадують цей музичний інструмент;

		3) старовинний струнно-клавішно-смічковий музичний інструмент, який був поширений у Росії, Білорусії та на Україні (СУМ, IV, 521; СУМ-20, VIII, 230), АБО 1) старогрецький струнно-щипковий музичний інструмент; 2) західноєвропейський середньовічний однострунний інструмент; 3) тип дивана-тахти, контури якого нагадують цей музичний інструмент; 4) старовинний струнно-щипково-клавішний музичний інструмент (СІС (Бибик), 342), АБО 1) давньогрецький струнний музичний інструмент; є емблемою музики; з цією назвою і в пізніші часи в Європі були поширені струнні муз. інструменти різного виду; на Україні та в Білорусії була інструментом народних співців – лівників; 2) австралійський птах, хвіст якого схожий формою на ліру (лірохвіст) (СІС УРЕ, 494; СІС (Мороз.), 324; СІС (Музич.), 324), АБО 1) давньогрецький струнний щипковий музичний інструмент; 2) струнний смічковий музичний інструмент українських народних співців-лірників (СІС (Пуст.), 597; НСІС, 351), АБО 1) струнний щипковий музичний інструмент, відомий з найдавніших часів, який вважається символом поетичної творчості і натхнення (ССІС, 385); 2) український струнний музичний інструмент з колесом (диском) для видобування звуків (ССІС, 385)
ЛПРА ²		В Італії та деяких інших країнах грошова одиниця і відповідна їй монета (СУМ, IV, 521), АБО грошова одиниця Італії та Ватикану (СУМ-20, VIII, 230), АБО грошова одиниця, Італії, Ватикану; грошова одиниця Туреччини (СІС (Пуст.), 597), АБО грошова одиниця Італії (НСІС, 351), АБО грошова одиниця Італії і Туреччини (СІС УРЕ, 494), АБО грошова одиниця Ватикану, Італії, Сан-Маріно, Мальти, Туреччини (ВТССУМ, 621), АБО грошова одиниця: а) до запровадження євро – Італії; б) Туреччини (ССІС, 385)
ЛПТУРГІЯ ¹	–	християнське богослужіння, що супроводжується співом та інструментальною музикою.
ЛПТУРГІЯ ²	–	спершу громадський обов'язок, а згодом державна повинність у давньогрецьких полісах, яку несли багаті громадяни та метки.
ЛОТ ¹	–	прилад для вимірювання глибини моря, річки тощо з борта судна (СУМ, IV, 549; ВТССУМ, 627; СУМ-20, VIII, 289; СІС УРЕ, 500; СІС (Мороз.), 329; СІС (Пуст.), 603; СІС (Бибик), 346; ССІС, 391; НСІС, 355; СІС (Музич.), 400; СТСУМ, 361; ЕСУМ, III, 291)
ЛОТ ²	–	в аукціонній торгівлі – партія товару, що пропонується до продажу і позначається номером, під яким товар перед аукціоном було виставлено

		для огляду його покупцем; 2) біржовий контракт; 3) одиниця виміру партій товарів та біржових угод (ВТССУМ, 627; ССІС, 391; СТСУМ, 361), АБО екон. партія товару в аукціонній торгівлі (СУМ, VIII, 290), АБО предмет, кілька предметів або партія товарів, які одночасно продаються на аукціоні (СІС (Пуст.), 603; СІС (Бирик), 346), АБО товар, виставлений на аукціоні або на біржі для продажу (НСІС, 355), АБО партія товару, що виставляється на аукціон або бере участь у якійсь операції, а також група однорідних предметів у розігруванні лотерей, конкурсах тощо (СІС (Мороз), 329; СІС (Музич.), 400)
ЛОТ ³	–	заст. російська міра ваги, яка застосовувалася до запровадження метричної системи і дорівнювала 1/32 фунта (12,8 грама) (СУМ, IV, 549; ВТССУМ, 627), АБО неметрична одиниця маси (ваги) в Австрії, Данії, Росії, якою користувалися до 1918 року, тобто до запровадження метричних мір (СІС УРЕ, 500; ССІС, 391; НСІС, 355; СІС (Мороз), 329; ЕСУМ, III, 291–292)
ЛЮКС ¹	–	фіз. практична одиниця освітленості, яка дорівнює рівномірній освітленості 1 м² площі 1 люменом світлового потоку (СУМ, IV, 572; ВТССУМС, 631; СУМ-20, VIII, 336; СІС (Льох.), 432; СІС (Мороз.), 330; СІС УРЕ, 501; СІС (Пуст.), 604; ССІС, 392; СІС (Бирик), 346; СІС (Музич.), 401; СОУМ, 65)
ЛЮКС ²	–	позначення чого-небудь надзвичайно розкішного, вигідного, доброякісного (СУМ, IV, 572; ВТССУМС, 631; СУМ-20, VIII, 336; СІС (Льох.), 432; СІС (Мороз.), 330; СІС УРЕ, 501; СІС (Пуст.), 604; ССІС, 392; СІС (Бирик), 346; СІС (Музич.), 401; СОУМ, 65), АБО 1) готельний номер, купе, каюта і т. ін. підвищеної комфортності; 2) про щось чудове, високоякісне, розкішне (СУМ-20, VIII, 336)
ЛЮСТРАЦІЇ ¹	–	релігійно-магічні обряди, які, за уявленням віруючих, охороняють від хвороб та інших бід (ВТССУМ, 632; СІС (Мороз.), 330; СІС (Музич.), 402; СІС (Пуст.), 605)
ЛЮСТРАЦІЇ ²	–	1) <i>іст.</i> у західних губерніях царської Росії – описи мешканців державних або орендованих маєтків із метою встановлення доходів з них; 2) заборона функціонерам високого рангу усунутої від влади в країні політичної партії протягом певного часу обіймати посади в державному апараті, обиратися в представницькі органи, бути судьями і т. ін. у деяких посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи – заборона колишнім співробітникам секретних служб упродовж певного часу обіймати державні посади, а також публікація списків їхніх агентів-донощиків (ВТССУМ, 632; СІС (Музич.), 402; СІС (Бирик), 347)
ЛЮФА ¹	–	ствол вогнепальної зброї (СУМ, IV, 575; ВТССУМ, 632; СУМ-20, VIII, 346)
ЛЮФА ²	–	теплолюбна рослина родини гарбузових, молоді плоди якої вживаються в їжу, а із стиглих виготовляють мачули, літні головні убори тощо (СУМ, IV, 575; ВТССУМ, 632), АБО

		1) теплолюбна рослина родини гарбузових; 2) видовжений циліндричної форми плід цієї рослини; 3) мачула (у 2 знач.), яку виготовляють із волокон стиглих плодів цієї рослини (СУМ-20, VIII, 346)
МА́ЙЯ ¹	–	легка бавовняна тканина, з якої шиють жіночі та дитячі сукні (СУМ-20, VIII, 393–394)
МА́ЙЯ ²	–	група споріднених за мовою індіанських племен, що створили в давнину розвинуту цивілізацію, яка досягла розквіту в III–X ст.; тепер живуть у Мексиці, Гватемалі та Гондурасі (ВТССУМ, 637; СУМ-20, VIII, 393–394; ССІС, 399), АБО 1) група споріднених племен Центральної Америки, що створили свою цивілізацію; 2) мова цієї етнічної групи (НСІС, 361)
МА́ЙЯ ³		мистецтво викликати дива, а також самі дива; недосяжна сила (НСІС, 361), АБО 1) у ведичній релігії Стародавньої Індії магічна, божественна сила, надчуттєва здатність творити чудеса; 2) у філософії брахманізму обманна видимість чуттєвої різноманітності фізичних речей, ілюзія реального світу, що нібито приховує справжню духовну сутність буття (ССІС, 399)
МАКІНТО́Ш ¹	–	1) плащ із непромокальної прогумованої тканини; 2) легке демісезонне пальто (СУМ-20, VIII, 398)
МАКІНТО́Ш ²	–	1) осінній сорт яблуні з кисло-солодкими плодами із зелено-жовтою шкіркою, вкритою плямами темно-червоного кольору із сизуватим нальотом; 2) <i>збірн.</i> плоди цієї яблуні (СУМ-20, VIII, 398)
МАНДА́РИН ¹	–	1) південне вічнозелене плодове цитрусове дерево родини рутових; 2) невеликий оранжевого кольору кисло-солодкий плід цього дерева (СУМ, IV, 617; ВТССУМ, 644; СУМ-20, VIII, 446; СІС (Би́бик), 353;), АБО південне вічнозелене цитрусове дерево родини рутових і плоди цього дерева (СІС (Льох.), 441; СІС (Мороз.), 338; СІС УРЕ, 512; СІС (Пуст.), 615; ССІС, 403; НСІС, 364)
МАНДА́РИН ²	–	європейська назва державного урядовця у феодальному Китаї (СУМ, IV, 617; ВТССУМ, 644; СУМ-20, VIII, 446; СІС (Би́бик), 353; (СІС (Льох.), 441; СІС (Мороз.), 338; СІС УРЕ, 512; СІС (Пуст.), 615; ССІС, 403; НСІС, 364)
МА́РКА ¹	–	1) знак оплати поштових, гербових і т. ін. зборів у вигляді маленького чотирикутного папірця з зазначеною на ньому ціною та певним зображенням; 2) знак, клеймо на виробі, товарі із зазначенням місця їх виготовлення, якості тощо (ВТССУМ, 647; СІС (Льох.), 445; СІС УРЕ, 516; ССІС, 407; СОУМ, 66), АБО 1) знак оплати поштових, гербових і т. ін. зборів у вигляді маленького чотирикутного папірця з зазначеною на ньому ціною та певним зображенням; 2) знак, клеймо на виробі, товарі із зазначенням місця їх виготовлення, якості тощо; 3) у Німеччині та Фінляндії – грошова одиниця, що дорівнює відповідно 100 пфенігам і 100 пенні (СУМ, IV, 628), АБО

		1) знак оплати поштових, гербових і т. ін. зборів у вигляді маленького чотирикутного папірця з зазначеною на ньому ціною та певним зображенням; 2) знак, клеймо на виробах, товарах із зазначенням місця їх виготовлення, якості тощо; 3) сорт, тип виробу, товару; 4) <i>іст.</i> у Німеччині та Фінляндії до 2002 р. – грошова одиниця, що дорівнювала відповідно 100 пфенігам і 100 пенні; 5) грошова одиниця Боснії і Герцеговини; дорівнює 100 пфенігам (СУМ-20, VIII, 473–474), АБО 1) поштовий або гербовий знак різної вартості, свідчення сплати державного збору; 2) фабричне клеймо, знак фірми; 3) сорт, якість (СІС (Мороз.), 341; СІС (Бибик), 355; СІС (Пуст.), 619–620), АБО 1) знак оплати поштових, гербових і т. ін. зборів у вигляді маленького чотирикутного папірця з зазначеною на ньому ціною та певним зображенням; 2) знак, клеймо на виробах, товарах із зазначенням місця їх виготовлення, якості тощо; 3) сорт, тип виробу, товару; 4) <i>розм.</i> репутація, престиж (НСІС, 367)
МА́РКА ²	–	1) за середньовіччя сільська громада в деяких країнах Західної Європи; 2) у Франкській державі VIII–IX ст. і середньовічній Німеччині – прикордонний укріплений округ із військовим управлінням (СУМ, IV, 628; ВТССУМ, 647; СУМ-20, VIII, 474; СІС УРЕ 516; СІС (Мороз.), 341; СІС (Бибик), 355; СІС (Музич.), 414), АБО 1) селянська община у середньовічній Германії; 2) в ранньому середньовіччі у Франкській державі і пізніше і Німеччині прикордонний округ з військовим управлінням (СІС (Льох.), 445; СІС (Пуст.), 620; ССІС, 407; СОУМ, 66), АБО 1) селянська община в середньовічній Західній Європі; 2) великий прикордонний адміністративний округ на чолі з маркграфом у Франкській державі та середньовічній Німеччині (НСІС, 367)
МА́РКА ³	–	1) у Німеччині до 2001 р. та Фінляндії – грошова одиниця; 2) міра ваги у західноєвропейських державах у 9–19 ст. (ВТССУМ, 647; СІС (Мороз.), 341; СІС (Музич.), 414), АБО грошова одиниця Німеччини та Фінляндії (СІС (Пуст.), 619–620; СІС УРЕ, 516; ССІС, 407; НСІС, 367)
МА́РКЕР ¹	–	заст. той, хто прислуговує під час гри на більярді та веде рахунок очок (СУМ, IV, 628; СУМ-20, VIII, 475; СІС (Бибик), 375)
МА́РКЕР ²	–	сільськогосподарське знаряддя або пристосування в сівалці, яким роблять на ріллі борозенки перед сівбою, садінням (СУМ, IV, 628; СУМ-20, VIII, 475; СІС (Бибик), 375)
МА́РКЕР ¹	–	письмове приладдя з товстим стрижнем, просякнутим спеціальною фарбою, за допомогою якого виділяють у тексті потрібні місця, малюють плакати тощо (СІС (Бибик), 375)
МА́РКЕР ¹	–	показник, особливість, ознака чого-небудь (СІС (Бибик), 375)
МА́РКІ́ЗА ¹	–	дружина або дочка маркіза (СУМ, IV, 629; ВТССУМ, 647; СУМ-20, VIII, 476; СІС (Бибик), 376; СІС (Пуст.), 620)
МА́РКІ́ЗА ²	–	легкий матер'яний дашок над вікном або балконом для захисту від сонця (СУМ, IV, 629; ВТССУМ, 647; СУМ-20, VIII, 476; СІС (Бибик), 376; СІС (Пуст.), 620)

МАРКІЗА ³		коштовний камінь овальної форми (здебільшого алмаз) (СІС (Бибик), 376; СІС (Пуст.), 620)
МАРТИНГАЛ ¹	–	у кінській упряжі – ремінь, що підтримує голову коня в потрібному положенні (ВТССУМ, 648)
МАРТИНГАЛ ²	–	<i>мат.</i> одна з частин аналітичного апарата для розв’язання задач про випадкові процеси (ВТССУМ, 648)
МАРТИНГАЛ ³	–	система подвоєння ставок в азартних іграх, коли після кожного програшу ставка подвоюється, щоб у разі виграшу покрити попередні втрати.
I. МАТ ¹	–	1) положення в шаховій партії, при якому король, що перебуває під ударом фігури супротивника, не може захиститися, і партія вважається програною; 2) <i>перен., розм.</i> безнадійне, безвихідне становище, кінець (СУМ, IV, 644; ВТССУМ, 651; СУМ-20, VIII, 512; СІС (Бибик), 358; ССІС, 411; СТСУМ, 371–372; УРС (Кирич.), 491)
I. МАТ ²	–	1) <i>заст.</i> матовість; 2) <i>спец.</i> шорсткість на склі, що позбавляє його блиску й прозорості (СУМ, IV, 644; ВТССУМ, 651; СУМ-20, VIII, 512; СІС (Бибик), 358; ССІС, 411; СТСУМ, 371–372; УРС (Кирич.), 491)
I. МАТ ³	–	1) сплетене із соломи або очерету покривало, підстилка тощо; 2) м’яка підстилка, матрац, що захищає спортсмена від ударів під час падіння, стрибка (ВТССУМ, 651; СУМ-20, VIII, 512; СІС (Бибик), 358; ССІС, 411; СТСУМ, 371–372; УРС (Кирич.), 491)
II. МАТ ¹	–	1) положення в шаховій партії, при якому король, що перебуває під ударом фігури супротивника, не може захиститися, і партія вважається програною; 2) <i>перен., розм.</i> безнадійне, безвихідне становище, кінець (СУМ, IV, 644)
II. МАТ ²	–	1) <i>заст.</i> матовість; 2) <i>спец.</i> шорсткість на склі, що позбавляє його блиску й прозорості (СУМ, IV, 644)
III. МАТ ¹	–	положення в шаховій партії, при якому король, що перебуває під ударом фігури супротивника, не може захиститися, і партія вважається програною (СІС (Пуст.), 623)
III. МАТ ²	–	1) циновка з соломи, очерету тощо; 2) у спорті товста підстилка, яка пом’якшує приземлення під час стрибків (СУМ, IV, 644)
МАТРИКС ¹	–	один із способів виготовлення еластичних форм високого друку.
МАТРИКС ²	–	<i>біол.</i> дрібнозерниста речовина, яка заповнює внутрішньоклітинні структури та простори між ними; основна речовина хромосоми, у яку «вкраплені» гени.
МЕДІА ¹		середній, здебільшого м’язовий, шар стінки кровоносних судин (ВТССУМ, 655)
МЕДІА ²		1) середній, здебільшого м’язовий, шар стінки кровоносних судин; 2) те саме, що <i>мас-медіа</i> (ВТССУМ, 655)
МЕДІАТОР ¹	–	1) <i>спец.</i> посередник у дипломатичних відносинах, торговельних угодах; 2) специфічна хімічна речовина, що бере участь у передачі нервового імпульсу з нервових закінчень на робочі органи і з однієї нервової клітини на іншу (ВТССУМ, 655; СІС (Бибик), 360–361)
МЕДІАТОР ²	–	тонка рогова або пластмасова пластинка з загостреним кінцем, якою грають на деяких струнних музичних інструментах (ВТССУМ, 655; СІС (Бибик), 361)

МЕ́ДІУМ ¹	–	за уявленнями спіритів, особа, яка є посередником між людьми та світом духів (СУМ, IV, 664; ВТССУМ, 655; СУМ-20, VIII, 571; СІС (Льох.), 453; СІС УРЕ, 525; СІС (Бибик), 361; ССІС, 415; НСІС, 373), АБО 1) за уявленнями спіритів, особа, яка є посередником між людьми та світом духів; 2) у парапсихології людина, яка має здібності до надчутливого сприйняття (СІС (Пуст.), 627)
МЕ́ДІУМ ²	–	середній регістр жіночого голосу (у співачок) (СУМ, IV, 664; ВТССУМ, 655; СУМ-20, VIII, 571; СІС (Льох.), 453; СІС УРЕ, 525; СІС (Пуст.), 627; СІС (Бибик), 361; ССІС, 415; НСІС, 373)
МЕ́ТА ¹	–	павук ряду кругопрядів, що живе в траві, кущах, іноді на деревах (НСІС, 378)
МЕ́ТА ²	–	угода, що передбачає поділ витрат і ризиків навпіл (НСІС, 378)
МЕ́ТР ¹	–	1) певне співвідношення наголошених і ненаголошених складів у віршовому рядку; віршовий розмір; 2) у музиці – система організації ритму, послідовність чергування сильних і слабих долей у такті (СУМ, IV, 693; ВТССУМ, 664; СУМ-20, VIII, 656; СІС УРЕ, 537; СІС (Мороз.), 354; СІС (Пуст.), 636; СІС (Бибик), 367; НСІС, 382; ССІС, 427; СІС (Музич.), 429; СОУМ, 67)
МЕ́ТР ²	–	1) Міжнародна одиниця довжини 1 м = 1 650 763,73 довжини хвилі оранжевої лінії стабільного ізотопу ⁸⁶ Kr; метр дорівнює довжині шляху, що його світло долає у вакуумі за 1/299 792 458 частки секунди (м). 2) лінійка або стрічка такої довжини з сантиметровими поділками, що використовується для вимірювання чого-небудь (СУМ, IV, 693; ВТССУМ, 664; СУМ-20, VIII, 656; СІС УРЕ, 537; СІС (Мороз.), 354; СІС (Пуст.), 636; СІС (Бибик), 367; НСІС, 382; ССІС, 427; СІС (Музич.), 429; СОУМ, 67)
МЕ́ТР ³	–	1) учитель, наставник; 2) шаноблива назва людини, звертання учнів, послідовників до визначного митця, вченого (ВТССУМ, 664; СІС (Льох.), 463; СІС (Мороз.), 354; СІС УРЕ, 537; СІС (Пуст.), 636; ССІС, 427; НСІС, 382), АБО книжн., заст., рідко. учитель, наставник (у 1 знач.) (СУМ, IV, 693), АБО 1) книж., часто ірон. авторитет у мистецтві (переважно) або іншій справі; 2) шановливе звертання до учителя, наставника (СУМ-20, VIII, 656)
МЕ́ТРИКА ¹	–	1) вчення про віршові розміри й ритми в поезії; 2) муз. те саме, що метр (система організації ритму, послідовність чергування сильних і слабих долей у такті) (СУМ, IV, 693; СУМ-20, VIII, 657; СІС (Льох.), 463; СІС (Пуст.), 636; СІС (Мороз.), 355; СІС (Музич.), 429; СІС (Бибик), 367; СОУМ, 67; НСІС, 382), АБО 1) вчення про віршові розміри й ритми в поезії; 2) муз. те саме, що метр (система організації ритму, послідовність чергування сильних і слабих долей у такті); 3) мат. правило, за яким вводиться віддаль між елементами певного математичного простору (СІС УРЕ, 537), АБО 1) вчення про віршові розміри й ритми в поезії; 2) муз. те саме, що метр (система організації ритму, послідовність чергування сильних і слабих долей у такті); 3) мат. правило, за яким вводиться віддаль між елементами

		певного математичного простору'; вчення про музичний метр' (ССІС, 427)
МЕТРИКА ²	–	виписка з метричної книги про дату народження; свідоцтво про народження' (ВТССУМ, 665; СІС (Льох), 463; СІС (Пуст.), 636; СІС (Мороз.), 355; СІС (Музич.), 429; СІС (Бирик), 367), АБО 1) виписка з метричної книги про дату народження; свідоцтво про народження; 2) метрична книга (СУМ, IV, 693; СУМ-20, VIII, 657; СОУМ, 67), АБО 1) свідоцтво про народження; 2) зібрання документів (НСІС, 382)
МЕТРИКА ³	–	узагальнення поняття віддалі між точками евклідового простору на множини, в яких можна ввести метричні простори (ВТССУМ, 665)
МІНА ¹	–	вираз обличчя (СУМ, IV, 740; ВТССУМ, 676; СУМ-20, VIII, 7796; СІС УРЕ, 546–547; СІС (Пуст.), 644; СІС (Бирик), 372; НСІС, 390; ССІС, 436; СОУМ, 68)
МІНА ²	–	1) особливий вибуховий снаряд, що закладається в землю, під воду і т. ін.; 2) снаряди, призначені для стрільби з мінометів; 3) те саме, що <i>торпеда</i> (СУМ, IV, 740; ВТССУМ, 676; СУМ-20, VIII, 776; СІС УРЕ, 546–547; СІС (Пуст.), 644; СІС (Бирик), 372; НСІС, 390; ССІС, 436; СОУМ, 68)
МІНА ³	–	1) у стародавній Греції – грошова одиниця, також відповідна їй монета; 2) у сучасній і стародавній Греції, а також на стародавньому Сході – міра ваги, що дорівнює 1,5 кг (СУМ, IV, 740; ВТССУМ, 676; СУМ-20, VIII, 7796; СІС УРЕ, 546–547; СІС (Пуст.), 644; СІС (Бирик), 372; НСІС, 390; ССІС, 436)
МІНА ⁴	–	підземний хід, підземна галерея або ніша в копальні, в льоху, а також інші ходи в чому-небудь (СУМ, IV, 740; ВТССУМ, 676; СУМ-20, VIII, 776)
МІНА ⁵	–	стрижень олівця (СУМ, IV, 740; ВТССУМ, 676; СУМ-20, VIII, 776)
МІНОР ¹	–	<i>мат.</i> визначник, що складається з елементів, які стоять на перетині довільно вибраних n рядків та n стовпчиків даної матриці або визначника (ВТССУМ, 677)
МІНОР ²	–	1) музичний лад, основою якого є малий тризвук з малою терцією; 2) <i>перен.</i> , розм. смутний, журливий (меланхолійний) настрій (ВТССУМ, 677)
I. МІНЬЙОН ¹	–	дрібний друкарський шрифт (СУМ-20, VIII, 790; СІС (Бирик), 373; НСІС, 391)
I. МІНЬЙОН ²	–	старовинний бальний танець, схожий на вальс (СУМ-20, VIII, 790; СІС (Бирик), 373; НСІС, 391)
I. МІНЬЙОН ³	–	невелика електролампочка із цоколем меншого, ніж звичайно, розміру (СУМ-20, VIII, 790; СІС (Бирик), 373; НСІС, 391)
I. МІНЬЙОН ⁴	–	рояль малого розміру (СУМ-20, VIII, 790; СІС (Бирик), 373; НСІС, 391)
II. МІНЬЙОН ¹	–	1) дрібний друкарський шрифт; 2) невелика грамплатівка; 3) дрібний друкарський шрифт (ВТССУМ, 677)
II. МІНЬЙОН ²	–	1) старовинний бальний танець, схожий на вальс; 2) рояль найменшого розміру (ВТССУМ, 677)
II. МІНЬЙОН ³	–	вродливий хлопчик або юнак – коханець у французьких королів (ВТССУМ, 677)
III. МІНЬЙОН ¹	–	дрібний друкарський шрифт (СУМ, IV, 744; СОУМ, 68)

III. МІНЬЙОН ²	–	старовинний бальний танець, схожий на вальс (СУМ, IV, 744; СОУМ, 68)
МІРА́Ж ¹	–	1) оптичне явище в атмосфері, при якому на горизонті з'являються уявні зображення наземних предметів або ділянок неба; 2) <i>перен.</i> те, що не відповідає дійсності; те, що уявляється, здається; привид (СУМ, IV, 745; ВТССУМ, 678; СУМ-20, VIII, 795; СІС (Льох.), 472; НСІС, 392)
МІРА́Ж ²	–	відбір яєць для інкубації просвічуванням через овоскоп.
МОЛЬ ¹	–	<i>фіз., хім.</i> у Міжнародній системі одиниць кількість речовини, що становить число Авогадро ($6,022045 \cdot 10^{23}$) частинок (фотонів, електронів, протонів, атомів, йонів, радикалів, молекул, формульних одиниць, еквівалентів тощо) (ВТССУМ, 686; СУМ-20, VIII, 786–787; СІС (Льох.), 477; СІС УРЕ, 555; СІС (Мороз.), 367; СІС (Пуст.), 650; СІС (Бирик), 376; ССІС, 443; НСІС, 396; СТСУМ, 387; СІС (Музич.), 442)
МОЛЬ ²	–	<i>муз.</i> мінорний лад (ВТССУМ, 686; СУМ-20, VIII, 786–787; СІС (Льох.), 477; СІС УРЕ, 555; СІС (Мороз.), 367; СІС (Пуст.), 650; СІС (Бирик), 376; ССІС, 443; НСІС, 396; СТСУМ, 387; СІС (Музич.), 442)
МОНА́ДА ¹	–	філософський термін, що означає структурну, субстанційну одиницю буття; протилежне діада в ідеалістичній філософії Г. Лейбніца – одна з непротяжних, неподільних духовних сутностей, що нібито лежить в основі буття (СУМ-20, IX, 85)
МОНА́ДА ²	–	<i>монади</i> (одн. <i>монада</i>), <i>біол.</i> рухливі джгутикові одноклітинні організми (СУМ-20, IX, 85)
МОНСТРА́ЦІЯ ¹	–	<i>рел.-церк.</i> у католицькій церкві – посудина з прозорими стінками, в якій зберігають святі дари (СУМ-20, IX, 109)
МОНСТРА́ЦІЯ ²	–	масова художня акція у формі демонстрації з гаслами та транспарантами, які учасники використовують як основний засіб комунікації з глядачами та один з одним (СУМ-20, IX, 109)
МОРГ ¹	–	будівля, приміщення для трупів; трупарня, покійницька (СУМ, IV, 800; ВТССУМ, 690; СУМ-20, IX, 117; СІС (Бирик), 379; СОУМ, 69), АБО спеціально обладнане приміщення для зберігання, розтину і видачі для поховання трупів людей (СІС (Мороз.), 371; СІС (Льох.), 482; СІС (Музич.), 447; СІС УРЕ, 560; СІС (Пуст.), 655; ССІС, 448; НСІС, 401)
МОРГ ²	–	<i>заст.</i> у Польщі, Литві та на загарбаних ними українських землях у XVI – XVIII ст., а в Західній Україні – до 1939 р. – міра землі, що дорівнює 0,56 га (СУМ, IV, 800; ВТССУМ, 690; СУМ-20, IX, 117; СІС (Бирик), 379; СОУМ, 69; СІС (Мороз.), 371; СІС (Льох.), 482; СІС (Музич.), 447; СІС УРЕ, 560; СІС (Пуст.), 655; ССІС, 448; НСІС, 401),
МУЛІНЕ́ ¹	–	кольорові нитки для вишивання (НСІС, 404; СОУМ, 69), АБО сукані бавовняні або віскозні штапельні кольорові нитки для вишивання (СУМ-20, IX, 182)
МУЛІНЕ́ ²	–	у фехтуванні – удар із круговим або неповним круговим рухом вістря для обходу зброї супротивника (НСІС, 404; СУМ-20, IX, 182; СОУМ, 69)
МУ́ЛЬДА ¹	–	сталевий короб для завантаження шихтових матеріалів у сталеплавильну піч (СУМ-20, IX, 182–183)
МУ́ЛЬДА ²	–	<i>геол.</i> різновид залягання шарів гірських порід у формі видовженого прогину (СУМ-20, IX, 182–183)

МУМІЯ ¹	–	1) труп людини або тварини, штучно збережений від розкладу; набальзамований труп; 2) <i>перен., зневажл., лайл.</i> про малорухливу, худу або не здатну до сильних почуттів людину (СУМ, IV, 826; ВТССУМ, 696; СУМ-20, IX, 191; СІС (Бибик), 381; НСІС, 405; ССІС, 452), АБО труп людини або тварини, штучно збережений від розкладу (СОУМ, 69)
МУМІЯ ²	–	<i>спец.</i> мінеральна фарба у вигляді порошку, що має колір від ясно-червоного до темно-брунатного (СУМ, IV, 826; ВТССУМ, 696; СУМ-20, IX, 191; СІС (Бибик), 381; НСІС, 405), АБО залізоокисний природний пігмент, застосовується для виготовлення фарб та емалей (ССІС, 452; СОУМ, 69)
МУТОН ¹	–	елементарна частинка генних мутацій (ВТССУМ, 697; СУМ-20, IX, 209; НСІС, 406)
МУТОН ²	–	особливим способом вичинена овеча шкура (ВТССУМ, 697; СУМ-20, IX, 209; НСІС, 406)
НЕГАТИВ ¹	–	<i>розм.</i> те, що викликає негативні емоції (про факт, повідомлення, особливість і т. ін. кого- або чого-небудь); протилежне <i>позитив</i> (СУМ-20, X, 186), АБО негативні сторони, властивості, риси і т. ін. чого-небудь або негативні факти (СІС (Бибик), 387)
НЕГАТИВ ²	–	1) <i>фот.</i> зображення на світлочутливій плівці або пластинці, у якому світлі місця знімка виходять темними, а темні – світлими; 2) плівка чи пластинка з таким зображенням (СУМ-20, X, 186), АБО <i>фот.</i> зображення на світлочутливій плівці або пластинці, у якому світлі місця знімка стають темними, а темні – світлими (СІС (Бибик), 387)
НЕФРІТ ¹	–	захворювання нирок у людини й тварини, що характеризується запальним процесом у нирковій тканині (СУМ, V, 400; ВТССУМ, 783; СУМ-20, X, 510; СІС (Льох.), 497; СІС (Бибик), 390; ССІС, 465; НСІС, 417)
НЕФРІТ ²	–	мінерал із класу силікатів, що може мати зелене, сіре, біле з різними відтінками забарвлення, використовується для виготовлення прикрас, оздоблення і т. ін. СУМ, V, 400; ВТССУМ, 783; СУМ-20, X, 510; СІС (Льох.), 497; СІС (Бибик), 390; ССІС, 465; НСІС, 417)
НОМ ¹	–	грецька назва основної адміністративно-територіальної одиниці Стародавнього Єгипту і 2) ‘основна адміністративно-територіальна одиниця сучасної Греції’ (ВТССУМ, 790; СІС (Бибик), 392; ССІС, 469; НСІС, 421)
НОМ ²	–	<i>муз.</i> в давньогрецькій музиці – традиційна мелодія-модель; фіксує певну структуру ладу разом з характерними рисами мелодичної лінії (ВТССУМ, 791), АБО у стародавніх греків пісня на честь Аполлона (СІС (Бибик), 392; НСІС, 421), АБО

		1) у давньогрецькій музиці наспів, який слугує прообразом для інших молодій; 2) у Стародавній Греції пісня на честь Аполлона (СІС, 469–470).
НОТА ¹	–	1) умовний графічний знак, що позначав музичний звук певної висоти і тривалості; 2) окремий звук певної висоти у музиці, співі; 3) <i>тільки мн.</i> текст музичного твору, записаний умовними графічними знаками; аркуш, зошит з таким записом; 4) тон, інтонація голосу, що виражають яке-небудь почуття, ставлення до кого-, чого-небудь (СУМ, V, 447; ВТССУМ, 793; СУМ-20, X, 627–628; СІС (Бибик), 393–394), АБО 1) графічний знак певного музичного звука, а також сам цей звук; 2) <i>мн.</i> текст музичного твору в нотному записі; 3) <i>перен.</i> тон розмови, у якій виявляється певне почуття (напр., незадоволення) (НСІС, 422), АБО 1) графічний знак для запису музичного звука, а також сам цей звук; 2) ноти – текст музичного твору в нотному запису (СІС (Пуст.), 679)
НОТА ²	–	у міжнародному праві – офіційне письмове звернення уряду однієї держави до іншої (СУМ, V, 447; ВТССУМ, 793; СУМ-20, X, 627–628; СІС (Бибик), 393–394; (СІС (Пуст.), 679; НСІС, 422)
НУБА ¹	–	<i>збірн.</i> те саме, що <i>нубійці'</i> (одн. <i>нубієць</i> ; <i>нубійка</i>) група близькоспоріднених народів, що проживають в історичній області Нубія на сході Африки; представники цих народів (СУМ-20, X, 636).
НУБА ²	–	<i>муз.</i> вокально-інструментальна композиція так званої андалузської традиції в арабській музиці (СУМ-20, X, 636).
НУКЛЕУС ¹	–	1) невелика бджолосім'я з молодою неплідною маткою або плідною запасною; 2) зменшений варіант звичайного вулика, який розрахований на декілька рамок (СУМ-20, X, 645)
НУКЛЕУС ²	–	в археології – кам'яні ядрища з кременю, обсидіану, яшми та інших матеріалів (СУМ-20, X, 645)
ОКСАМІТ ¹	–	тканина з густим коротким ворсом з натурального шовку або штучного волокна (СУМ, V, 682; ВТССУМ, 838), АБО 1) тканина з густим коротким ворсом з натурального шовку або штучного волокна; 2) те, що чимось нагадує таку тканину, схожу на неї (СУМ-20, XI, 298), АБО вид тканини; тканина (СОУМ, 79)
ОКСАМІТ ²	–	<i>бот.</i> те саме, що <i>орлики'</i> (<i>Aquilegia vulgaris</i> , L.), або багаторічна декоративна трав'яна рослина родини жовтцевих з поодинокими квітками різних кольорів; павині вічка (СУМ, V, 683; ВТССУМ, 838; СУМ-20, XI, 298), АБО рослина родини жовтцевих (орлики) (СОУМ, 79)
ОНАГР ¹	–	вид катапульти великих розмірів, які використовували в Стародавній Греції і Стародавньому Римі під час штурму чи оборони фортеці (СІС (Бибик), 401; НСІС, 431; ВТССУМ, 843; СТСУМ, 458)
ОНАГР ²	–	<i>зоол.</i> дикий осел (ВТССУМ, 843; СІС (Бибик), 401), АБО

		зоол. підвид кулана, що поширений у південно-західній Азії (НСІС, 431; СТСУМ, 458)
ОРАТО́РІЯ ¹	–	великий музичний твір для хору, співаків-солістів і симфонічного оркестру, написаний на драматичний сюжет і призначений для концертного виконання (ВТССУМ, 852; СУМ-20, XI, 437; СІС (Бибик), 403; ССІС, 485; НСІС, 435)
ОРАТО́РІЯ ²	–	приміщення в католицькому храмі для моління (ВТССУМ, 852; СУМ-20, XI, 437; СІС (Бибик), 403; ССІС, 485; НСІС, 435)
О́РДЕН ¹	–	почесна відзнака, нагорода за військові, трудові або інші заслуги (СУМ, V, 742; ВТССУМ, 854; СУМ, XI, 448; СІС (Бибик), 405)
О́РДЕН ²	–	1) чернеча або лицарсько-чернеча католицька громада з певним статутом; 2) <i>заст.</i> назва деяких таємних товариств, об'єднань (СУМ, V, 742; ВТССУМ, 854; СУМ, XI, 448; СІС (Бибик), 405)
О́РДЕР ¹	–	1) письмове розпорядження документ на одержання або видачу чого-небудь; 2) бухгалтерський документ, який містить розпорядження на здійснення певної операції з грошовими коштами, матеріальними цінностями; 3) розташування військових кораблів у похідному порядку (ВТССУМ, 854), АБО 1) письмовий наказ; документ, що містить розпорядження державного органу про вчинення тих чи інших дій; 2) наказ керівника підприємства, установи, організації тощо касиру про видачу або прийняття грошей готівкою; 3) військ. Розташування військових кораблів у похідному порядку (ССІС, 486), АБО письмове розпорядження документ на одержання або видачу чого-небудь (СУМ-20, XI, 449; СІС (Бибик), 405)
О́РДЕР ²	–	вид архітектурної композиції, що складається з вертикальних (колон, пілястрів) і горизонтальних (антаблемента) частин у відповідній архітектурно-стильовій обробці; в класичній формі сформувався в стародавній Греції (ВТССУМ, 854; СІС (Бибик), 405; ССІС, 487), АБО архітектурна композиція, що складається з вертикальних (колон, пілястрів) і горизонтальних (антаблемента) частин у відповідному архітектурно-стильовому обробленні (СУМ-20, XI, 449)
I. ОРТ ¹	–	<i>гірн.</i> горизонтальна підземна порожнина, що не має безпосереднього виходу на поверхню (СУМ-20, XI, 466)
I. ОРТ ²	–	німецька і польська срібна монета XVI–XVIII ст. (СУМ-20, XI, 466)
I. ОРТ ³	–	<i>мат.</i> вектор, абсолютна величина якого дорівнює одиниці; одиничний вектор (СУМ-20, XI, 466)
II. ОРТ ¹	–	1) <i>гірн.</i> горизонтальні підземні виробки, що не мають безпосереднього виходу на поверхню; 2) вектор, абсолютна величина якого дорівнює одиниці; одиничний вектор (ВТССУМ, 855)
II. ОРТ ²	–	срібна монета ряду європейських країн 16–18 ст. (ВТССУМ, 855)
III. ОРТ ¹	–	<i>гірн.</i> горизонтальні підземні виробки, що не мають безпосереднього виходу на поверхню (СІС УРЕ, 608; СІС (Бибик), 406; СІС (Пуст.), 697)
III. ОРТ ²	–	<i>мат.</i> вектор, абсолютна величина якого дорівнює одиниці; одиничний вектор (СІС УРЕ, 608; СІС (Бибик), 406; СІС (Пуст.), 697)

ПАЙ ¹	–	1) частка, що вноситься в капітал якого-небудь товариства (кооперативного, акціонерного і т. ін.) кожним його членом або випадає кожному в разі його розподілу; 2) частка, яку вносить у що-небудь спільне окремий учасник або яка припадає на кого-небудь; 3) життєві умови, обставини і т. ін., в які потрапляє хто-небудь; чиясь доля (ВТССУМ, 875; СУМ-20, XI, 27–28), АБО сума внеску кожного учасника підприємницького проєкту, що є свідченням членства і права участі в управлінні (СІС (Пуст.), 703), АБО частка, яку вносить у спільну справу окремий її учасник або яка належить комусь (напр., акціонерний пай) (НСІС, 443)
ПАЙ ²	–	дрібна розмінна монета Індії до 1957 р., Пакистану – до 1961 р. (ВТССУМ, 875; СУМ-20, XI, 28; СІС (Пуст.), 703), АБО дрібна монета в Індії, що становила 1/3 пайса (НСІС, 443)
ПАЙ ³		відкритий солодкий пиріг, переважно з яблучною начинкою (НСІС, 443)
ПАЙЗА ¹	–	однорічна кормова рослина родини злакових, яка має гронаподібну видовжену волоть і гостре по краях листя (СУМ, VI, 16; ВТССУМ, 875; СУМ-20, XII, 28; СІС (Бирик), 410); НСІС, 443)
ПАЙЗА ²	–	<i>іст.</i> табличка як посвідчення і перепустка, яку видавали монгольські хани особам, виряджуваним з певним дорученням (СУМ, VI, 16; ВТССУМ, 875; СІС (Бирик), 410); НСІС, 443), АБО Вірча бирка, металева чи дерев'яна пластинка з написом, яку видавали китайські, чжурчженські, монгольську правителі різним особам як символ делегування влади, наділення особливими повноваженнями (СУМ-20, XII, 28)
ПАЛЬМІРА ¹	–	загальна назва міст, архітектура яких вражає розкішно й монументальністю (ВТССУМ, 879; СУМ, XII, 67; СІС УРЕ, 617; ССІС, 497; НСІС, 446)
ПАЛЬМІРА ²	–	віялолиста пальма тропічної Азії; містить цукровий сік (ВТССУМ, 879; СУМ, XII, 67; СІС УРЕ, 617; ССІС, 497; НСІС, 446)
ПАНАМА ¹	–	літній капелюх з широкими крисами, плетений або зшитий з тканини (СУМ, VI, 42; ВТССУМ, 880; СУМ-20, XII, 80; СІС (Льох.), 526; СІС (Бирик), 413; СОУМ, 81; СІС УРЕ, 618; СІС (Пуст.), 707; ССІС, 497; НСІС, 446)
ПАНАМА ²	–	велике шахрайство в капіталістичному підприємстві, сполучене зі всякими зловживаннями й підкупом вищих службових осіб (СУМ, VI, 42; ВТССУМ, 880; СУМ-20, XII, 80; СІС (Льох.), 526; СІС (Бирик), 413; СОУМ, 81; СІС УРЕ, 618; СІС (Пуст.), 707; ССІС, 497; НСІС, 446)
ПАНАМА ³	–	тканина зі штучного шовку, звичайно однокольорова (СУМ, VI, 42; ВТССУМ, 880; СУМ-20, XII, 80; СІС (Бирик), 413; СОУМ, 81)
ПАРКЕТ ¹	–	підлога з нефарбованих дерев'яних дощочок, які щільно укладаються у вигляді геометричного малюнка, а також самі ці дощочки (НСІС, 454)
ПАРКЕТ ²	–	приміщення для утримання кроликів (НСІС, 454)
І. ПАС ¹	–	1) те, чим підперізують одяг по талії (ремін, шнур і т. ін.); 2) <i>розм.</i> довга вузька смуга, стрічка тканини, паперу і т. ін.; 3) <i>техн.</i> довгий ремінь або

		спеціально зроблена смуга брезентової тканини чи іншого міцного матеріалу, що служить для передачі руху від одного шків до другого (СУМ, VI, 83–84; ВТССУМ, 891; СУМ-20, XII, 170; ССІС, 508)
I. ПАС ²	–	<i>спорт.</i> передача м'яча, шайби і т. ін. кому-небудь з гравців своєї команди (СУМ, VI, 83–84; ВТССУМ, 891; СУМ-20, XII, 170; ССІС, 508)
I. ПАС ³	–	певний рух гіпнотизера або такий, як у гіпнотизера перед обличчям людини, яку він гіпнотизує (СУМ, VI, 83–84; ВТССУМ, 891; СУМ-20, XII, 170; ССІС, 508)
II. ПАС ¹	–	шкіряна або тканинна стрічка чи шнур, що охоплює шків на валах пасових передач (СІС УРЕ, 628–629)
II. ПАС ²	–	у спортивних командних іграх (футболі, хокеї тощо) передавання м'яча, шайби своєму партнерові (СІС УРЕ, 629)
II. ПАС ¹	–	1) у картьорській грі – відмова від участі в черговій партії або визнання програшу; 2) <i>перен.</i> визнання себе неспроможним зробити що-небудь або змушеним відмовитися від чого-небудь (СІС (Пуст.), 716; НСІС, 455)
II. ПАС ²	–	у спортивних командних іграх (футболі, хокеї тощо) передавання м'яча, шайби своєму партнерові (СІС (Пуст.), 716; НСІС, 455)
ПАСАЖ ¹		1) торговельна споруда – крита галерея з крамницями з обох боків, що звичайно має виходи на паралельні вулиці; 2) коридор, прохід (СУМ-20, XII, 171)
ПАСАЖ ²		1) частина музичного твору, музична фраза зі швидким послідовним чергуванням нот від високих до низьких і навпаки; 2) <i>перен., розм.</i> раптова подія, несподіваний, дивний поворот справи; 3) окреме місце в тексті книги, статті і т. ін. (СУМ-20, XII, 171)
ПАСАЖ ³		<i>біол.</i> щеплення бактерій від однієї тварини іншій (СУМ-20, XII, 171)
ПАСАЖ ⁴		<i>спорт.</i> один із видів верхової їзди – висока ритмічна рись (СУМ-20, XII, 171)
ПАТ ¹	–	положення в шаховій грі, при якому гравець не може зробити чергового ходу, не підставивши під удар свого короля, і при якому партія вважається нічиєю (СУМ, VI, 92; ВТССУМ, 893; СІС (Льох.), 538; СОУМ, 82; СІС (Пуст.), 718; НСІС, 457), АБО 1) положення в шаховій грі, коли гравець не може зробити чергового ходу, не підставивши під удар свого короля, і за якого партія вважається нічиєю; 2) <i>перен.</i> безнадійне, безвихідне становище (СУМ-20, XII, 189).
ПАТ ²	–	сорт мармеладу (СУМ, VI, 92; ВТССУМ, 893; СУМ, XII, 189; СІС (Льох.), 538; СОУМ, 82; СІС (Пуст.), 718; НСІС, 457)
I. ПАТРОН ¹	–	1) у Стародавньому Римі – багата, впливова особа, звичайно патрицій, що брала під своє заступництво вільних незаможних або неповноправних громадян; 2) глава, хазяїн фірми або начальник підприємства і т. ін. безпосередній начальник, керівник (стосовно до свого підлеглого); 3) <i>перен.</i> чий-небудь заступник, захисник; 4) святий, що вважається заступником людини, яка носить його ім'я, або заступником, захисником якого-небудь міста, общини (СУМ, VI, 97; ВТССУМ, 894; СУМ-20, XII, 200; ССІС, 511; СТСУМ, 493), АБО 1) у Стародавньому Римі багата і впливова особа (спочатку знатний патрицій, пізніше – багатій), що брала під своє покровительство (патронат) залежних від неї вільних незаможних або неповноправних

		громадян; 2) <i>заст.</i> покровитель, захисник; 3) <i>перен.</i> хазяїн підприємства, фірми; безпосередній начальник (СІС УРЕ, 633; СІС (Бибик), 421)
I. ПАТРО́Н ²	–	1) з'єднані гільзою в одне ціле куля або дріб із порохом зарядом і капсуль із запальником те саме, що <i>гільза I</i> ' <i>перен.</i> про якусь схожу на гільзу трубку; 2) пристрій для затискування оброблюваної деталі або різального інструмента в токарному і свердлильному верстаті; 3) частина електричного освітлювального приладу, в яку вгвинчується лампочка для приєднання її до мережі (СУМ, VI, 97; СУМ-20, XII, 200–201), АБО 1) з'єднані гільзою в одне ціле куля або дріб із порохом зарядом і капсуль із запальником те саме, що <i>гільза I</i> ' <i>перен.</i> про якусь схожу на гільзу трубку; 2) пристрій для затискування оброблюваної деталі або різального інструмента в токарному і свердлильному верстаті; 3) частина електричного освітлювального приладу, в яку вгвинчується лампочка для приєднання її до мережі; 4) запобіжна циліндрична оболонка з картону або металу (ВТССУМ, 894)
I. ПАТРО́Н ³	–	<i>спец.</i> модель, за якою виготовляють якусь деталь (зразок для викроювання у швейній, паперовій, кушнірській справі) трафарет малюнка по тканині у ткацькій промисловості (СУМ, VI, 97; ВТССУМ, 894; СУМ-20, XII, 201)
II. ПАТРО́Н ¹	–	1) у Стародавньому Римі – багата або впливова особа (спочатку знатний патрицій, пізніше – багатій), що брала під своє покровительство (патронат) залежних від неї вільних незаможних або неповноправних громадян; 2) <i>перен.</i> начальник, хазяїн, покровитель (СІС (Мороз.), 427; СІС (Музич.) 512)
II. ПАТРО́Н ²	–	1) у вогнепальній зброї куля (або дріб), пороховий (бойовий) заряд та капсуль, заховані в гільзі; 2) у токарних та інших верстатах пристрій для затискання предметів або інструментів; 3) пристрій для приєднання ламп розжарювання до електромережі (СІС (Пуст.), 720), АБО 1) з'єднані гільзою куля (снаряд, дріб), пороховий заряд і капсуль (капсульна втулка); 2) запобіжна циліндрична оболонка з картону або металу; 3) верстатний пристрій, у якому затискують заготовку або інструмент; 4) модель, на якій обтискують листову заготовку; 5) пристрій для приєднання електроламп до електромережі (СІС (Мороз.), 427; СІС (Музич.), 512)
III. ПАТРО́Н ¹	–	захисник, заступник; багата впливова людина; глава, хазяїн фірми (СОУМ, 83)
III. ПАТРО́Н ²	–	пристрій для затискування деталі на токарному або свердлильному верстаті (СОУМ, 83)
III. ПАТРО́Н ³	–	частина електроприладу для освітлення, у який вкручують жарівку (СОУМ, 83)
III. ПАТРО́Н ⁴	–	модель (трафарет), за якою виготовляють якусь деталь (СОУМ, 83)
ПЕО́Н ¹	–	1) віршова чотирискладова стопи з одного довгого і трьох коротких складів; використовують для написання пеанів; 2) те саме, що пеан (СУМ, VI, 118; ВТССУМ, 898; СУМ-20, XII, 244; СІС (Бибик), 424), АБО чотирискладова стопа античної метрики, що складається з одного довгого і трьох коротких складів' (СІС (Льох.), 544–545; СІС УРЕ, 638–639; СІС (Пуст.), 725; НСІС, 463; СОУМ, 83)

ПЕО́Н ²	–	у деяких країнах Африки і Латинської Америки – сільськогосподарський робітник, який внаслідок кабальної залежності, юридично відміненої, але фактичної, перетворився на боргового раба (СУМ, VI, 118; ВТССУМ, 898; СУМ-20, XII, 244; СІС (Бибик), 424)
ПЕРМУТА́ЦІЯ ¹	–	1) у системі сольмізації особливий вид мутації, коли разом зі зміною модальної функції змінюється і висота; 2) вид вертикально-рухомого контрапункта, при якому кожна мелодія проводиться у кожному з голосів; 3) перестановка яких-небудь музичних елементів залежно від серійного порядку – ротація, виведення похідних рядів та ін. (ВТССУМ, 938)
ПЕРМУТА́ЦІЯ ²	–	очищення, пом'якшення води фільтруванням її крізь шар пермутиту (речовини (алюмосилікати натрію і калію), за допомогою яких змінюють властивість води' (ВТССУМ, 938).
ПЕРМУТА́ЦІЯ ³	–	один з різновидів мутації в інваріантному семантичному аналізі Луї Єльмслева, що ґрунтується на співвідношенні плану вираження і плану змісту, реляція і зрешення в ланцюгу, що має відповідність в іншому плані мови (ССЛ, III, 44), АБО граматична трансформація, внаслідок якої змінюється порядок слів у словосполученні або реченні' [91, 18–19]
ПЕРМУТА́ЦІЯ ⁴		<i>фін.</i> рух цінностей, унаслідок чого не змінюється пісумок балансу' (НСІС, 466)
ПІ́КА ¹	–	різновидність довгого полегшеного списа з гострим металевим наконечником; довгий тонкий предмет, зовнішнім виглядом схожий на цей спис (СУМ, VI, 532; ВТССУМ, 971; СУМ-20, XIII, 170; СОУМ, 91)
ПІ́КА ²	–	те саме, що <i>вино́</i> ² – масть карт у вигляді списа наконечника чорного кольору; піки (СУМ, VI, 532; ВТССУМ, 971; СУМ-20, XIII, 170; СОУМ, 91)
ПІКЕ́ ¹	–	бавовняна або шовкова тканина полотняного переплетення з рельєфним малюнком у вигляді рубчиків або опуклих візерунків на лицьовому боці (СУМ, VI, 532; ВТССУМ, 971; СУМ-20, XIII, 171; СІС (Льох.), 552; СІС УРЕ, 647; ССІС 524; СІС (Пуст.), 733; СІС (Бибик), 428; СОУМ, 91; ЕСУМ, IV, 402)
ПІКЕ́ ²	–	стрімкий політ літака майже вертикально вниз (СУМ, VI, 532; ВТССУМ, 971; СУМ-20, XIII, 171; СІС (Льох.), 552; АБО зниження літака з великою швидкістю під кутом 30° до земної поверхні (СІС (Мороз.), 438; СІС (Музич.), 523; СІС УРЕ, 647; ССІС 524; СІС (Пуст.), 733)
ПІКЕ́Т ¹	–	1) невеликий військовий сторожовий загін; застава; 2) група робітників, яка формується під час страйку для підтримання порядку, для охорони чого-небудь (СУМ, VI, 532; ВТССУМ, 971; СУМ-20, XIII, 171; СІС (Бибик), 428)
ПІКЕ́Т ²	–	1) <i>спец.</i> точка місцевості, що знаходиться на певній віддалі від іншої точки і відмічена при нівелюванні кілочком, забитим до рівня землі; 2) одиниця виміру довжини залізничних ліній, що дорівнює в СРСР 100 м (СУМ, VI, 532; ВТССУМ, 971; СУМ-20, XIII, 171; СІС (Бибик), 428)
ПІКЕ́Т ³	–	старовинна гра в карти, розрахована на двох, трьох, іноді чотирьох картярів (СУМ, VI, 532; ВТССУМ, 971; СУМ-20, XIII, 171; СІС (Бибик), 428)

ПІНТА ¹	–	одиниця виміру рідин і сипучих речовин в Англії та США, що дорівнює приблизно 0,56 л (ВТССУМ, 973)
ПІНТА ²	–	різновид тропічного трепонематозу (ВТССУМ, 973)
I. ПЛАЗ ¹	–	майданчик на суднобудівних, авіаційних заводах для роботи над кресленням (у натуральних розмірах) обводів судна (СІС (Льох.), 556–557; СІС (Бибик), 430; СІС УРЕ, 652–653; СІС (Пуст.), 738–739; НСІС, 474)
I. ПЛАЗ ²	–	те саме, що <i>гад</i> (СІС (Льох.), 556–557; СІС (Бибик), 430; СІС УРЕ, 652–653; СІС (Пуст.), 738–739; НСІС, 474)
I. ПЛАЗ ³		дитяча гра, учасники якої кидають палку так, щоб улучити в іншу, що лежить (СТСУМ, 515)
II. ПЛАЗ ¹	–	майданчик на суднобудівних, авіаційних заводах для роботи над кресленням (у натуральних розмірах) обводів судна (СІС (Льох.), 556–557; СІС (Бибик), 430; СІС УРЕ, 652–653; СІС (Пуст.), 738–739; НСІС, 474)
II. ПЛАЗ ²	–	1) те саме, що <i>гад</i> ; 2) дитяча гра, учасники якої кидають палку так, щоб улучити в іншу, що лежить; 3) плаский бік меча, шаблі, кинджала (ВТССУМ, 977–978)
ПЛОМБІР ¹	–	вершкове морозиво, до якого додають смакові приправи (шоколад, горіхи, ягоди і т. ін.) (СУМ, VI, 590; ВТССУМ, 985; СУМ, XIII, 312; СІС (Льох.), 562; СІС (Бибик), 433; СІС УРЕ, 658; ССІС, 534; НСІС, 479)
ПЛОМБІР ²	–	пристрій у вигляді щипців для накладання пломб (СУМ, VI, 590; ВТССУМ, 985; СУМ, XIII, 312; СІС (Льох.), 562; СІС (Бибик), 433; СІС УРЕ, 658; ССІС, 534; НСІС, 479)
ПОМПА ¹	–	урочистість, пишнота, розрахована на зовнішній ефект (СУМ, VII, 135; ВТССУМ, 1043; СІС УРЕ, 670; СІС (Мороз.), 452; СІС (Музич.), 539; ССІС, 543; СІС (Бибик), 438; СОУМ, 99)
ПОМПА ²		насос для викачування чи нагнітання рідини або газу (СУМ, VII, 135; ВТССУМ, 1043; СІС УРЕ, 670; СІС (Мороз.), 452; СІС (Музич.), 539; ССІС, 543; СІС (Бибик), 438; СОУМ, 99)
I. ПОРТ ¹	–	1) ділянка берега водойми разом із прилеглою водною площею, спеціально обладнана для стоянки суден, вантажно-розвантажувальних та інших робіт приморське місто, розташоване біля такої ділянки (ВТССУМ, 1072), АБО 1) ділянка берега разом із прилеглим водним простором, спеціально обладнана для стоянки й технічного обслуговування суден, вантажно-розвантажувальних робіт, посадки й висадки пасажирів і т. ін.; гавань; пристань; 2) перен. місце, де можна осісти; пристановище; пристань (СУМ-20, XIII, 477)
I. ПОРТ ²	–	1) отвір у борту судна для гарматних стволів (у старовинних військових суднах) або навантаження й розвантаження з нижньої палуби; 2) пристрій для підключення зовнішнього обладнання (СІС (Мороз.), 453–454; СІС (Музич.), 541; СІС (Бибик), 439), АБО 1) отвір у борту судна для гарматних стволів (у старовинних військових суднах) або навантаження й розвантаження з нижньої палуби; 2) пристрій для підключення зовнішнього обладнання; 3) інтерфейс,

		через який периферійний пристрій приєднують до адаптера, який розміщений на системній платі' (ВТССУМ, 1072), АБО отвір у борту судна для гарматних стволів' (СІС (Льох.), 572), СІС УРЕ, 671)
II. ПОРТ ¹	–	1) ділянка берега разом із прилеглим водним простором, спеціально обладнана для стоянки й технічного обслуговування суден, вантажно-розвантажувальних робіт, посадки й висадки пасажирів і т. ін.; гавань; пристань; 2) перен. місце, де можна осісти; пристановище; пристань (СУМ-20, XIII, 477)
II. ПОРТ ²	–	мор. герметично закриваний отвір у борті судна (для гарматних стволів, навантаження й розвантаження з нижньої палуби і т. ін.) (СУМ-20, XIII, 477)
II. ПОРТ ³		вет., мед. невеликий пристрій, який установлюють підшкірно для багаторазового введення ліків та забору зразків крові (СУМ-20, XIII, 477)
II. ПОРТ ⁴		в обчислювальній техніці – пристрій, що з'єднує комп'ютер з іншими приладами для передання даних (СУМ-20, XIII, 477).
ПРИЗ ¹	–	нагорода переможцю в певному змаганні, конкурсі (спортсмену, артисту та ін.) (НСІС, 495)
ПРИЗ ²	–	захоплене вороже судно або нейтральне торгове судно, що перевозило контрабанду (НСІС, 495)
ПРОТЕ́КТОР ¹	–	1) <i>заст.</i> покровитель, захисник; 2) у міжнародному праві – держава, яка здійснює протекторат (ВТССУМ, 1172), АБО <i>заст.</i> покровитель, захисник (СУМ, VIII, 312; СІС (Бибик), 449; ССІС, 561)
ПРОТЕ́КТОР ²	–	1) <i>спец.</i> потовщена зовнішня частина автомобільної покришки, що захищає пневматичну шину від пошкоджень; 2) захисне покриття у різних технічних пристроях (СУМ, VIII, 312; ВТССУМ, 1172; СІС (Бибик), 450), АБО 1) шар гуми з виступами, що захищає пневматичну шину від пошкоджень; 2) гумові кільця, що запобігають тертю бурильних штанг; 3) шар матеріалів (гума, корд тощо), які перешкоджають витіканню палива з баків літального апарата при їх пошкодженні; 4) металева пластинка, що захищає від корозії (ССІС, 561)
I. ПУЛ ¹	–	1) одна з форм монополій, яка характеризується тим, що прибуток усіх учасників надходить у загальний фонд і розподіляється між ними пропорційно до розмірів їхніх капіталів; 2) у Канаді, США та Австралії кооперативна організація для збуту сільськогосподарської продукції (ВТССУМ, 1188)
I. ПУЛ ²		розмінна монета Афганістану (ВТССУМ, 1188)
I. ПУЛ ³	–	в обчислювальній техніці – сукупність однорідних динамічно розподілених об'єктів (ВТССУМ, 1188)
II. ПУЛ ¹	–	форма монополістичного об'єднання, що має звичайно тимчасовий характер; характеризується тим, що прибуток усіх учасників надходить у загальний фонд, а потім розподіляється між ними пропорційно до розмірів їхніх капіталів, кількості випущеної продукції тощо (СІС УРЕ, 696),

		АБО одна з форм угоди між підприємцями, за якої прибуток спрямовують до загального фонду і розподіляють згідно з квотами, наперед визначеними учасниками пулу (СІС (Пуст.), 775)
П. ПУЛ ²		розмінна монета Афганістану (СІС УРЕ, 696), АБО 1) мідна монета ханів Золотої Орди в XIII–XV ст.; 2) мідна монета, яку карбували в регіоні Центральної Азії у XVIII–XIX ст.; 3) розмінна монета Афганістану (СІС (Пуст.), 776).
РАБА́Т ¹	–	1) комерційна знижка з усієї суми грошей, що належить за товар; надається в разі сплату готівкою, закупівлі товару оптом тощо; 2) знижка з суми страхової премії при особливо вигідних для страхувальника умовах договору (ВТССУМ, 1194)
РАБА́Т ²	–	середньовічний арабський укріплений табір, який мав прямокутний план і стіни з вежами (ВТССУМ, 1194)
РАДИКА́Л ¹	–	1) представник деяких політичних партій, які вимагають проведення демократичних реформ зі збереженням буржуазного ладу; 2) прихильник крайніх заходів, рішучих дій, поглядів (СУМ, VIII, 428; ВТССУМ, 1195; СІС (Бибик), 454) АБО 1) прихильник крайніх, рішучих дій, поглядів; 2) член радикальної партії (СІС (Музич.), 567; СІС (Пуст.), 779; ССІС, 570; НСІС, 511)
РАДИКА́Л ²	–	1) математичний знак ($\sqrt{}$) на позначення дії добування кореня, а також результату цієї дії; 2) стійка група атомів у молекулі, яка при хімічних перетвореннях переходить без зміни з однієї сполуки в іншу (СУМ, VIII, 428; ВТССУМ, 1195; СІС (Бибик), 454; СІС (Музич.), 566–567; СІС (Пуст.), 778; НСІС, 511), АБО 1) <i>мат.</i> знак дії добування кореня, а також результат цієї дії; 2) <i>хім.</i> стійка група атомів у молекулі, яка при хімічних перетвореннях переходить без зміни з однієї сполуки в іншу; 3) <i>хім.</i> нестійка частка з надлишковою енергією (ССІС, 570)
РЕА́Л ¹	–	старовинна іспанська срібна монета (СУМ, VIII, 466; СОУМ, 113; СІС (Льох.), 604; СІС УРЕ, 708; СІС (Мороз.), 483; ССІС, 579; СІС (Музич.), 573; СТСУМ, 578), АБО старовинна іспанська срібна монета; 2) грошова одиниця Бразилії, що дорівнює 100 сентаво (ВТССУМ, 1203; НСІС, 519)
РЕА́Л ²	–	<i>друж.</i> стіл з похилою верхньою дошкою, на яку ставиться каса з шрифтом для складання' (СУМ, VIII, 466; СІС (Льох.), 604; СОУМ, 114), АБО 1) стіл із похилою верхньою дошкою, на яку ставиться каса зі шрифтом для складання; 2) друкарський шрифт, кегль (розмір) якого дорівнює 120 пунктам (ВТССУМ, 1203; СІС УРЕ, 708; СІС (Мороз.), 483; ССІС, 579; СІС (Музич.), 573; СТСУМ, 578)
РЕЙД ¹	–	прибережний водний простір, придатний для стоянки суден на якорі 1) 'проникнення військових частин у тил ворога з певною метою'; 2) 'несподівана перевірка, обстеження чого-небудь' (СУМ, VIII, 490; ВТССУМ, 1210; СОУМ, 114; СТСУМ, 582; СІС (Льох.), 612–613; СІС

		УРЕ, 717; СІС (Пуст.), 793; СІС (Мороз.), 490; СІС (Бирик), 465; ССІС, 587; НСІС, 524).
РЕЙД ²	–	1) проникнення військових частин у тил ворога з певною метою; 2) <i>перен.</i> несподівана перевірка, обстеження чого-небудь, здійснювані групою активістів за завданням громадських організацій або преси (СУМ, VIII, 490; ВТССУМ, 1210; СОУМ, 114; СТСУМ, 582; СІС (Льох.), 612–613; СІС УРЕ, 717; СІС (Пуст.), 793; СІС (Мороз.), 490; СІС (Бирик), 465; ССІС, 587; НСІС, 524)
РЕЙС ¹	–	розмінна монета Португалії в 1854–1911 рр. та Бразилії в 1854–1942 рр. (ВТССУМ, 1210; СІС (Льох.), 613; СІС УРЕ, 717; СІС (Пуст.), 793; НСІС, 524; ССІС, 587; СОУМ, 114)
РЕЙС ²	–	закінчена операція щодо переміщення вантажів або пасажирів транспортними засобами, а також рух цих засобів за визначеним маршрутом, АБО маршрут (судна, літака, автомобіля тощо) в один кінець (СІС (Льох.), 613; СІС (Пуст.), 793; НСІС, 524)
РЕКС ¹	–	<i>іст.</i> вождь римського народу у ранній період римської держави-поліса, що обирався народними зборами; був проводирем війська, верховним жрецем та суддею з міжродових справ (ВТССУМ, 1211)
РЕКС ²	–	шкуркова порода середніх за величиною короткошерстих кролів (ВТССУМ, 1211)
РЕМІЗА ¹	–	<i>текст.</i> робочий орган ткацького верстата, який здійснює підняття та опускання ниток основи (ВТССУМ, 1212)
РЕМІЗА ²	–	ділянка мисливського угіддя, де для птахів і звірів створені сприятливі захисні, гніздові та ін. умови (ВТССУМ, 1212)
І. РИНГ ¹	–	1) <i>спорт.</i> огорожений канатом квадратний майданчик на помості, де провадяться змагання з боксу, реслінгу та ін. видів єдиноборств; 2) загороджений майданчик, на якому демонструються якості собаки на спеціально організованих виставках або виводках собак (ВТССУМ, 1221)
І. РИНГ ²	–	1) одна з форм монополій; тимчасова угода про скуповування або вилучення з ринку певного товару, щоб підвищити попит і потім продати за вищою ціною; 2) система прийняття управлінських рішень, пов'язана з розглядом проблеми серед широкого кола зацікавлених осіб на усіх ступенях управління фірмою; 3) біржове кільце, яма (ВТССУМ, 1221)
І. РИНГ ³	–	вихор в океані циклонічного або антициклонічного походження, холодне ядро якого обмежене вузьким кільцем теплих вод (ВТССУМ, 1221)
ІІ. РИНГ ¹		1) <i>спорт.</i> огорожений канатом квадратний майданчик на помості, де провадяться змагання з боксу, реслінгу та ін. видів єдиноборств; 2) загороджений майданчик, на якому демонструються якості собаки на спеціально організованих виставках або виводках собак (СІС (Бирик), 475; ССІС, 600; НСІС, 534)
ІІ. РИНГ ²		1) одна з форм монополій; тимчасова угода про скуповування або вилучення з ринку певного товару, щоб підвищити попит і потім продати за вищою ціною; 2) система прийняття управлінських рішень, пов'язана з розглядом проблеми серед широкого кола зацікавлених осіб на усіх ступенях управління фірмою; 3) біржове кільце, яма (СІС (Бирик), 475; ССІС, 600; НСІС, 534)

РИФ ¹	–	геол. пасмо підводних або невисоких надводних скель на мілководді (СУМ, VIII, 545; СІС (Льох), 626; СІС УРЕ, 733; СІС (Пуст.), 807; СІС (Мороз.), 504; СОУМ, 114; НСІС, 536; СТСУМ, 590)
РИФ ²	–	мор. поперечний ряд отворів або петельок на вітрилі, через які просувають віршовку, щоб зменшити площу вітрила під час сильного вітру (СУМ, VIII, 545; СІС (Льох), 626; СІС УРЕ, 733; СІС (Пуст.), 807; СІС (Мороз.), 504; СОУМ, 114; НСІС, 536; СТСУМ, 590)
РИФ ³	–	засіб мелодійної техніки року і джазу, особливо характерний для свінгу – багаторазово повторювана групою інструментів коротка мелодійна фраза (ВТССУМ, 1223; СІС (Бибик), 476; ССІС, 601)
РІШТА ¹	–	безхребетна паразитична тварина класу круглих червів; мединська нитянка (ВТССУМ, 1223)
РІШТА ²	–	те саме, що <i>дракункульоз</i> (вет., мед. захворювання людини і деяких тварин (собаки, шакала та ін.), спричинюване круглим черв'яком риштою, який локалізується в підшкірній клітковині, переважно нижніх (задніх) кінцівок) (ВТССУМ, 1223)
РОКЕР ¹	–	учасник, молодіжної групи, яка влаштовує нічні гонки на мотоциклах; виконавець музичних творів у стилі рок; палкий прихильник року та його виконавців.
РОКЕР ²	–	тех. кулачок у розподільному валу двигуна автомобіля.
РҮНА ¹	–	літера давньогерманських алфавітів, що збереглися (у скандинавів) у написах на каменях, зброї, прикрасах і т. ін. (СУМ, VIII, 909; ВТССУМ, 1279; СОУМ, 121)
РҮНА ²	–	народна карельська та фінська епічна пісня (СУМ, VIII, 909; ВТССУМ, 1279; СОУМ, 121)
РҮПІЯ ¹	–	грошова одиниця Індії, Непалу, Пакистану – 100 пайсів; Індонезії – 100 сенів; Маврикію, Сейшельських островів, Шрі-Ланки – 100 центів (ВТССУМ, 1279)
РҮПІЯ ²	–	мед. конічної форми, шарувата, кров'янисто-гнійна кірка, що утворюється внаслідок поверхневого гнійного розплавлення запального інфільтрату або висихання ексудату пустули (ВТССУМ, 1279)
РУПІЯ ³		водна морська чи солонувато-водна рослина з родини Ruppiaceae (раніше цей рід відносили до родини Potamogetonaceae) [10, 208]
САК ¹	–	1) риболовна снасть із сітки, що мав форму конусоподібного мішка, натягнутого на обруч і прикріпленого до держална; 2) <i>заст.</i> сумка, торба з цупкої тканини для зберігання і перевезення речей (СУМ, IX, 16; СІС (Бибик), 480; СОУМ, 122), АБО 1) риболовна снасть із сітки, що мав форму конусоподібного мішка, натягнутого на обруч і прикріпленого до держална; 2) <i>заст.</i> сумка, торба з цупкої тканини для зберігання і перевезення речей; 3) мішок, набитий землею, для захисту від куль (ВТССУМ, 1284; ССІС, 607; НСІС, 542)
САК ²	–	<i>заст.</i> жіноче півпальто вільного крою (СУМ, IX, 16; ВТССУМ, 1284; СІС (Бибик), 480; ССІС, 607; НСІС, 542; СОУМ, 122)
САЛАТ ¹	–	1) трав'яниста городня рослина, листя якої, багате на вітаміни, споживають у сирому вигляді; 2) холодна страва, приготована з листя цієї рослини, приправлена оцтом, сметаною тощо; 3) холодна страва з дрібно нарізаних сирих або варених овочів, зелені, яєць, іноді з м'ясом або

		рибою, приправлена олією, оцтом, сметаною, майонезом тощо (ВТССУМ, 1285)
САЛА́Т ²	–	один із головних обрядів ісламу – щоденне п'ятикратне богослужіння (ВТССУМ, 1285)
І. САМБУ́К ¹	–	те саме, що <i>бузина́ 1</i> (ВТССУМ, 1286)
І. САМБУ́К ²	–	солодка холодна страва, яку готують збиванням фруктового пюре з цукром і яєчним білком (ВТССУМ, 1286)
І. САМБУ́К ³	–	<i>військ.</i> абордажне озброєння – встановлена на кораблі рухома висока драбина з платформою нагорі (ВТССУМ, 1286)
І. САМБУ́К ¹	–	те саме, що <i>бузина́ 1</i> (СУМ, IX, 25; НСІС, 543)
І. САМБУ́К ²	–	солодка холодна страва, яку готують збиванням фруктового пюре з цукром і яєчним білком (СУМ, IX, 25; НСІС, 543)
САНДА́Л ¹	–	1) вічнозелене тропічне дерево, деревина якого багата на ефірну олію; 2) кристалічна речовина, яку одержують із деревини цієї рослини; 3) барвник червоного або жовтого кольору, що його одержують із деревини цієї та деяких інших рослин (СУМ, IX, 52; ВТССУМ, 1292; СОУМ, 122; ССІС, 609)
САНДА́Л ²	–	<i>заст.</i> невелике судно, що було поширене у тюркських народів (СУМ, IX, 52; ВТССУМ, 1292; СОУМ, 122; ССІС, 609)
САНДА́Л ³	–	<i>заст.</i> пристрій для обігрівання житла (у народів Сходу) (СУМ, IX, 52; ВТССУМ, 1292; СОУМ, 122), АБО <i>заст.</i> пристрій для обігрівання житла у народів Сходу; заглиблення в земляній підлозі, наповнене гарячим вугіллям, над яким ставився низький столик, накритий ковдрою (ССІС, 609)
САФА́РІ ¹	–	заповідник, у якому дозволяють полювати на диких звірів, а також саме полювання (СІС (Пуст.), 820–821)
САФА́РІ ²	–	одяг прямого крою з легкої гладкої тканини з кишеньками та відстрочкою (СІС (Пуст.), 821)
І. СЕКРЕ́Т ¹	–	1) те, що не підлягає розголошенню, що приховується від інших; таємниця; 2) потайний пристрій у механізмах, предметах домашнього вжитку тощо; 3) <i>військ.</i> додатковий сторожовий пост із кількох осіб, виставлений таємно на найбільш небезпечних підступах з боку противника, а також місце розташування такого поста (СУМ, IX, 112; ВТССУМ, 1303; СІС (Мороз.), 516; СІС (Музич.), 610; ССІС, 614), АБО 1) таємниця; 2) <i>військ.</i> передовий спостережний пост з двох або кількох осіб, укритих від очей противника (СІС (Льох.), 640; СІС УРЕ, 749; СІС (Пуст.), 823), АБО 1) те, що приховують, не розголошують; таємниця; 2) таємний спосіб отримання, виготовлення чого-небудь, невідомого іншим; 3) потаємний пристрій у механізмах, предметах ужитку (напр., замок із секретом); 4) додатковий сторожовий пост, прихований від супротивника, а також місце розташування такого поста (НСІС, 549)
І. СЕКРЕ́Т ²	–	<i>фізіол.</i> речовина, яку виробляють залози людини й тварини (слина, шлунковий сік і т. ін.) (СУМ, IX, 112; ВТССУМ, 1303; СІС (Мороз.), 516; СІС УРЕ, 749; СІС (Пуст.), 823; СІС (Музич.), 610; ССІС, 614; НСІС, 549)

П. СЕКРЕТ ¹	–	1) те, що не підлягає розголошенню, що приховується від інших; таємниця; 2) потайний пристрій у механізмах, предметах домашнього вжитку тощо (СІС (Бибик), 486)
П. СЕКРЕТ ²	–	<i>військ.</i> додатковий сторожовий пост із кількох осіб, виставлений таємно на найбільш небезпечних підступах з боку противника, а також місце розташування такого поста (СІС (Бибик), 486)
П. СЕКРЕТ ³	–	<i>фізіол.</i> речовина, яку виробляють залози людини й тварини (слина, шлунковий сік і т. ін.) (СІС (Бибик), 486)
СЕКРЕТАР ¹	–	1) службовець, який відповідає за діловодство установи, організації тощо; 2) особа, що веде протокол зборів, засідання і т. ін.; 3) виборний керівник якої-небудь організації, якогось органу; 4) керівник поточної роботи установи, органу або якого-небудь відділу (СУМ, IX, 112–113; ВТССУМ, 1303; ССІС, 614–615; НСІС, 549)
СЕКРЕТАР ²	–	хижий птах з довгими ногами та з чубчиком на голові у вигляді гусячого пера (СУМ, IX, 112–113; ВТССУМ, 1303; ССІС, 614–615; НСІС, 549)
СЕКРЕЦІЯ ¹	–	<i>фізіол.</i> утворення й виділення залозами особливих речовин, необхідних для життєдіяльності організму (ВТССУМ, 1303)
СЕКРЕЦІЯ ²	–	<i>геол.</i> мінеральне утворення, що виникло в результаті заповнення порожнини в гірській породі кристалічною або колоїдною речовиною (ВТССУМ, 1303)
І. СЕКЦІЯ ¹	–	1) одна з частин, ділянок, що складають яке-небудь ціле <i>рідко</i> зупинка (спеціально визначений пункт, місце, де постійно зупиняється транспорт, щоб пасажери могли вийти або зайти); 2) відділ або підвідділ установи, організації, товариства і т. ін., що має певну спеціалізацію частина торгового приміщення, де продають однорідні предмети один із підвідділів з'їзду, конференції та ін., на засіданнях яких обговорюють спеціальні питання; 3) те саме, що сектор (частина глядацьких трибун на стадіоні, у палацах спорту, цирку, літніх театрах та кінотеатрах, обмежена проходами) (ВТССУМ, 1304)
І. СЕКЦІЯ ²	–	<i>мед.</i> розтин трупа (ВТССУМ, 1304)
І. СЕКЦІЯ ³	–	<i>біол.</i> таксон у систематиці рослин; займає проміжне місце між родом і видом (ВТССУМ, 1304)
СЕКЦІЯ ¹	–	1) одна з частин, ділянок, що складають яке-небудь ціле <i>рідко</i> зупинка (спеціально визначений пункт, місце, де постійно зупиняється транспорт, щоб пасажери могли вийти або зайти); 2) відділ або підвідділ установи, організації, товариства і т. ін., що має певну спеціалізацію частина торгового приміщення, де продають однорідні предмети один із підвідділів з'їзду, конференції та ін., на засіданнях яких обговорюють спеціальні питання (СУМ, 1304, IX, 116), АБО 1) одна з частин, ділянок, що складають яке-небудь ціле; 2) відділ або підвідділ установи, організації, товариства і т. ін., що має певну спеціалізацію (СІС (Бибик), 487), АБО 1) відділення, спеціальна частина установи, організації, товариства; 2) одна з кількох частин у системі каналів, труб, електричних котушок якої-небудь машини чи технічної установки, що складають єдине ціле (ССІС, 616)
СЕКЦІЯ ²	–	<i>мед.</i> розтин трупа (СІС (Бибик), 487)

СЕЛАДОН ¹	–	заст. залицяльник (ВТССУМ, 1304; НСІС, 550)
СЕЛАДОН ²	–	вид виробів із сірувато-зеленуватим глазуруванням (ВТССУМ, 1304; НСІС, 550)
СЕЛЕНІТ ¹	–	мін. різновид гіпсу рожевого, жовтого або білого кольору, який використовують як виробне каміння (ВТССУМ, 1304) чи для виготовлення художньо-побутових виробів (СУМ, IX, 117; СІС (Бибик), 487; СОУМ, 123), АБО мінерал класу сульфатів, різновид напівпрозорого гіпсу (ССІС, 616), АБО мінерал класу сульфатів, різновид гіпсу золотисто-жовтого або білого кольору; використовують для виготовлення художньо-побутових виробів (НСІС, 551)
СЕЛЕНІТ ²	–	у науково-фантастичній літературі – назва жителів Місяця (ВТССУМ, 1304; СУМ, IX, 117; СОУМ, 123; ССІС, 616), АБО 1) у науково-фантастичній літературі – назва жителів Місяця; 2) людина, що досягає Місяця, веде там наукові спостереження' (СІС (Бибик), 487; НСІС, 551)
СЕНЬЙОР ¹	–	іст. у Західній Європі часів середньовіччя – феодал, який мав право власності на землю і повну владу (політичну, адміністративну, судову) на своїй території (СУМ, IX, 126; ВТССУМ, 1307; СІС (Льох.), 644; СІС УРЕ, 754; СІС (Пуст.), 828; СІС (Бибик), 489; ССІС, 618; НСІС, 553)
СЕНЬЙОР ²	–	ввічливе називання, звертання до чоловіка в Іспанії та деяких інших країнах; називання будь-якої особи чоловічої статі або жартівливо-іронічне звертання до неї (СУМ, IX, 126; ВТССУМ, 1307; СІС (Льох.), 644; СІС УРЕ, 754; СІС (Пуст.), 828; СІС (Бибик), 489; ССІС, 618; НСІС, 553)
СЕРВЕР ¹	–	у тенісі та інших спортивних інших спортивних іграх гравець, який уводить м'яч у гру (НСІС, 554)
СЕРВЕР ²	–	інф. 1) комп'ютер, що керує розподілом ресурсів обчислювальної мережі і центральним доступом до даних; 2) програма, що забезпечує управління доступом до мережеских ресурсів; 3) вузол в інтернеті, що має електронну адресу, містить певну інформацію з теми (НСІС, 554)
I. СКАТ ¹	–	гірн. похила підземна гірнична виробка, що не має безпосереднього виходу на земну поверхню й призначена для спускання корисних копалин, пустих порід і т. ін. самопливом (СУМ, IX, 256; ВТССУМ, 1328)
I. СКАТ ²	–	1) спец. колесо автомобіля, а також комплект гумових деталей автомобільного колеса; 2) комплект колісних пар паровоза, вагона (СУМ, IX, 256; ВТССУМ, 1328)
I. СКАТ ³	–	велика хижа морська риба ряду акулподібних із плоским тілом і вузьким хвостом (СУМ, IX, 256; ВТССУМ, 1328)
I. СКАТ ⁴	–	карткова гра з розряду комерційних (СУМ, IX, 256; ВТССУМ, 1328)
II. СКАТ ¹	–	гірн. похила підземна гірнична виробка, що не має безпосереднього виходу на земну поверхню й призначена для спускання корисних копалин, пустих порід і т. ін. самопливом (СІС (Бибик), 498)
II. СКАТ ²	–	1) спец. колесо автомобіля, а також комплект гумових деталей автомобільного колеса; 2) комплект колісних пар паровоза, вагона (СІС (Бибик), 498)

П. СКАТ ³	–	велика хижа морська риба ряду акулподібних із плоским тілом і вузьким хвостом (СІС (Бирик), 498)
СКЕЙТ ¹	–	роликотв дошкв для катання по асфальту (ВТССУМ, 1328)
СКЕЙТ ²	–	відмова дилерів від котирування акцій, заздалегідь опублікована ними у засобах масової інформації (ВТССУМ, 1328)
СКИТ ¹	–	1) у православних монастирях – невелике житло ченців-самітників, розташоване віддалік від основних монастирських будівель; 2) старообрядницький монастир або невелике поселення монастирського типу в безлюдній місцевості (ВТССУМ, 1330)
СКИТ ²	–	(мн. <i>скіти</i>) те саме, що <i>скіфи</i> (ВТССУМ, 1330)
СКИТ ³	–	круглий стенд – тип стрілкової площі, стрільба на якій вимагає від стрільця великої майстерності (ВТССУМ, 1330)
СКІФ ¹	–	(мн. <i>скіфи</i>) степові племена, які населяли південну частину території сучасної УРСР в І тисячолітті до н. е. – на початку І тисячоліття н. е. (СУМ, ІХ, 271; ВТССУМ, 1331; СОУМ, 126)
СКІФ ²	–	вузький і довгий спортивний човен для змагань з академічної греблі (СУМ, ІХ, 271; ВТССУМ, 1331; СОУМ, 126)
І. СЛІП ¹	–	1) споруда у вигляді похилої площини зі спеціальним пристроєм для витягування суден на берег та спускання їх на воду; 2) похилий тунель на китобійних суднах для втягування китів із води на верхню палубу (ВТССУМ, 1344)
І. СЛІП ²	–	1) документ-пропозиція, який висилає перестраховальник потенційним перестраховачам; 2) документ з додатковою інформацією, що його прикріплюють до проданого цінного паперу (ВТССУМ, 1344)
ІІ. СЛІП ¹	–	1) споруда у вигляді похилої площини зі спеціальним пристроєм для витягування суден на берег та спускання їх на воду; 2) похилий тунель на китобійних суднах для втягування китів із води на верхню палубу (НСІС, 568)
ІІ. СЛІП ²	–	паперовий розрахунковий документ (чек), що оформляється під час здійснення операції з платіжними картками за допомогою імпринтера (НСІС, 568)
ІІ. СЛІП ³		вид відкритої нижньої білизни (НСІС, 568)
СОЛПТЕР ¹	–	стрічковий черв'як, який паразитує в кишечнику людини і тварини (СУМ, ІХ, 444; ВТССУМ, 1354; СІС (Бирик), 501; ССІС, 633; НСІС, 569; СТСУМ, 624)
СОЛПТЕР ²	–	великий брильянт в оправі (СУМ, ІХ, 444; ВТССУМ, 1354; СІС (Бирик), 501; ССІС, 633; НСІС, 569; СТСУМ, 624)
СОЛЬ ¹	–	1) муз. одна зі складових назв звуків, а також нота, що позначає цей звук; 2) стрій транспорувальних музичних інструментів, що звучать на 2 1/2 тону нижче, ніж записано (альтова флейта); 3) назва ключа (ВТССУМ, 1355–1356), АБО п'ятий ступінь основного (до-мажорного діатонічного) звукоряду (СІС УРЕ, 775; СІС (Пуст.), 847; ССІС, 633; НСІС, 569)
СОЛЬ ²	–	1) старовинна французька золота монета, яка з 18 ст. стала називатися су; 2) грошова одиниця Перу (ВТССУМ, 1356),

		АБО грошова одиниця Перу (СІС УРЕ, 775; СІС (Пуст.), 847; ССІС, 633; НСІС, 569)
СОМА ¹	–	1) <i>біол.</i> тіло організму, крім материнських клітин спор у рослин і клітин зародкового шляху або статевих клітин у тварин; 2) тіло (тулуб з головою та шиєю, але без кінцівок) (ВТССУМ, 1356), АБО <i>біол.</i> тіло організму, крім материнських клітин спор у рослин і клітин зародкового шляху або статевих клітин у тварин' (СІС (Пуст.), 848; НСІС, 570), АБО <i>спец.</i> т. зв. «смертна частина» тіла організму, яку вейсманісти (термін запровадив німецький біолог А. Вейсман) протиставляють зародковій плазмі, що є нібито потенційно безсмертною і передається з покоління в покоління' (СУМ, IX, 454), АБО усі клітини тварини або рослини, крім статевих' (СІС (Бибик), 501)
СОМА ²	–	в давньоіндійській релігії і міфології – священний дурманний напій, який відігравав важливу роль в обрядах жертвопринесень, а також божество цього напою (СУМ, IX, 454; ВТССУМ, 1356; СІС (Пуст.), 848; НСІС, 570; СІС (Бибик), 501)
СОН ¹	–	одиниця шкали гучності звуку (ВТССУМ, 1356), АБО одиниця вимірювання гучності звуку, що дорівнює гнучкості 40 фон із частотою 1000 герц (НСІС, 570)
СОН ²	–	1) загальна назва різних ритміко-мелодичних формул народної музики в країнах Центр. Америки та Карибського басейну; 2) кубинська пісня, що поєднує риси іспанського романсу з синкопованими ритмами негритянської музики (ВТССУМ, 1356; НСІС, 570)
СПОРТ ¹	–	заняття різними фізичними вправами з метою досягнення перемоги або високих результатів (ССІС, 639)
СПОРТ ²	–	<i>біол.</i> поява на рослині бруньки, з якої розвивається пагін, відмінний за своїми ознаками та властивостями від інших пагонів цієї рослини (ССІС, 639)
СТЕК ¹	–	тонка палиця з ремінною петлею на кінці, що слугує за нагайку під час верхової їзди (ВТССУМ, 1388; СІС (Бибик), 509)
СТЕК ²	–	в обчислювальній техніці – структура даних, в якій новий елемент завжди записується на її початок (вершину) та черговий елемент, що читається, також завжди вибирається з її початку (ВТССУМ, 1388; СІС (Бибик), 509)
СУЛТАН ¹	–	у країнах Сходу – титул монарха, а також особа, що носить цей титул (СУМ, IX, 833; ВТССУМ, 1412; СІС (Бибик), 517; СТСУМ, 643)
СУЛТАН ²	–	1) оздоба з пучка пір'я або кінського волосу на головних уборах, на головах коней; 2) <i>перен.</i> про розширений угорі стовп куряви, диму і т. ін.; волоть із колосків, що є суцвіттям багатьох злаків (СУМ, IX, 833; ВТССУМ, 1412; СІС (Бибик), 517; СТСУМ, 643), АБО 1) оздоба з пучка пір'я або кінського волосу на головних уборах, на головах коней; 2) розширений угорі стовп куряви, диму; 3) волоть із колосків багатьох злаків (ЕСУМ, V, 472)

ТАБУН ¹	–	бойова отруйна речовина; безбарвна рідина, що уражає центральну нервову систему (ВТССУМ, 1426; СІС (Бибик), 521; НСІС, 584)
ТАБУН ²	–	гурт копитних тварин (коней, оленів, верблюдів і т. ін.), зграя диких або свійських птахів, скупчення риб, морських тварин; <i>перен., розм.</i> про велику, звичайно неорганізовану групу людей (ВТССУМ, 1426; СІС (Бибик), 521; НСІС, 584)
ТАКСА ¹	–	офіційно визначена стабільна розцінка на товари або визначений розмір оплати за той чи інший вид праці, послуги (СУМ, X, 23–24; ВТССУМ, 1428; СІС (Льох.), 687; СІС УРЕ, 807; СІС (Мороз.), 561; ССІС, 657; СІС (Музич.), 660; СІС (Бибик), 522; НСІС 585; СТСУМ, 648; СОУМ, 132; ЕСУМ, V, 505)
ТАКСА ²	–	порода мисливських або кімнатних собак, що мають короткі криві ноги й довгий тулуб; собака такої породи (СУМ, X, 23–24; ВТССУМ, 1428; СІС (Льох.), 687; СІС УРЕ, 807; СІС (Мороз.), 561; ССІС, 657; СІС (Музич.), 660; СІС (Бибик), 522; НСІС 585; СТСУМ, 648; СОУМ, 132; ЕСУМ, V, 505)
ТАКТ ¹	–	1) метрична музична одиниця – кожна з рівних за тривалістю частин, на які поділяється музичний твір за числом ритмічних наголосів у ньому; 2) ритм якогось руху, дії; кожен із рівномірно повторюваних рухів, ударів; 3) <i>спец.</i> частина робочого циклу якогось механізму (СУМ, X, 24; ВТССУМ, 1428; СОУМ, 132), АБО 1) метрична музична одиниця – кожна з рівних за тривалістю частин, на які поділяється музичний твір за числом ритмічних наголосів у ньому; 2) ритм якогось руху, дії; кожен із рівномірно повторюваних рухів, ударів (СІС УРЕ, 807; СІС (Мороз.), 561; СІС (Пуст.), 875; СІС (Бибик), 522–523), ССІС, 658; НСІС, 585; СІС (Музич.), 661)
ТАКТ ²	–	почуття міри, що підказує правильне розуміння або оцінку явищ дійсності (СУМ, X, 24; ВТССУМ, 1428; СОУМ, 132)
ТАЛА ¹		те саме, що <i>верболіз</i> (високий кущ або невелике дерево з довгими блискучими гілками і вузьким листям, що росте зазвичай у вологих місцях; зарості цієї рослини) (ВТССУМ, 1428; ЕСУМ, V, 506)
ТАЛА ²	–	грошова одиниця Західного Самоа (ВТССУМ, 1428)
ТАЛА ³	–	принцип метроритмічної організації індійської класичної музики (ВТССУМ, 1428)
ТАЛАНТ ¹	–	у Стародавній Греції, Месопотамії, Сирії – вагова та грошова одиниця (ВТССУМ, 1428; СТСУМ, 648), АБО 1) у Стародавній Греції вагова й грошово-вагова одиниця; 2) у сучасній Греції міра ваги (150 кг) (ССІС, 658)
ТАЛАНТ ²	–	1) видатні природні здібності людини; хист, обдаровання; здібність до чогось, уміння робити щось; 2) людина з видатними природними здібностями (ВТССУМ, 1428; ССІС, 658; СТСУМ, 648)
ТАЛЕР ¹	–	старовинна срібна монета, що була в обігу в Німеччині, Чехії, Італії тощо, а також в Україні (СУМ, X, 27; ВТССУМ, 1429; СОУМ, 132)
ТАЛЕР ²	–	металева плита на друкарському верстаті, на якій установлюють друкарську форму (СУМ, X, 27; ВТССУМ, 1429; СОУМ, 132; СІС УРЕ, 808; ССІС, 659),

		АБО 1) металева плита в друкарській машині, яку використовують для установки друкарської форми; 2) стіл з металевою поверхнею, який використовують для приготування друкарської форми для друку (СІС (Пуст.), 876; СІС (Льох.), 688; ССІС, 659)
ТАЇЯ ¹	–	1) найвужча частина тулуба; місце, де носять пояс частина сукні, одягу, що облягає це місце; 2) <i>рідко</i> частина тулуба від пахв до стегон (СУМ, X, 28; ВТССУМ, 1429), АБО найвужча частина людського тулуба між грудьми й стегнами (НСІС, 586)
ТАЇЯ ²	–	1) <i>заст.</i> комплект гральних карт із двох колод; 2) коло картярської гри до закінчення колоди карт біля банківника (СУМ, X, 28; ВТССУМ, 1429; НСІС, 586)
ТАЇЯ ¹	–	<i>муз.</i> в ізометричному мотеті XIV–XVст. – ритмічна структура, яка остинатно повторюється в будь-якому голосі (ВТССУМ, 1429)
ТАЇЯ ²	–	у Франції в період феодалізму – прямий податок, що його стягували зазвичай у довільному розмірі (ВТССУМ, 1429)
І. ТАМБУР ¹	–	1) прибудова біля входу в приміщення; сіни; 2) закритий майданчик пасажирського залізничного вагона (СІС (Бирик), 524)
І. ТАМБУР ²	–	вид вишивання або плетіння, коли кожна наступна петля нитки протягається гачком або голкою через попередню (СІС (Бирик), 524)
І. ТАМБУР ³		мембранний ударний музичний інструмент (СІС (Бирик), 524)
ІІ. ТАМБУР ¹	–	1) прибудова біля входу в приміщення; сіни; 2) закритий майданчик пасажирського залізничного вагона; 3) <i>архит.</i> те саме, що <i>барабан</i> (циліндрична або багатогранна частина будівлі, на яку спирається купол, баня) (СУМ, X, 30; ВТССУМ, 1429)
ІІ. ТАМБУР ²	–	вид вишивання або плетіння, коли кожна наступна петля нитки протягається гачком або голкою через попередню (СУМ, X, 30; ВТССУМ, 1429)
ТАНК ¹	–	бойова броньована всюдихідна машина на гусеницях, озброєна гарматою та кулеметами, встановленими на башті, що обертається (СУМ, X, 33; ВТССУМ, 1430; СІС (Бирик), 524; СТСУМ, 649)
ТАНК ²	–	<i>спец.</i> спеціально обладнаний бак, цистерна, відсік для зберігання або транспортування рідин (СУМ, X, 33; ВТССУМ, 1430; СІС (Бирик), 524; СТСУМ, 649)
ТАНКА ¹	–	жанр японської поезії (ВТССУМ, 1430)
ТАНКА ²		у тибетському образотворчому мистецтві – зображення, переважно релігійного змісту, виконане клейовими фарбами або відбите на шовку чи бавовняній тканині (ВТССУМ, 1430)
ТАРАЇ ¹	–	1) старовинне знаряддя у вигляді колоди з металевим наконечником для руйнування мурів, воріт і башт фортеці під час облоги; 2) <i>військ.</i> удар гвинтом або корпусом літака (танка, корабля тощо) по ворожому літакові (танкові, кораблеві й т. ін.); застосовується як бойовий засіб здебільшого тоді, коли не стає боєприпасів; 3) <i>мор.</i> зміцнена підводна частина носа бойового корабля, якою завдають удару по ворожому кораблю (ВТССУМ, 1431)

ТАРА́Н ²	–	<i>бот.</i> види (перев. середньо-азійських) багаторічних трав з роду спориш родини гірчакових (ВТССУМ, 1431)
ТЕЇ́ЗМ ¹	–	релігійно-філософське вчення, що визнає існування Бога як окремої істоти з розумом і волею, що створила світ і керує ним (ВТССУМ, 1435)
ТЕЇ́ЗМ ²	–	один із різновидів кофеїнізму, обумовлений зловживанням чаєм (ВТССУМ, 1435)
ТЕ́НДЕР ¹	–	1) причіпна частина паровоза, де містяться запаси води, палива, мастила; 2) однощоглове морське спортивне судно з косими вітрилами (ВТССУМ, 1440; СТСУМ, 652)
ТЕ́НДЕР ²	–	1) форма розміщення замовлення на яку-небудь роботу, яка передбачає визначення виконавця шляхом конкурсного відбору кращої тендерної пропозиції (оферти); конкурс на право виконання яких-небудь робіт; 2) <i>фін.</i> бланк з пропозицією визначених вимог, послуг, що розсилається організатором торгів потенціальним учасникам; 3) торги, в тому числі міжнародні, що влаштовуються з метою найбільш вигідного продажу чого-небудь; 4) письмова пропозиція відносно поставки товарів за строковим контрактом; 5) ціна, запропонована підприємством, при визначенні якої виходять перш за все з цін, що їх можуть призначити конкуренти (ВТССУМ, 1440), АБО 1) <i>фін.</i> пропозиція щодо постачання товарів, надання послуг, будівництва об'єктів тощо у формі торгів, конкурсу; 2) письмова пропозиція за строковим контрактом; бланк з такою пропозицією; 3) ціна на товар, запропонована його виробником, відповідно до рівня цін, запропонованих конкурентами (СІС (Бибик), 531), АБО 1) бланк з пропозицією певних вимог, послуг, який розсилає організатор торгів потенційним учасникам; 2) торги, що влаштовуються з метою найбільш вигідного продажу чого-небудь (СТСУМ, 652)
ТЕ́РМІН ¹	–	1) відтинок, проміжок часу, визначений, установлений для чого-небудь; строк; 2) призначений, установлений момент, час виконання або настання чого-небудь (ВТССУМ, 1444; СІС (Бибик), 533; СТСУМ, 654)
ТЕ́РМІН ²	–	слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо; <i>розм.</i> будь-яке слово, будь-який вислів (ВТССУМ, 1444; СІС (Бибик), 533; СТСУМ, 654)
ТЕ́РМІТ ¹	–	<i>спец.</i> пальна порошковата суміш алюмінію з окислами деяких металів, при реакції горіння якої виділяється багато тепла (СУМ, X, 89; ВТССУМ, 1444; ЕСУМ, V, 555; СОУМ, 133)
ТЕ́РМІТ ²	–	(мн. <i>терміти</i>) перетинчастокрилі комахи теплих країн, які живуть сім'ями у великих гніздах і є шкідниками деревини (СУМ, X, 89; ВТССУМ, 1444; ЕСУМ, V, 555; СОУМ, 133)
ТИК ¹	–	нервові захворювання, що проявляється в мимовільних смиканнях м'язів обличчя, шиї, рук і т. ін. (ВТССУМ, 1449; СІС (Бибик), 536), АБО мимовільні скорочення певних м'язів голови, шиї, голови (СІС УРЕ, 825; СІС (Пуст.), 891; СТСУМ, 655)

ТИК ²	–	цупка бавовняна або льняна тканина (звичайно смугаста), що вживається для оббивання матраців, виготовлення чохла і т. ін. (ВТССУМ, 1449; СІС (Бибик), 536; СІС УРЕ, 825; СІС (Пуст.) 891),
ТИК ³	–	велике дерево родини вербових з міцною деревиною, що дико росте в лісовій смузі Індії й на острові Яві (ВТССУМ, 1449; СІС (Бибик), 536; СІС УРЕ, 825; СІС (Пуст.), 891)
ТИМПА́Н ¹	–	стародавній ударний музичний інструмент; вид литавр (СУМ, X, 113; СІС (Бибик), 536), АБО вид литаври (СОУМ, 134), АБО 1) стародавній ударний музичний інструмент; вид маленької ручної литаври або одnobічного барабана; 2) мідні тарілки (біблійні кимвали); 3) французька та італійська назва <i>цимбал</i> (ВТССУМ, 1450)
ТИМПА́Н ²	–	<i>архит.</i> трикутне поле фронтона з живописними або скульптурними оздобами (СУМ, X, 113; ВТССУМ, 1450; СІС (Бибик), 536; СОУМ, 134)
ТИРА́Ж ¹	–	1) розіграш державної позики або лотереї; 2) погашення облігацій позик або інших паперів установою, що їх випустила (СУМ, X, 119; ВТССУМ, 1451; СІС (Бибик), 537)
ТИРА́Ж ²	–	кількість примірників друкованого видання одного випуску <i>розм.</i> усі примірники такого видання (СУМ, X, 119; ВТССУМ, 1451; СІС (Бибик), 537)
ТИР ¹	–	приміщення для стрільби з ручної вогнепальної і пневматичної зброї (СІС УРЕ, 826; СІС (Пуст.), 892; ССІС, 675; СОУМ, 134), АБО закрите або напівзакрите приміщення для навчальної або тренувальної стрільби в ціль із вогнепальної або пневматичної зброї (НСІС, 595)
ТИР ²	–	<i>мор.</i> суміш зі смоли, каніфолі й сала, якою на судні вкривають стоячий такелаж і рангоут для зберігання їх від вологості (СІС УРЕ, 826; СІС (Пуст.), 892; ССІС, 675; НСІС, 595; СОУМ, 134)
ТИТА́Н ¹	–	хімічний елемент, твердий метал сіро-сталевого кольору, який завдяки його високим механічним та антикорозійним властивостям використовується в авіа- та ракетобудуванні, суднобудуванні тощо (СУМ, X, 127; ВТССУМ, 1452; СОУМ, 134, СІС (Бибик), 537)
ТИТА́Н ²	–	великий кип'ятильник особливої конструкції (СУМ, X, 127; ВТССУМ, 1452; СОУМ, 134, СІС (Бибик), 537)
І. ТОП ¹	–	<i>мор.</i> верхній кінець щогли або стеньги (на судні) (ВТССУМ, 1461; СІС (Бибик), 539)
І. ТОП ²	–	найбільш популярний, модний твір, річ (в одязі, естрадній музиці тощо); список таких творів, речей (ВТССУМ, 1461; СІС (Бибик), 539)
І. ТОП ³	–	коротка (вище талії) майка або блузка (ВТССУМ, 1461; СІС (Бибик), 539)
ІІ. ТОП ¹	–	<i>мор.</i> верхній кінець щогли або стеньги (на судні) (НСІС, 599)
ІІ. ТОП ²	–	найпопулярніший, модний твір, річ (в одязі, естрадній музиці); список таких творів' (НСІС, 599)
ТОР ¹	–	геометричне тіло, утворене обертанням круга навколо осі, що лежить у площині цього круга й не перетинає його (СУМ, X, 199; ВТССУМ, 1462; СІС УРЕ, 832; НСІС, 599)

ТОР ²	–	позасистемна одиниця тиску (1 мм рт. ст.) (ВТССУМ, 1462 СІС УРЕ, 832; НСІС, 599)
ТОСТ ¹	–	підсмажений або підсушений тонкий шматочок хліба (ВТССУМ, СІС (Бибик), 541)
ТОСТ ²	–	коротка застільна промова з побажанням чогось і пропозицією випити чарку на честь кого-, чого-небудь (ВТССУМ, СІС (Бибик), 541)
ТРА́ВЕРС ¹	–	1) <i>військ.</i> поперечне прикриття (насип) в окопах, траншеях, що захищає від вогню з флангів або з тилу; 2) <i>ав., мор.</i> напрям, перпендикулярний до курсу судна, літака; 3) взагалі напрямом, перпендикулярний до чого-небудь; 4) гідротехнічна споруда у вигляді дамби, що тягнеться від берега до середини річки й захищає берег від руйнівної дії течії; 5) те саме, що <i>траверса, траверза</i> (поперечна перекладина в машинах, верстатах, спорудах, а також бантина для підвішування вантажів у вантажозахватних пристроях; поперечна балка для кріплення ізоляторів у верхній частині стовпа електричної або телеграфної лінії) (СУМ, Х, 219; ВТССУМ, 1466; СІС (Бибик), 541), АБО 1) у фортифікації поперечне укриття в окопах, траншеях і ходах сполучення; дамба, що йде від берега до глибокого місця річки, водойми (СІС (Мороз), 580; СІС (Музич.), 682), АБО 1) у фортифікації – поперечна перешкода в окопах, траншеях і ходах сполучення; 2) штучна споруда у вигляді дамби, зведена від берега до глибокого місця ріки; захищає берег від течії, що утворюється при високому рівні води; 3) боковий рух коня головою до стінки манежу (СІС УРЕ, 834; СІС (Пуст.), 899), ССІС, 682), АБО 1) напрям, перпендикулярний до курсу судна або до його діаметральної площини; 2) у фортифікації – поперечна перешкода в окопах, траншеях і ходах сполучення; 3) штучна споруда у вигляді дамби, зведена від берега до глибокого місця ріки; захищає берег від течії, що утворюється при високому рівні води; 4) боковий рух коня головою до стінки манежу (НСІС, 601)
ТРА́ВЕРС ²	–	<i>спорт.</i> перехід альпіністів по гребені гірського хребта, що об'єднує кілька гірських вершин (СУМ, Х, 219; ВТССУМ, 1466; СІС (Мороз), 580; СІС (Музич.), 682; СІС (Бибик), 541; СІС УРЕ, 834; СІС (Пуст.), 899), ССІС, 682; НСІС, 601)
І. ТРАП ¹	–	сходи або драбина на судні драбина, що опускається за борт для входу на судно або спускання з нього пристосування для входу пасажирів із пристані на борт судна й виходу з нього приставна драбина для входу в літак і виходу з нього (ВТССУМ, 1470)
І. ТРАП ²	–	1) у нафтовій промисловості – герметизований сталевий циліндричний резервуар, куди надходять гази від добутої із свердловини нафти; 2) отвір для стікання води в каналізацію (у лазнях, пральнях та інших виробничих приміщеннях) (ВТССУМ, 1470)
І. ТРАП ³	–	загальна назва вивержених гірських порід основного складу, що залягають у вигляді покриву (ВТССУМ, 1470)
ІІ. ТРАП ¹	–	сходи або драбина на судні драбина, що опускається за борт для входу на судно або спускання з нього пристосування для входу пасажирів із

		пристані на борт судна й виходу з нього приставна драбина для входу в літак і виходу з нього (СУМ, X, 234), АБО 1) сходи або драбина на суднах та ін. плавучих засобах, в аеропортах, цирках, гімнастичних залах тощо; 2) застаріла назва апарата, у якому від добутої нафти відділяють попутній газ (сучасна назва – сепаратор); 3) ґратка в підлозі лазні, пральні тощо для відведення стічної води в каналізаційний стояк (СІС УРЕ, 839), АБО стаціонарні або пересувні сходи, драбина з твердого матеріалу чи мотузки для посадки в літак, на судна, а також у цирку, театрі, гімнастичних залах (СІС (Мороз.), 585; СІС (Музич.), 688), АБО сходи або драбина з твердого матеріалу чи мотузки на суднах, у цирку, гімнастичних залах (ССІС, 687), АБО 1) драбина або сходи на судні; 2) пересувні сходи для виходу з літака і посадки; 3) у театрі – сходи, що ведуть у приміщення, розташоване під сценою (СІС (Пуст.), 904)
II. ТРАП ²	–	загальна назва основних магматичних гірських порід, що залягають у вигляді великого покриву (СІС УРЕ, 839; СІС (Мороз.), 585; СІС (Музич.), 688; ССІС, 687), АБО група магматичних гірських порід, що походять з основної магми (діабази, базальти та ін.); поширені на давніх платформах, де іноді залягають у вигляді велетенських покривів (СІС (Пуст.), 904)
III. ТРАП ¹		1) сходи або драбина на судні; 2) приставна драбина для входу в літак і виходу з нього (СІС (Би́бик), 545;)
III. ТРАП ²		1) у нафтовій промисловості – герметизований сталевий циліндричний резервуар, куди надходять гази від добутої із свердловини нафти; 2) отвір для стікання води в каналізацію (у лазнях, пральнях та інших виробничих приміщеннях) (СІС (Би́бик), 545)
ТРИ́БА ¹	–	класифікаційна одиниця в систематиці рослин і тварин, що посідає проміжне становище між родиною та родом; застосовується для поділу великих родин (об'єднує найближчі роди) (СУМ, X, 250; ВТССУМ, 1473; СІС (Би́бик), 547; СОУМ, 136)
ТРИ́БА ²	–	у Стародавньому Римі у VIII–VI ст. до н. е. – кожне з трьох племен, що становили патриціанську громаду, а з VI ст. до н. е. – кожний із трьох його адміністративно-територіальних округів (СУМ, X, 250; ВТССУМ, 1473; СІС (Би́бик), 547; СОУМ, 136)
ТРИТО́Н ¹	–	хвостата земноводна тварина родини саламандрових, схожа на ящірку; живе у воді, а зимує на суші (СУМ, X, 268; СІС (Би́бик), 548; ВТССУМ, 1477; СОУМ, 136)
ТРИТО́Н ²	–	муз. інтервал із трьох цілих тонів, тобто збільшена кварта або зменшена квінта (СУМ, X, 268; СІС (Би́бик), 548; ВТССУМ, 1477; СОУМ, 136)
ТРИТО́Н ³	–	фіз. ядро атома радіоактивного ізотопу водню – тритію (СУМ, X, 268; ВТССУМ, 1477), АБО ядро атома радіоактивного ізотопу водню – тритію' (СІС (Би́бик), 548; СОУМ, 136)

ТРИАДА ¹	–	1) єдність, утворювана трьома окремими частинами, елементами; 2) в ідеалістичній філософії Гегеля позначення ідеї про триступінчастість діалектичного розвитку (теза, антитеза, синтез) (ССІС, 693)
ТРИАДА ²	–	1) антиманьчжурські угруповання, які виникли в Китаї у XVIII ст. і проіснували до початку XX ст.; 2) родина, структурна одиниця китайської мафії (ССІС, 693)
ТРОМБ ¹	–	згусток крові, що утворюється у кровоносних судинах людини і тварини (СУМ, X, 282; ВТССУМ, 1479; СІС (Льох.), 717; СІС УРЕ, 847; СІС (Мороз.), 591; СІС (Музич.), 694; СІС (Пуст.), 909–910; ССІС, 694; НСІС, 609)
ТРОМБ ²	–	величезний смерч на суші з сильним вітром, опадами і грозовими явищами (СУМ, X, 282; ВТССУМ, 1479; СІС (Льох.), 717; СІС УРЕ, 847; СІС (Мороз.), 591; СІС (Музич.), 694; СІС (Пуст.), 909–910; ССІС, 694; НСІС, 609)
ТУБА ¹	–	м'яка металева трубка для зберігання напіврідких або в'язких речовин; тюбик (СУМ, X, 309; ВТССУМ, 1483)
ТУБА ²	–	найнижчого регістру мідний духовий музичний інструмент, що складається з великої вигнутої труби, ряду циліндричних і конічних трубок та вентильного механізму (СУМ, X, 309), АБО 1) мідний духовий музичний інструмент найнижчого регістру; 2) музичний інструмент давніх римлян, що застосовувався у військовій справі та релігійних обрядах; 3) у літургійній речитації і псалмодії – звук, що повторюється багато разів; 4) в органі – великі труби (ВТССУМ, 1483)
ТУЗ ¹	–	<i>мор., спорт.</i> двовеслова легенька шлюпка на одного весляра (СУМ, X, 314; ВТССУМ, 1484; НСІС, 611)
ТУЗ ²	–	1) гральна карта з одним очком, зображеним посередині, яка в більшості карточних ігор вважається старшою в масті (СУМ, X, 313; ВТССУМ, 1484; НСІС, 611)
ТУМАН ¹	–	1) скупчення найдрібніших крапель води або кристалів льоду в нижніх шарах атмосфери, яке робить повітря непрозорим (СУМ, X, 316; ВТССУМ, 1484), АБО 1) скупчення дрібних водяних крапель у шарах повітря близько біля землі, що роблять його не прозорим; 2) хмара з дрібних твердих частинок (дим, кіптяви та ін.), що знаходяться в повітрі (НСІС, 611)
ТУМАН ²	–	грошова одиниця Ірану, що була в обігу до 1932 р. (СУМ, X, 316; ВТССУМ, 1484; НСІС, 611)
ТУНІКА ¹	–	одяг стародавніх римлян, вид сорочки з короткими рукавами або без рукавів; про верхній одяг вільного крою (СУМ, X, 320; ВТССУМ, 1485)
ТУНІКА ²	–	1) <i>зоол.</i> складка шкіри у деяких безхребетних тварин, яка оперізує тіло; 2) <i>бот.</i> зовнішній шар конусоподібної верхівки рослини, який складається з утворювальної тканини (СУМ, X, 320; ВТССУМ, 1485)
ТУШ ¹	–	рідка або суха фарба, звичайно чорного, дуже стійкого кольору, яка вживається для креслення, малювання пензлем, пером і т. ін.; виготовляється зі спеціальної сажі й клею (СУМ, X, 331; ВТССУМ, 1487), АБО

		чорна фарба для креслення та малювання пером або пензлем (СІС (Льох.), 721; СІС УРЕ, 852; СІС (Пуст.), 914; СІС (Мороз.), 594; ССІС, 699; НСІС, 612; СІС (Музич.), 698; ЕСУМ, V, 585)
ТУШ ²	–	невелика музична п'єса, що виконується як урочисте привітання під час вшанування, вручення нагород і т. ін. (СУМ, X, 331; ВТССУМ, 1487; СІС (Льох.), 721; СІС УРЕ, 852; СІС (Пуст.), 914; СІС (Мороз.), 594; ССІС, 699; НСІС, 612; СІС (Музич.), 698; ЕСУМ, V, 585)
ТУШ ³	–	у грі в більярд – ненавмисне торкання до шару, що вважається ударом (СУМ, X, 331; ВТССУМ, 1487; СІС (Бирик), 552; СОУМ, 137)
УНІВЕРСАЛ ¹	–	1) <i>іст.</i> розпорядчий акт адміністративно-політичного характеру польських королів та українських гетьманів (іноді представників генеральної старшини) у XVII–XVIII ст.; 2) звернення декларативно-програмного характеру, опубліковані в 1917–1918 рр. контрреволюційною українською Центральною радою (СУМ, X, 449; ВТССУМ, 1507; СІС (Бирик), 556), АБО документ, що мав характер маніфесту в середньовічній Польщі та Україні; грамота українських гетьманів XVII ст., а також звернення Центральної ради 1917–1918 рр. до українського народу (СІС (Пуст.), 916) АБО розпорядчий акт адміністративно-політичного характеру польських королів, українських гетьманів (СІС (Мороз.), 597; СІС (Музич.), 702)
УНІВЕРСАЛ ²	–	1) людина, яка володіє багатьма спеціальностями свого фаху; людина різнобічних, багатопланових знань, навичок; токар-універсал; 2) <i>геод.</i> інструмент для вимірювання кутів у горизонтальних і вертикальних площинах. 3) тип кузова легкового автомобіля пасажирського та вантажного призначення; комбі (СУМ, X, 450; ВТССУМ, 1507; СІС (Бирик), 556), АБО робітник, що володіє всіма спеціальностями свого фаху; людина різнобічних знань (СІС (Пуст.), 916), АБО людина, що має різнобічні знання, навички (СІС (Мороз.), 597; СІС (Музич.), 702)
ФАЕТОН ¹	–	1) заст. легкий чотириколісний екіпаж із відкритим верхом; 2) легковий автомобіль із відкритим кузовом (НСІС, 616; СОУМ, 149)
ФАЕТОН ²	–	птах тропічних морів із ряду веслоногих, який гарно літає, але погано плаває і важко пересувається сушею (НСІС, 616), АБО птах ряду веслоногих (СОУМ, 149)
ФАНГ ¹	–	<i>спец.</i> трикотажний матеріал, виворіт і лицьовий бік якого однакові; використовується для пошиття теплих спортивних виробів (ВТССУМ, 1528)
ФАНГ ²	–	група споріднених народів, які живуть на півдні Камеруну, в Екваторіальній Гвінеї і північних районах Габону (ВТССУМ, 1528)
ФАНГ ³	–	мова; належить до сім'ї банту, яка є частиною нігеро-конголезької мовної родини; на ній розмовляють народи фанг у Центральній Африці, зокрема в Екваторіальній Гвінеї, південному Камеруні та північному Габоні

ФЕН ¹	–	сухий, теплий вітер, що дме з гір у долини (ВТССУМ, 1531; СІС УРЕ, 869; СІС (Мороз.), 608; СІС (Бибик), 566; СІС (Музич.), 715; СІС (Пуст.), 930; ССІС, 711; НСІС, 621)
ФЕН ²	–	електричний прилад для сушіння волосся, рук і т. ін. струменем нагрітого повітря (СУМ, X, 575; ВТССУМ, 1531; СІС УРЕ, 869; СІС (Мороз.), 608; СІС (Бибик), 566; СІС (Музич.), 715; СІС (Пуст.), 930; ССІС, 711; НСІС, 621)
ФЕН ³	–	біол. зумовлена генетично ознака організму, що не ділиться на складові частини без якісних змін (НСІС, 621)
ФЕРМА ¹	–	1) приватне сільськогосподарське підприємство на власній або орендованій землі; 2) господарське спеціалізоване підприємство, що займається певною галуззю тваринництва (ВТССУМ, 1532; СІС (Мороз.), 609; СІС (Музич.), 716; СІС УРЕ, 871), АБО 1) приватне сільськогосподарське підприємство на власній або орендованій землі; 2) спеціалізоване тваринницьке підприємство (ССІС, 712), АБО 1) приватне сільськогосподарське підприємство, що має власну чи користується орендованою земельною ділянкою; 2) виробничий підрозділ державних і кооперативних сільськогосподарських підприємств, що займаються переважно скотарством (НСІС, 622)
ФЕРМА ²	–	спец. інженерна споруда, що складається зі стрижнів, балок і т. ін., міцно з'єднаних (зварених, склепаних тощо) між собою у вузли; застосовується в будівництві мостів, гідротехнічних споруд, будинків і т. ін. (ВТССУМ, 1532; СІС (Мороз.), 609; СІС (Музич.), 716), АБО плоска або просторова система, складена з прямолінійних стрижнів, з'єднаних по кінцях шарнірами; несуча конструкція будинків (споруд), машин або механізмів (СІС УРЕ, 871), АБО несуча конструкція зі стрижнів, балок тощо, міцно з'єднаних між собою у вузли (ССІС, 712; НСІС, 622)
ФІЛЕ ¹	–	1) м'ясо найвищого сорту із середньої частини хребта туші; полядниця м'ясо з бокових частин тушки свійської птиці або дичини страва з такого м'яса; 2) поздовжні половинки рибної тушки, очищеної від кісток, нутрощів, плавців і луски, звичайно спресовані та заморожені (СУМ, X, 591; ВТССУМ, 1536), АБО 1) яловичина, свинина з середньої частини хребта туші; м'ясо з бокових частин тушки свійської птиці, дичини (СІС (Мороз.), 613; СІС (Музич.), 721), АБО 1) м'ясо найвищого сорту із середньої частини хребта туші; 2) шматок риби або птиці, очищеної від нутрощів, плавців, луски, кісток, звичайно спресовані та заморожені (СІС (Бибик), 570), АБО 1) вищий гатунок м'яса, взятий із середньої частини хребта туші; 2) спресовані брусом і заморожені шматки риби, очищені від кісток, плавців і т. ін. (СІС УРЕ, 877; ССІС, 716; СІС (Пуст.), 936; НСІС, 626)
ФІЛЕ ²	–	ажурне в'язання; виріб, вив'язаний таким способом; вишивка на сітчастій тканині; мереживо (СУМ, X, 591; ВТССУМ, 1536; СІС (Бибик), 570),

		АБО вишивка на нитчастій сітці, ажурне плетіння (СІС (Мороз.), 613; СІС УРЕ, 877; СІС (Музич.), 721; ССІС, 716; СІС (Пуст.), 936), АБО плетення або вишивка на нитчастій сітці; виріб такого плетення або вишивка (НСІС, 626)
ФІЛЬЄРА ¹	–	у прядильній машині – пристрій у вигляді ковпачка або диска з отворами для одержання штучних ниток і штапельних волокон; металева або з іншого матеріалу платівка з каліброваними отворами для протягування, шліфування дроту (ВТССУМ, 1537)
ФІЛЬЄРА ²	–	виданий продавцем особливий вексель, власнику якого пропонується прийняти доставлений товар, що йому продано на певних умовах за певною ціною (ВТССУМ, 1537)
ФЛАМІН ¹	–	у Стародавньому Римі – почесна посада жерця якого-небудь божества, на яку обирали довічно; жрець, що обіймав цю посаду (ВТССУМ, 1539)
ФЛАМІН ²	–	лікарський препарат, що його застосовують як жовчогінний засіб при гепатохолеститах та холеститах (ВТССУМ, 1539)
ФЛАТ ¹	–	друк. друкарський папір в окремих аркушах, не в рулонах (ВТССУМ, 1539; СІС (Бибик), 573–574)
ФЛАТ ²	–	1) біржовий термін, який означає, що проценти уже включені у курс акцій; 2) у торгових угодах означає якість товару без додаткових поліпшень; зазвичай стосується дешевих товарів або комп'ютерних програм; 3) стосується до ринку: невігідний, нульовий, без доходу (ВТССУМ, 1539; СІС (Бибик), 573–574)
ФЛЕШ ¹	–	військ., заст. польове укріплення, що має форму тупого кута, вершина якого спрямована в бік ворога (НСІС, 630)
ФЛЕШ ²	–	1) коротке попереднє повідомлення, телепрограма (у газету); 2) коротка бесіда журналіста (репортера) на місці події; бліц-інтерв'ю (НСІС, 630)
ФЛУОР ¹	–	витікання (ВТССУМ, 1541)
ФЛУОР ²	–	хімічний елемент, галоген, простою речовиною якого є дифлуор – фтор F ₂ (ВТССУМ, 1541)
ФЛЮС ¹	–	мед. набряк щоки від гнійного запалення тканини ясен, спричиненого захворюванням зуба (СУМ, X, 610; ВТССУМ, 1541; СІС (Бибик), 575; СОУМ, 150)
ФЛЮС ²	–	1) техн. речовина (вапняк і т. ін.), яка додається до вихідних матеріалів під час плавлення металів для регулювання складу шлаку; плавень; 2) речовина (силікати, бура), яку наносять на поверхню з'єднаних частин під час паяння, зварювання і т. ін. для видалення утворених окислів та забруднень при автоматичному зварюванні; 3) речовина, якою заповнюють пори глиняних та фарфорових виробів під час випалювання для надання їм міцності (СУМ, X, 610; ВТССУМ, 1541; СІС (Бибик), 575), АБО допоміжний матеріал, що використовується при топленні металів, зварюванні та лютуванні (СОУМ, 150)
ФОКУС ¹	–	1) фіз. точка, в якій збираються, перетинаються відбиті сферичним дзеркалом або заломлені лінзою паралельні промені, потоки; 2) фот. точка, в якій предмет, що його знімають, фотографують або

		розглядають за допомогою оптичного приладу, має найкращу чіткість, різкість; 3) <i>мат.</i> така точка, що відношення віддалей від будь-якої точки на кривій лінії до неї і до певної прямої є сталою величиною; 4) місце, в якому найяскравіше, найсильніше виявляється будь-яка властивість, дія, ознака чого-небудь тощо; головна точка чого-небудь вогнище, осередок хворобливого процесу в організмі; 5) <i>перен.</i> центр, осередок чого-небудь (СУМ, X, 611; ВТССУМ, 1542; СІС (Мороз.), 620; СІС (Музич.), 729; СІС (Бибик), 576; НСІС, 632)
ФОКУС ²	–	1) спритний прийом, трюк, що вражає глядачів своєю уявною надприродністю; ґрунтується на обмані зору завдяки вправності і швидкості рухів виконавця, а також на спеціальних пристосуваннях та маловідомих хімічних і фізичних явищах; 2) <i>перен., розм.</i> подія, вчинок, дія і т. ін., що привертають увагу своєю незвичайністю, несподіваністю; вередування, дивацтва; 3) <i>перен., розм.</i> хитрощі, виверти, удавання (СУМ, X, 611; ВТССУМ, 1542; СІС УРЕ, 887; СІС (Бибик), 576), АБО 1) спритний трюк, що вражає глядача надприродністю, однак ґрунтується на особливій вправності, спритності рухів або застосуванні спеціальної апаратури тощо; 2) <i>перен.</i> примха, химера (ССІС, 723; СІС (Льох.), 752; СІС (Мороз.), 621; СІС (Музич.), 729; СІС (Пуст.), 945; НСІС, 632)
ФОН ¹	–	1) основний колір, тон, на якому зроблено малюнок, візерунок, умовний знак і т. ін.; поле; 2) другий план картини, малюнка, рельєфу, орнаменту, музичного твору і т. ін. як частина задуму для певного підкреслення або для виразнішого виділення основного; задній план чогось, те, на чому виділяється хто-, що-небудь; тло; 3) <i>перен.</i> загальні умови, середовище, оточення, в яких відбувається що-небудь, загальна основа, де хтось, щось виділяється і т. ін.; 4) <i>с. г.</i> якийсь основний спосіб діяння на ґрунт при його обробітку (СУМ, X, 613), АБО 1) основний колір, тон, на якому зроблено або робиться малюнок, візерунок і т. ін.; фон; 2) другий план картини, малюнка і т. ін., який підкреслює, вирізняє основні елементи зображення те, що міститься звичайно далі, на чому вимальовується, вирізняється хто-, що-небудь взагалі будь-що, на чому що-небудь вирізняється; 3) середовище, оточення, загальні умови і т. ін., де хто-, що-небудь вирізняється; 4) ґрунт, основа чогось загальна основа, на якій щось здійснюється (ВТССУМ, 1542)
ФОН ²	–	1) <i>спец.</i> звукові перешкоди, шум, тріск в телефоні, гучномовці, апараті звукового кіно і т. ін.; 2) одиниця рівня гучності звуку; 3) природний рівень радіації (СУМ, X, 613–614; СІС (Льох.), 752; СІС (Бибик), 576; ЕСУМ, VI, 117), АБО 1) <i>спец.</i> звукові перешкоди, шум, тріск в телефоні, гучномовці, апараті звукового кіно і т. ін.; 2) одиниця рівня гучності звуку; 3) природний рівень радіації; 4) <i>перен.</i> середовище, оточення, в якому відбувається певне явище або подія; 5) у програмуванні – програми заднього плану (програми з більш низьким пріоритетом) (ВТССУМ, 1542)
ФОН ³	–	етнонім, тобто позначення народу <i>фон</i> , що проживає переважно в Беніні та Того; розмовляє цей народ мовою <i>фон</i>
ФОН ⁴	–	мова, якою розмовляє народ <i>фон</i> .
ФРАКЦІЯ ¹	–	1) <i>іст.</i> група людей, об'єднаних професійними, цеховими інтересами; 2) організована група депутатів – членів якої-небудь партії – в

		парламенті чи іншій представницькій установі, яка звичайно проводить певну лінію, вироблену цією партією; 3) угруповання у складі політичної партії, яке виступає з своєю власною платформою, що суперечить основним принциповим положенням програми партії; антипартійне угруповання (СУМ, X, 640; ВТССУМ, 1548; СІС (Бибик), 582
ФРАКЦІЯ ²	–	1) <i>спец.</i> компонент складної рідини, який кипить у вузькому проміжку температур; 2) частина зернистого матеріалу (сипких тіл і т. ін.) приблизно однакового розміру, виділена з маси цього матеріалу; 3) складова частина ґрунту, породи і т. ін. (СУМ, X, 640; ВТССУМ, 1548–1549; СІС (Бибик), 582
ФРАНК ¹	–	грошова одиниця Франції, Бельгії, Швейцарії та деяких інших країн, що дорівнює 100 сантимам (СУМ, X, 640; ВТССУМ, 1549)
ФРАНК ²	–	(мн. <i>франки</i>) група племен західних германців, які з перших століть нашої ери населяли територію в середній і нижній течії Рейну (СУМ, X, 640; ВТССУМ, 1549)
ФРИЗ ¹	–	1) <i>архіт.</i> середня горизонтальна частина антаблемента, що міститься між архітравом і карнизом; 2) декоративна смуга, що обрамляє площину підлоги, верх стіни, килим тощо; 3) виступ на верхній або нижній частині столярного виробу (СУМ, X, 644; ВТССУМ, 1550), АБО спеціальна архітектурна деталь (СОУМ, 150)
ФРИЗ ²	–	<i>заст.</i> товста ворсиста вовняна тканина (СУМ, X, 644; ВТССУМ, 1550; (СОУМ, 150))
ФРИЗ ³	–	(мн. <i>фрізи</i>) народність, що живе переважно в Нідерландах (СУМ, X, 644; ВТССУМ, 1550), АБО чоловік фризької народності (СОУМ, 150)
ФҐҐГА ¹	–	форма поліфонічного твору, заснована на послідовному проведенні в усіх голосах однієї або кількох тем за певним тонально-гармонійним планом (СУМ, X, 648; ВТССУМ, 1551; НСІС, 640), АБО форма поліфонічного твору (СОУМ, 150)
ФҐҐГА ²	–	<i>стол.</i> шов між дошками, які щільно пригнані ребрами одна до одної; виїмка в будь-якій деталі, в якомусь предметі, куди вставляється виступ іншої деталі, іншого предмета (СУМ, X, 648; ВТССУМ, 1551; НСІС, 640), АБО спеціальний шов між дошками (СОУМ, 150)
ФҐҐГА ³	–	психомоторний розлад, що виявляється у поривчастих рухах та діях хворих (СУМ, X, 648; ВТССУМ, 1551; НСІС, 640)
ФҐҐЗІЯ ¹	–	<i>заст.</i> старовинна гладкоствольна рушниця з кременем (ВТССУМ, 1551)
ФҐҐЗІЯ ²	–	1) <i>лінгв.</i> злиття морфем, що супроводжується зміною їхнього фонемного складу; 2) поглинання монополіями слабших конкурентів шляхом злиття, об'єднання двох або більше підприємств, звичайно однорідних (ВТССУМ, 1551)
ФҐҐЗІЯ ³	–	фізіологічний механізм зору, який зумовлює злиття двох монокулярних картин в єдиний зоровий образ (ВТССУМ, 1551)
ФУНТ ¹	–	1) міра ваги, що дорівнювала 409,5 г і застосовувалася на території Росії, України і Білорусії з X ст. до запровадження метричної системи мір;

		2) міра ваги в країнах з англійською системою мір (в Англії, Бельгії та ін.), що дорівнює 453,6 г. (СУМ, X, 653; ВТССУМ, 1552)
ФУНТ ²	–	1) грошова одиниця ряду країн (Австралії, Гани, Нігерії, Нової Зеландії та ін.); 2) те саме, що <i>фунт стерлінгів</i> (СУМ, X, 653; ВТССУМ, 1552)
ХЕДЕР ¹	–	с. г. робоча частина зернових комбайнів, що складається з різального апарата, мотовила й транспортера (СУМ, XI, 50; ВТССУМ, 1559; СІС (Бибик), 589; ССІС, 736), АБО жатна частина зернових комбайнів (СІС (Пуст.), 960; СІС УРЕ, 904; НСІС, 643; СОУМ, 151)
ХЕДЕР ²	–	єврейська релігійна початкова школа для хлопчиків (СУМ, XI, 50; ВТССУМ, 1559; СІС (Бибик), 589; ССІС, 736; СІС (Пуст.), 960; СІС УРЕ, 904; НСІС, 643; СОУМ, 151)
ХРОНОГРАФ ¹	–	пам'ятка стародавньої писемності, яка містить огляд загальної історії або хроніку окремої країни (СУМ, XI, 154; ВТССУМ, 1574; СІС (Бибик), 595; ССІС, 742))
ХРОНОГРАФ ²	–	прилад для вимірювання й графічної реєстрації часу з точністю до сотих долей секунди (СУМ, XI, 154; ВТССУМ, 1574; СІС (Бибик), 595; ССІС, 742))
ЦЕНТУРІЯ ¹	–	1) у Стародавньому Римі – частина легіону, військовий підрозділ, який налічував сто чоловік; 2) розряд громадян за поділом населення згідно з майновим цензом (СУМ, XI, 200; ВТССУМ, 1581; СОУМ, 153; СТСУМ, 726)
ЦЕНТУРІЯ ²	–	золототисячник (СУМ, XI, 200; ВТССУМ, 1581; СОУМ, 153; СТСУМ, 726)
ЦИНК ¹	–	хімічний елемент, проста речовина якого – синювато-сріблястий ковкий метал, яким вилучають золото з ціанідних розчинів, покривають інші метали (цинкування) (ВТССУМ, 1584)
ЦИНК ²	–	старовинний духовий мундштуковий музичний інструмент (ВТССУМ, 1584)
ЧАУШ ¹	–	правовий служитель, розпорядник у Туреччині (СУМ, XI, 283; ВТССУМ, 1595; СІС (Бибик), 605; СОУМ, 154)
ЧАУШ ²	–	сорт столового винограду (СУМ, XI, 283; ВТССУМ, 1595; СІС (Бибик), 605; СОУМ, 154)
ШАРФ ¹	–	1) зіткана чи сплетена річ верхнього одягу у вигляді довгої смуги, якою кутають шию, накривають голову або плечі; 2) <i>заст.</i> кольоровий пояс або пов'язка через плече, що були розпізнавальним знаком генеральського та офіцерського звання в дореволюційній російській армії (ВТССУМ, 1614)
ШАРФ ²	–	муз. органний реєстр з родини мікстур з трубами вузької мензури (ВТССУМ, 1614)
ШАХ ¹	–	у східних країнах – титул монарха, особа, що має цей титул (СУМ, XI, 422; ВТССУМ, 1615; СІС (Бибик), 609; СОУМ, 156; СІС УРЕ, 927; ССІС, 752; СІС (Пуст.), 980)
ШАХ ²	–	у шаховій грі – безпосередній напад якою-небудь фігурою на короля супротивника, від якої він може закритися фігурою свого кольору, пересунути на неатаковане поле або збити фігуру, що нападає (СУМ,

		XI, 422; ВТССУМ, 1615; СІС (Бибик), 609; СОУМ, 156; СІС УРЕ, 927; ССІС, 752; СІС (Пуст.), 980)
ШЕРІФ ¹	–	виборна (в США), призначувана королем (в Англії, Ірландії) службова особа, що здійснює адміністративні, поліцейські та деякі судові функції в графстві або магістраті (СУМ, 11, 444; ВТССУМ, 1618; СОУМ, 157; СІС (Льох.), 790; СІС УРЕ, 929; СІС (Пуст.) 982; СІС (Мороз.), 652; ССІС, 754; СІС (Бибик), 611; НСІС, 754; СІС (Музич.), 771–772)
ШЕРІФ ²	–	у мусульманських країнах – почесне звання осіб, що нібито ведуть свій рід від засновника ісламу Мухаммеда; особа, яка має це звання (СУМ, 11, 444; ВТССУМ, 1618; СОУМ, 157; СІС (Льох.), 790; СІС УРЕ, 929; СІС (Пуст.) 982; СІС (Мороз.), 652; ССІС, 754; СІС (Бибик), 611; НСІС, 754; СІС (Музич.), 771–772)
ШІХТА ¹	–	<i>спец.</i> суміш вихідних матеріалів (руди, шлаку, коксу, вугілля і т. ін.), що їх переробляють у металургійних, хімічних та інших агрегатах (СУМ, XI, 465; ВТССУМ, 1622)
ШІХТА ²	–	<i>діал.</i> зміна (СУМ, XI, 465; ВТССУМ, 1622)
ШПАТ ¹	–	<i>геол.</i> назва будь-якого мінералу, що має здатність від удару розколюватися в певних напрямках на шматки правильної форми (СУМ, XI, 517; ВТССУМ, 1629; СІС (Льох.), 794; СІС (Бибик), 614; СОУМ, 158)
ШПАТ ²	–	хронічне запалення кісток ніг коней або волів (СУМ, XI, 517; ВТССУМ, 1629; СІС (Льох.), 794; СІС (Бибик), 614; СОУМ, 158)
ШПУНТ ¹	–	1) поздовжній виступ або паз для з'єднання одне з одним дощок, брусів, блоків і т. ін., а також таке з'єднання, за якого виступ однієї частини входить у паз іншої; 2) те саме, що <i>шпунтина</i> (дощка, брус, у яких з одного боку зроблено поздовжній виступ (гребінь), а з протилежного – паз) ряд шпунтин, які щільно прилягають одна до одної; 3) у виноробстві – спеціальний корок, яким закривають у бочці вино, яке ще не перебродило (СУМ, XI, 527; ВТССУМ, 1630; ЕСУМ, VI, 467; СОУМ, 158), АБО 1) поздовжній виступ (гребінь), який входить у відповідну йому за формою і розмірами заглибину; 2) виїмка в кілі і штевнях, до якої примикають дошки зовнішньої обшивки судна; 3) дерев'яний корок, яким закривають верхні отвори в бочках з вином (ССІС, 760)
ШПУНТ ²	–	інструмент у вигляді сталевого загостреного з одного кінця стержня, який застосовується скульпторами для первинної обробки каменю (СУМ, XI, 528; ВТССУМ, 1630; ЕСУМ, VI, 467; СОУМ, 158)
ШТАТ ¹	–	1) державно-територіальна одиниця в складі деяких буржуазних федеративних держав, яка користується тим або іншим ступенем самоврядування; 2) <i>тільки мн.</i> назва станovo-представницьких установ, які існували в Нідерландах і Франції (СУМ, XI, 534; ВТССУМ, 1631–1632), АБО державно-територіальна одиниця в складі деяких федеративних держав (США, Мексики, Бразилії, Індії та ін.), яка користується тим або іншим ступенем самоврядування (СІС (Бибик), 617), АБО

		у деяких федеративних державах (США, Мексика, Бразилія, Індія та ін.) самоврядна адміністративно-територіальна одиниця (СІС (Пуст.), 987–988), АБО самоврядна територіальна одиниця; складова частина ряду держав з федеративною формою державного устрою (напр., США)
ШТАТ ²	–	1) постійний, встановлений склад співробітників на якому-небудь підприємстві чи в установі; 2) <i>перев. мн.</i> документ, який визначає склад співробітників якої-небудь установи із зазначенням їх посад та посадових окладів (СУМ, XI, 534; ВТССУМ, 1631–1632; СІС (Бибик), 617), СІС (Пуст.), 987–988), АБО постійний склад працівників підприємства, установи, організації (ССІС, 761)
ШТИБ ¹	–	<i>гірн.</i> дрібне або подрібнене кам'яне вугілля (СУМ, XI, 536; ВТССУМ, 1632)
ШТИБ ²	–	<i>розм.</i> те саме, що <i>кишталт</i> (зовнішній вигляд чого-небудь) (СУМ, XI, 536; ВТССУМ, 1632)
ШТИК ¹	–	1) те саме, що <i>багнёт</i> (колюча зброя, яку звичайно насаджують на кінець дула рушниці); 2) <i>перен.</i> один боєць-піхотинець (при вказуванні на кількість бійців) (СУМ, XI, 537; СТСУМ, 766; УРС (Кирич.), VI, 527)
ШТИК ²	–	<i>заст.</i> лопата; те саме, що <i>штых</i> (шар землі в глибину, що його мажна захопити лопатою) (СУМ, XI, 537; СТСУМ, 766; УРС (Кирич.), VI, 527)
ШТИК ³	–	особливий морський вузол, яким зв'язують товсті мотузки, канати (СУМ, XI, 537; СТСУМ, 766; УРС (Кирич.), VI, 527)
І. ШТИЛЬ ¹	–	відсутність вітру (на морі, озері і т. ін.); безвітря (СУМ, XI, 538; ВТССУМ, 1632; ЕСУМ, VI, 476; УРС (Кирич.), VI, 527)
І. ШТИЛЬ ²	–	загострена жердина, кілок (перев. для носіння соломи, сіна) (СУМ, XI, 538; ВТССУМ, 1632; ЕСУМ, VI, 476; УРС (Кирич.), VI, 527)
І. ШТИЛЬ ³	–	<i>заст.</i> стиль (СУМ, XI, 538; ВТССУМ, 1632; ЕСУМ, VI, 476; УРС (Кирич.), VI, 527)
І. ШТИЛЬ ⁴	–	<i>муз.</i> вертикальна риска, яку додають до овалу половинної, четвертої, восьмої, шістнадцятої і т. д. ноти (ВТССУМ, 1632)
ІІ. ШТИЛЬ ¹	–	відсутність вітру (на морі, озері і т. ін.); безвітря (РУС (Кирич.), IV, 817)
ІІ. ШТИЛЬ ²	–	кшталт, стиль' (РУС (Кирич.), IV, 817).
ІІІ. ШТИЛЬ ¹	–	відсутність вітру (на морі, озері і т. ін.); безвітря (ССІС, 762; СТСУМ, 767)
ІІІ. ШТИЛЬ ²	–	загострена жердина, кілок (перев. для носіння соломи, сіна) (ССІС, 762; СТСУМ, 767)
ШТОК ¹	–	1) <i>техн.</i> металевий циліндричний стержень; деталь поршневої машини, яка з'єднує поршень з повзуном; 2) частина морського якоря у вигляді поперечного бруса (СУМ, XI, 541; ВТССУМ, 1632; СІС (Бибик), 617)
ШТОК ²	–	<i>геол.</i> велика маса гірської породи або корисних копалин неправильної форми (СУМ, XI, 541; ВТССУМ, 1632), АБО <i>геол.</i> форма залягання гірських порід (переважно магматичних) у вигляді тіл неправильної форми в товщі інших порід (СІС (Бибик), 617)

ШТОФ ¹	–	1) старовинна міра рідини (переважно вина, горілки), яка дорівнює 1/8 або 1/10 відра; 2) чотиригранна скляна посудина з короткою шийкою, яка вміщує таку кількість вина, горілки тощо (СУМ, XI, 543; ВТССУМ, 1633; СІС (Льох.), 797; СІС УРЕ, 937; СІС (Бибик), 617; ССІС, 762–763; СІС (Пуст.), 988–989; НСІС, 665; РУС (Гриц.), IV, 818; ЕСУМ, VI, 480)
ШТОФ ²	–	цупка, важка шовкова або шерстяна тканина, переважно з великим тканим візерунком, яку використовують для оббивання меблів, з декоративною метою і т. ін. (СУМ, XI, 543; ВТССУМ, 1633; СІС (Льох.), 797; СІС УРЕ, 937; СІС (Бибик), 617; ССІС, 762–763; СІС (Пуст.), 988–989; НСІС, 665; РУС (Гриц.), IV, 818; ЕСУМ, VI, 480)